

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШМАТКО Інна Володимирівна

УДК 81' 366.56 (045)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ТА СИСТЕМНО-СЛОВОВІРНА ОРГАНІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ БДЖІЛЬНИЦЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

10.02.01 – українська мова

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

 І. В. Шматко

*Дисертація є ідентичною
іншим примірникам дисертації
Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради К 11.051.14
к.ф.н. О. О. Залужна*

Науковий керівник:
Симоненко Людмила Олександрівна
кандидат філологічних наук, професор

Вінниця – 2018

АНОТАЦІЯ

Шматко І. В. Формування та системно-словотвірна організація української бджільницької термінології. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. – Донецький національний університет імені Василя Стуса. – Вінниця. – 2018.

Дисертація є першим комплексним лінгвістичним дослідженням української термінології бджільництва. В роботі з'ясовано особливості формування та становлення української бджільницької термінології (далі – УБТ) упродовж Х – початку ХХІ ст. пов'язаних із розвитком бджільництва як галузі сільського господарства. Окреслено основні періоди її становлення; проаналізовано походження бджільницьких найменувань. Вперше на основі загальнонаукових, вузькогалузових, діалектних, загальноповживаних слів у контексті спільнослов'янських мов, питомих та запозичених термінів систематизовано номінації бджільництва. Терміносистему бджільництва представлено як польову структуру, що є ієрархією полів різного рівня. Зокрема, вперше виокремлено й проаналізовано термінологічні та лексико-семантичні поля, які характеризують УБТ як цілісну терміносистему. Здійснено тематичну та лексико-семантичну класифікації аналізованої термінології; з'ясовано характер лексико-семантичних відношень у системі УБТ, зокрема, особливості й типологічні різновиди гіперонімії, синонімії, антонімії, полісемії в їхніх конкретних виявах у термінології бджільництва. Визначено найхарактерніші способи номінацій бджільництва; схарактеризовано продуктивність словотворчих формантів у структурі УБТ.

Матеріали дослідження можуть слугувати підґрунтям для теоретичних студій з українського термінознавства та лексикології, зокрема, для укладання тлумачних, тлумачно-перекладних та перекладних словників термінів бджільництва та суміжних галузей знання; а також у навчальному процесі спеціальних вишів під час

викладання спецкурсів із термінознавства. Отримані відомості уможливають простежити тенденції подальшого розвитку УБТ, її внормування та впорядкування.

Зародження аналізованої термінології почалося в епоху пізнання людиною довкілля та забезпечення себе продуктами харчування. У формуванні й розвитку української термінології бджільництва виділено 4 основних періоди: I період – поява лексики бортництва (X – середина XIV ст.); II період – формування прототермінології колодного пасічництва (II половина XIV ст. – кінець XVIII ст.); III період – формування термінології рамкового бджільництва (початок XIX – кінець XX ст.); IV період – формування термінології промислового бджільництва (кінець XX – початок XXI ст.). Кожен із зазначених періодів відбиває структуру самої галузі, її історію, шляхи розвитку виробничо-технічної бази; появою в зазначені періоди нових технічних засобів, процесів та номінацій на їх позначення.

Опрацьовані джерела свідчать, що ядерні назви УБТ відображені в перших писемних пам'ятках, законах; у творах античних істориків та філософів, зокрема грецького філософа Демокрита; історика Ксенофонта; Аристофана та Аристотеля; у творах римських учених та поетів – Варрона, Вергілія, а також у священних книгах – «Новому Завіті» та «Корані».

Активна фіксація лексики бортництва спостерігається в пам'ятках давньоукраїнської мови часів Київської Русі, зокрема, в Договорах київського князя Олега з візантійським імператором, «Руській правді», літописах («Новгородському першому», «Галицько-Волинському», «Київському» та ін.), а також «Повѣсти временныхъ лѣтъ». У цей час формуються тематичні групи назв на позначення різновидів бджіл, меду, місткостей та посуду для продуктів бортництва, приміщень різного призначення, ознак і властивостей, податків, осіб тощо. З'являються прототерміни-композиції та -словосполучення, зафіксовані в документах, договорах, у перших лексикографічних працях. Всі вони стають підґрунтям для подальшого формування прототермінології колодного пасічництва.

У кінці XVI – початку XVII ст. з'являються перші оригінальні загальномовні праці, написані книжною староукраїнською мовою з орієнтацією на церковнослов'янську лексику, в яких зафіксована бджільницька термінологія, що

стосується біологічних властивостей бджіл (будови тіла, хвороб), продуктів бджільництва тощо. В цей час стає поширеною перекладна європейська фахова література, що сприяло поповненню української лексики іншомовними назвами. У кінці XVIII ст. в Україні з'являються фахові журнали «Пасічка», «Український пасічник», у Петербурзі збірник «Труды вольного экономического общества» (1767–1774), в яких друкувалася серія статей, присвячених теорії наукового бджільництва; з-поміж них «Статті з бджільництва» російського бджоляра-науковця П. П. Ричкова. Колодне пасічництво поповнюється спеціальними назвами на позначення осіб, приміщень для бджіл, угідь, продуктів бджільництва, їх кількості та ін., що сприяє зародженню основ наукової термінології бджільництва, зумовлене розвитком галузі та потребою у найменуванні нових понять і відповідно термінів на їх позначення. На зміну колодництву починає розвиватися раціональне бджільництво, пов'язане з іменем українського бджоляра, науковця-практика П. І. Прокоповича та винайденням ним у 1814 р. *рамкового (розбірного) вулика*.

З упровадженням раціонального пасічництва з'являються перші наукові праці вітчизняних учених – П. І. Прокоповича, Н. М. Вітвицького, О. І. Покорсько-Жоравка та О. С. Пономарьова, що дало початок розбудові науково-теоретичних основ галузі. На сторінках різних наукових видань порушувалися питання термінологічного забезпечення галузі, зокрема, у журналах «Основа» та «Чергова справа». У зазначений період термінологія галузі поповнюється іншомовними термінами на позначення хвороб бджіл, їхньої анатомічної будови; суттєво поповнюється група назв на позначення пасічницького інвентаря. Активізується родо-видова диференціація понять та термінів на їх позначення. Наукова термінологія бджільництва активно розвивається.

Кінець XX – початок ХНІ ст. ознаменувався виникненням нових напрямків у бджільництві, підгалузей наук, відповідно до яких з'являються нові терміни на їх позначення (*анітеранія, анілогія, штучне розведення бджіл* тощо). Поповнення УБТ новими термінами вимагало їхньої систематизації та внормування, створення галузевих словників, яких в Україні не було. Цю прогалину певною мірою заповнили видані Інститутом бджільництва імені П. І. Прокоповича «Словник

бджільництва: Англійсько-російсько-український» та «Словник бджільництва: Німецько-російсько-український» за редакцією М. Л. Алексеніцер, Л. І. Боднарчука, К. В. Добровольської.

Сучасна українська бджільницька термінологія є цілісною сформованою системою термінів на поняттєвому й семантичному рівнях. Пройшовши тривалий шлях свого розвитку, вона зазнала лексичних, семантичних та граматичних змін.

Ядром української бджільницької термінології є праслов'янські назви (*бджола, мед, трут, матка, бортъ, колѡда, пчѣльник* (*пчеловѡд*), *пѣсіка*). Основою є власне українські терміни, утворені здебільшого від ядерних термінів за допомогою різних способів творення. Запозичення в УБТ становлять незначну частину, більшість з яких стосуються периферії терміносистеми. Найбільшу частину запозичень бджільницької термінології становлять терміни, запозичені з англійської, грецької, латинської та російської мов. Серед них міжгалузеві терміни на позначення компонентів меду, маткового молочка, молочка трутня, бджолиної отрути; перги.

Системність і структура бджільницької терміносистеми полягає в класифікації та систематизації термінів, а також у побудові вертикальних (послідовне включення слів нижчого рівня у вищий) і горизонтальних зв'язків (семантичні явища). Дослідження польової структури УБТ здійснено за сферами вживання / функціонування та за поняттєво-семантичною належністю термінів. За сферою функціонування термінополе «БДЖІЛЬНИЦТВО» входить до складу загальної лексичної системи мови. Воно становить найбільше угруповання лексем – мегаполе української мови, яке, своєю чергою, підпорядковує собі менші лексико-семантичні макрополя, зокрема професіоналізмів, жаргонізмів, спеціалізоване, діалектизмів, загальноновживане та власне бджільницьке макрополе. Термінополе «БДЖІЛЬНИЦТВО» має ядерно-периферійну структуру: центр ядра (ключові слова, які є базовими термінами кожного періоду), ядро (вужькогалузєва / вужьковживана термінологія), ближня периферія (міжгалузєві терміни) та дальня периферія (загальнонаукові терміни). Досліджуване термінополе представлене своєрідною структурою аналізованої предметної галузі за вертикальними та горизонтальними зв'язками. Вертикальна організація

термінологічного поля «БДЖІЛЬНИЦТВО» підпорядковує нижчі поля → термінологічні макрополя → мезополя → мікрополя як тематичні групи та їхні підгрупи, які в кінцевому результаті формують родо-видові відношення та партитивні зв'язки, що зумовлює поділ на лексико-семантичні групи. Горизонтальні зв'язки проявляються в особливостях найменших лексико-семантичних категорій (мікропарадигм) синонімії, антонімії, полісемії тощо, що відбиті в лексико-семантичному групуванні досліджуваної терміносистеми. Терміни кожної мікропарадигми зумовлені семантичними ознаками (в основі архісеми).

На основі логіко-поняттєвих та предметно-семантичних ознак здійснено тематичну та лексико-семантичну класифікації аналізованої термінології, виділено 29 основних тематичних груп, 40 підгруп, 55 лексико-семантичних груп, 45 підгруп та 2 мікропідгрупи. Всі вони об'єднані за денотативною ознакою, тобто за позначенням реалій дійсності, що корелюють із тією чи іншою темою. Для досліджуваної терміносистеми найхарактернішими семантичними відношеннями між термінами є парадигматико-семантичні відношення. Одним із основних видів парадигматичних відношень в УБТ є *гіперо-гіпонімія*, здебільшого паралельних структур – одному гіпероніму підпорядковуються кілька гіпонімічних груп, кожна з них утворена на основі спільного семантичного компонента. *Синонімія* як прояв варіантності властива термінам-однословам та їхнім ідентичним неоднословам, особливо це проявляється в наявності великих синонімічних рядів. *Антонімічні* пари реалізуються в складі словосполучення, здебільшого опозиційною семою прикметника. Для УБТ властиве явище внутрішньосистемної, позасистемної та міжсистемної *полісемії*. Явище *омонімії* менш властиве УБТ. Залежно від сфери функціонування омонімів виділено кілька їхніх різновидів: міжсистемні, міжфункціонально-стильові, внутрішньосистемні та змішаного типу.

Термінотворення в УБТ відбувається за загальними законами словотвору: морфологічними (афіксація, осново-, словоскладання) та неморфологічними (лексико-семантичний, синтаксичний). Серед морфологічних способів відзначається афіксація та композиція. Серед неморфологічних найбільшою продуктивністю відзначається синтаксичний спосіб.

Терміни-словосполучення, утворені синтаксичним способом деривації, в УБТ становлять 70 %. Аналітичним термінам властиві систематизувальні ознаки. За структурою в УБТ кількісно переважають дво-, трикомпонентні терміни-словосполучення. Частотнішими серед двокомпонентних складних термінів є субстантивні, вербальні та ад'єктивні ТС, утворені за двома основними моделями: «прикметник + іменник» (розрізняють за змістом, залежно який семантичний відтінок уточнюється залежним словом) та «іменник + іменник». Вихідним граматичним класом для їхнього творення є іменник.

Лексико-семантичний спосіб термінотворення належить до діахронних способів, суть якого полягає у використанні наявних у мові слів із новим для них значенням, що виникали внаслідок метафоризації та метонімізації.

Одним із джерел термінотворення УБТ є запозичення.

Ключові слова: українська термінологія бджільництва, бджільницький термін, тематична група, польова структура, лексико-семантичні відношення, словотвірна модель, терміни-словосполучення.

SUMMARY

Shmatko I.V. Formation and system-word-formation of Ukrainian Beekeeping Terminology. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.01 – Ukrainian Language. – Vasyl' Stus Donetsk National University. – Vinnytsia, 2018.

The thesis represents the first systematic research into Ukrainian beekeeping terminology formation in Ukrainian linguistics. The paper describes the peculiarities of the formation and development of the Ukrainian beekeeping terminology (hereinafter – UBT) during the 10th – the beginning of the 21st century. Related to the development of beekeeping as an agricultural sector. The main periods of its formation are outlined; the origin of beekeeping names is analyzed. For the first time, the naming units of beekeeping are systematized on the basis of general scientific, narrow-branch, dialectal, commonly used words in the context of the Common Slavic languages, specific and borrowed terms. Terminal system of beekeeping is presented as a field structure, which is a hierarchy of fields of different levels. In particular, the terminological and lexical-semantic fields that characterize UBT as a holistic terminology system are first isolated and analyzed. The thematic and lexical-semantic classifications of the analyzed terminology are carried out; the character of lexical-semantic relations in the UBT system, in particular, features and typological varieties of hyper-hyponymia, synonymy, antonymy, and polysemy in their specific expressions in the terminology of beekeeping, are determined. The most characteristic ways of beekeeping naming are determined. The productivity of word-formation formants in the structure of UBT is described.

The materials of the research may serve as the basis for theoretical studies in Ukrainian terminology and lexicography in particular for compiling defining, defining-translation and translation dictionaries of beekeeping terms and related spheres of knowledge; as well as in the educational process of specialised universities and faculties when teaching special courses on terminology. The information obtained allows to trace the tendencies of further UBT development, its regulation and standartisation.

The origin of the analysed terminology begins in the era of building human knowledge about the environment and food provision. Four main periods have been distinguished in the formation and development of the Ukrainian beekeeping terminology: I period – the appearance of wild honey harvesting / apiculture lexis (the 10th – the middle of the 14th century); II period – the formation of bee-log apiculture prototerminology (the second half of the 14th century – the end of the 18th century); III period – the formation of frame beekeeping terminology (the beginning of the 19th – the end of the 20th century); IV period – the formation of commercial beekeeping terminology (the end of the 20th – the beginning of the 21st century).

Each of the above periods reflects the structure of the industry itself, its history, ways of production, and technical facilities development; the emergence of new equipment, processes, and nominations which find their reflection in new terminological units in each period.

Processed sources indicate that the nuclear names of UBT are reflected in the first written monuments, laws; in the works of ancient historians and philosophers, in particular the Greek philosopher Democritus; historian Xenophon; Aristophanes and Aristotle; in the works of Roman scholars and poets – Varro, Virgil, as well as in the sacred books – the New Testament and the Koran.

The active fixing of the vocabulary of wild honey harvesting/apiculture is observed in the monuments of the ancient Ukrainian language of the times of Kyiv Rus, in particular, in the treaties of the Kyiv prince Oleg with the Byzantine emperor, the “Rus truth”, the chronicles (“The First Novgorod”, “Galician-Volyn”, “Kyiv”, etc.), as well as “Povisti Vremennykh Lit”. At this time, thematic groups of names are being formed to designate the varieties of bees, honey, containers and dishes for the products of apiculture, premises of various purposes, features and properties, taxes, persons, etc. Protonterm-composites and -composition, recorded in documents, treaties, in the first lexicographic works appeared. All of them become the basis for the further formation of the prototerminology of bee-log apiculture. At the end of the 17th and early 17th centuries the first original general language works written in the Old Ukrainian language with an orientation towards the Church Slavonic vocabulary appeared, in which beekeeping terminology was recorded

concerning biological properties of bees (body structure, diseases), products of beekeeping, etc. At that time the translating European specialized literature became widespread, which contributed to the addition of foreign names to the Ukrainian lexis. At the end of the XVIII century, professional magazines “Pachka”, “Ukrainian Pashchnik” appeared in Ukraine, collection of “Proceedings of the Voluntary Economic Society” (1767–1774) in St. Petersburg in which a series of articles devoted to the theory of scientific beekeeping was published; among them, “Articles on Beekeeping” of Russian beekeeper-scientist P. P. Rychkov. The bee-log apiculture was replenished with special names for the naming of persons, premises for bees, lands, bee products, their number, etc., which promoted the need for the foundations of scientific terminology of beekeeping, due to the development of the industry and the need for the naming of new concepts and, accordingly, the terms. In place of the bee-log apiculture, the rational beekeeping, associated with the name of the Ukrainian beekeeper, the scientist-practitioner P. I. Prokopovich, and the invention of the *frame (collapsible) beehive* in 1814, began to develop.

With the introduction of rational beekeeping, the first scientific works of native researchers – O. I. Pokorsko-Zhoravka, O. S. Ponomariv, P. I. Prokopovych, and N. M. Vitvytskyi – appeared at the beginning of the branch scientific and theoretical foundations development. On the pages of various scientific publications, the issues of the industry terminological support were raised, in particular in the magazines “Osnova” and “Cherhova Sprava”. During this period the industry terminology was replenished with foreign terms to denote bee diseases and their anatomical structure; the group of names denoting beekeeping equipment was substantially enlarged. The class-aspect differentiation of concepts and terms was initiated. Beekeeping scientific terminology was actively developing.

The end of the 20th – the beginning of the 21st century was marked by the emergence of new areas in beekeeping and sub-disciplines of sciences which needed new terms for their designation (*apitherapy, apology, artificial breeding of bees*, etc.). Replenishing UBT with new terms required their systematisation and regularisation, alongside compiling branch dictionaries which Ukraine lacked. This gap was to a certain extent

filled by the “Dictionary of beekeeping: English-Russian-Ukrainian” published by P. I. Prokopovych Institute of Beekeeping and the “Dictionary of beekeeping: German-Russian-Ukrainian” edited by M. L. Aleksenitser, L. I. Bodnarchuk, and K. V. Dobrovolska.

Modern Ukrainian beekeeping terminology is an integral developed system of terms on the conceptual and semantic levels. Having undergone a long way in its development, it has undergone lexical, semantic and grammatical changes.

The core of the Ukrainian beekeeping terminology is constituted by the Proto-Slavonic names (*бджола, мед, трут, матка, бортъ, колѡда, пчѣльник (пчеловѡд), нѣсика*). Proper Ukrainian terms form the basis, derived mainly from nuclear terms according to different derivational patterns. The borrowings in UBT make up a small part, most of which relate to the periphery of the terminological system. The largest part of the borrowings in beekeeping terminology are terms borrowed from English, Greek, Latin, and Russian. Among them there are cross-disciplinary terms denoting components of honey, royal jelly, drone fluid, bee venom; cerago. On the basis of logical-conceptual and subject-semantic features, the thematic and lexical-semantic classifications of the analysed terminology were carried out, as a result 29 main thematic groups, 40 subgroups, 55 lexical-semantic groups, 45 subgroups and 2 micro groups were distinguished.

The system and structure of beekeeping terminology consists in the classification and systematization of terms, as well as in the construction of vertical (sequential inclusion of words from the lower level to the higher) and horizontal connections (semantic phenomena). The study of the field structure of UBT is carried out according to the spheres of use / functioning and the conceptually-semantic affiliation of the terms. In the field of functioning of the terminology field “BDZHILNYTSTVO” is part of the general lexical system of THE language. It is the largest group of lexemes – the megafield of the Ukrainian language, which, in turn, submits to itself smaller lexico-semantic macrofield, in particular professionalism, slang, specialized, dialectic, commonly used and actually beekeeping terms. The term-field “BDZHILNYTSTVO” has a nuclear-peripheral structure: the nucleus center (keywords that are the basic terms of each period), the core (narrow-band / narrow-used terminology), the near periphery (inter-branch terms) and

distant periphery (general terms). The investigated terminology is represented by a peculiar structure of the analyzed subject field by vertical and horizontal connections. The vertical organization of the terminological field “BDZHILNYTSTVO” is the structure of the lower fields → terminological macrofields → mesofields → microfields as thematic groups and their subgroups, which ultimately form generic relationships and partial relationships, which leads to the division into lexical-semantic groups. Horizontal connections are manifested in the features of the smallest lexical-semantic categories (microparadigms) of synonymy, antonymy, polysemy, etc., which are reflected in the lexical-semantic grouping of the studied terminological system. The terms of each microparadigm are due to semantic features (in the basis of archiseme).

On the basis of logical-conceptual and subject-semantic features the thematic and lexical-semantic classifications of the analyzed terminology were carried out, 29 main thematic groups, 40 subgroups, 55 lexical-semantic groups, 45 subgroups and 2 micro groups were distinguished. All of them are united by a denotative sign, that is, by denoting the realities of reality, which correlate with one or another topic. For the studied terminological system, the most characteristic semantic relations between terms are paradigmatic-semantic relations. One of the main types of paradigmatic relations in UBT is *hyper-hyponymy*, mostly parallel structures – one hyperonym subjects several hyponimmic group, each of which is formed on the basis of a common semantic component. *Synonymy* as a manifestation of variation is characteristic of single-word terms and their identical non-verbs, especially in the presence of large synonymous series. *Antonymic* pairs are realized as part of a phrase, mostly as an opposition semament of the adjective. The phenomenon of intra-system, non-systemic and inter-system *polysemy* is common for UBT. The phenomenon of *homonymy* is less characteristic of UBT. Depending on the sphere of the functioning of homonyms, several of their varieties are distinguished: inter-system, inter-functional-styleistic, intra-system and mixed-type.

Terminology in UBT functions according to the general laws of word-formation: morphological (fixation, basic- and word-building) and non-morphological (lexical-semantic, syntactic). Among the morphological methods, fixation and composition are

singled out. Among the non-morphological methods, the syntactic method proves to be the most productive one.

Terms-phrases, formed by syntactically derivative method, in UBT make up 70%. Analytical terms have systematic features. According to the structure the two-component, three-component phrases quantitatively dominate in UBT. The most frequent among the two-component complex terms are substantive, verbal and adjective TPhs of two main models: the “adjective + noun” (distinguished by content, depending on which semantic tone is specified by the dependent word) and “noun + noun”. The original grammatical class for their formation is the noun.

The lexico-semantic method of term formation refers to diachronic methods, the essence of which is the use of words available in the language in a new meaning, which results from metaphorisation and metonymisation. One of the UBT terminology sources is the borrowing.

Key words: Ukrainian terminology of beekeeping, beekeeping term, thematic group, field structure, lexical-semantic relations, word-formation model, term-phrases.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Кубич І. В. Лексико-семантичне поле лексеми *бджола* // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». Вип. 4. 2006. С. 103–107.
2. Шматко І. В. Семантичне навантаження терміна *мед* у сучасній українській мові // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. К. : КНЕУ, 2007. С. 223–228.
3. Шматко І. В. Реліктові назви житла бджіл в українській мові // Українська мова : Науково-теоретичний ж. К., 2008. № 3. С. 114–119.
4. Шматко І. В. Назви осіб у терміносистемі бджільництва // Культура слова. К., 2010. С. 148–153.
5. Шматко І. В. Композиція як один із способів поповнення термінології бджільництва // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя : Філологічні науки. Ніжин, 2011. Кн. 2. С. 52–56.
6. Шматко І. В. Полісемія в українській бджільницькій термінології // Українська мова. № 2(50), 2014. С. 75–82.
7. Шматко І. В. Особливості лексико-семантичного явища омонімії в українській бджільницькій терміносистемі // Науковий вісник Запорізького педагогічного університету. Запоріжжя, № 1, 2014. С. 286–292.
8. Шматко І. В. Особливості системної організації української бджільницької термінології за тематичними і лексико-семантичними групами // Термінологічний вісник : зб. наук. праць / Відп. ред. В. Л. Іващенко. Київ, 2015. Вип. 3(2). С. 198–210.

Статті в закордонних виданнях

9. Шматко І. В. Відображення української термінологічної лексики в староукраїнській лексикографії // Opera Slavica. Slavistické irozhledy jazykovědnýšeit. Брно, 2013. С. 38–43.
10. Шматко І. В. От прототермина к современным названиям: история формирования ядра украинской терминосистемы пчеловодства // Вестник

Челябинского государственного университета : научный журнал. Филология. Искусствоведение. Вып. 84. 2013. № 31 (322). С. 171–173.

Наукові праці апробаційного характеру

11. Шматко І. В. Найдавніші назви на позначення місткостей для меду: тенденції семантичного розвитку // Українська мова в ХХІ ст.: традиції і новаторство. Тези доповідей ІІ Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених, Київ, 24–26 квітня 2012 року. К. : ІУМ НАНУ, 2012. С. 303–308.

12. Шматко І. В. Семантична структура бджільницького терміна в теорії метафоричної номінації // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць / Відп. ред. В. Л. Іващенко. Вип. ІХ. К., 2013. С. 103–111.

13. Шматко І. В. Передумови формування української бджільницької термінології // Тенденції та перспективи формування професійної лексики : Доповіді VII Міжвузівського науково-практичного семінару, присвяченого питанням функціонування професійного мовлення, лінгвокультурологічному та соціокультурному аспектам філології. Ірпінь, 2016. Вип. 4. С. 42–46.

14. Шматко І. В. Лексика бортницького бджільництва // Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. Д. Малевич. Рівне, 2016. С. 206–210.

15. Шматко І. В. Особливості творення термінів-словосполучень української бджільницької термінології // Лінгвокомп'ютерні дослідження : зб. наук. праць / Донецький національний університет ім. Василя Стуса / Укл.: А. Загнітко (наук. і відп. ред). Вінниця : ДонНУ, 2018. Вип. 11. С. 89–95.

ЗМІСТ

	стор.
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	18
ВСТУП.....	33
РОЗДІЛ 1 ЛІНГВОІСТОРИОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ БДЖІЛЬНИЦЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	39
1.1 Основні періоди розвитку української бджільницької термінології.....	41
1.1.1 Перший період формування лексики бортного бджільництва – бортництва (X ст. – середина XIV ст.)	42
1.1.2 Другий період формування прототермінології колодного пасічництва (II половина XIV ст. – кінець XVIII ст.).....	61
1.1.3 Третій період формування термінології рамкового / раціонального бджільництва (початок XIX – кінець XX ст.).....	67
1.1.4 Четвертий період формування термінології промислового бджільництва (кінець XX – початок XXI ст.).....	83
1.2 Генетичні особливості термінолексики бджільництва.....	88
Висновок до розділу 1.....	99
РОЗДІЛ 2 СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ БДЖІЛЬНИЦЬКОЇ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ РІВНІ.....	101
2.1 Бджільницький термін як структурний елемент лексичної системи української мови.....	101
2.2 Системна та структурна організація української бджільницької термінології.....	105
2.2.1 Польова структура української бджільницької термінології...	106
2.2.2 Особливості системної організації української бджільницької термінології за тематичними і лексико-семантичними групами.....	116

2.2.3 Лексико-семантичні відношення в українській бджільницькій термінології.....	122
2.2.3.1 Родо-видові та партитивні відношення.....	122
2.2.3.2 Синонімія.....	130
2.2.3.3 Антонімія.....	136
2.2.3.4 Полісемія.....	140
2.2.3.5 Омонімія.....	146
Висновок до розділу 2.....	151
РОЗДІЛ 3 СЛОВОТВІРНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ	
УКРАЇНСЬКИХ БДЖІЛЬНИЦЬКИХ ТЕРМІНІВ НА	
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ.....	153
3.1 Основні способи творення однослівних термінів.....	153
3.1.1 Морфологічне термінотворення.....	154
3.1.1.1 Суфіксація.....	155
3.1.1.2 Композиція.....	159
3.1.2 Неморфологічне термінотворення.....	166
3.1.2.1 Метафоризація.....	167
3.1.2.2 Метонімізація.....	172
3.2. Особливості творення термінів-словосполучень української бджільницької термінології.....	174
3.2.1. Субстантивні, вербальні та ад'єктивні двокомпонентні терміни-словосполучення.....	177
3.2.2. Багатокомпонентні бджільницькі терміни-словосполучення..	181
Висновок до розділу 3.....	183
ВИСНОВКИ.....	185
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	190
ДОДАТКИ.....	215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ та СКОРОЧЕНЬ

СПИСОК ГРАФІЧНИХ СКОРОЧЕНЬ

алб. – албанська	лит. – литовська
анат. – анатомічне	лтс. – латиська
англ. – англійська	м. – македонська
археол. – археологічне	місц. в. – місцевий відмінок
бджіл. – бжільницьке	напр. – наприклад
біол. – біологічне	нар.-поет. – народно-поетичне
болг. – болгарська	нвн. – нововерхньонімецька
бот. – ботанічне	нім. – німецька
бр. – білоруська	нл. – нижньолужицька
військ. – військове	нлат. – новолатинська
вл. – верхньолужицька	п. – польська
газ. – газета	пас. – пасивне
гот. – готська	перев. – переважно
гр. – грецька	перен. – переносне
дав. в. – давальний відмінок	полаб. – полабська
дангл. – давньоанглійська	пор. – порівняйте
двн. – давньоверхньонімецька	прикм. – прикметник
дет. – детальніше	прус. – пруська
див. – дивіться	псл. – праслов'янська
діал. – діалектне	род. в. – родовий відмінок
дієсл. – дієслово	розм. – розмовне
дінд. – давньоіндійська	рос. – російська
дірл. – давньоірландська	рум. – румунська
дісл. – давньоісландська	с.г. – сільсько-господарське
др. – давньоруська	свн. – середньоверхньонімецька
екон. – економічне	серб. – сербська
ж-л – журнал	син. – синонім
заст. – застаріле	слн. – словенська
зменш. – зменшене	слц. – словацька
знах. в. – знахідний відмінок	снн. – середньонижньонімецька
знач. – значення	спец. – спеціальне
іє. – індоєвропейська	ст.-пол. – старопольська
ім. – іменник	ст.-чес. – старочеська
ірл. – ірландська	стос. – стосовно
лат. – латинська	стсл. – старослов'янська

суч. – сучасне	укр. – українська
схв. – сербохорватська	фр. – французька
т. ін. – таке інше	хорв. – хорватська
т. с. – те саме	цит. – цитується
та ін. – та інше	цсл. – церковнослов'янська
тат. – татарська	ч. – чеська
тур. – турецька	шкільн. – шкільне
тюрк. – тюркська	

СПИСОК АБРЕВІАТУРНИХ ПОЗНАЧЕНЬ та СКОРОЧЕНЬ

БТ	– бджільницький термін
БТК	– бджільницький термін-комполит
ЗКУБТ	– загальна кількість українських бджільницьких термінів
КПЯТ	– кількість приядерних термінів
КТБП	– кількість термінів ближньої периферії
КТДП	– кількість термінів дальньої периферії
КТЦЯ	– кількість термінів центру ядра
ЛСГ	– лексико-семантична група
ЛСМакП	– лексико-семантичне макрополе
ЛСМегП	– лексико-семантичне мегаполе
ЛСПГ	– лексико-семантична підгрупа
ЛСП	– лексико-семантичне поле
СІ	– складний іменник
ТГ	– тематична група
ТМегаП	– термінологічне мегаполе
ТМакП	– термінологічне макрополе
ТМезП	– термінологічне мезополе
ТМікП	– термінологічне мікрополе
ТП	– термінологічне поле (термінополе)
ТС	– термін-словосполучення
ТЮ	– термін-юкстаполит
УБТ	– українська бджільницька термінологія
УБТС	– українська бджільницька терміносистема
А	– прикметник
С	– іменник

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВИКОРИСТАНИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

- АЗР – Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссиею [Электронный ресурс]: в 5 тт. СПб. : Археографическая комиссия, 1846–1853. Т. I. 1544–1587. (Репринтное издание). URL: <http://10.6.0.11/handle/123456789/77> (дата звернення: 08.10.2014).
- АИ – Акты исторические, собранные и изданные Археографическою комиссиею [Электронный ресурс]: в 5 тт. СПб. : Археографическая комиссия, 1841. Т. I. 1334–1598 гг. 607 с. Опись А. №101. URL: http://krotov.info/lib_sec/01_a/kt/y_istor.htm (дата звернення: 08.03.2012).
- АЛ – Антична література. [Электронный ресурс] // Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Антична_література (дата звернення: 21.04.2012).
- АНПТП – Анохина В. В., Никончук Н. В. Полесская терминология пчеловодства // Лексика Полесья. Материалы для полесского диалектного словаря. М. : Наука, 1968. С. 320–365.
- Арх. ЮЗР – Архив Юго-западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, височайше учрежденную при Киевском Военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе [Электронный ресурс]: в 37 тт. К. : Тип. Е. Федорова, 1859–1914. Ч. IV. Т. I: Акты о происхождении шляхетських родов в юго-западной России, 1867. LV, 460 с. URL: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/2539-ch-4-t-1-akty-o-proishozhdenii-shlyahetskih-rodov-v-yugo-zapadnoy-rossii-1867#page/1/mode/grid/zoom/1> (дата звернення: 08.03.2012).
- АСДЯ – Аванесов Р. И. Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.): в 10 тт. / Гл. ред. Р. И. Аванесов // АН СССР Ин-т русского языка. М. : Русский язык, 1988. Т. I (а-възаконтис). 1988. 526 с.; Т. IV (изживати-молени). 1991. 559 с.; Т. VI (овадъ-покласти). 2000. 606 с.

- АСЗГ – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: у 2 тт. Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. Держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. I: А–Н. 354 с.; Т. II: О–Я. 458 с.
- АУМ – Атлас української мови: в 3 тт. К. : Наука, 1984–2001. Т. I: Полісся, Середня Наддніпрянщина і суміжні землі. 1984. 498 с.; Т. II: Волинь, Наддністрянщина і суміжні землі. 1988. 522 с.; Т. III: Слобожанщина, Донеччина, причорномор'я і суміжні землі. 2003. 275 с.
- АЧ – Афанасьев-Чужбинский А. С. Словарь малорусскаго нарѣчія. СПб. : Тип. Морского министерства, 1855. 176 с.
- АЮ – Акты юридические, или собрание форм старинного делопроизводства, изданные Археографическою комиссиею [Електронний ресурс]: в 5 тт. СПб. : Типография II-го Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1838. Т. III. 465 с. URL : <http://sunduk-knig.ru/alib/k251/k251.html> (дата звернення: 08.04.2012).
- АЮБІ – Колачев Н. С. Акты, относящиеся до юридического быта древней России, изданные Археографическою комиссиею [Електронний ресурс]: в 3 тт. / [Под ред. Н. С. Колачева]. СПб. : Тип. Императорской академии наук, 1858–1884. Т. II (1864). 466 с. URL: <http://mirknig.com/knigi/history/1181632748-akty-otnosyaschiesya-do-yuridicheskogo-byta-drevney-rossii-tom-02.html> (дата звернення: 08.04.2012).
- Б.-Нос. – Білецький-Носенко П. Словник української мови [Підготував до видання В. В. Німчук]. К. : Наукова думка, 1966. 419 с.
- Белей – Белей Любомир, Белей Олег. Старослов'янсько-український словник. Львів : Свічадо, 2001. 332 с.
- БССІС – Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С. П. Бирик, Г. М. Сюта ; За ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
- Бурн. – Бурнашев В. Опыт терминологического словаря сельского хозяйства, фабричности, промыслов и быта народного [Електронний ресурс]: в 2 тт. / В. Бурнашев. СПб. : Тип. К. Жернакова, 1843–1844. Т. I. 410 с. URL: http://www.e-reading.by/chapter.php/1013441/23/Sklyarenko_-_Temni_miscya

[_v_Slovi_o_polku_Igorevim.html](#) (дата звернення: 15.08.2012).

ВНЗНТ – Верхратський І. Й. Нові знадобки номенклатури і термінології природописної, народної збирані між людом. Львів : Вид-во НТШ, 1961. 84 с.

ВСПГ – Ващенко В. С. Словник полтавських говорів. Харків : Вид-во ХДУ ім. О. М. Горького, 1960. Вип. I. 107 с.

ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1246 с.

ВЕС – Ветеринарный энциклопедический словарь / Гл. ред. В. П. Шишков. М. : Советская энциклопедия, 1981. 640 с.

Гал.-Вол. Літ.: 1231 – Летопись по Ипатскому списку, изданная Археографической комиссией. СПб. : Печатня В. Головина, 1871. 616 с.

ГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник / Уклад. Г. Гузар, Ярослава Закревська та ін.; [Відп. ред. Ярослава Закревська]. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. 232 с.

Даль – Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка [Електронний ресурс]: в 4 тт. [Первое издание] // Издание общества любителей Российской словесности, учрежденного при Императорскомъ Московскомъ Университетѣ. М., 1863–1866. Т. II.: И–О. / Печатано на счетъ все милостивѣйше пожалованныхъ средствъ. М. : Типографія Лазаревского института восточныхъ языковъ (А. Мамонтовъ), 1865. 629 с. URL: <http://www.bookva.org/books/252> (дата звернення: 18.08.2013).

Дзензелівський – Дзензелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР. Лексика. Ужгород : Вид-во УДУ, 1958–1993. Ч. 1–3.

ДИП – Древняя история пчеловодства [Електронний ресурс] // URL: <http://www.magicohoney.ru/history/index2.html> (дата звернення: 08.04.2012).

ДП – Древнее пчеловодство : Энциклопедия пчеловодства по алфавиту [Електронний ресурс] // URL: http://pasika.ru/lib/d/drevnee_pchelovodstvo/ (дата звернення: 08.04.2014).

- ДУЗЛП – Дзендзелівський Й. О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. К. : Наукова думка, 1969. 212 с.
- Дух. Клим. – Духовная грамота новгородца Климента / XII–XIII вв. / Под ред. И. И. Срезневского // Сведения и заметки о неизвестных памятниках, приложение к XI тому «Записок Академии наук». СПб. : Типография Императорской Академии наук, 1867. № 2. 270 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: в 7 тт. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін.] К. : Наукова думка, 1982. Т. I.: А–Г. 612 с.; Т. II: Д–Копці. 1985. 572 с.; Т. III.: Кора–М. 1989. 552 с.; Т. IV: Н–П. 2003. 656 с.; Т. V. Р–Т. 2006. 704 с.; Т. VI. У–Я. 2012. 568 с.
- ЕУ – Енциклопедія українознавства: в 10 тт. / Гол. ред. Кубійович Володимир. Мюнхен : Вид-во «Молоде життя». Т. I. : Словникова частина. 1955. 400 с.
- ЖК – Житие Константина філософа; Житие Мефодия / По изданию : П. А. Лавров. Материалы по истории возникновения древнейшей письменности. Л. : Кирилло-Мефодиевская библиография, 1930. С. 196–198.
- ЖН – Желехівський Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар: у 2 тт. / Уложили Євгеній Желеховський та Софрон Недільський. Львів : Друкарня тов. ім. Шевченка, 1885–1886. 1122 с.
- ЖСКМР – Житецький П. Словарь книжной малорусской речи / П. П. Житецький // Рукописи XVII века. К. : Гостехиздат, 1876. 104 с.
- КВЕ – Колгоспна виробнича енциклопедія: у 2 тт. / Гол. ред. С. В. Співак. [Друге перероб. і доп. вид.] К. : Державне видавництво сільськогосподарської літератури української РСР. Т. I: АБРИКОС–ЛЮЦЕРНА. 756 с.; Т. II: МАЛИНА–ЯЩУР. 796 с.
- КГСУМ – Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами омографічними коренями. К. : Укр. енциклопедія, 2002. 912 с.

- Кор.-Сат. – «Лексикон словено-латинській» Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського // Пам'ятки української мови XVII ст. / Серія наукової літератури. К. : Наукова думка, 1973. С. 421–540.
- КПС – Карпов А. Н. Пчеловодческий словарь. М. : Русский язык, 1997. 385 с.
- КЭСРЯ – Шанский Н. М., Иванов В. В., Шанская Т. В. Краткий этимологический словарь русского языка / Под ред. С. Г. Бархударова. М. : Просвещение, 1975. 3-е изд., испр. и доп. 543 с.
- «Лексикон» Беринди – Лексикон словеноросський Памви Беринди / Підгот. тексту і вступ. ст. В. В. Німчука: Надрук. з вид. 1697 р. фотомех. способом. К. : Вид-во АН УРСР, 1961. 271 с.
- «Лексис» Зизанія – Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніма славеноросская / Підг. текстів пам'яток і вступ. ст. В. В. Німчука. К. : Наукова думка, 1964. 259 с.
- «Лексись... просто» – Лексись съ толкованіємъ словенскихъ мовъ просто. «Чтения в Обществе истории и древностей российских при Московском университете». М. : Просвещение, 1884. Кн. вторая, апрель–июнь. II. Материалы историко-литературные. С. 1–18.
- ЛИ – Летопись по Ипатьевскому /по Ипатскому/ списку // Изд. Археографической комиссией. СПб. : Археографическая комиссия, 1871. 706 с.
- Літ. Сам. – Летопись Самовидца по новооткрытым спискам с приложением трех малороссийских хроник: «Хмельницкой», «Краткого описания Малороссии» и «Собрания исторического», издана Киевской временной комиссией для разбора древних актов. К. : Киевская временная комиссия, 1878–1881. 469 с.
- ЛСДЛП – Лисенко П. С. Словник діалектної лексики середнього і східного Полісся. К. : Вид-во АН УРСР, 1961. 72 с.
- ЛСПГ – Лисенко П. С. Словник поліських говорів. К. : Наукова думка, 1974. 260 с.
- ЛЭС – Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. М. : Советская энциклопедия, 1990. 508 с.
- МСБГ – Матеріали до словника буковинських говірок / Відп. ред. В. А. Прокопенко. Чернівці : Чернівецький держ. ун-т, 1971–1979. Вип. 1–6 : (А–О). 98 с.
- МСДО – Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської

області / Укл. А. А. Москаленко. Одеса : ОДПІ, 1958. 76 с.

МТСДР – Материалы для терминологического словаря древней России / Сост. Г. Е. Кочин; Под ред. акад. Б. Д. Грекова. М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1937. 487 с.

Мух. – Сборникъ Муханова / Дополненное. СПб. : Изд. Российской академии наук, 1866. Изд-е 2-е. 224 с.

Нар. лекс. – Народная лексика / Рэд. А. А. Кривіцкі, Ю. Ф. Мацкевіч. Мінск : «Навука і тэхніка», 1977. 288 с.

НМЛА Никончук М. В. Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся) / Укл. М. В. Никончук. К. : Наукова думка, 1979. 316 с.

НЛС – Новгородская летопись по Синодальному харатейному списку /так названа Новгородская первая летопись/, изданные Археографической комиссией. СПб. : Археографическая комиссия, 1888. 224 с. (Сводный текст).

ННМ – Найдавніший наскальний малюнок [Електронний ресурс]: URL: http://images.yandex.ua/yandsearch?source=wiz&fp=0&text=%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%83%D0%BD%D0%BA%D0%B8%20%D0%BF%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%B8&noreask=1&pos=1&lr=143&rpt=simage&uinfo=ww-1226-wh-867-fw-1001-fh-598-pd-1&img_url=http%3A%2F%2Fstat16.privet.ru%2F%2F0b048e4773f723d217e2d3e411e40997 (дата звернення: 02.02.2015).

НПК – Новгородские писцовые книги, изданные Археографической комиссией. СПб. : Археографическая комиссия, 1859–1910. Т. I. 488 с.

НСІС – Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 слів і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк; За ред. Л. І. Шевченко. К. : АРІЙ, 2008. 672 с.

НТСУМ – Новий тлумачний словник української мови: в 4 тт. / Укл. В. Яременко, О. Сліпущко. К. : Аконіт, 1999. 925 с.

- ОСБГ – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 тт. К. : Наукова думка, 1984. Т. I: А–Н. 496 с. Т. II: О–Я. 516 с.
- ПВЛ – Повесть временных лет / АН СССР. М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1950. Т. I. 25 с.
- ПГ – Піпаш Ю. О., Галас Б. К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Укл. Ю. О. Піпаш, Б. К. Галас. Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2005. 266 с.
- Пискунов – Пискунов Ф. Словарь живого народного, письменного и актового языка русских южан: Изд. 2-е. / Фортунат Пискунов. К. : Тип. Е. Я. Федорова, 1882. 329 с.
- ПОИ – Пчеловодство. Оборудование и инвентарь: Словарь. [Электронный ресурс] / Словарь, издан на основе «Азбуки пчеловодства» под. ред. В. Ф. Стрельцова; Гл. ред. Л. Н. Волковский. СПб. : ООО «Издательство полигон», 2002. 346 с. URL : <http://www.beetools.ru/slovar/t.php?printview=yes> (дата звернення: 08.04.2015).
- ПрКрз – Русская правда по Карамзинскому списку / Под ред. проф. А. И. Яковлева // «Хрестоматия по истории русского права» / Сост. М. Владимирский-Буданов. Изд. 6-е. СПб. ; Киев, 1908. Вып. I. С. 178–224. (Русская Правда по спискам Академическому, Троицкому и Карамзинскому / Под ред. проф. А. И. Яковлева и Л. В. Черепнина. М. : Просвещение, 1928. 342 с.)
- ПЦСС – Полный церковно-славянский словарь / Сост. Протоиерей Григорий Дьяченко: Репринтное воспроизведение издания 1900 г. М. : Издательский отдел Московского Патриарха, 2001. 1120 с.
- ПЭСРЯ – Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка: в 3 тт. / Упор. А. Г. Преображенский. М. : Изд. АН СССР, 1955–1959. Т. I: А–О. 674 с.; Т. II: П–Я. 419 с.
- РП – Русское пчеловодство XIX века на путях к рациональному пчеловодству [Электронный ресурс] / А. И. Покорский-Жоравко. URL: <http://www.euro-honey.com/modules.php?name=Pages&pa=showpage&pid=28> (дата звернення: 08.04.2015).

- РУВС – Російсько-український ветеринарний словник / Укл. Я. Я. Ярема, Л. П. Погребняк. К. : Наукова думка, 1964. 260 с.
- РУСНТ – Російсько-український словник наукової термінології : Біологія. Хімія. Медицина. НАН України, Комітет наукової термінології, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови. К. : Наукова думка, 1996. 660 с.
- РУСС – Російсько-український сільськогосподарський словник / Укл. А. П. Білоштан та ін. К. : Вид. АН УРСР, 1963. 438 с.
- Рѣчь Жидовскаго – Рѣчь Жидовскаго языка, преложена на Роускую, неразоумно на разоумъ, и въ ꙗвангѣлихъ, и въ Ап(с)лѣхъ, и въ Псалтыри, и в Пармиѣ и въ прочихъ книгах // Пам'ятки української мови XVI–XVII ст. Серія наукової літератури. К. : Наукова думка, 1964. С. 195–197.
- Сабалдир – Сабалдир П. О. Практичний словник сільськогосподарської термінології. Х. : Радянська школа, 1931. 99 с.
- СБАРУ – Словник бджільництва: Англо-російсько-український / За ред. Л. І. Боднарчука, М. Л. Алексеніцер. К. : Видавничий дім «КМ Academia», 1997. 344 с.
- СБГ – Словник буковинських говірок / За ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
- СБНРУ – Словник бджільництва: Німецько-російсько-український / За ред. М. Л. Алексеніцер, Л. І. Боднарчук, К. В. Добровольська. К. : Видавничий дім «КМ Academia», 1999. 344 с.
- СГУ – Словник гідронімів України / Редкол.: А. П. Непокупний, О. Стрижак; Гол. редкол.: К. К. Цілуйко. К. : Наукова думка, 1979. 780 с.
- СЕС – Сельскохозяйственный энциклопедический словарь / Редкол. : В. К. Месяц (гл. ред.) и др. М. : Советская энциклопедия, 1989. 656 с.
- «Синоніма» – «Синоніма славеноросскаѣ» // Пам'ятки української мови XVI–XVII ст. / Серія наукової літератури. К. : Наукова думка, 1964. С. 98–173.
- СІСМ – Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. К. : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія», 1974. 1-е видання. 776 с.
- СІСП – Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт, Г. М. Сюта, О. І. Скопненко. К. :

Довіра, 2000. 1018 с.

- Сл. Джемса – Ларин Б. А. Русско-английский словарь-дневник Ричарда Джемса (1618–1619) / АН Литовской ССР, Ин-т литовского языка и литературы. Л. : Изд-во ЛГУ, 1959. 423 с.
- Слав. «Лексіконъ латинский» – Є. Славинецького // Пам'ятки української мови XVII ст. / Серія наукової літератури. К. : Наукова думка, 1973. С. 59–420.
- СМІЗ – Словарь малороссійскихъ идіомовъ... / За ред. М. В. Закревського. М. : Старосветский бандурист, 1861. 628 с.
- СНОВД – Годована М. П. Словник-довідник назв осіб за видом діяльності / За ред. Л. В. Туровської. К. : Наукова думка, 2009. 176 с.
- СПТ – Полонський Х. Словник природничої термінології (проект). К. : ДВУ, 1928. 262 с.
- СРЯ, 1847 – Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка, составленный Вторым Отделением Императорской Академии наук. СПб. : Типография Императ. Акад. наук, 1847. Т. II. 320 с.
- СС 1999 – Словник синонімів української мови: в 2 тт. / Укл. А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк та ін. К. : Наукова думка, 1999. Т. I: А–Н. 1026 с.; Т. II: О–Я. 954 с.
- ССГТ – Сабалдир П. О. Словник сільсько-господарської термінології / Зредагував П. О. Сабалдир. ВУАН, НДІМ, Сектор термінології та номенклатури. МАТЕРІЯЛИ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА НОМЕНКЛАТУРИ. Х.-К. : Українська радянська енциклопедія, 1933. 392 с.
- ССДБ – Білик Є. В. Сучасний словник-довідник бджоляра. Донецьк : ТОВ ВКФ БАО, 2006. 704 с.
- ССДЯ – Срезневский И. И. Словарь древнерусского языка: в 3 тт. / Репринтное издание. М. : Книга, Т. I, Ч. 1: А–Д. 1989. 804 с.; Т. I, Ч. 2: Е–К. 1989. 807 с.; Т. II, Ч. 1: Л–О. 1989. 851 с.; Т. II, Ч. 2: П. 1989. 1802 с.; Т. III, Ч. 1: Р–С. 1989. 910 с.; Т. III, Ч. 2: Т–~~Я~~. 1989. 1683 с.
- ССІС – Сучасний словник іншомовних слів / Укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. К. : Довіра, 2006. 789 с.

- ССЛ – Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
- ССУМ 14–15 – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 тт. / Сост. Д. Г. Гринчишин и др. К. : Наукова думка, 1977–1978. Т. I: А–М, 1977. 630 с.; Т. II: Н–Ө, 1978. 560 с.
- СУБТ – Словник української біологічної термінології / Відп. ред. Д. М. Гродзинський, Л. О. Симоненко. К. : КММ, 2012. 744 с.
- СУМ XVI–XVII – Словник української мови XVI I половини XVII ст.: у 28 вип. / Гол. ред. Д. Гринчишин. Львів ; Дрогобич : Посвіт, 1994. Вип. 2 : Б–Богуславець. 151 с.
- СУМ-11 – Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР // Ін-ут мовознавства ім. О. О. Потебні. К., 1970–1980; Т. I: А–В. 1970. 799 с.; Т II: Г–Ж. 1971. 550 с.; Т. III: З. 1972. 744 с.; Т. IV: І–М. 1973. 840 с.; Т. V: Н–О. 1974. 840 с.; Т. VI: П–поїти. 1975. 832 с.; Т. VII: Поїхати–Приробляти. 1976. 723 с.; Т. VIII: Природа–ряхтливий. 1977. 927 с.; Т. IX: С. 1978. 916 с.; Т. X: Т–Ф. 1979. 658 с.; Т. XI: Х–Ъ. 1980. 699 с.
- СУМ-20 – Словник української мови: у 20 тт. / Гол. наук. ред. В. М. Русанівський; НАН Укараїни, Укр.-мовно інформ. фонд. К. : Наукова думка, 2010. Т. I: А–Б. 912 с.
- СУМГ – Словарь української мови: в 4 тт. / За ред Б. Грінченка. К. : Наукова думка, 1907–1909. Т. I: А–Ж. 1907. 495 с.; Т. II: З–Н. 1908. 574 с.; Т. III: О–П, 1909. 506 с.; Т. IV: Р–Я. 1909. 564 с.
- СФУМ – Словник фразеологізмів української мови / Відп. ред. В. О. Винник // Наукове видання Словники України. К. : Наукова думка, 2003. 788 с.
- СЦСРЯ – Словарь церковнославянского и русского языка, сост. Вторым отделением имп.: в 4 тт. СПб. : Императорская Академия наук, 1867. Т. I. 866 с.; Т. II. 988 с. ; Т. III. 1248 с.
- ТЖС – Технический железнодорожный словарь / Н. Н. Васильев, О. Н. Исаакян, Н. О. Рогинский, Я. Б. Смолянский, В. А. Сокович, Т. С. Хачатуров. М. : Государственное транспортное железнодорожное издательство, 1941. 915 с.

- ТМС – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: у 2 кн. / Упоряд. В. В. Німчук, Г. І. Лиса. К. ; Нью-Йорк : ВПЦ «Літопис-XX», 2002–2003. Кн. 1. 2002. 512 с.; Кн. 2. 2003. 512 с.
- УРСК – Українсько-російський словник: в 6 тт. / Гол. ред. І. М. Кириченко. К. : Изд-во АНУ ССР, 1953–1963. Т. I: А–Журі. 1953. 508 с.; Т. II: З–Н. 1958. 768 с.; Т. III: О–Подарунок. 1961. 528 с.
- УС – Уманець М., Спілка А. Словар російсько-український. К. : Державне видавництво України, 1925. 1150 с.
- УСГЕ – Українська сільськогосподарська енциклопедія: в 3 тт. / Ред кол.: В. Ф. Пересипкін, (відп. ред.), Л. В. Андрієнко, В. В. Артюхов (відп. секр.). К. : Київська книжкова фабрика, 1970–1972. Т. I: Абе–Зар. 1970. 488 с.; Т. II: Зас–Пок. 1971. 536 с.; Т. III: Пол–Ящур. 1972. 540 с.
- Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 тт. / Перевод с немец. и дополн. О. Н. Трубачева; Под ред. и с предисл. Б. А. Ларина. – 2-е изд., стереотип. М. : Наука, 1986–1987. Т. III: Муза–Сят. 1987. 827 с.
- Фед. – Федосов Н. Ф. Словарь-справочник пчеловода. М. : Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, 1955. 420 с.
- ФСУМ – Фразеологічний словник української мови / Укл. В. М. Білоноженко та ін. К. : Наукова думка, 1993. 984 с.
- ЧСГНН – Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: в 4 тт. Запоріжжя : Запорізький держ. університет, 1992. Т. I: А–Ж. 1992. 324 с.; Т. II: З–Н. 1992. 372 с.; Т. III: О–П. 1992. 304 с.; Т. IV: Р–Я. 1992. 261 с.
- ЧССП – Черкасова А. И. Словарь-справочник по пчеловодству. К. : Урожай, 1991. 420 с.
- ШНРГ – Шило Гаврило. Наддністрянський регіональний словник. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. (Серія «Діалектологічна скриня»). 288 с.
- ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы: в 8 тт. / ЭССЯ. Мінск : Навука і техника, 1978–1988. Т. 1–14. Т. I: А–Б, 1978. 440 с.; Т. II: В. 1980. 344 с.; Т. III: Г–І. 1985. 408 с.

- ЭСБЕ – Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 41 тт. / Под ред. И. Е. Андреевского, К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского и др. М. : Акционерное издательское общество Ф. А. Брокгауз. И. А. Ефрон (Петербург), 1890–1907. Т. 25А (50): Простатит Работный дом. 1898. 4, II, 2, 479–958, II, 2 с.
- ЭСТ – Трубачев О. Н. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / Под ред. О. Н. Трубачева. М. : АН СССР Ин-т русского языка, 1959. Вып. 18. 94 с.
- ЯСУМ – Яворницький Д. І. Словник української мови : у 2 тт. / Д. І. Яворницький. Катеринослав : Слово, 1920. Т. I. 412 с.
- Arch. Sang – Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie / Pod kier. Z. L. Radziwińskiego, przy wsp. P. Skobielskiego i B. Gorczaka. Lwow, 1887. Т. I. (1366–1505). 108 p.
- Machek ESJI – Machek W. Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha : Československá akademie věd, 1957. 867 s.
- Sławski SE – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1952–1982. Т. 1–5.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ

Державних стандартів України

- ДСТУ 3483–96 – Віск бджолиний екстракційний. Технічні умови: ДСТУ 3483–96. [Чинний від 2009-07-01]. К. : Держспоживстандарт України, 2004. 20 с.
- ДСТУ 7004: 2009 – Вулики. Технічні умови: ДСТУ 7004: 2009. [Чинний від 2009-07-01]. К. : Держспоживстандарт України, 2010. III, 6 с.
- ДСТУ 4986: 2008 – Матка бджолина української степової породи. Технічні умови: ДСТУ 4986: 2008. [Вид. офіц. Чинний від 2010-01-01]. К. : Держспоживстандарт України, 2008. III, 6 с.
- ДСТУ 1388–94 – Мерва пасічна. Технічні умови: ДСТУ 1388–94. [Чинний від 2009-07-01]. К. : Держспоживстандарт України, 2005. 24 с.

- ДСТУ 4666: 2006 – Молочко маточне бджолине. Технічні умови: ДСТУ 4666: 2006. Вид. офіц. [Зі скасуванням в Україні ГОСТ 28888-90; чинний від 2007-07-01]. К. : Держспоживстандарт України, 2007. III, 17 с.
- ДСТУ 3127–95 – Обніжжя бджолине (пиллок квітковий) і його суміші. Технічні умови : ДСТУ 3127–95. [Чинний від 2009-07-01]. К. : Держспоживстандарт України, 20005. 34 с.
- ДСТУ 4662: 2006 – Прополіс (бджолиний клей). Технічні умови: ДСТУ 4662: 2006. Вид. офіц. [Зі скасуванням РСТ УССР 1078-86 (зі скасуванням ГОСТ 28886-90); чинний від 2007-07-01]. К. : Держспоживстандарт України, 2007. III, 14 с.
- ДСТУ 4985: 2008 – Сім'ї бджолині української степової породи. Технічні умови: ДСТУ 4985: 2008. [Вид. офіц. Чинний від 2010-01-01]. К. : Держспоживстандарт України, 2008. III, 12 с.
- ДСТУ 2154–93 – Бджільництво. Терміни та визначення: ДСТУ 2154–93. [Чинний від 10.08.2004]. К. : Держспоживстандарт України, 1993. 31 с.

ВСТУП

Одним із основних напрямків лінгвістичних студій останніх десятиліть є опрацювання термінологічного фонду різних галузей знання, пов'язаних із суспільною та господарською діяльністю людини – землеробством, скотарством, рибальством, мисливством та бджільництвом. Чільне місце посідають праці, присвячені дослідженню лексики біологічного та сільськогосподарського циклів, зокрема біологічної термінології (Л. О. Симоненко, М. М. Феценко, А. М. Шамота та ін.), термінології землеробства (С. Б. Любарський), агропромислового комплексу (Т. П. Кравченко), фітонімії сільського господарства (Р. О. Бачкур, Т. А. Марченко, О. М. Пащенко), угідь (Н. О. Лобачова). Термінологічна лексика бджільництва як одна з підсистем української мови до сьогодні не була об'єктом комплексного лінгвістичного дослідження. Фрагментарно бджільницька лексика української мови була об'єктом наукових розвідок О. Ф. Дем'яненка «*Бавовниковий – бавовняний – бавовницький; бджолиний – бджоляний – бджоластий – бджільницький – бджільничий*» [51], А. М. Поповського «Науково-технічний прогрес і бджільницька лексика» [170], «Словотвір іменників в українській бджільницькій лексиці (Словообразование в украинской лексике пчеловодства)» [171]. Функціонування бджільницьких термінів висвітлено в статтях Н. В. Волинського «Чергова справа» [261] та В. В. Кравця «Що ж таке житло для бджіл?» [268]. У контексті календарно-обрядової лексики українська термінолексика бджільництва описана в дисертаційному дослідженні «Лексика календарно-обрядової поезії: структурно-семантичний та стилістичний аспекти» І. Ю. Круть [100]. Діалектному вивченню досліджуваної лексики присвячені праці В. В. Анохіної та М. В. Никончука (АНПТІ), Т. М. Тищенко [207; 208; 209], окремі назви зафіксовано в «Атласі української мови» (далі – АУМ) та в лексикографічних працях, зокрема «Словник говірок Нижньої Наддніпряни» за редакцією В. А. Чабаненка (далі – ЧСГНН), М. Й. Онишкевича «Словник бойківських говірок» (далі – ОСБГ), М. В. Никончука «Матеріали до лексичного атласу української мови (Правобережне Полісся)» (далі – НМЛА) та інших (Г. Л. Аркушина «Словник західнополіських говірок» (далі –

АСЗГ); І. Верхратського «Нові знадобы номенклатури і термінології природописної, народної збирані між людом» (далі – ВНЗНТ); Й. О. Дзендзелівського «Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі» (далі – ДУЗЛП); П. С. Лисенка «Словник діалектної лексики середнього і східного Полісся» (далі – ЛСДЛП); В. С. Ващенко «Словник полтавських говорів» (далі – ВСПГ) та ін.). Історію бджільництва як галузі сільського господарства описав Г. Л. Боднарчук у праці «Становлення та розвиток бджільництва в Україні» [14].

Вивченню аналізованої лексики в інших мовах присвячені дисертаційні дослідження Л. М. Зайнулліної «Ономасіологічне дослідження лексики бджільництва в башкирській мові» [62], Г. Д. Зиязетдиной «Лексика бджільництва татарської літературної мови» [63], Т. Г. Іванової «Лексика бджільництва російських говірок Кубані» [64], О. В. Кокойла «Термінологія бджільництва російської літературної мови» [90], М. В. Титової «Лексика бджільництва в Алтаї: комплексне дослідження» [206].

Актуальність обраної теми зумовлена потребою комплексного лінгвістичного аналізу історії формування та становлення української бджільницької термінології, її системної організації, лексико-семантичних особливостей та способів творення аналізованих термінів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в межах наукових тем кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса «Комунікативно-прагматична і дискурсивно-граматична лінгвоперсонологія: структурування мовної особистості та її комп'ютерне моделювання» (номер державної реєстрації 0115U000088) (2015–2017 рр.), «Об'єктивна і суб'єктивна мовносоціумна граматики: комунікативно-когнітивний та прагматико-лінгвокомп'ютерний виміри» (номер державної реєстрації 0118U003137) (2018–2020 рр.). Тему ухвалено на вченій раді Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол №13 від 26 червня 2006 р.); затверджено на засіданні бюро Наукової ради з проблем «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності» Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (витяг з

протоколу № 4 від 30 жовтня 2006 р.); уточнено на вченій раді філологічного факультету (витяг з протоколу № 10 від 20 червня 2018 р.) та на засіданні Вченої ради Донецького національного університету імені Василя Стуса (витяг з протоколу № 12 від 26 червня 2018 р.).

Об'єкт дослідження – українська бджільницька термінологія.

Предмет дослідження – формування, системно-структурна організація та розвиток української термінології бджільництва.

Мета дисертаційної роботи полягає у виявленні особливостей формування УБТ, з'ясуванні її структурної та системної організації, основних способів і процесів номінації бджільницьких термінів.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

– з'ясувати особливості формування української термінології бджільництва як лексичної підсистеми української літературної мови впродовж Х – початку ХХІ ст. у взаємозв'язку з історією українського бджільництва як галузі сільського господарства, визначити основні джерела її поповнення;

– окреслити основні періоди розвитку УБТ;

– визначити генетичні джерела формування бджільницької термінології;

– дослідити системно-структурну організацію термінології бджільництва;

– здійснити тематичну та лексико-семантичну класифікації аналізованої термінології;

– з'ясувати характер лексико-семантичних відношень в системі УБТ;

– визначити способи деривації в досліджуваній термінології, основні словотвірні моделі та їхню продуктивність;

– схарактеризувати продуктивність словотворчих формантів у структурі УБТ.

Джерельною базою дослідження слугував корпус українських бджільницьких термінів (близько 10 тисяч), дібраних із пам'яток, лексикографічних праць – загальномовних (тлумачних і перекладних), галузевих, етимологічних, історичних словників та енциклопедій; наукової, науково-популярної та навчальної фахової літератури, етнографічних праць, Державних стандартів на терміни та визначення, періодики тощо. Усього використано понад 120 джерел.

Методи дослідження зумовлені метою, конкретними завданнями роботи. Серед основних: метод *лінгвістичного спостереження* (використано для виявлення особливостей формування бджільницької термінологіки), метод *історичної інтерпретації* (для дослідження, репрезентації та зіставлення динаміки розвитку лексики на різних хронологічних етапах), метод *описово-аналітичний* (визначення й опис особливостей лексичних одиниць термінології бджільництва, їхню будову й функціонування на певному етапі розвитку мови в синхронії). Як допоміжні використано: *компонентний* (для визначення та опису семантичної структури термінів), *етимологічний* (з'ясування походження слова) та *дериваційний аналіз* (для визначення словотвірних особливостей термінів), а також задіяно прийоми *класифікації* (дає змогу структурувати термінологію бджільництва за термінополями, тематичними та лексико-семантичними групами, підгрупами тощо), *моделювання* (для виявлення словотвірних моделей аналізованої термінології) та *узагальнення* (для інвентаризації, систематизації та класифікації термінологічних одиниць). Частково використано *дистрибутивний аналіз* (для вивчення оточення аналізованих лексико-семантичних варіантів, встановлення впливів контексту на формування лексичного значення полісемічного слова) та *метод кількісного підрахунку* (для визначення відсоткового співвідношення термінів).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона є першою спробою в україністиці комплексного аналізу сучасної УБТ, визначено основні періоди формування УБТ та її розвитку в діахронії й синхронії у контексті слов'янських мов. Представлено терміносистему бджільництва як польову структуру, що є ієрархією полів різного рівня; виділено термінологічні поля; визначено основні лексико-семантичні відношення в УБТ. З'ясовано особливості й типологічні різновиди гіперо-гіпонімії, синонімії, антонімії, полісемії в їхніх конкретних виявах у термінології бджільництва. Показано основні способи номінацій в бджільницькій термінології, простежено шляхи та джерела її поповнення.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, спостереження поглиблюють та уточнюють знання про закономірності формування та розвитку окремої термінології як лексичної

підсистеми української мови. Матеріали дослідження можуть слугувати підґрунтям для теоретичних студій з українського термінознавства та лексикології. Отримані відомості уможливають тенденції подальшого розвитку УБТ, її внормування та впорядкування.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання її результатів для подальших досліджень природничих та сільськогосподарських терміносистем. Викладені в ній теоретичні положення, спостереження та висновки прислужаться при укладанні словників (тлумачних, тлумачно-перекладних, перекладних) термінів бджільництва та суміжних галузей знання; у навчальному процесі під час викладання спецкурсів із термінознавства та курсу української мови за професійним спрямуванням.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації обговорено на міжкафедральному семінарі кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології та кафедри української мови Донецького національного університету імені Василя Стуса (витяг із протоколу № 12 від 27 вересня 2018 року). Матеріали дослідження оприлюднено на 10 Міжнародних наукових конференціях, симпозіумах і семінарах (Міжнародних наукових конференціях «Язyki професiональної коммунiкацiї» (м. Челябiнськ, Росiя, 2013 р.), «Українська термінологія і сучасність» (м. Київ, 2007 р., 2013 р., 2015 р.), «Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики» (м. Запоріжжя, 2014 р.), «Наукова термінологія нового століття: теоретичні й прикладні виміри» (м. Рівне, 2016 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Лінгвістика» (м. Херсон, 2006 р.); Міжвузівському науково-практичному семінарі «Тенденції та перспективи формування професійної лексики» (м. Ірпінь, 2016 р.) та XI Міжнародному науково-теоретичному і навчально-прикладному семінарі «Лінгвіст-програміст» (м. Вінниця, 2018 р.), II Всеукраїнському Лінгвістичному форумі молодих учених (м. Київ, 2012 р.), засіданні Молодіжної ради Інституту української мови НАН України (м. Київ, 2011 р.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 15 одноосібних публікаціях, 8 із яких – у фахових виданнях затверджених ДАК України, 2 – у закордонних виданнях та 5 – у наукових виданнях апробаційного характеру.

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається з анотації, списку друкованих праць, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, бібліографії (251 найменувань), джерел фактичного матеріалу (65 позиції) і додатків (2 таблиць, 1 схеми та Списку термінів, використаних при дослідженні бджільницької термінології). Праця містить 11 рисунків. Загальний обсяг роботи – 392 сторінки (16,4 а. а.), з них основного тексту – 151 сторінок (6,3 а. а.).

РОЗДІЛ 1

ЛІНГВОІСТОРИОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ БДЖІЛЬНИЦЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Термін у широкому розумінні – слово чи словосполучення, що позначає поняття науки, техніки, інших спеціальних галузей, основною особливістю якого є чітке співвідношення із поняттями конкретної галузі. Проблеми визначення терміна присвячені праці (В. П. Даниленко [49; 50], А. С. Д’якова, Т. Р. Кияка, З. Б. Куделько [56]; І. М. Кочан [93], В. М. Лейчика [112], Г. П. Мацюк та Т. І. Панько [158; 157], А. А. Реформатского [180], Л. О. Симоненко [189] та ін.).

У роботі послуговуємося визначенням т е р м і н а як лексичної одиниці, що номінує конкретно визначене поняття галузевої (професійної) належності. Бджільницький термін (далі – БТ) – це слово / словосполучення, що називає конкретне поняття бджільництва (в минулому бортництва). У своєму становленні БТ пройшли довгий і складний шлях від прототермінів до власне термінів. Прототерміном вважаємо слово (словосполучення), що описує та називає поняття галузевої належності. Прототерміни виникли задовго до початку розвитку науки, про що свідчать дослідження з історії матеріальної культури [43: 26]. «Основною відмінністю між терміном і прототерміном є відсутність в останнього наукової дефініції, оскільки ще не існувало відповідної науки та наукової класифікації, на основі якої будується дефініція. Не було зіставлення, а був лише опис об’єктів та явищ (у прототермінологіях місце класифікацій посідають переліки спеціальних об’єктів)» [т. с.: 68–78]. Сукупність бджільницьких термінів, пов’язаних між собою поняттєвою базою галузі, утворює термінологію бджільництва, яка має свої особливості й закономірності внутрішньої організації та семантичних відношень; їй передувала прототермінологія, що називала «не власне поняття, а спеціальні уявлення про ті чи ті реалії життя» [44: 87]. Упорядкована термінологія бджільництва становить її терміносистему (далі – українська бджільницька терміносистема – УБТС).

Розвиток бджільництва та лексики, що його обслуговує, сягає прадавніх часів. До сьогодні дослідникам не вдалося визначити час виникнення бджіл. Існують лише різні припущення щодо їхньої появи. Деякі дослідники вважають, що бджоли існували задовго до виникнення людства на Землі. На думку Т. В. Лепехи, «бджоли з'явилися 50–130 мільйонів років до нашої ери. Цю цифру підтверджують скам'янілі рештки бджіл, знайдені у шарах крейдяного періоду, тобто задовго до появи людей на землі» [117: 218]. За свідченнями «Енциклопедичного словника Брокгауза і Євфрона» (далі – ЕСБЕ), вік найраніших скам'янілих знахідок бджіл «датується 40 млн. років, дослідження генетики бджіл і частково скам'янілих решток указують, що вони з'явилися набагато раніше, разом із появою квіткових рослин 140 млн. років тому» (ЕСБЕ, Т. 25А (50), II: 2). Археологічні знахідки свідчать, що людство почало займатися бджільництвом ще в ранньому бронзовому віці (I пол. III тисячоліття до н. е.) [14: 5–7]. Отже, бджоли з'явилися набагато раніше ніж первісне суспільство. Логічно можна припустити, що в давній період (починаючи з VI тис. до н. е.) з'являється назва *бджола́* (первісно – *пчела, пчель*), яка стала основою для творення назви галузі *бджільництво* та її наукової термінології. Серед етимологів немає одностайної думки щодо походження слова *бджола́*. В «Етимологічному словнику української мови» (далі ЕСУМ) назва *бджола́* пов'язана зі звуконаслідувальною основою *бък-*, похідної від *būkati, būčati* (<**boukati, *boučēti*) – старослов'янське слово *бъчела, бьчела* від слова *бък* означало гудіти, псл. *бъčela* і *бьčela* вважалось спорідненим із *бик*; більш переконливим видається твердження А. Мейє, який пов'язує псл. *бъčela* з лит. *bitis* «бджола», лтс. *bite*, двн. *bini, bia*, нвн. *Viene*, ірл. *bech*, що зводяться до основи іє. **bhei*. Отже, слов'янський звуковий варіант з *бъč-* може бути вторинним наслідком впливу основи **boučeti*. Початкова звукова форма **уьbela* (від слов'янського *ubela*), пов'язана з псл. *уьт-ель* і зіставляють його з *бик*, похідним від звуконаслідувального кореня *buk-* / *бък-*, який зберігається в іменнику **бъčela* (укр. *бджола*) (ЕСУМ, I: 157–158). М. Фасмер припускає, що абсолютно неймовірним є розмежування Г. А. Ільїнським в етимологічному відношенні слів *včela, pszczoła, čbēla, pčela*, незважаючи на порушення фонетичних закономірностей (Фасмер, III: 416).

На думку П. Г. Житецького, у слов'янських мовах різні фонетичні варіанти назви *бджола* утворені від окремих звуконаслідувальних коренів: **bъk-*, **bьk-*, **bъz-*, **vъk-*, **kъm-*, **uьb-* (ЖСКМР: 158–162).

На виникнення лексики, яка обслуговує галузь, впливали позамовні (позалінгвальні) і внутрішньомовні (лінгвальні) чинники в їхній взаємодії. Серед наслідків дії чинників лінгвального характеру не виявлено специфічних особливостей, які б відрізняли УБТ від інших терміносистем. Позамовні – у різних термінологіях реалізуються по-різному і мають свої особливості, оскільки саме ці чинники визначають характер соціокультурної зумовленості в історії формування галузевої термінології, стимулюють або гальмують її розвиток. До позалінгвальних чинників відносимо основний, на наш погляд, в и р о б н и ч о - т е х н о л о г і ч н и й, що простежується на становленні бджільництва як ремесла, появи нових виробничо-технічних винаходів (*печера/дуплянка*→*борть*→*колода*→*вулик*→*багатокорпусний вулик*) та номінацій на їх позначення.

Лінгвоісторіографічні особливості формування УБТ полягають у визначенні часу й передумов становлення термінів бджільництва відповідно до розвитку української мови та історії самої галузі в Україні.

1.1 Основні періоди розвитку української бджільницької термінології

Сучасному українському бджільництву як галузі сільського господарства передував тривалий період збиральництва та полювання людей за медом диких бджіл.

Бджільництво як будь-яка інша галузь знання має теоретичний (науковий) і практичний (виробничий) аспекти свого розвитку, які перебувають у безперервному взаємозв'язку: наукове (теоретичне) бджільництво відбиває історію наукового (вивчення бджіл, їх розведення, спаровування; винайдення нових видів бджіл та маток; штучного запилення рослин та видобування меду, та ін.), мовного забезпечення бджільницької галузі, що віддзеркалює специфіку формування її термінології; практичне, своєю чергою, пов'язане із формуванням різновиду діяльності – еволюцією виробництва, технічних засобів у бджільництві, еволюцією

бджолиного вулика (в минулому гнізда) тощо. За вдосконаленням гнізда бджіл, можна простежити кілька періодів розвитку галузі: початковий (дикий, хаотичний), бортницький (стійловий), одомашнення (пасічницький), раціональний та рамково-вуликовий. Як окремих період сучасний стан пасічництва промисловий [18: 29, 56].

У формуванні української термінології бджільництва, яке відбувалося у взаємозв'язку із розвитком самої галузі, а також писемності в Україні, виділяємо 4 основних періоди:

1) формування лексики бортного бджільництва бортництва (від виникнення писемних першоджерел (X ст. – середина XVI ст.);

2) формування прототермінології колодного пасічництва (II половина XVI ст. – кінець XVIII ст.);

3) формування термінології рамкового (раціонального) бджільництва (початок XIX – кінець XX ст.);

4) формування сучасної термінології промислового бджільництва (кінець XX – початок XXI ст.).

1.1.1 Перший період поява лексики бортного бджільництва бортництва.

Перші відомості про бджіл (вміння доглядати за бджолами тощо) зафіксовано у творах античних істориків та філософів (VI–V ст. до н. е.). Зокрема грецький філософ Демокрит вважав, що бджоли походять від рогатої худоби бика (V–IV ст. до н. е.); історик Ксенофонт наголошував на ролі матки у вулику (вона стежить за бджолами, відсилає їх за *взятком*, перевіряє, щоб стільники у вулику були зроблені міцно й охайно, а *розплід* виховувався належним чином) та на властивостях меду, які лікують хвороби людей (IV ст. до н. е.); Аристофан описав властивості бджолиного *воску*; грек Теофраст – медоносні рослини і нектар квітів (III ст. до н. е.) (ДП). У давньоруський період ці твори стали частиною збірника «Бджола», який був перекладений на півдні Русі в кінці XII – на початку XIII ст. (не пізніше 1220 р.) [293] і став «значним провідником ідей античних авторів у давньоруське середовище» [316; 277; 278]. Історіографію збірника вивчали М. Н. Сперанський [296], О. В. Творогов [299] та О. Щеглова [314].

Перші винаходи та досягнення у сфері «теоретичного» пасічництва належали давньогрецькому вченому Арістотелеві, якому добре були відомі деякі механізми діяльності бджіл, окремі їх хвороби і шкідники, перенесення меду в *медовому зобику*, а *пилку* на *обніжках*. Він згадує про «примітивну ловушку для трутнів» (суч. – *трутневловлювач*), а також про «гнилець бджіл» (ДП¹; ДИП). Наукові дослідження автора аж до середини XVII ст. залишалися основним джерелом відомостей про бджільництво (ДИП). За свідченнями електронних ресурсів, у своїх працях Арістотель використовував лексеми *взяток*, *розплід*, *нектар*, *лозовий вулик*, *кочове пасічництво* (суч. – *кочове бджільництво*) (ЕП) та ін., які збереглися в сучасній УБТ. Римський учений Варрон (I ст. до н. е. – II ст. н. е.), описав вулики – з лози, деревини, кори, дупел і глини, тростини тощо (90x30x30 см), та весняний пронос бджіл (ДП). Поет Вергілій (70–19pp. до н. е.) подав практичні поради щодо розведення бджіл, а також першим запропонував підрізати крила матці, щоб рій не втікав (т. с.). У «Новому Завіті» містилося багато порад для розведення бджіл та їх життєдіяльність; у «Корані» цілий розділ (сура) названий *Пчела* й зазначено, що роль робочих бджіл виконують самиці матки (ДП).

Фіксація термінів, які становлять ядро досліджуваної термінології, у творах античності свідчить про давність їхнього походження, що підтверджують дані етимологічних словників. Наприклад, сучасні терміни *мед* (успадковано від іє. **medhu* > псл. **medъ* «мед» (лит., лат. *medus*, прус. *meddo* «мед», двн. *metu* «медовий напій») (ЕСУМ, III: 427); *трут* (*трутень* на позначення самця бджоли, який не виконує ніякої роботи (СУМ-11, X: 302–303), етимологічно пов'язаний із псл. **trotъ* / *trutъ* [**trođъ*] (*трут* – *трутник* – *трутень*), яке, своєю чергою, споріднене з лит. *trānas* «трутень», лтс. *tran(i)s* «тс.»; зіставляється далі з нвн. *Drohne*, свн. *trēne*, двн. *trēno*, снн. *drāne*, *drone* «тс.», нвн. *dröhnen* «гудіти», що зводяться до звуконаслідувального кореня іє. **dher(eu)-// dhren-* «гудіти, дзижчати, бурмотіти, бурчати» (Фасмер, IV: 111; Machek ESJI: 654); *матка* (утворена шляхом вторинної номінації, що підтверджують свідчення етимологів, які відносять первинне слово *māti* до праіндоєвропейської доби (зокрема О. М. Трубачов вважає, що псл. *matъka* є похідним із суфіксом *-ъk-*а від усіченої основи іє. **matī* род.

відмінка *matere* (ЭССЯП, 18: 18); етимологія слова *mátka* прозора – воно споріднене з лит. *mytū* «жінка, дружина», *mytina* «мати», лтс. *metė*, прус. *mūti*. У *mācer***māter-* за допомогою суфікса *-ter-* від кореня **ma-*, що походить з дитячої мови (Фасмер, II: 583–584; ПЭСРЯ, I: 516); *узяток* (*взяток*, походить від іє. **em-*: *узятти* – псл. *(j)eti*, *(j)ьто* (*яти* «взятися, почати»); *яти* споріднене з лит. *imti* «брати», прус. *īmt* «тс.», лат. *ēmō* «купую», ст. «приймаю» та ін. (ЕСУМ, VI: 561–562); *вулик* / *уль* (суч. – *вулик* походить від іє. **aul*; споріднене з лит. *aulys* «вулик», *ai̯las* «халява», лтс. *ai̯lis* «вулик з кори ялини, або з трухлявої колоди для ловіння бджіл», *ai̯le* «халява», прус. *aulis* «велика гомілкорова кістка», лат. *alvus* «живіт; вулик» (ЕСУМ, I: 439; ЭСБМ, II: 220–221); *віск* / *воск* (від псл. **voskъ* поширене в слов'янських мовах, пор.: рос., бр. *воск*, др. *воскъ*, п. вл. нл. *wosk*, ч. слц. *vosk*, полаб. *vāsk*, болг. *вóсък*, м. *восок*, схв. *вōсак*, слн. *vósek*, стсл. *воск* (ЕСУМ, I: 404); *piū* / *пой* (етимологічно походить від псл. **rojъ* «рій; ріка, течія, приплив», пов'язаного з **rei* (*rinoti*) «текти, струмувати»; пор. цсл. *изрои* «вплив», п. *zdrój* «джерело», ч., слц. *zdroj* «тс.» (КЭСРЯ: 392; ПЭСРЯ, II: 212); початково означало течію, потік, пізніше стало вживатися в значенні «зграя бджіл» (Фасмер, II: 496); *сумá* (п. *woda*, *miodem nasycona* «вода, насичена медом» виводиться від псл. *syť* «ситий» (Фасмер, III: 820); пов'язується із прус. *sutristio* «сироватка», лит. *sutre* (*sutros*) «помиї, брудна рідина», лтс. *sutra* «гноївка»; зіставляється ще із [com] «стільний», рос. *com*, *-ы*. Слово відоме деяким слов'янським мовам, пор.: рос., бр. *сытá* «насичена медом вода, медовий узвар, розварений мед на воді», др. *сыта*, п. *syta* (ЕСУМ, V: 244); *насика* / *насека* (утворене від дієслова **posěkti* «посікти» і вживалося як назва місця, де вирубано ліс (ДУЗЛП: 99–100; ЕСУМ, IV: 304–305). Крім української мови лексема *násika* поширена в деяких слов'янських мовах, пор.: рос. і бр. *насека*, п. *pasieka*, ч. слц. *paseka* «лісосіка» (ЕСУМ, IV: 304–305; Фасмер, III: 211) та ін. Названі терміни успадковані від греків та давніх римлян слов'янами; вони є ядром бджільницької термінології та основою творення багатьох похідних слів.

Існує припущення, що бортництво розвивалося на території сучасної України впродовж багатьох століть, воно виникло ще до початку переходу наших предків до

землеробства, про що свідчить знайдена бортъ, яку відносять, приблизно, до I ст. н. е. [253: 3–5]. *Бортництво* було одним із «шляхів колонізації земель, які освоювали східнослов'янські племена. Ці племена винайшли дупла, а згодом і борті» (Верхр., 1912: 273). Бортництво визначаємо як вид заняття, форма господарювання слов'янських народів, яке полягало у відшукуванні спеціальних дерев для облаштування житла бджолам. Бортництво дало початок розвитку українського бджільництва та його лексики.

Початок формування та активної фіксації лексики бортництва належить першим писемним пам'яткам давньоукраїнської (давньоруської) мови¹ часів Київської Русі. Назви продуктів бджільництва засвідчено в Договорах київського князя Олега з візантійським імператором, у яких, в одному із пунктів ішлося про мінову торгівлю – головними предметами якої були мед і віск (I договір князя Олега з греками (907 р.); про неоподаткування ввезення меду і воску (II договір Ігоря з греками (945 р.). Цими важливими юридичними документами була покладена основа довготривалої і дуже вигідної торгівлі із Візантією. В X ст. караван Ольги, дружини князя Ігоря, складався з 44 суден, завантажених медом, воском, які обмінювали на золото, срібло, коштовний посуд, прикраси, одяг тощо [18: 15]. Згодом договори стали основою кодексу бортного права, відбитого в «Руській правді» (XI ст.), де засвідчено лексеми *пчелы* (у формі множини) на позначення вулика (напр.: «*А отъ двоихъ пчель на 12 лѣтъ приплода <...>*» та *рой* (напр.: «*<...> и сѣ/ старыми пчелами 200 и 50 и 6 роевъ*») (ПрКРз: 47); *олек* у значенні «вулик, з якого вибрані соти з медом» (т. с.: 55); *подломити бортъ, разломити бортъ* (напр.: «*Иже бортъ (разломит /ь/)*») (т. с.: 336) та ін.

Приблизно з кінця X ст. закладено раціональні основи давньоруського бортного господарства, яке досягло свого розквіту в XVI ст. (ДИП). Бортники почали створювати дупла для бджіл (житла в трухлявих чи сухих деревах), вичищаючи середину і поселяючи в них медоносних комах, доглядати за ними. Вдосконалення способів збирання меду сприяло відокремленню бортництва від загальних видів діяльності (збиральництва, полювання, тваринництва тощо) як окремої галузі.

¹ У роботі вживаємо ці терміни як дублети.

На позначення місць для перебування диких, а згодом одомашнених бджіл поряд із праслов'янською лексемою *дупло* починають функціонувати й інші назви *довбанки*, *дуплянки* та *борти* у значенні «дупел, видовбаних людиною в дереві як витвір лісового пасічництва». Слово *дуплó* наявне в усіх слов'янських та деяких європейських мовах, пор.: рос. *дуплó*, [дуплѐ], бр. *дуплó*, др. *дупель* «заглиблення; пустота», п. *dziupla* [*dupel, duplo, dziuplo, dziupel*], «дупло», ч. *doupě* [*doupa, dupě*] «дупло,нора», нл. *dupnawjeś, dupnjeś* «порожнити», *dupnawu* «пустий», болг. *дупло*, *дупъл* «порожнистий», м. *дупло* «дупло», схв. *дупля*, слн. *dŭplo*, стсл. *доуплина* «дупло»; псл. – *дурьла / дурьло* «порожнина, дупло», що початково могло бути субстантивованим прикметником (пор. др. *доуплиши* «порожнистий»); споріднене з лтс. *duplis, dupis* «посуд для солі чи сала», свн. *tobel* «заглиблення; узвіз», нвн. *Tobel* «виярок у лісі (горах)», дангл. *dūfan* «занурюватися»; іє. **dhoup-/ dheup-/ dheub-* «глибокий, видовбаний», що частіше виступає з суфіксом **-b-**: лит. *dauba* «улоговина, узвіз», *dubti* «спорожнитися, бути пустим», лтс. *dobs* «дуплистий», прус. *pa-daubis* «долина», гот. *diups* «глибокий», нвн. *tief*, дісл. *diupr* «т. с.» (ЕСУМ, II: 146).

За ЕСУМ, лексема *борть* первісно, в європейських мовах, вживалася на позначення різних понять, напр.: лит. *burna, burtas* «жереб», *burti* «ворожити», алб. *brime* «дірка», лат. *forāmen* «те саме», *forāre* «свердлити», рум. *bortь* «дірка, дупло, щілина», дірл. *berna* «розколина, ущелина», др. *borōn* «свердлити»; всі назви є похідними від іє **bher-* «ударяти, колоти, різати, терти», як і псл. **borti, *borna*, укр. *бороти, борона*) (ЕСУМ, I: 235–236; Фасмер, I: 198). Слово *борть* (псл. **brtь*.) походить від **bher-*; пор. лат. *borare*, нім. *bohren* «вертіти, свердлити», первісне значення «видовбане місце», «порожнина», «дупло», згодом це слово набуло значення «дупло з бджолами», «вулій у дереві», «вулій-дуплянка» (ПЭСРЯ: 76; Slawski, SE, I: 27 та ін.). Назву **brtь* із вихідним значенням «проріз, щілина» пов'язують з болг. *бърна* «губа, уста», вона поширена в слов'янських мовах, пор.: р. *борть*, бр. *борць* [*бóрціна*], др. *бърть, борть*, п. *barc* «дупло, в якому живуть бджоли», ч. заст. *brt*, полаб. *bártce* «невеликі лісові вулики», м. *бóтва* «видовбаний в дереві або стіні отвір для приваблювання рою», ст.-пол. *barc* – з XIV ст. (Slawski, SE,

I: 27); ст.-чес. *brt* з XV ст., *brtnik* з XIV ст. (ПЭСРЯ: 76; Slawski, SE, I: 27 та ін.). Термін *борть* у сучасній УБТ перебуває в пасивному складі мови. Для видовбування дупел користувалися спеціальними кривими сокирами, які називали *должаном* або *должанкою* (КПС: 69); зняряддя, по якому піднімалися до борті – *лазивом*. Бортники закривали свої борті вкладками, які іменували *дель*, їхніми інструментами були *долото*, *тесло*, *одноручний скобель* та *кільцеподібний ніж* (ДИП).

Давньоукраїнська лексика бортництва широко представлена в літописах («Новгородський перший», «Галицько-Волинський», «Київський» та ін.), у «Повѣсти временныхъ лѣтъ». Зокрема в останньому лексему *мед* уживали на позначення данини, яку Олег та Ігор збирали з удільних князівств (ПВЛ, Л. 14 об., Ип. 21), напр.: «*Рекоша же деревляне што (Ип. что) хоцещи оу насъ ради даемъ медом и скорою. ѡна же рече имъ. нѣнѣ оу васъ нѣс (Ип. нѣту) меду ни скороу*» (ПВЛ, I, Л.43 об., Ип. 47; Л 20 об., Ип. 27; Л. 16 об., Ип. 23 об.), а також продукту харчування, напр.: «*<...> повелѣ пристроити кола. Въскладаше хлѣбъ ѡ. мѡса рѣбы. ѡвощъ розноличнѣли. Медъ в бчелках <...> возити, въпрашающе. кде болнии <...>*» (ПВЛ, I, Л. 43 об., Ип. 47). Назва *мед* зафіксована в писемних пам'ятках X–XI ст., напр.: «*Да пристроите ми медъ мног у града <...>*» (НЛС, II: 945); «*<...> и в погребахъ 500 берковескъ меду <...>*» (ЛИ: 237). В «Ізборнику Святослава» 1076 р. лексема *медъ* вжита на позначення напою, напр.: «*Въ мѣдоу не моужаися, мѡногы бо погоубиль медъ*» (Цит. за ССДЯ, II, 1, стлб. 122–123). У XII ст. назву *медъ* засвідчено в пам'ятці «Житие...» (Житие преподобного Феодосия; Лексикология, 1966: 290), напр.: «*Паче меда оустомъ моимъ*» (Син. пс. СХІІІ: 103); «*многъ медъ ажъ*» (ЖК, гл. ХІ). У «Повести времѣнихъ лѣтъ» зафіксовано лексеми *віск / воск* (напр.: «*Игорь <...> ѡ(т)пусти слы ѡдаривъ скороу <...> и воскомъ*» (ПВЛ: 54) та *олек* у формі *олекотъ* (із *олекътъ*). Уперше назву *олекотъ* (вулик, з якого вирізани стільники з медом) засвідчено в Новгородському літописі, напр.: «*Аже будутъ не лажены пчелы, то 10 кунъ; будет ли олекотъ, 5 кунъ*» (НЛС, 1106: 471). Походження слова *олек* М. Фасмер пов'язує із старослов'янським *отльѣкъ* «залишок» у значенні «верхня частина бджолоїної борті, де починаються соти,

стільники» (Фасмер, III: 134). Назва *олек* зафіксована в словниках І. І. Срезневського – «подрѣзанный улѣй»; *областн. олекъ* «соты, в которыхъ дѣтка насижена, но еще не вывалилась» (ССДЯ, II, 1, стлб. 797) та Г. Є. Кочина *олек, олекот* «підрізаний вулик, гніздо бджолине» (МТСДР: 218). На сучасному етапі слово *олек* перейшло до пасивного складу мови.

Із найдавніших старослов'янських лексем, за свідченнями ЕСУМ, у термінології бджільництва збереглася назва *перга́* (*пѣрга*) зі значенням «пряжені хлібні зерна та їжу або корм для бджіл» (ЕСУМ, IV: 338). Ця назва на позначення різних понять засвідчена і в деяких інших слов'янських мовах, напр.: р. *перга́* «квітковий пилок» [лупа на голові], п. *piertzga* «перга», схв. *пѣга* «смажене сорго; соргове борошно», слн. *prga* «великий пісок», споріднене з дінд. *parāgah* «квітковий пилок», лит. *proga* «уламок; паросток», *sprógti* «вибухати, тріскати», лат. *spargo* «розбризкую, розсіюю» (ЕСУМ, IV: 338; Фасмер, III: 235; ПЭСРЯ, II: 38–39). У «Словарі української мови» за редакцією Б. Д. Грінченка *перга́* – «квітковий пилок, який бджоли приносять у вулик» (СУМГ, III: 108). І. Г. Верхратський на позначення пилку з квітів фіксує лексему *медівніця* (ВНЗНТ).

Бортництво як промисел набувало державного статусу, що сприяло виникненню правових документів – законів щодо його охорони та організації приватного користування бортними деревами. В XI ст. з'являється перше писемне *бортне право*, представлене в «Руській правді» Ярослава Мудрого (XII ст.), де воно виділене в окремі параграфи – урочки [293: 24]. На бортях робили помітки, які називалися *знамя* «розрізнявальний знак власника борті, на межовому дереві» (МТСДР: 129). Номінація *знамя бортні* в давньоруській мові вживалася також на позначення *бортних угідь* (АЮ, 1664: 212). Знамя були кількох видів: *бортні обтѣси*, *бортні мѣжі*, за руйнування помітки другого «знамя», чи «видирання меду», стягувався штраф у казну. На позначення різновидів «знамен» засвідчено назви *коса́* «знамя на борті» і *лягало́* «знамя на борті, що змальовує частину ціпа, молотила» (МТСДР: 158, 184).

Із XII ст. давньоукраїнська лексика бортництва фіксується в словниках, які в східних слов'ян з'являються порівняно рано. Першою відомою лексикографічною

спробою є рукописний словничок «Рѣчь Жидовьскаго языка, проложена на Роускую, неразумно на разоумъ, и въ **К**ванѣлихъ, и въ Ап(с)лѣхъ, и въ Псалтыри, и в Пармиѣи въ прочихъ книгахъ»² [147: 11], що дійшов до нас разом із рукописом кормчої (збірки церковних прав і законів), переписаної в 1282 р. для Новгородського архієпископа Климента [Калайдович: 123], в якому зафіксована назва медоносної комахи *дѣвора пчела* (Рѣчь Жидовьскаго: 195). Назву *пчелá* вживали на позначення інших понять, зокрема: книги *Пчелá* – «книга изъ числа книгъ новаго закона (отъ Апост. запов.)»; бочки *бчѣлка*, напр.: «Медъ в бчелкахъ <...> возити, въпрашающе. *где болнии* <...>» (ПВЛ, I, Л. 43 об., Ип. 47; ССДЯ, II, 1, стлб. 122), а також вулика – *пчѣлы*. В останньому значенні лексема *пчѣлы* зберігається до кінця XV ст., напр.: «*А такоже от того сѣла да не дадут намъ ни сторожи, и ни дѣлѣтиноу от пчелы*» (ССУМ 14–15, I: 133).

Найповніше лексика давньоукраїнської мови зафіксована в словниках, укладених на матеріалі писемних пам'яток: у «Словаре древнерусского языка» І. І. Срезневського, «Материалах для терминологического словаря Древней России» за редакцією Г. Є. Кочина, «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.» (Г. Д. Гринчишина). Зокрема назва *пчелá* з різними фонетичними варіантами зафіксована в словнику І. І. Срезневського *бчелá*, *бчѣла*, *бчелá*, *бчелá*, *пчелá* (напр., у «Слове черноризца Иакова»: «*Буди аки бчела изъ вѣня носящи чвѣты, а вѣноутрь стовіе дѣлая*» (ССДЯ, I, 1, стлб. 199–200), в «Материалах...» Г. Є. Кочина (МТСДР, I: 290); в «Лексіконі латинському» Є. Славинецького (далі – Слав.) *пчелá* – (*пчѣлка*) [148: 49; Слав.]; *бчелица* «аріс», напр.: «Бчелица *останкы своеѣ пици цкемъ подаю*» (ССДЯ, I, 1, стлб. 199–200).

У пам'ятках засвідчено словосполучення з компонентом *пчела*. Деякі з них указують на різновид бджоли (напр.: *бчела любострадальнаѣ*, *бчела любодѣльна* (ССДЯ, I, 1, стлб. 199–200), *дѣлолюбѣ пчела* (ССДЯ, II, 2, стлб. 1758); *пчелы лажены* «улей с выбранным медом» (МТСДР: 290), напр.: «<...> *а за пчелы, аже будутъ не лажены пчелы, то 10 кунъ* <...>» (НЛС, 1106: 471); інші вживали на

² На думку В. В. Німчука, цей словник був не перекладним, а певним чином тлумачним, де реєстрове слово та його відповідник подано церковнослов'янською мовою [147: 12].

позначення дій і процесів, застосовуваних у бджільництві (напр.: *драти / видрати пчел* «выбирать соты»: «Оже пчелы выдереть, 3 гривны <...>» (НЛС, 1106: 471); *ладити пчелы, лазити пчелы* «собирать мед» (МТСДР: 104, 169). Згадані словосполучення в сучасній УБТ не збереглися, вони перебувають у пасивному складі української мови.

У давньоукраїнській мові слово *трутъ* функціонувало в трьох значеннях: 1) «бджолиний самець, трутень» (напр.: «Юко же трудоу трудоу бѣчелинъ юсть»); 2) «губка березова» та 3) «толпа» (ССДЯ, III, 2, стлб. 1013). Від псл. **trot / trutъ* [*trodъ] за допомогою суфікса *-ень-* (*-ьнь*) утворено назву *трутень* на позначення двох понять: *трут* «бджолиний самець», яке зафіксовано в джерелах давньоукраїнської і староукраїнської мов (ССДЯ, III, 2, стлб. 1013; Кор.-Сат.: 498) та в переносному значенні «тунеядець» (ССДЯ, III, 2, стлб. 1013; МТСДР: 367). У сучасній українській мові та деяких її діалектах (гуцульських та наддністрянських) терміни на позначення самця бджоли паралельно вживаються *трут* і *трутень* (СС 1999, II: 766; ПГ: 196; ШНРГ: 257; ГГ: 189). У ССДЯ як синонім до лексеми *трутень* зафіксовано слово *тяжатель*, напр.: «Пчела <...> збирають потребна тяжатели своєму, сами же ничто же творять, но токѣмо матицѣ своѣи приносять» (ССДЯ, III, 2, стлб. 1013).

Назва *матиця* вживалася як дублет до лексеми *матка* в трьох значеннях, напр.: 1) «мати» («Што перво сего дали есьмо матицѣ его монастырь нашъ Пересопницю до ее живота»); 2) «бджолина матка» («Пустишася яко дѣти ко отчю, яко пчелы к матицѣ»); 3) «матка огнѣна» «геена» (ССДЯ, II, 1, стлб. 119). Лексемі *матиця* «матка бджоли» вживали до початку ХХ ст. (СУМГ, II: 410), на сучасному етапі лексема збереглася в гуцульських говірках, напр.: *матиця* «єдина на всю сім'ю бджола, що відкладає яйця, матка» (ГГ: 121).

У період розвитку бортного бджільництва була сформована група назв на позначення продуктів бджільництва (*мед, ситá, віск, воскобóйна* та ін.). Мед і віск, крім продукту харчування, використовували й як лікувальні засоби, про що засвідчено в медичному трактаті дочки великого князя Мстислава Володимировича – Євпраксії (початок ХІІ ст.) [303: 172–174]. Починаючи із ХІІ ст.,

для розрізнення якостей і властивостей меду (твердість, колір, смак та ін.) з'являються видові назви меду та воску, зокрема: *воск чистый без подсады; мед дивий, мед попаряный, мед оброчный, мед сладкий* (ССДЯ, II, 1, стлб. 122); *мед белый, мед белый погребной* «мед бджолиний натуральний і напої з меду»; *мед бортный, мед из бортей; меды господские, мед ѡг, мед кислый* «напої»; *мед обарный; мед пресный, мед сильный, мед сычен* (син. *мед улейный, мед чистый*) (МТСДР: 57, 186–187).

У давньоукраїнській лексиці бортництва функціонували назви: *ситá* на позначення питва медового (напр.: «*Память моя слажьши мелоу и наслѣдик моя паче сѣта медвена*» (ССДЯ, II, 1, стлб. 120); *воскобоина* «воскобоиню, гдѣ воски забиваются» (ССДЯ, I, 1, стлб. 306); *вощина* «ячейка восковая в ульѣ» (ССДЯ, I, 1, стлб. 310); *вощаньца* «навощена таблица» (ССДЯ, I, 1, стлб. 1013). Останню назву вживали переважно в сакральній мові, напр.: «<...> *остался на мѣсте томъ икона Феодора Тирина и вощаница съ виномъ посредь огня*» [268: 147]. У подальшому лексема *вощаница* розширила свою семантику й почала вживатися на позначення «шматка воску, обробленого у формі посудинки» (СЦСРЯ, I: 347). На позначення поняття «воскова основа стільника», крім назви *вощина*, впродовж формування УБТ зафіксовано різні найменування, зокрема *воскобоины, восчіны – вóсковый, восковой, восковенькій* (АЧ: 296, 323); *вощйна (висчіна)* «сухой сотъ изъ улья. *Воскобоина*» (Б.-Нос., 1966: 118); *воскобойна* «вощина, остающаяся послѣ топления воска», *вóща* «вощина» (СУМГ, I: 257). Пласт вощини з медом називався *сот* (*сотъ*) [90: 81], яке в пам'ятках засвідчено з XI ст., найчастіше в поєднанні із словами *бчелін* (*сот*), *медов* (*соти*), напр.: «*И обрѣтеною въ оустѣхъ его бчелинь сътъ*» (ССДЯ, III, 1, стлб. 902). На думку етимологів, назва *сот* «стільник» (рос. *сот, соты*) зіставляється із *сыта* (Фасмер, III: 820; ЕСУМ, V: 244). У сучасній УБТ на позначення поняття «лист, утворений чашечками з воску, що його бджоли й оси роблять для зберігання меду, перги» (ВТССУМ: 1394) замість *соти* вживається термін *стільнік* (СБАРУ; СБНРУ).

У XV ст. усі форми бортництва підпорядковувалися державній структурі – Литовським статутам, Військовому статуту Мінського сейму 1507 р., «Статутам Мазовецьким» (де визначені «Права бортні», започатковані польським князем Я. Лелевеленем у Вільно в 1624 р. [293: 26–27], Московським статтям тощо (Гетьман Брюховецький затвердив у жовтні 1665 р.). Литовський статут вимагав суворого покарання за псування бджолиних гнізд (в окремих випадках і смертної кари) та виокремлював їх спеціальним XIV артикулом під назвою «*Цена пчелам*». Військовий статут Мінського сейму 1507 р. вимагав найвищого покарання за псування бджолиних гнізд та несплату податку, яка називалася *медовоє* «родь подати» (напр.: «*А оброком медовымъ городьскимъ Васильцева вѣданья подѣляются сынове мои*» (ССДЯ, II, 1, стлб. 121); *медовое* «мито, податок» (МТСДР: 187), *дарование пчелиное* «змушене дарування»; *доход бортничей* «збори для феодала»; *медовая дань*; *мед половной, мед половой, мед исполовый* «натуральне оподаткування» і його синонім *половье из меду*; *мед оброчный, оброк* «податок, мито на користь феодала»; *оброк медовый* (МТСДР: 82, 103, 186–187, 211). Крім цього податок сплачували й із бортей, який іменувався *подлаз, подлазное* «оброк з бортей» (МТСДР: 246). Данина медом і бортями зберігалася приблизно до кінця XVII ст., але назви на позначення цих понять функціонували до часів рамкового бджільництва. Термін-словосполучення *бджоло́ве очко́ве* в значенні «подать съ ульевъ» засвідчено в СЦСРЯ та словнику Піскунова (СЦСРЯ, I: 14; СМІЗ: 14; Піскунов: 14).

В епоху Київської Русі бортництво стає суттєвим важелем національної економіки – мед і віск були важливим предметом експорту до Західної Європи. Торгівля спонукала слов'ян виробляти більше меду і воску. Мед був єдиною цукровою речовиною, яку їли і використовували як продукт харчування *медос* і *сїтос* на святах, в обрядових діях: на похоронах і весіллях; із нього готували *хмільний напій*, який називався *сочиво* (СЕС: 441). Із розвитком торгово-економічних відносин продукти бджільництва стали товаром, виникла потреба у визначенні кількості та об'єму продукту, місткостей тощо, для цього бортники послуговувалися загальноживаними назвами *міра, мірниця, полумірок, пуд*,

пудовня, безмѣнь, ка́мінь, ка́па, прова́ра і перева́ра, лукно́, коло́да, белéць, кадь, бóчка, корча́га, носáтка, ко́рець, рúчка. За свідченням І. Н. Єрофієва, вперше назва *міра* на позначення кількості меду фіксується в XIV–XV ст. у записі 1415 р., де зазначено, що «на користь Київської Софіївської митрополії брали данину 9 *мір* меду» [57: 20]. На думку польського дослідника К. Соханевича, *міра* приблизно дорівнювала 100 кг [250: 68]. Лексема *міра* стала основою творення назв *мерниця* (*мірниця*), напр.: «Меду две мерницы ценою восем рублей» [25: 86–87; 297: 20], *полумірок* (0, 5 мірки [229: 143], напр.: «<...> полумсрокъ меду изъ людми и з грошми и зо всими подачки Вотч(из)не мосй» (Arch. Sang, I: 89), а також *мірник*, *міртук* (те саме, що *міра*).

Для вимірювання ваги меду і воску користувалися *пудами*. Назва *пуд*, *поудь* на позначення ваги меду фіксується в пам'ятках із XII ст., напр.: «А дати имъ 20 пудъ меду на подсыту чистаго» (ССДЯ, II, стлб. 1724; 1136 р.); «А ис тых людей дани идет три кади медуу без поуда, а копа грошей» (ССУМ 14–15, II: 275). Крім меду пудами вимірювали й віск, напр.: «Ваговое <...>, отъ пуда воску по двѣ копйки <...> да и с протчи всіх товаров отъ пуда по тому тожь» [297: 60]. У «Матеріалах ...» на позначення поняття «вагова одиниця» засвідчені словосполучення *пуд воцаной* та *пуд медовой* (МТСДР: 287). У 1920 р. декретом «О введении международной метрической системы мер и весов» («Про введення міжнародної метричної системи мір і ваги») пуд як метрологічна одиниця ваги була скасована, вона збереглася в загальноживаній мові, нею послуговуються і сьогодні. Серед назв на позначення ваги воску в писемних пам'ятках згадується лексема *безмѣнь*, яка, за свідченням І. І. Срезневського, вживалася у двох значеннях: «певна одиниця ваги»; «відповідний прилад для зважування» (ССДЯ, I: 60). У «Матеріалах ...» за редакцією Є. Тимченка (далі – ТМС) ця назва зафіксована на позначення виду ваги без шаль (ТМС, I: 73). На думку М. Л. Худаша, лексема *безмѣнь* вказує «на певну вагу воску, який повинен був внести братчик на потреби церкви за якусь свою провину» [229: 144; 230], напр.: «Юрашу Шаприце, што с таблицею не ходи(л) <...> наманили братня бе(з)мѣнь воску вины дати» [т. с.]. На позначення вагової одиниці в бортництві вживали

назву *ка́мѣнь* (*ка́мінь*), напр.: «Дали и подтвердили есмо вѣчный оброк тому <...> монастыру <...> да и мают <...> половина камѣн воску шкрасного тыргуу» (ССУМ 14–15, I: 469), яка зберігається до початку ХХ ст. – «старовинна вага для деяких товарів, як віск <...>» (Даль, II: 197); «5) вѣсь въ 24, 30, 32, 36 фунтовъ. Камінь воску» (СУМГ, II: 213). У слов'ян камінь як міра ваги, на думку М. Л. Худаша, з'явився внаслідок використання при зважуванні шматка каменя, виваженого відповідно до встановленої вагової величини [229: 145]. У текстах давньоруської мови на позначення ваги воску засвідчено назву *ка́па* (*капѣ*), напр.: «И се даю на посвѣтъ свѣтки богородици, изъ двора свого, осмь капиу воску и на горѣ огородъ» (ССДЯ, I: 1195–1196), походження якої М. Фасмер пов'язує з тюрк. *кар* «мішок, сумка», др. *капа* «міра зерна» (Фасмер, II: 183).

На позначення об'єму меду бортники послуговувалися метрологічними назвами *провара* і *перевара*, напр.: «Избывь же Володимеръ сего, постави цѣрквь, и створи празник великъ, варѣт проварь меду» (ССДЯ, II, 1, стлб. 122); «Володимѣрь <...> творѣше празникъ варѣ 300 переварь меду» (ТМС, I: 186). Спочатку номінації *вар*, *провара* і *перевара* вживали на позначення процесу приготування хмільного медового напою, а згодом і відповідної кількості меду в посудині, в якій відбувалося приготування такого напою, напр.: «По приказу сотника меду я розситиль одинь варь» (ПЦСС: 506).

На позначення місткостей, зокрема посуду для зберігання меду, вимірювання його об'єму користувалися лексемами *лукно́*, *колода́*, *белѣць*, *кадь*, *бо́чка*, *корча́га*, *носѣтка*, *ко́рець*, *ру́чка*. Серед найдавніших назв, які первісно вживали на позначення предмета для вимірювання або зберігання чогось, є лексема *лукно* «короб, кузов» (ТМС, I: 409), напр.: «И повель искати меду, они же шедше взяша мѣду лукно, бѣ бо погребено в княжиу медуши» (ССДЯ, II, 1, стлб. 122). У давнину розрізняли *п'ятип'ядне* і *чотирип'ядне* *лукно* (АЗР, I: 38), де числівник указував на вагу меду (чотири, п'ять пудів). І. М. Єрофієв вважає, що *лукно* це «медова міра в 10 пудів» [57: 21]. На позначення посудини для меду зафіксовано назви *колода меду* (МТСДР: 149), напр.: «А идѣт с не колода меду» [291: 158]; *ко́рець* (ССДЯ, II, 1, стлб. 122); *корчик* (ПЭСРЯ: 393), *корчага* (напр.: «А ловчому куниця да корчага

меду» (Арх. ЮЗР, VI, I: 172)³ та синонімічна до неї [57: 48] назва *носатка* «кувшин із довгим носиком» (ТМС, I: 510). В. О. Винник висловлює припущення, що в давнину в Україні і в Білорусії на позначення невеликої медової міри, еквівалентної 1,5–2 кг, вживали слово *белець* [25: 98]. У «Словнику української мови» за редакцією Д. Яворницького назва *белець* уживається на позначення поняття «извѣстная мѣра для жидкости», напр.: «Три *бельці меду*» (ЯСУМ, I: 29).

Для зберігання та перевезення меду використовували посудину, яка називалася *кадь* (ССДЯ, II, 1, стлб. 122), *кадіб* (напр.: «Всеє дані *пѣт кадеї меду*» (ССУМ 14–15, I: 459). У лексикографічних працях подальших періодів (XIX–XX ст.) засвідчено похідні народно-розмовні лексеми від слова *кадь*, вживані на позначення різних видів посуду, напр.: *кадка*, *кадіб*, *кадовб*, *кадівб*, *кадуб* (СУМГ, II: 206–207; АСЗГ, I: 203–204; ГГ: 88; ВСПГ: 41; ЛСПГ: 88). На позначення посудин та мір меду функціонували й назви *бочька* (*бóчка*) (ССДЯ, II, 1, стлб. 122), *гарнець* (*гóрнець*, *гóрънець* а також *го(р)щокъ*, *мѣра*) «глиняний або мідний посуд, у якому варять їжу; міра місткості» (напр.: «18 гє(н) ва(р) в второ(к) по по(с)вєщеню обѣдъ бра(т)ски(и) на вл(д)ку, чє(рн)цо(в) <...> з пиво(м), мєдо(м), вина 8 го(р)це(и)» (СУМ XVI–XVII, VI: 33) та *рúчка* місткістю 24 л (напр.: «У Берестѣи Левону Шаломигу два жеребѣи пустыхъ, а на третемъ два человѣки, дають сорокъ грошей а три ручки меду» (ССУМ 14–15, II: 309–310).

Різновиди земельних угідь та місць розміщення бортей бортники називали *бортіще* (похідною від слова *бортъ*) – величезне бортне угіддя, напр.: «<...> а тыхъ сель полевой землѣ и лѣшии и ловища хмелища и бортища <...> А вѣдати Матфѣю <...> и хмелищами и ловищами и бортищами въ томъ ободѣ <...>» (Мух., XV: 606); *бортникъ* «місце, де знаходилися бортні дерева» (напр.: «Село Ясенкое и съ бортникомъ (пасікою), и съ землею и съ исгои Святой Богородици» (Уст. гр. Смол; ССДЯ, I, 1, стлб. 156); *земля бортная* «місце, де знаходилися борті» (напр.: «<...> даль дому Арестовское село <...> и съ бортными землями <...>» (АИ, 1356: 2; МТСДР: 93), *лес бортный* (*дубьє*, *дуб*) (МТСДР: 32, 106, 170); *вотчина*

³ Цит. за В. О. Винником [25: 112].

бортная «бортне володіння, передане у спадок» (напр.: «<...> и въ Глѣбовскомъ лѣсу вотчина бортенная, бортъ, по Тынорцу вверхъ по рѣчку Воршу <...>» (Мух., 1409: 602) та її синонім *бортенная вотчина*; *деревня бортная*, *деревня бортничья* (напр.: «<...> деревня бортничья *Игнатъева старостина Жижнеева* <...>» (АЮБІ, 1462: 165); *сервиты* [146: 685 / 387]; *ухожей* та *уход бортный* «земля під борті» (МТСДР: 32, 58, 378), напр.: «<...> съ бортными ухожьи и съ *рибною ловлею*» (ССДЯ, III, 2, стлб. 1330).

Торговельно-економічні відносини сприяли розвитку виробничої сфери в бортництві та появі нових номінацій, пов'язаних з названими відносинами, зокрема назв осіб, які займаються розведенням бджіл, доглядом за ними та переробленням продуктів бортного бджільництва, з-поміж них: *бортникъ* – особа, що доглядає за бортьми, напр.: «<...> *Олушко бортникъ сынъ его Пантелѣико* <...> *делаютъ на князя борти*» (НПК, 1859: 642). Слово *бортникъ* (від псл. *btъ «проріз, щілина», яке пов'язують з болг. *бърна* «губа, уста» (ЕСУМ, I: 36) засвідчено в східнослов'янських мовах, пор.: др. *бортникъ*, р. *бортник*, бр. *бортник*, укр. *бортник*. М. Я. Аристов зазначає, що в період Київської Русі були бортники вільні – *оброчные бортники* «ті, що мали сплачувати оброк» і кріпосні – *купленные бортники* «куплені бортники» (кріпосні) [252: 34–35]. Крім того бортники поділялися на класи: *бортник домовій церковний*; *бортник княжой, великого князя*; *бортник митропольский*; *бортный десятицкий* «посадова особа»; *бортный староста* «посадова особа в сільському або міському самоуправлінні» (МТСДР: 32, 97, 343). На думку О. М. Карпова, поряд із названими найменуваннями функціонувала й назва *бортник вільний* «бортник, який орендував борті або заплатив оброк за використання бортних угідь» (КПС: 23–24). Усі згадані вище лексеми в сучасній УБТ не збереглися, виняток становить термін *бортник*, засвідчений з ремаркою *заст.* «той, хто займається бортництвом» (СУМ-11, I: 221–222).

Особи, які мали справу із продуктами бджільництва (збирали данину медом і воском, торгували ними, переробляли тощо) називалися по-різному: *восковій чій* «сборщик воскових пошлин»; *медосытца* «медовар» (ТМС, I: 116, 425); *медовар*,

медоварец – «слуга, посадова особа в господарстві феодала, яка завідувала збором меду» (МТСДР: 187, 246), «особа, яка варила медові напої» (напр.: «*Медовару пол-четвертки ржи, поселнику пол-коробьи ржи*» (НПК: 39); *вощъникъ* «торговець воскомъ» (ССДЯ, I, 1, стлб. 1013); *вощечник*, *вощесник*, *вощник* – «професія» та *ситник*, *ситник княж* – «професія, а в княжому господарстві слуга і посадова особа» (МТСДР: 59, 355–356); *медѡвцик* – «продавець меду» (СЦСРЯ, II: 615). Деякі з них засвідчено в словниках кінця XIX – початку XX ст. (напр.: *ситарь*, *ситник*, *ситѡвцикъ* зменш. *ситничок* (СУМГ, III: 123–124); *вощинникъ* (Б.-Нос., 1966: 118); *медѡвчикъ* (СМІЗ: 335; Пискунов: 134; СУМГ, II: 415). У словнику Є. Тимченка зафіксовано лексему *медосѡтца* «медовар» (ТМС, I: 425). Особи, які займалися вибиванням, виливанням та варінням воску іменувалися *воскобійник* (напр.: «*А воскобойник варить воскъ*» (т. с., I: 116); *воскобѡй* «особа, яка добуває віск», *восколѡй* (суч. *восколій*) «людина, яка лиє віск» [146: 685 / 387], *восколійатель* та *восколійательница* «виливають будь-що з воску» (СЦСРЯ, I: 335). Поряд із наведеними вище назвами функціонували лексеми *медососы*, *медѡѡдъ* та *медоводъ* [146: 685 / 387], очевидно, на позначення, відповідно: «тих, хто висмоктує мед», «тих, хто їсть мед» та «пасічника».

У період Київської Русі з'являються найменування на позначення властивостей, ознак бортного бджільництва, утворені на основі відомих найменувань *бджола* (*пчела*), *бортъ*, *мед*, *віск*, *вощина*, *соти*. Зокрема прикметники *бъчелинъ* (напр.: «*И обрѡтленно въ оустѡхъ ѡго бъчелинъ сѡтъ*» (ССДЯ, III, 1, стлб. 902); *медвѡньи*, *медѡвьи* і *медвѡньи* «медовий» та похідні від них словосполучення *медвѡна сѡта*, *медвѡньи сѡтъ*, *медѡвье сѡты*, *медвѡнье сладѡсти* та *медвѡная вода* (ССДЯ, II, 1, стлб. 120–122); *бортъный*, *борътъный* (ССДЯ, I, 1, стлб. 155–156), *бортницъкій* «який відноситься до бортника, належить йому», *бортный* «який відноситься до борті» (ТМС, I: 66); *вощаный*, *вощъный* та *сѡтъный* «прилаг. отъ сл. сѡтъ», які вживали переважно в сакральній мові (ССДЯ, I, 1, стлб. 1013; III, 1, стлб. 903). У зазначений період, крім простих однослівних лексем, функціонували й складені, зокрема *медѡточъный* «источающій медъ» (вживалося й у переносному значенні,

напр.: «*Наслажда~~ста~~ медоточных т~~ѣ~~хъ словесъ*»), *медвѣнообразный* (напр.: «*медвѣнообразный соуща*») (ССДЯ, II, 1, стлб. 121); *воскобойниковъ* «принадлежащий воскобойнику» [146; 147]. Прикметники *бортная, бортничья, медоносные, воскобойные* стали складниками словосполучень на позначення різних понять, зокрема місць для розведення бджіл, напр.: *деревня бортная, деревня бортничья, деревня бортничья старостина* (МТСДР, I: 32); *воскобойные заводы* [146: 659]; данини – *доход бортничий* «побори для феодала»; межі – *межа бортная* (МТСДР, I: 93, 103, 188) та рослин *медоносные растения* [146: 685 / 387].

Із розвитком бортництва з'являються назви на позначення приміщень різного призначення, зокрема *медвѣница* «погребъ для медовъ и винъ» (ССДЯ, II, 1, стлб. 120); *медуша* «особливе приміщення, можливо, ємність для зберігання меду чи медового напою» (яка, на думку А. А. Львова, східнослов'янського походження – р., бр., укр, напевне утворена за типом *коробуша, кладуша* (напр., «<...> и повелѣ искати меду. *они же шедше взяша меду лукно. бѣбо погребено в княжи медуши*» [268: 9, 120] та *медуша княжа* «кладова, погріб» (МТСДР: 187). Лексема *медуша* зберігається в російській мові до початку ХХ ст. на позначення «погреба, підвалу для медів і пиття» (Даль, II: 313). У сучасній УБТ її не засвідчено.

Серед найменувань приміщень для перебування бджіл функціонували назви *бортъ, пень, колода, кузов, вулик*, доміантною серед них була лексема *бортъ*. Відповідно до різновидів бортей розрізняли *бортъ новую, бортъ полудную, бортъ со пчелами, бортъ старую, бортъ церковную* (МТСДР: 32). З часом під приміщення для мешкання бджіл стали використовувати не дерева, а їхні частини: *пеньки, колоди*. Назва *пень (пнь)* «нижня частина стовбура дерева; вулик» (ЕСУМ, IV: 335–336). На думку О. В. Кокойла, термінологічне значення слова *пень* розвинулося на давньоруському ґрунті, оскільки саме бортники вперше почали використовувати пеньки замість бортей [90: 38]. У «Словнику української мови» в 11-ти томах термін *пень* на позначення «вулика» зафіксовано із ремаркою *діал.* (СУМ-11, VI: 117), але в жодному з проаналізованих діалектних словників лексему *пень* у цьому значенні не зареєстровано. У словнику П. С. Лисенка *пеньок сосни*, в якому видовбують дупло для бджіл іменують *бортна хвоя – бортница* (ЛСДЛП: 19).

Поряд із назвою *колода* на позначення приміщень для життя бджіл вживалися й назви *кузов*, *улий* (сучасні рос. – *улей*, бр. – *улей*, укр. – *вулик*), напр.: «*Множество есть пчель во улих*» (ССДЯ, III, 2, стлб. 1195). Історія виникнення власне вулика веде дослідників історії бджільництва в сиву давнину. Вважають, що першість у створенні вуликів належить Аристею, сину Аполлона, їх виготовляли з різних матеріалів – глини, лози або стовбурів дерев. В Іспанії в IV–V ст. н.е. вулики робили з кори коркового дерева [254: 18]. За свідченнями Л. І. Боднарчука і Т. Д. Соломахи, *вулик* – спеціально зроблена дерев'яна скринька або видовбана колода для тримання бджіл – з'являється в час найбільшого розвитку галузі (XIII–XIV ст.) [254: 18]. Утворилося слово *улий* від псл. *уль, уживаного в значенні «отвір», «дірка», «щілина», через яку можна залазити в дупло, *борть* – житло. В бортництві на позначення бджолиного вулика функціонувала аналітична конструкція *улей со пчелами* (МТСДР: 375).

До кінця XV ст. продукти бортного бджільництва займали важливе місце в торгівлі (головними торговельними осередками були Львів і Київ). На початку XVI ст. бортництво почало поступатися місцем у торгівлі продуктам хліборобства, серед яких переважало зерно; данина медова була замінена грошовим еквівалентом, а з появою в кінці XVI ст. цукроварень, виготовлення хмільного напою із меду замінила горілка [293: 25–26].

Отже, період бортного бджільництва в Україні став новим етапом (раціональним) у розвитку галузі, а також продуктивним для формування української бджільницької лексики [306]. На ранніх етапах свого розвитку лексика бортництва забезпечувала комунікативні потреби її творців і носіїв, яка від часів Київської Русі без змін (формальних і семантичних) збереглася в сучасній УБТ, зокрема її ядро (*віск*, *борть*, *мед*, *бджола*, *рій* та ін.) та похідні від них терміни (*бортний*, *воційна* (СУМ-11, I: 221, 746; X: 302–303); *воскобійник*, *лєзиво* (ВТССУМ: 203, 611); *воцаніця* «невелика ємність, зроблена із воску» (КПС: 43); *угіддя* у складі термінів-словосполучень *медоносні угіддя* (ССДБ: 361–363); *бжчільный* (*бджоляний*, *бджоліний*; *пчолячий* «бджолиний») (СУМГ, I: 35;

III: 504; ССГТ, 1933: 73; СУМ-11, I: 117); *вощаний* (ВТССУМ: 159; СУМ-11, I: 746; СБНРУ; СБАРУ); *медяний* і *медяно*, *медовий* (СУМГ, II: 414–415; СУМ-11, IV: 664–665; Нар. лекс.: 125; ГГ: 121); *в'улик* (СУМ-11, I: 785; СБНРУ; СБАРУ). Названі термінолексеми без змін функціонують у діалектах української мови, напр.: *мáточник* (ЛСПГ: 124; ОСБГ, I: 434; ЧСГНН, II: 275; ШНРГ: 171); *пчелодёр* (ЛСПГ: 181); деякі з них представлені різними фонетичними варіантами (напр.: *у́лей* (*у́лій*) – улія, вулик (ГГ: 192); *уль* – улі, вулей (Нар. лекс.: 88); *в'улий*, *в'улій*, *у́лей*, *у́лень* – вулик; *вуль* – вулий; *в'ульник* – вулий (ЛСПГ: 50); *в'улій* – вулик; *вулійо́к* – зменш.-пестл. до *в'улій*; *в'улік* – вулій; *вуличок* – зменш.-пестл. до *в'улік* (ЧСГНН, I: 207–208) та іншими синонімічними назвами (напр.: *штубе́й* «вулик» (МСБО: 70–71); *ду́пле*, *ду́плик* «вулик» (ПГ: 53). «лежачий вулик» (СУМ-11, IV: 469; ВТССУМ: 610).

Окремі термінолексеми (*восколі́й*, *воскобі́йник* і *воскобі́й* (СУМГ, I: 256; ЧСГНН, I: 198), *медова́р*, *ситá* тощо) змінили своє значення. Напр., термін *медова́р* звузив семантику і вживається лише на позначення «особи, яка займається медоварінням – варінням меду» (СУМ-11, IV: 664). Назва *восколі́й* зникла із загального вжитку, оскільки на сучасному етапі розвитку бджільництва виливанням воску займаються спеціальні машини *восколі́ї*. Людину, яка керує цим процесом називають *вощі́льник* «майстер, який на спеціальних машинах виготовляє восковий лист із витиснутими на ньому з обох боків шестикутними денцями, в яких бджоли будують комірки» та *вощі́нник* «майстер, який просочує або натирає що-небудь воском» (СНОВД: 27). Слово *ситá* «растворь меду» (СУМГ, IV: 123) в сучасній українській мові вживається на позначення поняття «мед, розведений водою, або медовий відвар на воді» (СУМ-11, IX: 206; ЛСПГ: 194; ПГ: 174; ШНРГ: 238).

Поряд із цим багато лексем, які вживалися в період бортництва, стали архаїзмами, вони зникли разом із позначуваними поняттями (*олек*, *бджолиця*, *медуша*, *медвеница*, *мед попа́ряный*, *мед обрóчний*, *меды госпóдские*, *мед обáрный*), інші функціонують у художніх творах на історичну тематику (*корець*, *носатка*,

перевара та ін.)⁴, треті – збереглися в діалектах української мови (*пчельник, пчельня* син. *пчельник, пчолярня* (ЛСПГ: 181); *пчільнік, пчолінець, пчолінок* (ОСБГ, II: 164); *стебнік, стебівнік* «приміщення для утримування бджіл узимку» (ШНРГ: 245). До таких лексем, як показало дослідження [309], належать цілі лексико-семантичні групи, зокрема назви на позначення міри, ваги, місткості та данини, більшість метрологічних назв (*лукно́* (ЯСУМ, I: 329–330); *коло́да, ко́рець* (АСЗГ, I: 243); *белéць, го́рнець* діал. «горщик» (СУМ-11, II: 130); *ру́чка* (АСЗГ, II: 132; ГГ: 167), не збереглася в сучасній УБТ. Сучасна УБТ на позначення ваги меду та воску послуговується терміном *кілогра́м*, який належить до загальноприйнятої метрологічної лексики. У діалектах на позначення кількості засвідчено лексеми *кара́мха* «багато бджіл» (СПГ: 48) та *ба́рзкы* (дуже меду) – «дуже багато меду» [259: 390]. Вийшли з ужитку разом із поняттями назви податків і данини в бортництві – *медове, медовая пошлина, бортенная пошлина* та ін. Термін *повосковé* «податок із бджолиного вулика» засвідчено у ВТССУМ із ремаркою *іст.* (ВТССУМ: 1001).

У цей час формуються тематичні групи назв на позначення різновидів бджіл (*любострада́льная, делолу́бая*), меду (*ди́вий, те́мний, погребно́й, питні́й*), місткостей та посуду для продуктів бортництва (*коло́да, бе́змень, пуд, ру́чка* та ін.), приміщень різного призначення (*меду́ша, пень, ку́зов, бортъ*), ознак і властивостей (*бо́ртний, воуці́нний, медо́вий*), податків (*медо́вое, бджоло́ве очко́ве*), назв осіб тощо. З'являються прототерміни-композиції та прототерміни-словосполучення, зафіксовані в документах, договорах, а також у перших лексикографічних працях. Всі вони стали підґрунтям для подальшого формування прототермінології колодного пасічництва.

1.1.2 Другий період – формування прототермінології колодного пасічництва умовно припадає на середину XVI – кінець XVIII ст. Колодне пасічництво прийшло на зміну бортництву. Внаслідок вирубування лісів бортюва промисловість почала занепадати. Для врятування бджіл і їхньої продукції,

⁴ «Сього-того їм принесуть (Свою щоб підкріпити думку): Сметани, пиріжків, яєць, І меду золотий *корець*» (О. Бодяньський); «А вже з княжих медуш були включені *перевари меду*» (Скляренко С. Святослав. – 1959. – с. 267).

бортники почали створювати новий вид житла для бджіл – колоди. Різниця між бортними і колодними вуликами полягала лише в їхньому розміщенні – борті створювали в деревах, колоди ж виготовляли із самого дерева і ставили на землю, а там, де ліс зрубували, вони стояли на пеньках. Із колодним утриманням бджіл на відміну від традиційних (знищення бджолої сім'ї задля збирання меду), виникли нові методи відбору меду (закурювання бджіл за допомогою димаря – «пристосування, необхідне для втихомирення бджіл димом при огляді гнізда» (ССДБ: 191). Лексему *колóда* бджільники використовували задовго до виникнення власне колодного бджільництва, нею послуговувалися для найменування: 1) «міри ваги меду»; 2) «посудини для зберігання меду» та 3) «вулика для бджіл» (ССДЯ, I, 1, стлб. 155–156). В останніх двох значеннях назву *колода* зафіксовано в пам'ятках, починаючи з XIII ст. до кінця XVII ст., зокрема на позначення вулика або пенька (напр.: «Даю два села с обильем <...> и пень и колода» (Дух. Клим.: 38) та посудини (напр.: «А 2 колодѣ меду прѣсно́го с ключа Луцко́го» (ССДЯ, I, 1, стлб. 155–156). У «Словнику української мови» П. П. Білецького-Носенка основним значенням слова *колóда* є житло для бджіл «вулик» (Б.-Нос.: 273, 275). Назва *колóда* належить до праслов'янського мовного фонду **kolda* «колода, чурбак, пень» (первісно «щось розсічене, розщеплене, відтяти»), похідне від **kolti* «рубати, розсікати, розщеплювати, колоти»; споріднене з дісл. *holt* «дерево; лісок», двн. *holz* (ЕСУМ, II: 516–517). Слово *колóда* в сучасній українській мові, з одного боку, розширило своє значення (1) «стовбур зрубаного дерева, очищеного від гілля»; 2) «обрубок товстої деревини з видовбаною серединою, який використовують як вулик, човен, ночви»; син. *пень*; 3) «масивні дерев'яні кайдани» (СУМ-11, IV: 228), а з іншого боку – втратило свої первісні значення («міра ваги меду» й «посудина для зберігання меду»), зберігши сему 'видовбаний'.

Цей період відзначається активним функціонуванням уже відомих лексем. У лексикографічних джерелах засвідчено лише поодинокі нові назви – прототерміни. Зокрема, в «Старослов'янсько-українському словнику» Л. Белея та О. Белея зафіксовано назви на позначення житла для бджіл – *брьвьно́* «колода для бджіл»; ознаки *медвьнь* «медовий, медвяний»; продукту із меду – *медвьникъ*

«медяник» та процесу – *напитѣти* (нагодувати, наситити), *напитати* (Белей: 106, 117, 137, 263). Деякі лексеми, засвідчені в лексикографічних працях, розширили або змінили свою семантику, напр.: слово *лѣзиво* позначає міру довжини (міри землі: пор. п. діал. *leziwo* «шнур») (ССУМ 14–15, I: 543); назва *сотнык* («стільник») набуває значення «*сѳтныѳ, сѳтыѳ*» (т. с., II: 370).

У кінці XVI на початку XVII ст. з'являються перші оригінальні праці, написані книжною староукраїнською мовою з орієнтацією на церковнослов'янську лексику, в яких зафіксована й бджільницька термінологія, що стосується біологічних властивостей бджіл (їх будови, хвороб), продуктів бджільництва тощо [304]. У «Лексіконі славеноросскому и имень тлькованіє» Памви Беринди (далі «Лексикон» Беринди) засвідчено слово *уза* на позначення воску, яким бджоли замащують дірочки і щілини у вулику («Лексикон» Беринди: 271). У рукописному перекладному словнику невідомого автора «Синоніма славеноросскаѧ» [149: 98] (далі «Синоніма») засвідчено лексеми *пѳсканьє* гуденіє (про бджіл), *жело* жало, *стрѳцало*; *бегу́нка* стуженіє чрева (хвороба бджіл) [149: 101, 114, 127, 141]. У «Лексіконі латинському» зафіксовано лексеми на позначення особи, яка займається бджільництвом *пчолѧ(р)*, продукту бджільництва *медѳв* та дій *медѳю делаю*, *меди испльнь* (Слав.: 149), не засвідчених у попередніх словниках (Л. Зизанія, П. Беринди, в «Синонімах» та інших писемних джерелах) («Синоніма»: 13). У «Лексіконі латинському» представлена лексика українського побуту XVII ст., ботанічна та зоологічна лексика: назви на позначення медоносних рослин *лє(н)*, *грєчка*, *шѧ(л)вєя травѧ*, *роєвнѳкъ травѧ*, *васи(л)кѳ пѳ (л)нѳи*, *малѳна*, *груша дрєва*, *ѧбло(н) лєснѧя*; комах *молѳє восковѳє*, *шєршєнє*; земноводних *жѧба*, *мѳшка*, *мѳшица* та назви хвороб *бегу́нка*, *недѳгъ чрєвнѳ(ѳ)* (Слав.), які, на думку В. В. Німчука, є відхиленням від норми церковнослов'янської граматики і відбивають живу народну мову [149: 49]. Засвідчено окремі назви на позначення бджільницьких понять у демінутивній формі іменників чоловічого роду із суфіксом *-окъ*, напр.: *вощєчокъ*; іменників середнього роду із суфіксом *-ѳє*: *жалѳє* (жало, ужале(н)). При перекладі латинського слова Є. Славинецький використовував народну мову, про що свідчить

багата синонімія перекладної частини словника. Серед прикметників у «Лексиконі латинському» заслуговують на увагу деривати із суфіксами *-н(ый)*, *-ян(ый)* (*-ан(ый)*), *-яст*, *-ичн*, напр.: *улі(й)ный* (від *улей* (285 зв.); *колодяны(й)* (від *колода*); *медяный* (від *медяно*), які стали основою для творення словосполучень *медяная секира*, *медяно дело*, *медяное жужлица*; *пчеля(с)ты(й)* – від *пчела*, *пче(л)нічны(й)* – від *пчелня* (Слав.) та композити на позначення процесу в колодному бджільництві (напр., *медодѣланіє*, *mellificium* «виготовлення меду» (т. с.: 226) та особи, яка займається пасічництвом (напр., **медодѣлател*, *mellificus* «пасічник» (т. с.: 265).

У «Лексиконі словено-латинському» Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського засвідчено назви *pastillum* «медовникъ, хлебъ сладки(й)» (Кор.-Сат.: 217); *пцель мати* на позначення бджолоїної матки; *пцелникъ'селіє* – бджолоїної трави та меду; *сокъ медовый* – меду (т. с.: 498). У цій лексикографічній праці зафіксовано зменшено-пестливу форму назви бджола – *пцелка* (т. с.: 498), що свідчить про експресивну забарвленість частини досліджуваної лексики, яка є невід'ємною рисою народної мови.

Важливим джерелом формування будь-якої термінологічної лексики є історичні джерела. Із середини XVII ст. з'являється історична літописна література, зокрема «Літопис Самовидця», де зафіксовано лексему *медь-горілка* (Літ. Сам.: 4, 150), яка збереглася в сучасній українській мові на позначення «питва; мед-горілку пити – буянити, гуляти» (СУМ-11, IV: 661). Кожен наступний словник, крім наявної, засвідчує, поповнює бджільницьку лексику. Зокрема в «Матеріалах ...» Є. Тимченка засвідчені однослівні назви *восковніцтво* «воскобиття»; *розсиченне* «розбавлення» (напр.: «Меду пудъ купили за 3 р. для розсичення»); *сыченье* «варіння (меду)»; *сычивати* «варити (мед)»; *гнѣздо* 2. «соти у вулику, заняті бджолами» (ТМС, I: 116, 177; II: 286, 382) і *трутизна* «отрута» (напр.: «Трутизна подъ медом закрытая» (т. с., II: 402).

Починаючи із другої половини XVII ст. з'являється перекладна європейська фахова література, зокрема в 1663–1683 рр. виходить друком праця голландського

анатома Сваммердама Йоганна «Трактат про бджіл», у якій уперше описано три види особин сім'ї бджіл (робочої бджоли, матки і трутня) та будову комахи (ССДБ: 560). Поширення перекладної фахової літератури сприяло поповненню української лексики іншомовними назвами. Зокрема термінолексику колодного бджільництва поповнили запозичені лексеми *нуклеус* (лат. *nucleus* – ядро) на позначення невеликої бджолоїної сім'ї; *прópolis* (смолиста речовина, зібрана бджолами з різних рослин) як синонім до наявної лексеми *уза́*, витіснивши останню з ужитку, яка до II половини XVIII ст. остаточно архаїзувалася, натомість активно почав вживатися термін грецького походження *прópolis*. З англійської мови (англ. *sirec*) запозичено термін *сирéць* на позначення «медові соти» (Сл. Джемма: 138, 298).

На позначення різновиду вулика в кінці XVII ст. утворено лексему *омшéник*, зафіксовану в «Переписной книге государевых отименных пасек в Карповском, Вольновском и Харьковском уездах» під 7175 (1667 р.) [211: 4–5]. У подальшому ця назва в різних джерелах представлена різними фонетичними варіантами, напр.: *миáник* (Сл. Мак., ч. I; СРЯ, 1847, т. II); *миéник* [291: 167]; *миані́к* «приміщення для зимівлі вуликів з бджолами, утеплене мохом» – *омшáнік* [*имшиені́к*] (ЖН, I: 122, 461); у сучасній УБТ вона збереглася у формі *омшáник* (СБАРУ: 319).

Зародження та розвиток пасічницької науки та її наукової термінології в Україні умовно припадає на кінець XVIII – початок XIX ст. Через певні політичні обставини (заборона писати наукові праці українською мовою) фахова література була російськомовна.

У кінці XVIII ст. з'являються фахові журнали: в Києві журнали «Пасѣ́вка», «Украинский пасѣ́чник», у Петербурзі збірник «Труды вольного экономического общества» (1767–1774), в яких друкувалася серія статей, присвячених теорії наукового бджільництва. З-поміж них перші російськомовні «Статті з бджільництва» російського бджоляра-науковця П. П. Ричкова. Його статтю «Про утримання бджіл» вважають першою оригінальною науковою працею з бджільництва (ССДБ: 543). У працях П. П. Ричкова засвідчено лексеми-неологізми *му́ха* як еквівалент назви *бджола́*, *обло́г* на позначення поняття «штучний рій,

отриманий унаслідок перестановлення вуликів» (Ричков, 1774: 183, 209); *князьок* синонім до лексеми *трутень* (Ричков, 1769: 30–31), зафіксовані пізніше Я. Кликовським у «Материаллах для русского сельскохозяйственного словаря» (1856), та двокомпонентні терміни-словосполучення на позначення колодних вуликів – *лежача колода*, *стояча колода* (Ричков: 133); *ящикові вулики* (у формі звичайного ящика) і його однослівний еквівалент *дощанка* (Ричков, 1769, XXIV: 136). Залежно від розміщення та будови вуликів автор уживає різні номінації *лежача дощанка* і *стояча дощанка* [290: 204], «составленный из ящиков улей» (суч. – *вулик ящиковий*) [291: 152]. Усі назви збереглися в сучасній бджільницькій термінології.

Із періоду колодного бджільництва в складі сучасної УБТ, літературній мові, діалектах, без змін збереглися терміни *пасіка* (СУМ-11, VI: 86; МСБО: 23; ЛСПГ: 50; МСБО: 62; Брил.: 70; СБГ: 30; ШНРГ: 195; ПГ: 160); *прópolis* (СУМ-11, VIII: 258) із синонімами *узá*, *вóсковий клей*, *бджолі́ний клей* (СБНРУ); *оми́аник* (ВТССУМ: 843; СУМ-11, V: 695); *зимівні́к* (СУМ-11, III: 566–567); *пасі́чник* (ЛСПГ: 49; НМЛА: 204; АНПТП, 1968: 329; ЛСПГ: 181; ЧСГНН, III: 301); *лежáк* (ЕСУМ, III: 212–213); *сті́льнік* (*ці́льнік*, *ці́льничóк* і *щі́льнік*) (СУМ-11, XI: 236, 591, 714; XI: 591) тощо.

Деякі з лексем зазнали формальних (а саме – фонетичних) змін, напр. замість прототермінів *вощí(с)ты(й)*, *во(с)ковíсты(й)*, *пчелí(с)ты(й)*, *пчеля(с)ты(й)* (Кор.-Сат.: 87, 118) у сучасній УБТ закріпилися прикметники *вощíнний*, *бджолі́ний*, *бджоля́чий* «прикм. до *бджола́*» (СУМ-11, I: 117).

На кінець колодного бджільництва припадає зародження основ наукової термінології бджільництва, продуковане запитом фахівців галузі, розвитку галузі та відповідної термінології. На зміну колодництву починає розвиватися раціональне бджільництво.

1.1.3 Третій період – формування термінології рамкового (раціонального) бджільництва (початок ХІХ – кінець ХХ ст.) пов’язаний з науковим баченням світу та іменем українського бджоляра, науковця-практика П. І. Прокоповича.

Науковій термінології передував період стихійного термінотворення. Вихідною базою будь-якої галузевої термінології є поняття «природної (загальноновживаної) мови та її лексичні одиниці. На відміну від загальноновживаних слів, терміни є продуктом вторинної номінації понять, що пов’язане передусім з подвійним баченням світу: загальним і науковим. Таким чином мова науки нашаровується на природну тоді, коли система звичайного, загального розуміння світу склалася і знайшла своє відображення в природній мові. Мова науки, використовуючи загальноновживані слова, наповнює їх особливим науковим змістом, закріплює їх у дефініціях» [198: 228; 197].

Формування УБТ в означений період пов’язаний також із винайденням П. І. Прокоповичем у 1814 р. *рамкового (розбірного) вулика*. Для обмеження вирощування розплоду він запропонував *дерев’яну решітку*, через яку проходили лише робочі бджоли. Розбірний вулик і роздільна решітка стали основою *рамкового бджільництва*, вони уможливили регулювання сили сімей, відмову від потреби закурювати бджіл. У цей період спостерігається уповільнення розвитку бджільництва у зв’язку зі зменшенням диких медоносних рослин, вирубуванням лісів, появою цукроварень. За цих умов пасічництво мусило шукати нових методів пасічникування, кращої професійної техніки, набувати нових знань, удосконалювати їх, а це означало – переходити до раціонального пасічництва (рамкового бджолорозведення). Із розвитком раціонального бджільництва виникає потреба в наукових працях, довідниках, які б сприяли розвиткові галузі та її науковій термінології. Цьому значною мірою сприяли праці українських бджолярів-практиків П. І. Прокоповича, М. М. Витвицького, О. І. Покорсько-Жоравка та О. С. Пономарьова. П. І. Прокопович у своїй праці «Записки про бджіл» (1808) розмежовує поняття «*угіддя* – ділянка землі або частина природних багатств, придатних для господарського використання» на *угіддя натуральні* (природні угіддя: ліси, степи, луки та ін.) та *штучні* (угіддя, які створюють спеціально –

засівають, засаджують) [285: 244]. Його перу належить 150 наукових праць із бджільництва, які за його життя не надруковано через заборону друкування українською мовою, існували лише в рукописному варіанті. Вони були видані в 2010 р., з-поміж них: «Про гнилець», «Про матки бджолиних», «Про сімейства бджолиних», «Досвід розмноження одного сімейства», «Про втулковий вулик», «Погляд на бджільництво і на вигоди, оним що доставляються» та ін. [285]. На цих працях вчилися його учні й послідовники. П. І. Прокопович уперше ввів у науковий обіг термін *пчелодер* на позначення особи, яка займається розбійним пасічництвом / пчоловодством (знищенням бджіл, рою) [285: 14–16; 216–217]; найменування роїв, залежно від порядку, за яким вони виходили із вулика – *четвертак*, *п'ятак*, *шостак*, *сімак*, *восьмак*, *дев'ятак* і *десятак* [т. с.], а також терміни *бджолина отрута* «продукт бджільництва», *новити* «відбудовувати соти» [т. с.]. У працях П. І. Прокоповича вперше засвідчено термін *пчельник* на позначення поняття «місце, де розводять бджіл», пізніше (1846 р.) – у формі жіночого роду – *пчельня* [т. с.: 244]. Вивченню медоносів присвячені праці П. І. Прокоповича («Медоносні рослини як основа промислового бджільництва»), І. Л. Сербінова («Медяне, плодове і ягідне виноробство як прибуткова галузь бджільництва»), В. І. Талієва («Визначник вищих рослин», «Наукові основи вчення про медоноси») (ССДБ: 565–566, 615). Вони стали енциклопедією-практикумом із медодайних рослин бджільництва, що є невід'ємною його частиною.

У своїх працях «Практическое пчеловодство» (1835), «Стекланный улей» (1843) М. М. Витвицький диференціював поняття *пасіка* і *пчельник*, та відповідно їхні назви, за характером побудови (*пасіка* – кілки і жердини, які огороджували територію, а *пчельник* – повністю забудована територія) [260: 168], а також поділяв думку П. П. Ричкова щодо синонімічності номінацій *му́ха* і *бджола́* [т. с.: 71]. Разом із П. І. Прокоповичем вони заперечували полісемічність слова *борть* (характерну для давньоруської мови), вважаючи назву актуальною тільки на позначення приміщення для житла бджіл [260: 103; 285: 204].

О. І. Покорсько-Жоравко у 1842 р. у «Трудах вольного экономического общества» опублікував статтю «Опыт исторического обзора развития пчеловодства

в России», де описав історичний розвиток пасічництва від найдавніших часів до появи рамкового вулика, а також вулик, винайдений П. І. Прокоповичем та його методику догляду за бджолами. Були опубліковані й інші праці: «История усовершенствованного улья», «Биографический очерк П. И. Прокоповича», «Описание русского ухода за пчелами» (про систему догляду та рамковий вулик П. И. Прокоповича), остання була перекладена на німецьку мову і стала навчально-практичним посібником для західних бджолярів-конструкторів. До своїх статей О. І. Покорсько-Жоравко додавав словнички, на основі яких був створений «Словничок бджільницьких термінів», опублікований у Москві 1851 р. Терміни в ньому були розміщені за абеткою (*кормушка, магазинний вулик, маткова кліточка, наглядовий вулик, омшаник*); до кожного з них подані визначення, досить детальний і точний опис предмета або явища, його призначення, особливості конструкції і матеріал, з якого зроблений інвентар, напр.: *скобель* – за допомогою цього знаряддя можна «видовбати» борт і колоду, йому більше 100 тисяч років. У словнику до деяких термінів наведено синоніми, напр.: *маткове вічко* – *миска, лунка, п'ята*, серед яких у сучасній УБТ вживають термін *місочка*. До сучасного терміна *димар* засвідчено синоніми *курюшка* «висушена дерев'яна гнилиця» і *зубел* «товста палиця з трухлявого дерева, розколена хрестоподібно на одному кінці, що підпалювалася і диміла» (РП).

В 1848 р. у «Земледельческой Газете» з'являється стаття Рулле «Три открытія въ естественной исторіи пчелы», в якій автор описує статеві зносини та зародження бджіл без участі трутня декількох поколінь (Три письма, 1861: 17, 361). На допомогу бджолярам у Києві в 1849 р. виходить праця С. П. Пономарьова «Практические наставленія в пчеловодстве» (Пономарьов, 1849), де автор описує методи виведення нового рою, а також догляд за молодою маткою. Вдосконалення рамкового вулика та його різновидів вимагало наукових номінацій на позначення технічних особливостей вулика (*лежачий* і *стоячий вулик*), кількості рамок у ньому (*шестирамковий* і *дванадцятирамковий вулик* та ін.), кількості корпусів (*двокорпусний* і *багатокорпусний вулик*). Окремі назви містять імена винахідників (*вулик Гравенхорста, вулик Даддана* та ін.). Удосконалюються й процеси та

знаряддя для викачування меду. В 1865 р. чеський бджоляр Ф. Грушка винайшов *медогонку* або *медомет* «пристрій, призначений для відкачування меду з розпечатаних стільників» (ССДБ, с. 356), якою бджолярі користуються й сьогодні.

Крім наукових і науково-популярних праць, терміни раціонального бджільництва зафіксовані в лексикографічних джерелах. У «Словнику української мови» П. Білецького-Носенка засвідчено назви-неологізми на позначення ознаки – *бжчільный* «пчельный»; дії *пасичниковати* (*пасечниковати*) «ухаживать за пчелами. Сидѣть въ пчелиномѣ заводѣ. Заниматься пчеловодствомъ» та роїння – *роіовіця* «время, когда пчелы роются. Роеніе пчель» (Б.-Нос., 1966: 85, 189, 275). Засвідчено новий термін *чѣрва* «дѣтка у пчелы. Черви вообще» (Б.-Нос., 1966: 387), який згодом замінив відому в бортництві лексему *дѣтка*.

На початку 60-их рр. XIX ст. М. Левченко, П. Єфіменко, І. Верхратський, П. Житецький, П. Куліш, М. Костомаров та ін. зробили спробу схематично окреслити шляхи і способи творення національних терміносистем на народній основі, уникаючи іншомовних, започаткувавши цим народницький підхід у творенні термінології [109].

Поштовхом для розвитку науки національною мовою стали Собор руських учених (1848 р. у Львові), на якому Я. Головацький виголосив доповідь «Розправа о язиці южноруськім і його нарічіях» та чітко визначив здатність до «самостійного життя» живої української мови [216: 26], а також журнал «Основа», що виходив у Петербурзі, та пізніше створене у Львові Наукове товариство ім. Т. Шевченка (1873). На сторінках журналу вперше порушуються термінологічні проблеми. Зокрема у сьомому номері була опублікована стаття М. Левченка «Замѣтка о русинской терминологіи» (1861), в ній вперше в науковий обіг було введено термін *наукова термінологія* до слів, що номінують наукові поняття. «Особливу увагу, – на думку М. Левченка, – треба звернути на наукову термінологію природничих і математичних наук. Терміни важливо створювати в дусі народної мови, так, щоб вони були сприйняті самим народом» [109]. У доданому до статті «Русинському терминологическому словаре, въ видѣ опыта» до іншомовних слів автор подає

терміни, близькі до живої української мови. Дискусію на цю тему продовжив І. Г. Верхратський, якого вважають основоположником української термінології. У статті «В справі народного язика» він зазначав, що «<...> у творах наукових повинен бути язик дуже старанний: чим глибше має термінологія корінь у живучій бесіді люда, тим она сильніша і має користнійші условія житні і трівання. Язык недбалый і не доволі опредільний у науковій статті обнижує її наукову стійність <...> Взагалі слово <...> в науці має виростати з основи народної» [259: 83]. Саме І. Г. Верхратському, на думку Л. О. Симоненко, належать перші спроби систематизації наявної та створення нової термінології, запропоновані ним у «Початках до уложення номенклатури і термінології природописної» (1864–1872) [188: 6].

На сторінках перших номерів журналу «Основа» друкувалися статті, присвячені практичним проблемам бджільництва. Зокрема в статті невідомого автора (...кій) «Руководство къ теоретическому и практическому пчеловодству (составленное В. Краузе, исправляющимъ должность профессора при Горигорѣцкомъ Земледѣльческомъ Институтѣ (Москва. 1960)» [293: 14–23] критикуються всі відомі «Руководства» (в основному закордонних авторів – В. Краузе, Л. Робстис). Автор подає своє бачення цієї проблеми та високо оцінює працю П. І. Прокоповича «із російських досліджень, рукописне оповідання Прокоповича і його уроки своїм учням, було першим «руководством» у цьому предметі, і він (П. І. Прокопович) поклав стійку і правильну основу науки бджільництва. Учень П. І. Прокоповича Конотопський – купець Пономарьов, видав «Руководство къ практическому пчеловодству» <...>, в якому викладено лише практичний бік пасічництва <...> і тому воно може бути вірним «руководством» для вже обізнаного пасічника <...>» [т. с.: 15–16]. Основна увага критика сконцентрована на «Руководству къ теоретическому и практическому пчеловодству» В. Краузе, яке, на його думку, не може бути як таким [т. с.: 19–20]. У своїй статті автор оперує назвами *простолюдины-пасѣчники*; *пчеловодство обыкновенное*, *пчеловодство простое* і *пчеловодство искусственное* [т. с.: 14, 17–18], серед них у сучасній УБТ збереглися терміни *пасічництво примітивне* та *пасічництво штучне* (СБАРУ, СБНРУ), усі інші

визначаємо як авторські неологізми, оскільки в подальшому їхньої фіксації не знайдено.

У травні-червні цього самого року на сторінках журналу «Основа» було надруковано статтю «Три письма о Пчеловодствѣ» (1861), які взято із повної розповіді під цією самою назвою Як. Ів. Костенецького [266: 1]. У «письмах» (II, VII) засвідчено терміни *живчики* («тіла, з якими матка здатна народжувати без самця, без запліднення»), тоді тільки із відкладеного нею яйця вилупляться істоти досконалі» [266: 22], *прóигра* (суч. *програ*); *пчеловоды-писатели*; *щетокъ* (суч. *обнóжка / обні́жка*); *лопаточка* (суч. *лóжечка*); *стража* (суч. *бджоли сторожові*); *летикъ* (суч. *льоток*); *печатать дѣтку* (суч. *запечатувати розплід*); *самка совершенная* (суч. *матка досконала*), *самка несовершенная* (суч. *матка недосконала*); *виродки* («робочі бджоли мають особливість відкладати яйця, з яких народжуються лише трутні» [т. с.: 12]; *копуляція*; *трутні-ублюдки*; *лакомки* (суч. *матки трутневі*); *муха ройова* і *муха неройова* (суч. *бджола ройова* і *неройова*); *назолки* (суч. *назілки*); *пчеловоды-промышленники* (суч. *бджолярі-промисловці*); *пчеловоды-старобрядцы* (суч. *бджоляр-довбанник*); *цѣльноулейная пасика* (суч. *вуликова пасіка*) [т. с.].

БТ широко представлені і в народній творчості, зокрема в етнографії та міфології українців, використанні найменувань у пареміях, загадках, напр.: «*Медокъ солодокъ, а язичок дере; Припало ему до смаку, якъ муха до меду*» (СМІЗ: 178, 200) та загадок (напр.: «*Летѣвъ птахъ о шести ногах, сѣвъ на могилѣ та й каже: тутъ моя сила огнем сѣла*» (бджолá і воск); «*Въ печь положу мокне, на воду положу сохне.* (або): *На огнѣ умре, на водѣ оживе*» (віск); «*Коло вуха заверуха, а въ вусѣ (серединѣ) ярмарок.* (або): *Округъ ярмарок, въ срединѣ шарварокъ, да въ дирку шморгъ*» (улей) [186, Т. 11–12: 231–232, 241]. Витоки наукового зацікавлення народознавчими студіями обрядового комплексу бджільництва сягають початку ХІХ ст. «Перші скупі факти про окремі календарні та оказіональні пасічніцькі ритуали з авторськими аналітичними припущеннями щодо їх семантики подано у монографії польського етнографа І. Любич-Червінського (1811)» [137]. На сторінках

«Основи» [266, № 1–3] українським етнографом та письменником А. Свидницьким була оприлюднена низка пасічницьких звичаїв у праці «Великдень у подолян» [186, Т. 11–12]. Засвідчено сегменти бджільництва в міфологічній теорії, зокрема перші спроби теоретичних узагальнень символів у бджільництві здійснює у своїх працях О. О. Потебня [174; 175], де розкриває символіку бджіл та бджолиного рою в українській народній поезії. Напр.: «Въ значеніи роя пчель находимъ то-же соединеніе понятій густоты, изобилія, красоты, покрыванья, какъ и въ *ряска, рясить*» [175: 86].

Склад УБТ поповнюється новими термінами на позначення ознак – *медянишний* «медовий»; дій і процесів у бджільництві – *вироіти* «призвести рой; породить, проявить на світ»; *пасішникованне* «пчеловодство, розведеніе пчель»; *ситити мед* «варить медь» (Пискунов: 36, 134, 179, 237); *запёржитися* «захворіти розладом шлунка» (про бджіл) (ЖН, I: 262); *змáтчитись (про рій)* «лишиться матки» (УС: 428); хвороб бджіл *гнилѣць, гнилобóй* «гнилець (хвороба бджіл і цвіль у льохах, вогких хатах і т.ін.)» (УС: 166); приміщень для перебування бджіл – *кóлозень ўлик, колóдка, борть* (УС: 361); *стебнік* (від *стебка*) «омшаник» (ЖН, II: 917); технічного засобу – *мáточникъ* «1. клітка, мáточник (про бджіл)» (УС: 428). Деякі терміни набули переносного значення, напр., *пѣргá* «поганий крам», *пчеля* із ремаркою *змениш.* як синонім до відомої лексеми *бджолá* (ЖН, II: 609, 791) і *первінець, первінчик* на позначення поняття «первак; перший рій» (ЖН, II: 608).

У кінці ХІХ ст. з'являються відділи пасічництва в Києві, Катеринославі й Харкові; до 1881 р. у Києві працював Комітет бджільництва, завданням якого було впровадження раціонального бджільництва та наукове забезпечення майбутніх фахівців. Вирішення цих проблем передбачало введення до програм вищих, середніх сільськогосподарських навчальних закладів, шкільних училищ бджільницьких спеціальностей (80-ті рр. ХІХ ст.). Для ознайомлення народних учителів із раціональним веденням бджільництва у 1894 р. Міністерство землеробства організує «Уманські курси»; видається щомісячний журнал «Пчела» (1875), який проіснував до 1877 р. Кінець ХІХ – початок ХХ ст. ознаменувалися відкриттям різних сільськогосподарських шкіл і товариств, зокрема в 1891 р. у

Катеринославі була відкрита школа садівництва, городництва та бджільництва; в 1892 р. засновано навчально-показову пасіку при агрошколі в м. Умані і в 1902 р. відкривається відома на всю Україну – Боярська школа. Пасічники-передовики об'єднуються в товариства (в 1893 р. – Харків, 1897 р. – Київ, 1899 р. – Катеринослав, 1903 р. – Полтава, 1908 р. – Одеса), головним завданням яких була боротьба з примітивним (бортним) веденням пасічного господарства, лікування та профілактика хвороб бджіл; одержання інформації про ветеринарні препарати та виготовлення їх у своїй країні; підтримання новостворених бджолярських організацій; боротьба за послаблення податкового тиску та його відміну взагалі (ЕУ, I: 69). Обсяг здобутих попередньо відомостей із теоретичного бджільництва поступово розширювався, початок ХХ ст. характеризується бурхливим розвитком бджільницької науки та її термінології.

Важливим джерелом фіксації УБТ є «Словарь української мови» за редакцією Б. Д. Грінченка, матеріалом для укладання якого послужили етнографічні збірники, українськомовні друковані твори та попередні словники. До реєстру словника введено близько 130 бджільницьких термінів, більшість із них зафіксовано вперше. Серед них назви на позначення: бджіл та їх угруповань (*бѣзматень* «рой пчель безь матки»; *осія́нка* «название матки у пчел» (СУМГ, I: 42; III: 67); анатомічної будови бджоли (*назі́лки* «мужское семя у пчел» (II: 489); вулика (*лежа́к* «лежащий улей» (II: 352) та його складників (*льо́ток* «отверстие въ ульѣ, куда летаютъ пчелы»; *покрі́вець* «кришка для покрыванія пчельнихъ ульевъ»; *сно́за* «въ улье: тоненькі палочки для поддерживанія сотовъ» (II: 385; III: 278; IV: 162); воскової сировини (*прило́мок* «вотчина, прилепленная в улье, назначенном для поселения роя» (III: 424); *сви́ц* «ячейка для пчелиных маток; свистун»; *скрепене́к* «сот, прилепленный в пустом улье для нового роя» (IV: 107, 143); місткостей для меду (*лі́півка* «кадка для меду із липового дерева»; *медя́нка* «берестянка для меду» (II: 360, 415); процесів, дій та операцій у бджільництві: *бджолянкува́ти* «заниматься пчеловодствомъ»; *вирóюватися, вирóююся* «отроиться, вылетать, вылететь роем» (I: 36, 183); *замоті́личити* «об улье пчел; дать проникнуть в улей вошинной моли»;

замоті́личитися (-чуся, -чишся) «об улье пчел; кметь в себе вощинную моль»; *заснозі́ти* «затянуть перекладину в улье»; *зма́тчитися* (-чуся, -чишся) «об улье: лишиться матки» (II: 69, 99, 163); *нарої́ти, нарої́тися* «нароить, навести молодых роев» (II: 517); *піддира́ти* «брать, взять соты изъ ульевъ»; *прі́гра, про́игра* «вылететь пчель значительной кучей изъ улья на некоторое время»; *пропаса́шникува́ти* «пробыть пасішником»(III: 164, 413, 475); *рія́ти, рію́, ріеш* «о пчелах: роиться»; *розрої́тися* «розвестись роями (о пчелах)»; *розсі́тити* «о меде, сахаре: развести водой»; *рої́ти, рою́, роїш* «выпускать рой»; *рої́тися* «роиться»; *скрепені́ти* «прилепить скрепеник»; *умéдити* «основное значение по видимому: уластити медом; встречено только в переносном ироническом значении о плохом приготовлении»; *усі́тити* (меду) «сделать, сварить меду» (IV: 25, 55, 57, 64, 143, 336, 355); *зніма́ти рій, запасáти, заража́ти бджі́л, заселя́ти ву́лик, обробля́ти мед* (IV: 25); приладів, засобів, застосовуваних у бджільництві (*куба́ра* «снаряд для снятия роя пчел с дерева; он состоит из длинного шеста и прикрепленного к нему мешка»; *роївня́* «ройникъ, корзина, куда собирають рой») (II: 317; IV: 64); ознак і властивостей (*зматчі́лий* «об улье: лишившийся матки», *рої́стий* «багатый роями», *ройові́й* «принаджежащий рою, тесть восковой (о пчелах, о свечах)»; *тру́тнів* «относящийся, свойственный трутню» (II: 164; IV: 64).

Після скасування в 1905 р. заборони на друкування праць українською мовою починають відкриватися українські видавництва та друкуватися наукові праці українською мовою. З 1906–1909 рр. учений-агроном Є. П. Архипенко видавав у Петербурзі журнал – «Українське Бджільництво», з 1910 по 1928 р. у Києві виходить журнал «Рілля», на Волині «Українське Пасічництво» (ЕУ, I: 69). На сторінках названих видань українські бджолярі-раціоналісти ділилися своїм практичним досвідом та деякими питаннями із термінології галузі (напр., І. Л. Сербінов «Гнилец бджіл і боротьба з ним», «Заразні хвороби бджіл» (Київ, 1911–1913 рр.). На початок ХХ ст. з'являються нарікання на невпорядкованість

фахової термінології, відсутність фахових словників та потребі їх створення. В 1905 р. виходить друком стаття Г. А. Кожевникова «Поліморфізм бджіл», у якій був проведений глибокий критичний аналіз матеріалу щодо поліморфізму бджіл [255: 13]. Зокрема, автор висловив думку, що визначення терміна *поліморфізм бджіл* дещо модифіковано і обґрунтував свою дефініцію – «процес існування у формі трьох особин, які розрізняються будовою і виконуваними функціями», яка збереглася в сучасній УБТ (СБАРУ: 322; КПС: 232).

Термінологія бджільництва аналізованого періоду поповнюється новими термінами на позначення ознак – *бжоловий* «пчелиный», *мідний* – про мед та ін., дії – *запéржіння* «розлад шлунка в бджіл «різачка» (ЯСУМ, I: 42, 262); термінами-композиціями *бджолоградець*, *бджолоградівець*; термінами на позначення шкідників бджіл: *бжолоїдка* «птица щурка»; *бжолокрад* «пчелокрадь» (часто вкорочують віку бжолі); *бжололов* «шершень, ловящий и истребляющий пчель» (ЯСУМ, I: 30, 42). Усі терміни функціонують у сучасній УБТ. Розвиток раціонального бджільництва та його термінології був пригальмований першою світовою та громадянською війнами.

Значну роль у розбудову термінології бджільництва та її терміносистеми відіграли засновані на початку ХХ ст. студентські товариства, термінологічні комісії при Харківському товаристві ім. Квітки-Основ'яненка, Київському товаристві шкільної освіти та ін., які займалися збиранням термінології з уст народу, створенням у червні 1921 року Інституту української наукової мови ВУАН (далі – ІУНМ), завданням якого було «вироблення наукових засад творення окремих термінологічних одиниць та формування цілих терміносистем, заповнення прогалин, що закономірно з'явилися в них, вироблення принципів і методів побудови нової лексики на позначення наукових понять з різних галузей знань та державотворення, яких не було в українській мові» [190: 4]. При ІУНМ почали діяти 4 відділи, що склалися з багатьох секцій, серед яких і сільськогосподарська [158: 113]. Результатом діяльності природничого відділу ІУНМ у 1928 р. став «Словник природничої термінології» (проект) Х. Полонського, де значне місце посідає лексика бджільництва (напр. *бджола робітниця*, *бджола робоча*, *віск*, *восковий*, *вулик*, *матка* (синонім *цариця бджіл*), *перга*, *медяний*, *нуклеус*, *рій*, *рійба*)

та міжгалузеві терміни на позначення медоносних та пилконосних рослин, анатомічної будови бджоли тощо (СПТ: 65, 165, 174, 208, 214, 227).

У 1925 р. урядом прийнято декрет «Про охорону бджільництва», який створив умови для відновлення галузі бджільництва, тоді ж у Сільсько-Господарському Комітеті України відбулась нарада діячів українського пасічництва, на якій одним із першочергових питань було «Про термінологію галузі та її унормування» [302: 447].

Питання про термінологічне забезпечення галузі неодноразово порушувалося на сторінках різних видань. Зокрема на потребі впорядкування української бджільницької термінології наголошував Н. К. Волинський у статті «Чергова справа» (1926) він зазначав, що неусталеність термінів та різне їх розуміння й трактування (напр.: *нуклеус*, *магазин*, *діафрагма*) перешкоджає вільному дискутуванню на сторінках періодичних галузевих видань із залученням бджільників та мовознавців [261].

Співробітниками ІУНМ видано низку словників, серед яких «Практичний словник сільськогосподарської термінології» П. О. Сабалдира (Сабалдир, 1931), в якому зафіксовано два терміни на позначення галузі, напр., *бджільництво*, *бджолярство* (т. с.: 73). У «Словнику сільськогосподарської термінології» (1933 р.) (далі – ССГТ) П. О. Сабалдир подає родо-видову диференціацію найменувань бджільництва (напр.: *бджола* – б. робоча, б. -робітниця, б. трутівка, б. молодá, б. -підмор (померла); *бджільництво* – б. пасічне, б. бортне, б. рамкове; *пасіка* – п. досвідна, п. показова), а також розгалужені синонімічні ряди, що свідчить про неусталеність термінології. Зокрема на позначення осіб, які займаються бджільництвом подає назви *пасічник*, *бджоляр*, *бджоловодець*; *пчельник*, *пчельня*, *пасіка* (ССГТ: 175).

У часи Великої Вітчизняної війни розвиток раціонального бджільництва та відповідної термінології було загальмовано. У лютому 1945 р. урядом було прийнято постанову «Про заходи щодо розвитку бджільництва» [272], згідно з якою організовувались бджолорозплідники та матковивідні пасіки, передбачалося створення 22 шкіл з бджільництва додатково до наявних, нових відділень та кафедр

із бджільництва; разом з цим встановлювалися посади бджолярів-зоотехніків; формувалися бджолоконтори та їхні міжрайонні бази [18: 20–21]. На допомогу працівникам сільського господарства в 1949 р. була видана «Колгоспна виробнича енциклопедія» (у 2-х томах), де зафіксовані бджільницькі терміни *підземний, напівпідземний зимівник; пасічний точок; маломедові світлокоричневі стільники, сімейки-помічниці; свіжовідбудовані рамки* (КВЕ, I: 63–66); *великий медозбір; медопродуктивність, нектаропродуктивність* (II: 29, 30); *угіддя сільськогосподарські* (т. с.: 635); *хвороби бджіл заразні* (т. с.: 659), які поповнили сучасну українську бджільницьку термінологію.

Видані в другій половині ХХ ст. лексикографічні праці фіксують новітні терміни, не засвідчені попередніми джерелами, серед них терміни-композиції та юкстапозити: *бджола́-злоді́йка, бджола́-збира́чка, бджола́-калі́ка, бджола́-годува́льниця, бджола́-приймáльниця, бджола́-розві́дниця бджологі́н, бджолоінвентáр, бджолозапíлення, бджолозапíлювання, бджолосі́м'я, воскобо́їна, воскобóїй, воскові́ділення, воскобуді́вній, воскотóпка* (*парова́, пі́чна, со́нячна*) (РУСГС: 206); *медо-ройові́й, бджола́-прибира́льниця, воскоекстракці́йний; медова́рка, медова́ріння, медова́рня, медопродукті́вність, медонóсність, медосо́си, пчелобі́тство* «душіння бджіл» (т. с.: 311); *рій-голодні́як* (т. с.: 332). Засвідчено аналітичні конструкції із стрижневими компонентами, що входять до складу ядра сучасної термінології бджільництва, напр.: *ві́ведення бджолома́ток* – «здатність робочих бджіл виводити молодих маток із личинок робочих бджіл»; *клей бджоляни́й* або *про́поліс, уза́; пасічни́цький інвентáр* «інвентар для догляду за бджолами» (УСГЕ, I: 199; II: 137, 465).

Суттєво поповнюється група назв на позначення пасічницького інвентаря, напр., *роївня́, клі́точка, робо́чий я́щик, пасічни́цький ніж, льоткові засу́вки, ганема́нівська реші́тка* (*розділюва́льна*), *ковпачкі́, ізоля́тор-розплідник, годівні́ці, напува́лки, щі́точка, до́шка-лека́ло, сті́л, сі́тка, сі́ течко* (УСГЕ, II: 465).

Активно починає входити в ужиток родо-видова диференціація понять та термінів на їхнє позначення, напр.: *вощіна* – в. бджоли́на (бджоля́на), в. трутне́ва, в. штучна (РУСГС: 58); *мед* – м. акацієвий, м. кавуно́вий, м. березовий, м. гречаний, м. буркуно́вий, м. ліповий, м. чіщений, м. со́няшниковий, м. пресований, м. ріпако́вий, м. стільнико́вий, м. квітко́вий, м. еспарцето́вий (т. с.: 205); *бджола́* – б. ді́ка, б. земляна́, б. медоно́сна, б. робо́ча; *бджільни́цтво* – б. бортьове́, б. кочове́ (т. с.: 311); *рій* – р. ді́кий, р. природний, р. ма́точний, р. штучний (примусо́вий), р. бджоли́ний, р. з'є́днаний, р. старі́й (т. с.: 332), рій-перва́к, р.-друга́к, р.-третьа́к, р. блука́ючий або р. ді́кий, р. з'єднаний або р. зва́льний, рій-сипча́к (УСГЕ, III: 101); *взя́ток* – в. ра́нній, в. літній, в. пі́зній, в. підтрі́муючий (підтримувальний), в. продуктивний; *віск* віск-ка́панець, в. пресо́вий, в. екстракці́йний; *пáсіки* – п. стаціо́нарні, п. медовотова́рні, п. запі́лювальні, п. запі́лювально-медо́ві, п. розплі́дницькі (УСГЕ, I: 199, 238; II: 463–464). Усі названі терміни функціонують у сучасній УБТ.

Терміни на позначення хвороб бджіл засвідчено в «Російсько-українському ветеринарному словнику» (далі – РУВС) та «Ветеринарному енциклопедичному словнику» (далі – ВЕС), серед них: *гафніоз* (Hafniosis) або *паратіф* «захворювання бджіл, спричинене поліморфними паличками *Bact. Paratyphialvai*» (ВЕС: 109–110; ЧССП: 212; УВС: 222); *аскосфероз* (Ascospaerosis) або *перицистомікоз* «заразне захворювання бджіл, передусім розплоду трутнів» (УВС: 231; ВЕС: 38); *вапняко́вий розплід* (аскосфероз), *меланоз* або *чорна хвороба*; *нозематоз* (зара́зний проно́с) (УВС: 34, 173, 199); *америка́нський* або *зля́кисний гнилець*, *європе́йський гнилець*, *парагнилець*, *варроу́з* (вароато́з), *дистрофія бджіл* (ВЕС: 75, 96); *токсико́зи* (хімічний, паде́вий, пилко́вий, нектарний, сольові́й) тощо (ВЕС: 514).

Починаючи із другої половини ХХ ст., крім спеціальних словників, бджільницькі терміни зафіксовано в загальномовних словниках. Зокрема в «Українсько-російському словнику» (в 6-ти томах) засвідчені терміни

бджільницький; *бджолі́ні* (ент.) *бджоля́р* (с. г.); *безма́точний* [нормативне *безматковий*]; *ві́топки*; *відро́їти* (с. г.); *відрі́юк* (с. г.); *воскобі́йний* (с. г.); *во́щення*, *вощі́тися*, *вощі́ння* (УРСК, I: 38, 39, 46, 199, 251, 292, 294); *навоско́вувати*, *навоско́вуватися*, *навоскува́ти* (II: 572); *па́січний* (спец.), *па́січнийський* (III: 227); у «Словнику української мови» в 11-ти томах (1970–1980) (далі – СУМ-11) та ін. Серед уперше зафіксованих у СУМ-11 засвідчено терміни на позначення:

- бджіл та їх угруповань: *відво́док* «штучно створений рій виділенням в окремий вулик частин бджіл із молодю маткою» (I: 566);

- осіб, що займаються бджільництвом та добуванням меду; *бджільні́к* «той, хто розводить бджіл»; *піддира́льник* «той, хто займається піддиркою [піддиранням]» (I: 117; VI: 424);

- дій, процесів та операцій, виконуваних у бджільництві: *відро́ювати*, «штучно виділяти рій з бджоляної сім'ї»; *воскува́ти* «натирати, намазувати або просочувати що-небудь воском», *воскува́тися* «пас. до *воскувати*»; *зро́їти* «об'єднати в один рій», *зро́їтися* «об'єднатися в один рій»; *облітува́тися* «вперше навесні вилітаючи з вулика, пристосовуватися до літання (про бджіл)»; *підвоско́вувати* «воскувати додатково, ще трохи», *підво́щувати* «вощити додатково, трохи, злегка»; *повоскові́ти* «набути кольору воску, стати блідо-жовтим»; *повоскува́ти* син. *повощі́ти* «натерти, намазати що-небудь воском» (I: 633, 744; III: 714; V: 527–528; VI: 439, 412, 692);

- опредметнених дій, процесів: *воскува́ння* «дія за знач. *воскувати*»; *облі́т* «дія за знач. *облітати*, *облітувати* і *облітатися*, *облітуватися*»; *та́нець* (*тано́к*) «однотипні ритмічні рухи бджіл-розвідниць, якими вони вказують іншим бджолам родини напрям польоту за взятком» (I: 633; V: 527; X: 32–33);

- хвороб бджіл: *пара́тіф* «гостре заразне захворювання схоже на черевний тиф»; *септице́мія* «токсична форма сепсису»; *токсико́з* «хворобливий стан, що виникає внаслідок дії на організм людини або тварини токсинів і отрут» (V: 66; IX: 127; X: 178).

- шкідників бджільництва: *медосóс* «лісовий південний птах ряду горобцеподібних, що живиться головним чином квітковим нектаром»; *філánt* «оса з жовтим черевцем і чорними плямами, що живиться нектаром бджіл, яких убиває своїм жалом» (IV: 664–665; X: 590).

- медоносних рослин: *буркún* «трав'яниста кормова і медоносна рослина з трійчастим вузьким листям і довгими китицями дрібних квіток»; *еспарцёт* і *мелíса* тощо (I: 259; II: 488; IV: 669);

- ознак і властивостей бджільництва: *медвяні́й*, *пáсічників*, *припáсічний*, *стільникóвий* (IV: 665; VI: 86; VII: 701; IX: 715).

У період рамкового бджільництва досліджувана термінологія значно поповнилася за рахунок іншомовних термінів. Зокрема в «Словнику іншомовних слів» за редакцією О. С. Мельничука (далі – СІСМ) зафіксована запозичена група термінів на позначення хвороб бджіл. Напр.: *акаранідо́з* (від грец. кліщ і лат. *apis* – бджола) «хвороба дорослих бджіл, спричинювана кліщем»; *кліщова́ хворóба*. Біля кожного терміна вказано мову першоджерела запозиченого слова чи окремих компонентів, напр., *аніла́к* (від лат. *apis* – бджола, *lac* – молоко) «біогенний лікарський препарат, який являє собою висушене маточне молочко бджіл. Застосовують при гіпотрофії і відсутності апетиту в маленьких дітей», за аналогією *аспергільо́з* (*пневмоміко́з*), *браульо́з* (*воші́вість бджіл*), *ноземато́з*, *септице́мія* тощо (СІСМ: 61, 72, 108, 469, 608).

Починаючи із кінця 70-х років ХХ ст., виходять науково-популярні періодичні видання із бджільництва (журнали «Пчеловодство», «Хлібороб України» та ін.), на сторінках яких з'являються терміни, не засвідчені словниками, напр.: *пáсіка-репродуктор* – бджологосподарство, яке перевіряє племінні якості порід бджіл [263: 4]; *бджолорозплідник*, *маткомісця́*, *прополісозбиральни́ця* (рамка), *воскоекстра́ктор*, *воскоекстракці́йний* (апарат) [170: 124]. Такі терміни визначаємо як компресиви (або авторські новоутворення), які особливо поширені у науково-технічній літературі.

Отже, аналізований період став плідним не лише для інтенсивного розвитку бджільництва як галузі сільського господарства, а й для розвитку й удосконалення української наукової термінології бджільництва. Терміни бджільництва стали науково обґрунтованими, широковживаними в різних стильових жанрах, науковій, науково-популярній та навчальній літературі, спеціальних та загальномовних лексикографічних джерелах. Для раціонального бджільництва характерне виникнення багатьох нових термінів на позначення вже відомих понять галузі, які функціонують у сучасній УБТ. Зокрема *бджоли́на отру́та* «продукт (секрет) отруйних залоз бджіл, який вони виділяють при жаленні» (УСГЕ, I: 107); *бджоля́р* (СУМ-11, VI:424; ПГ: 160); *бджі́льни́к* (СУМ-20, I: 390–391) та ін.

Разом із тим у ХХ ст. виходять з ужитку відомі раніше терміни *до́бра ма́тка* (введений у науковий обіг П. П. Прокоповичем у першій половині ХІХ ст. [285: 121]; *неплі́дна ма́тка*, слово *му́ха* на позначення бджоли та його синонімічні відповідники *медови́ця*, *медуни́ця*; назва *князьо́к* (вперше зустрічається в праці П. Ричкова [291: 30–31]; *пристарі́ла ма́тка*, *устарі́ла ма́тка*, *сі́ла (рій)*; *лозо́бка*, *сту́пка*, *во́тчина*; синонімічні назви терміна-словосполучення *штучни́й рій* – *обло́г*, *отде́лок*, *обо́рок*, *перего́н*, *подса́док*. Втрачають своє термінологічне значення терміни *насі́льний рій*, *поздну́х* (суч. *пізній рій*); *кряж* «колодний вулик» та *пчельни́ще*, *липня́*, *чу́рка*, *чурба́шек* на позначення пасіки.

У часи розвитку раціонального бджільництва відбуваються зміни (формальні і семантичні) відомих у попередні періоди термінів, що полягають у:

- розширенні семантики, за якого значення слова набуває додаткового семантичного навантаження, напр.: *гниле́ць* («хвороба бджіл» → «болі́знь личинок пчель: пораженіє ихъ грибокъ» (СУМГ, I: 293), *зма́тчитися* («без матки» → «про вулик: залишитися без матки» (II: 163), *ма́точник* («соти для матки» → «комірка в сотах для виведення матки-бджоли; прилад, в якому у вулику розміщують тимчасово матку-бджолу, поки бджоли до неї звикнуть» (т. с.: 411). Зміна семантики термінів яскраво простежується на фіксації їх у лексикографічних джерелах. Сюди належать терміни-бісеманти, які на сучасному етапі набули додаткового значення,

напр., *воцаній*, *липéць* та ін. (СУМ-11, I: 746; IV: 488, 652) (дет. див. **Параграф 2.2.3.4**);

- виникненні нових назв для позначення вже відомих понять – змінюється форма вираження. Напр.: замість лексеми *вторак* з'являється термін *другák* «второй рой, вышедший въ то-же лѣто изъ одного и того-же улья» (СУМГ, I: 447); на зміну лексемі *роіові́ця* з'являється термін *рййбá* «роєніє, время роєнія пчель» (IV: 23); на позначення комірки в бджолиній вощині замість лексеми *плястр* засвідчено термін *чару́пка* (I: 447; IV: 23, 445), яке у сучасній українській мові вживається у формі *чарунка* (СУМ-11, XI: 274). Формально-семантичних змін, зокрема в структурі і значенні зазнав відомий у колодництві термін-словосполучення *бжолове очкове*; у словнику за редакцією Б. Д. Грінченка зафіксовано кожен компонент окремо майже однакових понять із різними уточнювальними семами, напр.: *бджоло́ве* «податок з вулика (в сучасний час)» та *очко́ве* «податок з вулика» (СУМГ, I: 36; III: 82);

- адаптації запозичень в УБТ й українській мові зокрема. Процес семантичної адаптації (назва відповідає поняттю) іншомовного слова до системи мови-реципієнта вважають однією із семантичних змін терміна. «Час семантичної адаптації залежить від екстралінгвістичних чинників, зокрема від соціально-політичних, економічних та культурних обставин життя народу, що засвоює запозичення» [47: 179]. У період рамкового бджільництва термінологія галузі поповнилася іншомовними термінами на позначення хвороб бджіл (напр.: *аскоферóз*, *нозематóз*, *браульóз*, *акаранідóз* та ін.), їхньої анатомічної будови (напр.: *гáнглій*, *конекті́в*, *максíла*, *мандибу́ла* та ін.), а також вузькогалузеві терміни *нуклеус*, *прóпóліс*, *пéрга* тощо.

На жаль, не було видано за цей час жодного фахового дефінітивного словника, якого суспільство чекає й сьогодні.

1.1.4 Четвертий період – формування термінології промислового бджільництва (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) пов'язаний з розвитком нових напрямків у бджільництві (лікування бджолопродуктами, штучне розведення бджіл та ін.). Відповідно до них засвідчено появу нових термінів *анітоксинотерапія*

«лікування бджолою отрутою»; *аттрактивність* «властивість матки своїми феромонами приваблювати до себе всіх особин бджолої сім'ї»; *безмедиця* «несприятлива пора для медозбору»; *вітки* «відходи або залишки від перетоплювання воскової сировини»; поповнення УБТ термінами-композиціями і термінами-словосполученнями. *воскобудівництво* «відтягування бджолами стільників»; *восковловлювач* «прилад на підприємствах для уловлювання воску під час спуску промивної води в каналізацію»; *віцентрифугувати* «відкачати мед за допомогою центрифуги»; *двоматковість* «наявність у сім'ї двох маток»; *добрусити* «запечатати всю площу стільникового меду»; *мерва* – залишки після видалення воску із старих стільників; *суш* – пусті стільники, старі, запасні; син. *занос*; *нектарність* «властивість рослини виділяти цукрову рідину» (КПС: 12, 14, 18–19, 41–42, 51–52, 63, 68, 182).

Поповнення УБТ новими термінами вимагало їхньої систематизації та встановлення, створення галузевих словників, яких в Україні не було. Українські бджоляри змушені були користуватися російською літературою та словниками («Пчеловодческий словарь» за редакцією А. М. Карпова (Москва, 1997), що не сприяло розвитку національної бджільницької термінології. Цю прогалину намагалися заповнити працівники Інституту бджільництва імені П. І. Прокоповича. У кінці 90-их рр. ХХ ст. вони видають «Словник бджільництва: Англійсько-російсько-український» (К., 1997) (далі – СБАРУ) та «Словник бджільництва: Німецько-російсько-український» (К., 1999) (далі – СБНРУ) за редакцією М. Л. Алексєнцер, Л. І. Боднарчука, К. В. Добровольської. Названі словники, як зазначено в Передмовах до них, охоплюють уживані в сучасній англійській, німецькій, російській та українській мовах бджільницькі терміни та терміни ряду суміжних наук – біології, ботаніки, зоології, генетики, мікробіології, хімії, біохімії, анатомії і фізіології комах, екології та фізики, які мають відношення до бджільництва. Крім того, словники містять також назви основних рослин-медоносів і пилконосів, що зустрічаються в Україні, найпоширеніших шкідників і хвороб бджіл, хімічних елементів та сполук, які входять до складу апіпродуктів,

лікувальних препаратів, використовуваних у бджільництві, й деякі поняття, що стосуються технології бджільництва та виробництва апіпродукції (СБНРУ: 14). У словниках засвідчено ядерну широковживану (*бджола́, віск, мед, ву́лик, воці́на, медоноси*) та вузькоспеціальну термінологію (*за́брус, ві́ топки, мерва́, про́гра, перга́, па́тока*); периферійну міжгалузеву (*вага́ пито́ма, аеромéтр, крило́, черевце́*), загальнонаукову термінологію (*ана́ліз, діагно́стика, інвента́р, ме́тоди, при́лад*), а також загальноповживані слова, використовувані в бджільництві (*вихо́увати, линя́ння, підгодо́бування, чутли́вість, трива́лість життя́ поколі́ння, си́роватка*). Зареєстровано значну кількість термінів-словосполучень (особливо двокомпонентних як вияв родо-видової диференціації), напр.: *ву́лик Я́щиковий, віск промисло́вий, дзе́ркальце во́скової за́лози, при́від медого́нки ве́рхній, шабло́н для ви́готовлення ми́ сочок* та ін. (СБАРУ) (дет. див. **Розділ 3**).

На жаль, названі словники й довідники не можуть повністю задовольнити фахівців галузі, зважаючи на те, що терміни, вміщені в них, потребують ретельного перегляду, вилучивши з реєстру русизми, застарілу лексику, невластиві українській мові терміни (напр., *маточний і безматочний, восковничий, мідянистий, ріючий*).

Значну частину бджільницьких термінів містить «Сучасний словник-довідник бджоляра» (далі – ССДБ) Е. В. Білик (2008), де, крім визначення понять, подано рекомендації щодо організації приватного бджільницького господарства. Серед назв на позначення бджільницьких понять засвідчено терміни *воскові́тість* «ознака, здатність бджолої сім'ї виділяти віск» (ССДБ: 27), *за́брус* «воскові кришечки молочного кольору, якими бджоли запечатують дозрілий мед» (т. с.: 222), *прищэ́па* «пристосування, що допомагає рою прищепитися» (т. с.: 520) син. *приві́дник* (СБІРУ: 325), *трутне́вість* «патологічні стани бджолої сім'ї, за якої вона через відсутність матки здатна відкладати незапліднені яйця, з яких розвиваються тільки трутні» (ССДБ: 634), *чару́нка* «частина воскового бджолоїного стільника» (т. с.: 667) та ін.

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. унормуванню й кодифікації аналізованої термінології сприяють створювані в Україні Державні стандарти (далі – ДСТУ), які є своєрідними термінологічними словниками. Як науково-технічний документ стандарт є комплексом норм, правил, вимог щодо об'єкта стандартизації та обов'язкових для використання в усіх видах нормативної документації, у довідковій та навчально-методичній літературі [190: 16]. Зокрема в ДСТУ «Бджільництво. Терміни та визначення» (ДСТУ 2154–2003 Бджільництво; ДСТУ 1388–94 Мерва пасічна. Технічні умови; ДСТУ 3127–95 Обніжжя бджолине (пилкок квітковий) і його суміші. Технічні умови; ДСТУ 3483–96 Віск бджолиний екстракційний. Технічні умови; ДСТУ 3283–95 (ГОСТ 30440–97) Мерва заводська. Технічні умови), а також для робіт зі стандартизування (ДСТУ 2154–93: 1), зазначено, що «терміни, встановлені цим стандартом, обов'язкові для вживання в усіх видах нормативних документів, що стосуються бджільництва. У ДСТУ до українських термінів, як довідкові, наведено англійські (*en*) і російські (*ru*) терміни-відповідники, взяті з міжнародних та національних стандартів, словників та науково-технічної літератури, напр.: 4.1.16 *пáсічник* (*en* *apiarist*, *ru* *пчеловод*) Особа, яка займається бджільництвом (ДСТУ 2154–93: 3).

Терміни бджільництва широко представлені в законодавчих документах. У 2000 р. був прийнятий Закон України про бджільництво (із змінами, внесеними згідно із Законом 1994 та 1998 рр.). Закон складається із 4 розділів, перший з них «Загальні положення» містить Статтю 1. «Визначення термінів», де наведено 22 терміни з визначеннями, серед яких переважають терміни-словосполучення, напр.: *робóча бджола́*, *бджоли́на ма́тка*, *бджоли́на сім'я́*, *поро́да бджі́л*, *племінни́й бджолорозплідник*, *пáспорт пáсіки* та ін.

Сучасна номінаційна база УБТ розширюється за рахунок запозичених термінів *апіфóбія* «страх перед бджолами» й *апітерапевти́чний* «прикм. до *апітерапія*» (СУМ-20, I: 149, 246, 275) та питомих, утворених від ядерних термінів, напр.: *бджолозапíлювальний* «пов'язане із бджолозапиленням»; *бджоля́рський* (у двох значеннях) «прикм. до *бджоляр*; стос. до *бджолярства*»; *безма́тковий* «який не має

матки» син. *безмáточний*; *бóртницький* «стос. до *бортника*»; *бортьовíй*, *бóртний* «прикм. до *бортъ*» (т. с.: 390, 391, 423, 608); *бджоленя́* «маленька бджола»; *бджоля́рство* «те саме, що *бджільництво*»; *бортникува́ння* у двох значеннях «дія за знач. *бортникувати*; те саме, що *бортництво*» (т. с.: 391, 607–608).

Науковому забезпеченню галузі сприяють Національний науковий центр «Інститут бджільництва імені П. І. Прокоповича УААН» та спеціалізовані кафедри вищих навчальних закладів. Підготовка галузевих кадрів відбувається в декількох сільськогосподарських вищих навчальних закладах, у 4 технікумах та 14 середніх професійно-технічних училищах [18: 22]. Україна є членом Всесвітньої Федерації Бджільницьких Асоціацій «Апімондія» (Всесвітня Федерація Бджільницьких Асоціацій, започаткована у 1897 р.) та Міжнародної організації із бджільництва «Апіславія».

Період промислового бджільництва ознаменувався виникненням нових підгалузей наук та термінів на їх позначення (напр. *апíтерапия* «наука про вивчення життя бджіл» (НСІС: 57; СІСП: 100), *апíлогія* «застосування бджолоїної отрути з лікувальною метою» (НСІС: 57; СІСП: 100) та ін. Для сучасної УБТ характерне інтенсивне поповнення іншомовними термінами (*апíфітотерапія*, *апíфобія* та ін.), композитами (*бджолобудиночок*; *медовідстíйники* «спеціальні ємності, використовувані для очищення або дозрівання меду»; *трутнелóвка* «пристрій, що запобігає залітанням і вилітанням трутнів у вулик» (ССДБ: 27, 222, 355, 591, 636), а також термінами-словосполученнями (*чíщення вúликів весня́не*; *шпóра для навóщування ра́мок*; *я́мка медóва* (СБНРУ:338–340); *виведення штучної матки*, *збір воску* та ін., які поповнили УБТ (дет. див. **Розділ 3**). Деякі з термінів, запропоновані П. І. Прокоповичем, вийшли з ужитку і належать до історизмів (*четверта́к*, *п'ята́к*, *шоста́к*, *сіма́к*, *восьма́к*, *дев'ята́к* і *десята́к*), лексема *ко́лозень* на позначення приміщення для перебування бджіл тощо; інші зазнали формальних змін. Зокрема замість терміна *новíти* на позначення процесу відбудовування стільників

закріпилися назви *відбудовувати стільникі, відбудовування стільників* (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297), яка відійшла до складу пасивної лексики.

Отже, впродовж усіх періодів розвитку аналізованої термінології відбувалися зміни, зокрема в формі (позначенні) та змісті (значенні) терміна. Наприклад, у терміні *бóртник* змінювалися форма і зміст: *бóртникъ* «бджоляр, який утримує борти» (ТМС, I: 66); *бóртник* «професія» (МТСДР: 32); *бортяні́к* «бортникъ, смотрящій за лѣсными пчелами» (СЦСРЯ, I: 261); *бортяні́к* «пасѣшникъ» (Пискунов: 23); *бортовці́къ* – бóртник (УС: 59). У словнику за редакцією Б. Д. Грінченка засвідчено лексеми *бóртник, бортяні́к* зі значенням «бортникъ, пчеловодъ» (СУМГ, I: 88–89); у загальномовних словниках термін *бóртник* подано із ремаркою *заст.* «лісовий бджоляр» (СУМ-11, I: 222; СБАРУ: 294); зберігся він у деяких діалектах, напр.: *бóртнік стар.* «пасічник» (ЛСПГ: 35); *бóртнык* «пчалавод» (Нар. лекс.: 123); *бóртник* «пасічник» (ШНРГ: 57) – детальніше [308]. Прототермін *черва* замінив формально лексему *дѣтка*, та зберігся в УБТ як синонім до сучасного терміна *розплід* (СБНРУ: 338; СБАРУ: 336; КПС: 65–66) – «відкладені бджолиною маткою яєчка, а також личинки, лялечки, які вирости з цих яєчок» (СУМ-11, VIII: 769).

Українська бджільницька термінологія є цілісною сформованою системою термінів на поняттєвому і семантичному рівнях. Вона пройшла тривалий шлях свого розвитку, зазнавши лексичних, семантичних, граматичних змін у своєму складі. Одночасно ведеться робота із внормування та кодифікації терміносистеми на лексичному, словотвірному та правописному рівнях.

1.2 Генетичні особливості термінолексики бджільництва

В її складі етимологи виділяють терміни, що сягають праїндоевропейського та праслов'янського періодів. УБТ та її ядро формувалися на живомовній (народній) основі впродовж століть (*бджола́, рій, матка, тру́тень, мед, бортъ, колóда, дупло́, ву́лик, бóртник, пчельник (пчеловóд), пásiка, пчильні́к*, сягаючи праїндоевропейської

та праслов'янської епохи, більшість яких функціонує в сучасній українській літературній мові.

Праїндоевропейська мова існувала «десь 5 тисячоліть до Христа, після розпаду дала початок окремим індоєвропейським мовам, серед них і слов'янські, які постали із праслов'янської мови, що виділилася з індоєвропейської» [154: 52–60].

У період розпаду слов'янської мовної єдності почали розвиватися окремі слов'янські мови, в тому числі й українська.

До праїндоевропейської лексики належить небагато бджільницьких назв, вони здебільшого відомі багатьом слов'янським мовам, напр.: укр. **бджола́** (пор.: укр. *бджола́*, рос. *пчела́*, бр. *пчала́*, др. *бъчела́*, ст. *pszoła*, ч. слц. *včela*, п. *pszczoła*, полаб. *celǎ*, болг. *пчела́*). На спільнослов'янське походження лексеми *пчела́* (*бчела́*, *бчолá*), що утворилася на народній основі вказує В. А. Передрієнко [159: 68]; укр. **ма́тка** (рос. *мать*, бр. *ма́ці*, др. *ма́ти*, п. *matka*, *mac*, *maci*, *macierz*, ч. *máti*, *mát'*, *máteř*, слц. *mat'*, *mater* [matí], вл. *та́с*, *та́сер*, нл. *та́с*, *та́сер*, полаб. *motei*, болг. *ма́йка*, *ма́ти*, м. *ма́йка*, схв. *ма́ти*, слн. *mati*, *matere*, стсл. *мати* (ЕСУМ, III: 414; ЭССЯП, 18: 15–19); укр. **трут** / **тру́тень** (рос. *тру́тень*, бр. *тру́ценъ*, п. *truteń*, ст. *trucień*, *trad*, [trut, trat, tred, tret, trynd], ч. *trubec*, ст. *trup* «вид комахи», слц. *trūd* «трутень», вл. *truta*, нл. *tśut*, болг. *търтей*, *трут*, м. *трут*, схв. *тру́т*, слн. *trót* «т. с.» (ЕСУМ, V: 660); укр. **мед** (рос. і бр. *ме́д*, др. *медъ*, *мед*, п. *miód*, ч. слц. *med*, гр. *тего*, вл. *те́д*, лат. *mel*, вн. *team*, стсл. *медъ* та ін. (ЕСУМ, III: 427); аналогіно укр. **ду́плó**, **бо́рть**, **узя́ток**.

До праслов'янських ізмів відносимо названі вище лексеми **ро́й** (рос., бр., болг. *рой*, др. *rou*, п. вл. *rój*, ч., слц. нл. *roj*, м. *roj*, схв. *roǰ*, слн. *rój*, стсл. *rou* (ЕСУМ, V: 94); **віск** (від псл. *voskъ збереглося у слов'янських мовах, пор.: рос., бр. *воск*, др. *воскъ*, п. вл. нл. *wosk*, ч. слц. *vosk*, полаб. *vǎsk*, болг. *во́сък*, м. *восок*, схв. *во́сак*, слн. *vósek*, стсл. *воск* (ЕСУМ, I: 404); **ситá**, **коло́да**, **па́сіка**, **ска́ля**, **мерва́**, **обні́ж**, **перва́к**, **стебні́к**, **лежа́к**, **оми́аник** та **пчельні́к**, **лэ́зиво**.

Назва **ска́ля** (*скаль*) (СУМГ, IV: 131) і *скала́* вживалися на позначення «передового ряду бджіл у рою, що летить»; *скаль* «бджола-розвідниця»; *ска́ля*, *ска́лити* «вилітати на пошуки місця для рою» (ЕСУМ, V: 262). Слово *скаля*

етимологи пов'язують із *ськати* «шукати (паразитів у волоссі, шерсті)». Назва відома в більшості слов'янських мов, напр.: рос. *скалья* «дюжина бджіл, що вилітає на розшуки місця для молодого рою», п. *skal* «кільканадцять бджіл, що шукають місце для рою», *skarły* «тс», нл. *skal* «бджола-розвідниця» (ЕСУМ, V: 262–263). Термін *скаля* (*скаль*) у сучасних лексикографічних джерелах зафіксовано з ремаркою *діал.* на позначення поняття «бджоли, що вилітають першими в пошуках місця для рою» (ВТССУМ: 1327); зі значенням «бджола-розвідниця» збереглася в Поліських говорах (ЛСПГ: 195).

Назва *пчільнік* / *пчельнік* утворена від **bьčela* «бджола» – псл.**bьčelьnikъ* «вид медоносної трави; місце, де збирається багато бджіл» зумовлена медоносністю відповідних рослин, які приваблюють бджіл (ЕСУМ, IV: 647).

Номінація *мєрва́* на позначення відходів від топлення воску походить від псл. **mьrva* «поплутане, подрібнене», очевидно, віддалено пов'язане з **mьrvъ* «виснажений», *mьrQ* «мру»; споріднене з лит. *marva* «мішанина», дісл. *merja* «подробити, розтовкти». Термін *мєрва́* з аналогічним значенням існує в російській мові (ЕСУМ, III: 438–439). У сучасній УБТ термін *мєрва́* вживається на позначення «відходів, одержаних при пасічному переробленні воскової сировини розварюванням у киплячій воді й подальшим відпресовуванням воску» (ССДБ: 369).

«Квітковий пилок, який бджоли на задніх ніжках переносять у вулик для виготовлення перги» (СУМ-11, V: 545) називається *обніж* (*обна́ж*, *обніжжя*, *обніжка*), походить від псл. *obnozъ*, утворене за допомогою прийменника *об-* «навколо» та іменника *нога*. Слово *обніж* (*обна́ж*, *обно́ж*) відоме іншим слов'янським мовам: рос. *обно́га*, *обно́жа*, *обно́жка*, *обно́жсь*, бр. *обнаж*, ч. *obnožka*, *obnížka*, слц. *obnožka*, вл. *wobnožka*, схв. *обнож*, *обно́жан*, слн. *obnožina* (ЕСУМ, IV: 139).

Найменування *узá* на позначення бджолиного клею походить від псл. *vOza* і пов'язане з *вўзол*, *в'язáти* «те, що зв'язує, скріплює» (ЕСУМ, VI: 24). У деяких слов'янських мовах слово *узá* позначає різні бджільницькі поняття, напр.: рос. *узá* «бджолина смола, якою бджоли захищають внутрішню частину вулика від світла й

повітря; фарба; восковий клей з бруньок дерев», [vúza] «чарунка у стільниках»; бр. [vúza] «вощина, стільники», [vuzá] «тс.; бджолиний клей, прополіс», п. [weza] «основа з воску, на якій бджоли роблять стільники», [wezniá] «тс.», ч. [uzda, huzda] «сухі стільники» (ЕСУМ, VI: 24). Уперше ця лексема зафіксована в «Лексиконі» П. Беринди як загальноживане слово на позначення поняття «оковы, путы, связь» («Лексикон» Беринди) і з цим значенням вживалася до кінця XVIII ст. (Сл. Гейма, ч. II; Сл. Полікарпова: 547; Сл. Вейсмана: 174). Із XIX ст. у сучасній УБТ термін *уза* функціонує паралельно із синонімами *прópolis*, *бджоліний клей* (ССДБ: 562).

Назви *омшáник* і його синоніми – *омшáр*, *омшáрина*, *омшáти* (ЕСУМ, IV: 189) зафіксовано із покликанням на *мох* «спорова рослина без коріння і квітів» походить від псл. *тѣхъ*, *тохъ* (ЕСУМ, III: 524). У «Малоруско-німецькому словарі» за редакцією Є. Желехівського і С. Недільського лексема *омшáник* засвідчена у формі *миані́к* «приміщення для зимівлі вуликів із бджолами, утеплене мохом» – *омшáні́к* [ишени́к] (ЖН, I: 122, 461).

Найменування *лѣзиво* (*лѣзво*) від псл. *lězo* походить від дієслів *lězti* «лізти», *laziti* «лазити» (ЕСУМ, III: 214). Вперше назву *лѣзиво* на позначення спеціального знаряддя, по якому піднімалися до борти, зафіксовано в «Руській правді» по Карамзинському списку, в подальшому назва *лѣзиво* розширила значення – «особиста драбина, по якій бортники вилізли на дерева до бортей (у говорах вживається на позначення мотузки, якою піднімаються до бортей, або колод з бджолами)» (ТМС, II: 425). У процесі історичного розвитку мови відбувається розширення семантики слова *лѣзиво*: в староукраїнських джерелах номінація зафіксована на позначення міри довжини (міри землі: пор. п. діал. *leziwo* «шнур») (ССУМ 14–15, I: 543); у словнику за редакцією Б. Грінченка – «лѣстница изъ лыка (у бортников); *лѣзиво* – «род веревочной лестницы с железным крючком на конце, чтобы лазить по деревьям» (СУМГ, II: 353).

До в л а с н е у к р а ї н с ь к и х термінів належать слова, які з'являлися в різні періоди розвитку термінології бджільництва, на позначення осіб за видом діяльності (*бджільні́к*, *бджоля́р*), процесів, пов'язаних із бджільництвом (*пасічникува́ння*,

бджолов'ядення), сировини із продуктів бджільництва (*стільнийк, воскосировина*), приміщень для житла бджіл (*зимівнийк*), технічних засобів, використовуваних у бджільництві (*маткоутрімувач, трутневловлювач*) та ін. У сучасній українській мові на позначення поняття «спеціально зроблена дерев'яна скринька, або видовбана колода для утримання бджіл» вживають термін *в'улик* (СУМ-11, I: 785; ВТССУМ: 166), успадкований із псл. *ulьjь, поширений в усіх слов'янських мовах: рос., болг. *элей*, бр. *вэлей*, др. *улиш*, п. *ul*, ч. *ъл*, слц. *илм*, вл. *wul*, нл. *hul*, полаб. *vaul*, м. *улиште*, схв. *элийште*, слн. *ulj* (Фасмер, IV: 158–159). Термін *в'улик* входить до ядра сучасної УБТ, в діалектах лексема *в'улик* має великий синонімічний ряд, напр.: *вэлий, вэлик, вуль, элей, элень, уль, эли* «пасіка», *вэлле* «тс» (ЛСПГ).

Слово *зимівнийк* (від псл. *zima*) (ЕСУМ, II: 261–262) утворене за допомогою питомих суфіксів *iv* + *ник*. Уперше на позначення зимівника фіксується назва *озимѣнне* «зимівник, зимування» (Белей: 137), у словнику Є. Желехівського і С. Недільського у формі *зімовік* «погріб для бджіл; зимового поселення» (ЖН: 300). У сучасній українській мові збереглася назва *тёмник* як дублет до терміна *зимівнийк* у одному зі значень «утеплене приміщення для зимування бджіл» (СУМ-11, III: 566–567; X: 68). Назва *тёмнийк* є похідним утворенням від *тёмний* (псл. *тътънь* «темний») – праслов'янська основа *тъта* «тьма, відсутність світла» (ЕСУМ, V: 543), вперше засвідчена в словнику Є. Желехівського й С. Недільського (ЖН, II: 955). В українських діалектах, зокрема на Правобережному Поліссі, на позначення поняття «житло для бджіл» існує великий синонімічний ряд, зокрема: *порожнина* в стовбурі дерева називається *кубл'о, дубл'о, самос'ад, ст'ойло, седало, сънет*; лексема *тёмнийк* має надзвичайно розгалужену, строкату систему відповідників, напр.: *сліпе* (*слепе, слепец, слепень, слепоть, слепет, слепет, слепето і слепето, слепето, слепотень, слепотень, слепетен, слепетень, слепетень*) (НМЛА: 212–213).

Походження слова *стільнийк* «лист, утворюваний бджолами й осами з воскових чашечок» неясне, може бути пов'язане з *щілина, цілий, стіл, стелити і стіна; щільник* (ЕСУМ, V: 419). Слово *щільнийк* на позначення «стільника» походить від

праслов'янського *sčelъ* (ціль «вузький довгастий отвір; шпара») «щілина» (т. с., VI: 511–512). У «Словнику живої народної, письменної і актової мови руських югівщань» Ф. Піскунова назва *сцільникі* засвідчена на позначення «медовые соты» та її синоніми *пласт, плястир* «медовые соты, иначе по Украински – *стільнік, стіннік*» (Піскунов: 191, 253). У словнику Є. І. Желехівського і С. П. Недільського лексема *стільнік* зафіксована в значенні «стельнік» (ЖН, II: 921). Термін *стільнік* (*цільнік, цільничок* і *щільнік*) (СУМ-11, XI: 236, 591, 714; XI: 591) у сучасній УБТ є складником терміна-словосполучення *стільникі бджоліні* «воскові будівлі медоносних бджіл, в яких вирощують потомство, складають запаси корму – мед і пергу» (ССДБ: 605). В українських говорах лексема *стільнік* має різні фонетичні варіанти, напр.: *сталнік* «стільник» (ЛСПГ: 202); *стольник* (бджіл.) «стільник»; *стольничок* (бджіл.) «зменш. до стольник» (ЧСГНН, IV: 106).

Для власне українських найменувань характерні тільки їм словотвірні форманти: суфікси *-ник* (*бджільнік* (СУМГ, I: 117, 669; ВТССУМ: 43; ЖН, 1886: 792); *пчільнік, воцільник* (СНОВД: 27); *-яр* (*бджоляр* (СУМГ, I: 117, 669; ВТССУМ: 43); *-овик* (*бджоловік*); *-івк(а)* (*трутівка, восківка* (СУМ-11, I: 743); *-цтв(о)* (*бджільніцтво, восківніцтво* (ЕСУМ, I: 157; ВТССУМ: 709); *-ість* (*падéвість меду, рійлі́вість* (СБІРУ: 321, 327); *-ач* (*пилковлóвлювач, трутневлóвлювач*); *-енн(я), -інн(я)* (*во́щення, роїння*) та ін. Значення афікса є категорійним, класифікаційним. Воно розкривається лише на тлі лексичного значення кореня або основи [82: 16].

До власне українського лексичного фонду УБТ відносимо всі похідні терміни, утворені на основі праслов'янських слів за допомогою поєднання основ та слів (напр., *бджола-тєсляр, бджоловідгодівельник, воскобудівельний, бджола ліса*) (дет. див. **Розділ 3**).

Незважаючи на те, що запозичення в бджільницькій термінології мають незначний відсоток (за результатами дослідження становить 7, 3%), вони є одним із

шляхів збагачення лексичного фонду досліджуваної термінології. На думку І. І. Огієнка, запозичення слів із сусідніх мов є «досить важливим фактором у справі розвитку мови <...>, воно завжди збільшує словникове багатство мови» [153: 14–15].

Будь-які запозичення входять у мову-реципієнт під впливом зовнішньо- та внутрішньомовних чинників. Зовнішньомовними (екстралінгвальними) передумовами проникнення запозичених слів у термінологію бджільництва є контакти між народами, обмін науковою інформацією (в усній та писемній формах) тощо. Серед внутрішньомовних виділяємо здебільшого відсутність власномовного слова, а також «усунення полісемії питомого слова, потребу уточнити чи деталізувати відповідне поняття, розмежувати деякі смислові відтінки, закріпивши їх за різними словами, намагання замінити описовий зворот рідної мови запозиченим однослівним відповідником» [101: 21–26].

Із появою в XVII–XVIII ст. перекладної літератури з інших мов, у тому числі й російської мови, до УБТ почали проникати запозичені назви, що сприяло формуванню наукової термінології провідних галузей знання. Таких як хімія, фізика, біологія» [189: 19]. Перші праці із бджільництва були російськомовними, зокрема роботи П. Ричкова. Запозичення з російської мови відбувалося калькуванням, напр., *пчѣловóдець* – з XIX ст. П. І. Прокопович увів у бджільницьку практику термін *бджоловóдець*, *вторáк* – суч. *другáк*; *улейщик*, *пчѣльник* тощо. Ним було опубліковано понад 60 статей із бджільництва, підготовлені та науково-обґрунтовані понад 150 праць, більшість з яких українськомовні, не були надруковані за його життя [285: 207, 216]. Праці українського вченого Н. М. Витвицького [260] поповнили УБТ термінами *пчеляр*, *детва́*, *кузов* та ін. До запозичень із російської мови відносимо слово *кузов*, яке вживалося в період колодного бджільництва на позначення одного із різновидів вулика. На думку етимологів, назва *кузов* – рос. *кузов* «тс; кошик» найвірогідніше походить від тат. *кызау* «козуб»; пов'язується з п. *kozub*, слн. *kozól* «короб» (ЕСУМ, III: 126; ПЭСРЯ, I: 406). Лексема *кузов* на позначення «вулика найпростішого типу в бортництві»

вперше зафіксована у словнику Г. Є. Кочина (МТСДР: 164). У сучасній українській мові цей термін не вживається.

Інтенсивне поповнення запозиченнями УБТ припадає на ХХ–ХХІ ст.

До прийняття християнства східні слов'яни мали тісні економічні зв'язки з Візантією та її колоніями в Криму, наслідком чого стало проникнення старогрецизмів – «слів, що вживаються в багатьох неспоріднених мовах і зберігають близькість або спільність своєї семантики та фонетико-морфологічної будови» [45: 74–75]. До запозичень із грецької мови належать лексеми *нектάρ* (гр. *nektar*), яке в сучасній українській мові відоме у двох значеннях: 1) «у давньогрецькій міфології – напій богів, що давав їм безсмертя»; 2) «солодкий сік, що виділяють нектарники медоносних рослин» (НСІС: 414); *прópolis*, щодо її походження серед учених немає одностайної думки. І. В. Манохін вважає, що назва *прópolis* «походить від грецького *прополисо*, що в перекладі означає замазувати, заробляти, зачищати» [270: 34]. П. Ричков стверджує, що слово *прópolis* запозичене з латинської мови: «восковий клей на латині *propolis* матерія, яка відрізняється від воску клейкого його твердістю, і має особливий бальзамовий запах» [291: 125]. Етимологи вважають, що це запозичення із західноєвропейських мов, пор.: нім. *propolis* «виступ у вулику», фр. *propolis* «смола у вуликах», англ. *propolis* «бджолиний клей» походять від нлат. *propolis* «прополіс», що зводиться до грец. «бджолиний клей», букв. «передмістя» (ЕСУМ, IV: 600). У «Новому словнику іншомовних слів» (2008 р.) термін *прópolis* (грец. *propolis*, *pro* – перед + *polis* – місто) зафіксовано зі значенням «клейка смоляниста речовина, що виробляється медоносними бджолами як будівельний матеріал (для замазування щілин у вулику); використовують у медицині і ветеринарії» (НСІС: 500). Назва *прópolis* поширена й в інших слов'янських мовах, пор.: рос., болг. *прópolis*, бр. *прópolis*, ч., слц. *propolis*, схв. *прополис* (ЕСУМ, IV: 600).

До грецьких за походженням термінів відносимо терміни на позначення таксономічної класифікації бджіл, напр.: *андреніди*, *анкіліни*, *антофорини* та ін. (дет. див. **Рис. 2. 7.**). Крім вузькогалузевих грецьких запозичень УБТ поповнилася термінами інших терміносистем, зокрема біологічними (напр.: *палінолог* (від

гр. *palinē* – тонкий пил і *logos* – учення) «фахівець з квіткового пилку»(СІСМ: 494); *антофілія* (від дав.-гр. *ἄνθος* – квітка і *φιλία* – люблю) «живлення пилком і нектаром»); технічними (напр.: *аерометр* (від гр. *aero* – повітря і *metr* – вимірюю) прилад для вимірювання густини повітря; *пикнометр* (від др.-гр. *πυκνός* – щільний, густий і *μετρέω* – вимірюю) «прилад для визначення питомої ваги розчину меду (при аналізі на водність)» (СІСМ: 520); ветеринарними на позначення хвороб бджіл (*септицемія* (від гр. *septikos* – гнильний і *haima* – кров) «токсична форма сепсису» (т. с.: 608; СУМ-11, IX: 127); *акаранідоз* (від грец. *akari* – кліщ і лат. *apis* – бджола) «хвороба дорослих бджіл, спричинювана кліщами, інша назва – *кліщова хвороба*» (СІСМ: 28); *дистрофія* (від лат. *dis-*, грец. *dys* – роз-, не- (порушення, втрата, відсутність) (НСІС: 196), а основа *трофія* (трофи) від грец. *throphe* – живлення (т. с.: 610); латинізмами – назви на позначення лікувальних засобів (*анізартрон* (від лат. *apis* – бджола і гр. *artron* – орган, член тіла) «лікарський препарат; болезаспокійливий та протизапальний засіб»; *анілак* (від лат. *apis* – бджола і *lac* – молоко) «біогенний лікарський препарат висушене маточне молоко бджіл» (СІСМ: 61).

У XV–XVII ст. в Західній Європі та Україні латинська мова була мовою церкви, освіти і науки. «Для розуміння механізмів взаємодії, зокрема переймання латинських елементів українською мовою, важливо збагнути не лише передісторію знайомства українців з латинською мовою, а й загальну соціомовну ситуацію, яка склалася в Україні в досліджуваний період (кінець XVI–XVII ст.), насамперед рівень шкільництва, культури, ступінь підготовленості до переймання запозичень» [47: 23]. З латинської мови запозичено термін *нуклеус* (лат. *nucleus* – ядро) на позначення: 1) «частина кам'яного жовна, від якого в кам'яному віці відколювали пластини для виготовлення різних знарядь»; 2) «невелика сім'я бджіл, в якій виростає бджолина матка» (НСІС: 424). В інших джерелах *нуклеус* це невелика бджоляна сім'я, призначена для одержання плідних маток (СІСМ: 472). У сучасній українській мові термін *нуклеус* вживають на позначення поняття «невелика бджолосім'я з молодою неплідною маткою або плідною запасною» (СУМ-11, V: 454). Нуклеуси використовують для зберігання неплідних і плідних запасних маток. За своїм

об'ємом і розміром рамок нуклеуси бувають: 1) нуклеуси-малюки; 2) нуклеуси середнього розміру; 3) нуклеуси на нормальну матку (Фед.: 214). До запозичень із латинської мови відносимо терміни інших терміносистем (анатомії, фізіології, морфології), використовуваних у бджільництві, вони утворюють периферійну зону УБТ, напр.: анатомічний термін *копуляція* (лат. *copulatio* – сполучення; з'єднання) «спаровування матки з трутнем» та морфологічні найменування – *кліпеус* (лат. *clypeus*) «частина голови бджоли між лобовою пластинкою і верхньою губою»; *максіли* (лат. *maxilla*) «нижні щелепи ротового апарата»; *мандибула* (лат. *Mandibula* – щелепа, від *mando* – жую, гризу) «верхня щелепа ротового апарата бджоли»; *тегула* (лат. *tegula*) пластинка біля основи переднього крила бджоли»; *менторіум* «внутрішній скелет головної коробки бджоли»; *тергіт* (лат. *Tergum* – спина) «спинна половинка кільцеподібного членика черевця бджоли, трутня, матки» (ПОИ).

Із тюркських мов запозичено лексему *сапётка* на позначення вулика, плетеного з лози – тур. *sepet* «кошик» (ЕСУМ, V:179). Термін *сапётка* засвідчено в кінці XIX ст. (ЖН, II: 852). У сучасній УБТ він не вживається, натомість зберігся в російській термінології бджільництва – *сапетка*, одним із значень якого є «лозовий вулик» [90: 76; ЕСУМ, V: 179].

«Структурні зміни в словотвірній і лексико-семантичній системах української мови пов'язані з розвитком її ресурсів (словотворчих, лексичних, семантичних). Розгляд словотворчих засобів мови в цьому плані засвідчує зростання їх насамперед за рахунок нових основ, більшість із яких перебуває в статусі запозичених» [81: 100].

У XX – на початку XXI ст. в УБТ з'являються латинсько-грецькі за походженням терміни, які є складеними (кількоосновними) за будовою, серед них:

1) двоосновні, утворені поєднанням терміноелемента *ani-* (латинське *apis бджола*) (СІСП: 100), із грецькими словами та компонентами. Напр.: *аніологія* «наука про вивчення життя бджіл», *аніолог (анідолог)* «учений, який займається вивченням бджіл, їх життя», утворені від *ani* і *логос* (наука, вчення); *анітеранія* «застосування бджолиної отрути з лікувальною метою» (НСІС: 57; СІСП: 100) (*ani* і

гр. *терапия* (лікування); *анитоксін* «бджолина отрута» (ДСТУ: 29) (*ани* і гр. *токсин* (отрута); *анифобія* «страх перед бджолами» (СУМ-20, I: 246; СБНРУ: 290) (*ани* і гр. *фоби* (страх), *анитерми-1* «комплект обігрівачів для вуликів» (КПС: 10–12) (*ани* і гр. *терм* (температура, обігрівання); *аніскон* «пристосування для вислуховування бджолосімей, які перебувають у гнізді вулика» (ССДБ: 27). До цієї групи запозичень належать назви лікарських засобів, використовуваних у медицині і ветеринарії, виготовлених на основі продукції бджільництва (прополісу, воску, бджолиної отрути, маткового молочка, сперми бджіл тощо), напр.: *ани-*: *аниверон*, *анізан*, *анізатрон*, *анілак*; *али-*: *алиформіль*; *био-*: *биоспон*);

2) триосновні, зокрема: *ани-* + *фито-* (з грец. *phyton* – рослина (ССІС: 714) + *терапия* (лікування): *аніфитотерапія* «наука про лікування хвороб людини з використанням апіфітопродуктів» (ДСТУ: 29); *ани-* + *токсико-* + *терапия*: *анітоксикотерапія* «лікування бджолиною отрутою» (КПС: 12). Усі іншомовні кількаосновні терміни поповнили УБТ як готові терміни.

Аналіз іншомовних термінів в УБТ уможливорює зробити висновок, що запозичення є одним із засобів вторинної номінації (міжмовної). Запозичення проникали до досліджуваної термінології на різних етапах її формування з різним ступенем активності. Процес запозичення посилювався із розвитком бджільництва як науки, активним обміном фаховою інформацією з різними країнами, особливо інтенсивне поповнення УБТ припадає на ХХ – початок ХХІ ст. Іншомовні терміни в досліджуваній термінології є здебільшого найменуваннями запозиченими з інших терміносистем, вони належать до периферії УБТ, їх відносимо до міжгалузевих, серед них: біохімічні на позначення ферментів, сполук, які входять до складу апіпродуктів (напр., назви компонентів меду *амілаза*, *инулаза*, *глікогеназа*, *глікутилфактор*, *глюкозидаза*, *каталаза*, *ліпаза*, *фосфоліпаза*, *пероксидаза*; маткового молочка (*неоптерін* «продукт мандибулярних молочних залоз; один із компонентів маткового молочка»); молочка трутня – *гемогенат*; бджолиної отрути (основний діючий початок *мелітін* й активні ферменти *фосфоліпаза А* і *гіалуронідаз*); перги (вітамінна сполука *інозін* та інших, напр.: *біоптерін* «продукт

залоз молодих бджіл; один із компонентів маткової речовини» (СБНРУ; СБАРУ), біологічні, морфологічні, медичні, ветеринарні, фармацевтичні, технічні тощо. Вузькогалузевих запозичень, які входять до складу ядра досліджуваної термінології, кілька (*прópolis, нуклеус* та похідні від них – *проópolisний, проópolisовий, нуклеусний*). Бджільницька терміносистема є відкритою до входження запозичень до її складу.

Висновок до розділу 1

Лінгвоісторіографічний аналіз бджільницької термінології в контексті історичного розвитку галузі бджільництва та її мови свідчить, що уявлення слов'ян про живу природу формувалося під впливом їхнього практичного досвіду, господарської діяльності, спостережень над рослинним та тваринним світом під час полювання, пізнання людиною довкілля тощо. Назви на позначення пізнаних явищ та понять виникали в обмеженому колі мовців, об'єднаних спільним видом чи сферою діяльності, й утворювали вузькоспеціальну лексику.

У формуванні УБТ виділено 4 періоди: лексика бортного бджільництва, прототермінологія колодного / вуликового бджільництва, термінологія рамкового / раціонального бджільництва і сучасна термінологія промислового бджільництва, які відбивають структуру бджільницької галузі, її історію, шляхи розвитку виробничо-технічної бази. Кожен період відзначений появою нових технічних і виробничих засобів (бортей, вуликів, рамкових вуликів, медометів, трутне- і матковловлювачів та ін.), їхніх назв, розвитком системи нових понять. Конкретний проміжок часу фіксує лексеми, притаманні певному періоду й ті, які функціонували на позначення того самого поняття в різні часові рамки, змінюючи або втрачаючи своє первісне значення.

Основою досліджуваної термінології є народна лексика, що сягає праіндоєвропейської доби й утворює її ядро. Становлення власне українського лексичного шару відбувалося поступово із розвитком самої галузі та української мови. Крім питомих термінів, в українській бджільницькій термінології засвідчено терміни іншомовного походження, які перебувають здебільшого на її периферії.

Власне бджільницькі запозичення становлять незначну частину досліджуваної термінології. Бджільницька мова відбиває глибину тисячоліть.

Основні положення розділу висвітлено в окремих публікаціях [304; 306; 308; 309].

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ БДЖІЛЬНИЦЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ РІВНІ

2.1 Бджільницький термін як структурний елемент лексичної системи української мови

Наукова бджільницька термінологія є однією з підсистем лексичної системи української мови. На думку О. Реформатського, «мова в науці – не випадковий інгредієнт, а структурний елемент...» і «мова «входить» структурно в науку, насамперед, як термінологія» [180: 46]. Одним із важливих завдань мови науки є забезпечення номінативними одиницями всіх ділянок професійної діяльності суспільства. Термін *номінація* (найменування, назва) має кілька значень: 1) утворення мовних одиниць, які виконують номінативну функцію, застосовують для найменування і виокремлення фрагментів навколишньої дійсності, формування відповідних понять про них у формі слів, сполучень слів, фразеологізмів і речень; також наслідок цього процесу – значиму мовну одиницю; 2) сукупність проблем, які охоплюють вивчення динамічного аспекту актів найменування у формі речення та його частин; 3) загальне позначення лінгвістичних проблем, які стосуються іменування, а також словотвору, полісемії, фразеології, що розглядаються в номінативному аспекті [ЛЭС: 336; 30: 13].

Досліджуючи номінації в бджільництві, послуговуємося визначенням номінації як «процесу творення і надання назв (та інших мовних позначень) пізнаним і вичленованим фрагментам дійсності, тобто встановлення відношень позначального і позначуваного між певною мовною одиницею і відповідним предметом (явищем, ознакою та ін.); результат цього процесу, тобто сама назва; називання як використання вже готових найменувань у процесі мовленнєвих актів» [202: 386].

Номінації поділяємо на первинні і вторинні. До первинних номінацій належать терміни-однослови прості із прямим значенням (напр., *мед*, *віск*, *рій*) та складні (напр., *бджола́-водоно́с*, *бджолозні́вство*). «Поняттєве ядро первинної номінації

відбиває у свідомості людини певний історичний етап, тому семантика слів на різних часових відрізках може суттєво відрізнятись. Обмежене пізнанням людиною довкілля є причиною відсутності чіткої диференціації понять у донауковий період» [7; 103].

Основою вторинної номінації є асоціація людського мислення, термінологічні назви утворюються на рівні пізнання, ситуацій і мотивовані певними семами відомої назви, внаслідок чого відбувається семантична залежність терміна від загальноновживаного слова, тобто перенесення основної ознаки найменувань з одного предмета чи явища на інші: за подібністю, за функцією та за суміжністю [94: 105]. Із перенесенням ознак пов'язані семантичні явища розширення / звуження значення та семантичні зсуви (дет. див. **Параграф 3.1.2**). Терміни, які виникли на основі певної ознаки предмета, позначуваного загальноновживаним словом мають умотивований семантичний зв'язок із цим словом. Нерідко вторинне значення, його поява зумовлена не однією, а кількома різними причинами. Одночасно можуть діяти подібність ознак, метонімічність, спеціалізація значення й функціональна перенесеність (дет. див. **Параграф 3.1.2**). До групи вторинних назв належать терміни на позначення анатомічної будови бджоли (напр.: *ніжка* («ніжка бджоли, їх є три пари, що шарнірно прикріплені до тіла й розділені на шість сегментів, з'єднаних гнучкими зчленуваннями» (ССДБ: 414–415); *голова́* («голова бджоли, яка має трикутну форму і на ній розташовано 5 очей (два великих бічних складних і між ними – три маленькі прості)» (ССП: 79; ССДБ: 176–168); *вусики* («або антени, розміщені на фронтальній поверхні голови бджоли, біля верхнього краю головного щитка – кліпеуса» (ССДБ: 155) та ін.); технічних предметів (напр., *бараба́н медоко́нки* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 293), *лото́чок-платфо́рма* (КПС: 135), *заголо́вок* (КПС: 81); побутових предметів (напр., *ложечка, колода* та ін.) (дет. див. **Параграф 3.1.2**). В УБТ вторинна номінація може бути внутрішньомовною та міжмовною, яка виникає за контактів мови-реципієнта з іншими мовами, до них слідом за О. Вовком [29: 122–123] відносимо запозичення *ну́клеус, про́по́ліс, аніфо́бія, анітерапі́я*.

Для кожної сфери людської діяльності характерними є тематично пов'язані спеціальні і загальнономовні номінації, які становлять певну термінологію, основним

компонентом якої є термін. Терміни галузевих терміносистем позначають спеціальні поняття, в яких закодована структура знань, зумовлена специфікою термінологічної номінації як наслідку діяльності фахівців – вона «інтегрує кілька видів знань про довкілля, а саме: енциклопедичне, загальнонаукове, власне спеціальне знання про визначений фрагмент світу; знання про ментальні форми його відбиття у свідомості мовця, про мовні форми його репрезентації; знання про оперування лексичними одиницями для оброблення, збереження та передавання інформації» [36: 18–20]. Терміни бджільницької термінології вживаються в різних стилях літературної мови, про що свідчать дані галузевих, енциклопедичних словників, довідників, енциклопедій та спеціальної фахової, навчальної, науково-популярної літератури (*забрूस, трутневловлювач, рамка-розплідник*), у загальномовних лексикографічних джерелах тощо, які набули поширення в мові (*мáточник, льотóк, вторáк, безмáток, суш* та ін.).

За сферою вживання вся бджільницька термінологія поділяється на широковживану і вузьковживану. Ш и р о к о в ж и в а н а – відома всім носіям української літературної мови, в тім числі й фахівцям галузі, вона зафіксована в загальномовних словниках української мови (СУМ-11, ВТССУМ, НТСУМ, СУМ-20) та засобах масової інформації (*ву́лик, бджола́, віск, мед, медогóнка* тощо).

В у з ь к о в ж и в а н а термінологія – відома лише вузькому (обмеженому) колу фахівців. Залежно від сфери її застосування виділяємо: 1) вузькогалузову; 2) міжгалузову; 3) загальнонаукову (загальнотехнічну) термінологію.

Вузькогалузова термінологія – це сукупність термінів, які називають специфічні для кожної галузі поняття, зокрема певних наукових дисциплін, галузей виробництва та техніки (напр.: *воскосировина́* «сировина для перероблення на віск» (КПС: 41). Вузькоспеціальні терміни мають лише те значення, яке закріплене за ними в галузі бджільництва, напр.: *Анімóндія* («Всесвітня Федерація Бджільницьких Асоціацій (об'єднань); створена в 1949 р.» (КПС: 11), *бджола́-«квартирмейстер»* («бджола, зайнята пошуком житла до того часу, поки рій залишить материнську сім'ю» (КПС: 250), *взя́ток мáсовий* тощо.

Міжгалузеві терміни позначають суміжні із бджільництвом поняття наукових дисциплін: біології, ботаніки, анатомії, ветеринарії, хімії, а також економіки, напр.: *медóве* – (екон.) «одиниця податку в Київській Русі, який сплачувався медом»; (бджіл.) «натуральний податок (оброк), сплачуваний медом та напоями медовими» (КПС: 162); *щíпавка* – (бот.) «комаха, що має видовжене плоске тіло з недорозвиненими придатками у вигляді кліщів на задній частині черевця» (СУМ-11, XI: 584); (бджл.) «невелика комаха, яка зустрічається у другій половині червня-липня, поїдає бджолині корми, іноді дорослих особин і розплід; є переносниками збудників інфекційних й інвазійних хвороб» (ССДБ: 684–686); *вогнівка* тощо, якими послуговується та чи та терміносистема. До цього блоку належать деякі різновиди омонімів, зокрема міжсистемні *трут* (біол.), *нуклеус* (археол.), *мáтка* (анат.) та ін. (дет. див. **Параграф 2.2.3.5**).

Загальнонаукові терміни позначають категорійні наукові поняття щонайменше кількох галузей знання (*анáліз, реáкція, мéтод, експеримéнт, прíнцип, прíклад* та ін.), які набувають статусу термінів лише в поєднанні із базовим терміном відповідної терміносистеми, зокрема *анáліз товáрного мéду, мéтоди бджíльнíцтва* та ін.

Вузьковживана термінологія бджільництва перебуває в нерозривному зв'язку із професійною лексикою, жаргонами, діактизмами та спеціалізованими словами, й певною мірою поповнюється за їхній рахунок. Функціонуючи в середовищі фахівців, вони проникають в усне мовлення різних соціальних верств населення, в художню літературу, публіцистику тощо. Професійна лексика, на думку Р. О. Будагова виникає за рахунок «професійного забарвлення слів на основі технічної диференціації суспільства та розподілу праці» [19: 14]. Між термінологією і професійною лексикою є істотні відмінності, які О. В. Калінін убачає в тому, що «термін – це офіційне, прийняте і узаконене в певній науці, галузі промисловості, сільському господарстві, техніці позначення якогось поняття, а професіоналізм – напівофіційне слово, поширене (здебільшого в усному мовленні) серед людей якої-небудь професії, спеціальності, але не є офіційним позначенням поняття» [65: 141].

У становленні УБТ важливу роль відіграють діалектизми, особливо на ранніх етапах її формування. Залучення діалектної лексики до дослідження дає змогу простежити внутрішню організацію номінацій, глибину їхньої семантики, динаміку розвитку галузі та мови, що її обслуговує. «Людська мова багатоманітна у своїх виявах... Уже в найдавніші часи вона використовувалася не тільки для спілкування, а як матеріал для створення духовних цінностей..., як уявне знаряддя впливу на непізнані природні явища... Вона підпорядковує собі територіальні, що в функціональному плані найбільше пов'язані з побутовим мовленням, <...> соціальні діалекти, на яких лежить відбиток класово-професійного мовлення, продовження яких, з одного боку, є різного виду жаргони, а з другого, мова різноманітних галузей науки <...>» [184: 3]. У сучасній УБТ існує низка діалектизмів, засвідчених у словниках української літературної мови, серед них: *бджолянік* – 1) *діал.* «омшаник»; 2) «пасіка» (ВТССУМ: 39; СУМ-11, I: 117); *в'улень діал.* «вулик» (ВТССУМ: 166; СУМ-11, I: 785); *м'єрва, мервити, мервиці діал.* (ВТССУМ: 519; СУМ-11, IV: 674) та діалектних словниках: *бджоляник* – «пасіка» (ЧСГНН, I: 70); *дуплянка* «посудина для зерна і бджіл» (АУМ, III: 153); *лежак* «1) частина димоходу, що лежить на стелі; 2) лавка для спання біля печі; 3) ледар» (АСЗГ, I: 280); *трут* «2) трутень; 3) *перен.* ледар» (ГГ: 189); *улей (улій)* «улія, вулик» (ГГ: 192) та ін.

Дослідження української термінології бджільництва уможливило простежити історію розвитку галузі (професійної, виробничої діяльності) та її термінології. Термінологічний словник бджільництва містить широковживані і вузьковживані терміни (галузеві, науково-технічні і міжгалузеві), діалектизми і професіоналізми, які перебувають у тісних системних зв'язках на лексико-семантичному рівні.

2.2 Системна та структурна організація української бджільницької термінології

У сучасному мовознавстві існують різні погляди на поняття «система» і «структура» мови. О. С. Мельничук систему мови визначає як «сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів, утворюючих більш складну

єдність, розглядувану з боку елементів – її частин, а структура – це склад і внутрішня організація єдиного цілого, розглядуваного з боку його цілісності» [130: 27]. Ф. Березін та Б. Головін під системою розуміють «сукупність елементів, організованих зв'язками й відношеннями в єдине ціле, а під структурою – сукупність зв'язків і відношень, які організують елементи в складі цілого» [37: 93; 38]. Л. А. Лисиченко вважає, що «системність лексичного складу виявляється у всіх її елементах: в організації тематичних лексичних груп, у структурі багатозначного слова, у наявності синонімічних, антонімічних та інших зв'язків» [119: 4]. На думку О. М. Тур, «рівень системної організації галузевих терміносистем є вищим порівняно із системною організацією загальнолітературної лексики, оскільки, по-перше, термінолексика більш структурована за певними класифікаційними ознаками, а будь-яка структура є передумовою появи системи, по-друге, формування системності термінології є процесом свідомого втручання носіїв галузевої мови» [213: 119].

Термінологічна системність зумовлена передусім ієрархічними зв'язками між поняттями. Цієї думки дотримуються у своїх працях Б. М. Головін [37; 38], В. П. Даниленко [50], Д. С. Лотте [123: 14; 122], Т. В. Михайлова [136], Л. О. Симоненко [189], О. В. Суперанська [198] та ін. Системність термінології бджільництва розглядаємо за: польовим принципом організації лексики [127; 69; 70; 71; 169]; семною структурою полісемічної (моносемічної) лексеми [62]; тематичною та лексико-семантичною організацією лексики в групі. Основна увага при аналізі системності УБТ приділена створенню взаємооднозначних відповідностей між системою понять (планом змісту) і системою термінів (планом вираження).

2.2.1 Польова структура української бджільницької термінології

За польовою моделлю «мова постає як функціональна система, в якій відбуваються постійні зміни елементів та відношень між ними. У процесі польового структурування розкриваються діалектичні зв'язки між мовними явищами й позамовною дійсністю, механізм цього зв'язку і його закономірності; виявляються в

особливостях мовної свідомості, розкриваються її національно-специфічні риси» [165: 7].

Польове структурування УБТ здійснено на основі лексико-семантичних полів (далі – ЛСП). У сучасній лінгвістиці поняття «лексико-семантичне поле» інколи співвідносять із терміном *семантичне поле* [5: 11]. Нам видається, що семантичне поле є ширшим поняттям ніж ЛСП, оскільки включає в себе лексичну, словотвірну, контекстуальну семантику. На переконання С. Г. Шафікова, семантичне поле має два значення: широке і вузьке. У широкому значенні «семантичне поле – це будь-яке мовне поле, елементи якого представлені лексичними та граматичними засобами мови і репрезентовані парадигматичними, синтагматичними і змішаними структурами. У вузькому значенні – це парадигматичне поле, елементи якого виражені лише лексичним значенням» [240: 22; 241]. Л. М. Васильєв виділяє три типи полів: парадигматичні, синтагматичні і комбіновані поля. У складі парадигматичних полів автор виокремлює наступні підрозділи: лексико-семантичні групи, синонімо-антонімічні відношення, семантими, словотвірні парадигми і частини мови разом з їхніми граматичними категоріями [24: 105–113].

На думку К. Біггс, «теорія семантичного поля припускає існування нескінченної кількості менших полів, які пересікаються між собою і накладаються одне на одне, при цьому не маючи єдиного способу членування семантичного простору мови» [цит. 239: 23; 247; 251]. Дослідження польової структури УБТС здійснено на основі виділення лексико-семантичних полів, які, своєю чергою, є підпорядкованими фрагментами семантичного поля. Лексико-семантичне поле в УБТС це мікросистема, елементами якої є терміни як сукупність форми (лексеми) і її змісту (семантики). Вони групуються за семантичним критерієм, оскільки об'єднані на основі одного спільного тематичного і семантичного (значенневого) компонента – семи і «виділяються методом диференціації за схемою «стосунки – мислення – дійсність»: від загального значення поля через значення окремих лексичних одиниць» [32]. «Предмет відповідає слову не прямо, а через систему значень, з одного боку, і через систему близьких, тематичних

об'єднань, – з другого» [99: 198]. Семантичні елементи в межах певної групи найкраще визначати на основі чіткого розмежування структурних компонентів. Польова структура системи номінацій найбільше пов'язана із компонентною структурою значення лексичної одиниці, яке реалізується саме в цьому полі та дефініції терміноодиниці. Послідовне порівняння дефініцій різних термінів дає змогу визначити поля, а також виявити семантичні відношення, за допомогою яких і відбувається поєднання одиниць у поля. Семи розподіляються між одиницями поля нерівномірно, внаслідок чого виділяємо архісему (відбиває загальні властивості певного класу лексичних одиниць), гіперсему (є спільною семою для двох і більше номінацій у структурі синонімічного ряду) і гіпосему, за допомогою якої лексеми протиставляються одна одній. Терміни досліджуваної галузі є елементами певного поля – тема і сема співвіднесеності із бджільництвом є центральними або віддаленими в їхній семантичній структурі.

Дослідження польової структури УБТ здійснено за сферами вживання / функціонування, логіко-поняттєвою та поняттєво-семантичною належністю термінів. Польова модель усієї досліджуваної терміносистеми відбиває ієрархію термінів бджільництва – одиниці кожного попереднього рівня (поля) є будівельним матеріалом для терміноодиниць наступного. Для аналізу польової організації УБТС виділено категорії лексико-семантичних «мегаполя», «макрополя», а також термінологічних «мегаполя», «макрополя», «мезополя», «мікрополя».

Отже, за сферами функціонування / вживання лексем термінополе «БДЖІЛЬНИЦТВО» як наукова термінологія входить до складу загальної лексичної системи, що становить найбільше угруповання лексем мегаполе української мови, яке, своєю чергою, підпорядковує собі менші лексико-семантичні макрополя, які перебувають на периферії УБТС, а саме: професійної (далі – ЛСМакП професіоналізмів), напр.: *зажарувати* «дія бджіл, пов'язана з відтягуванням темної поновки для додавання бджолам-будівельницям старого меду і воску» (КПС: 82); *зорька* «комірка в бджолиних стільниках» (КПС: 92); жаргонної (далі – ЛСМакП жаргонізмів), напр.: *детняк син. дітва* (КПС: 66), *мурня* «плетений із лози омшаник» (КПС: 174), *тварь* «отвір в борті» (КПС: 325); спеціальної (далі –

ЛСМакП спеціалізоване), напр.: *голова, ніжка, колода, крило* та інші терміни, які зазнали спеціалізації значення; діалектної (далі – ЛСМакП діалектизмів), напр.: *бжило* – жало бджоли (ШНРГ: 50); *воскодавець* прилад для пресування воску (МСБГ, 1: 76); *восок* – віск (АСЗГ, I: 74); *вулики* (мн.) – пасіка (МСДО: 23); *дуплянка* – посудина для зерна і бджіл (т. с., I: 845; АУМ, III: 153); *лелéчка* – личинка бджоли (ГГ: 110); *медарка* – прилад для збирання меду (ШНРГ: 172); *медобір // медобранє* – медозбір (ГГ: 121); *пчаладьор* – збирач меду на пасіці (ЛСПГ: 181), *пчолир* – пасічник, *бджоляр* (ПГ: 160); *рійка* (бджіл) – рій (ОСБГ, II: 177), *рійничька* – скринька для збирання рою бджіл (СБГ: 457); *рійнути* бджіл. – облетіти, оглянути /про бджіл/ (ЧСГНН, IV: 10); міжгалузевої (далі – ЛСМакП міжгалузеве), напр.: *матка* (ВТССУМ: 514); *ройовий* (ВТССУМ: 1085) та загальноновживаної лексики (далі – ЛСМакП загальноновживане), напр.: *безматок* – бджолиний рій, бджолина сім'я без матки (ВТССУМ: 43); *воскобійня* – приміщення або підприємство, де добувають віск із вощини (СУМ-11, I: 743); *воскувати* – натирати, намазувати або просочувати що-небудь воском (т. с.: 744); *льоток* – отвір у вулику, через який літають бджоли (СУМ-11, IV: 586); *покрівець* – кришка для накривання бджолиних вуликів (VII: 50) див. *Рис.2. 1.*

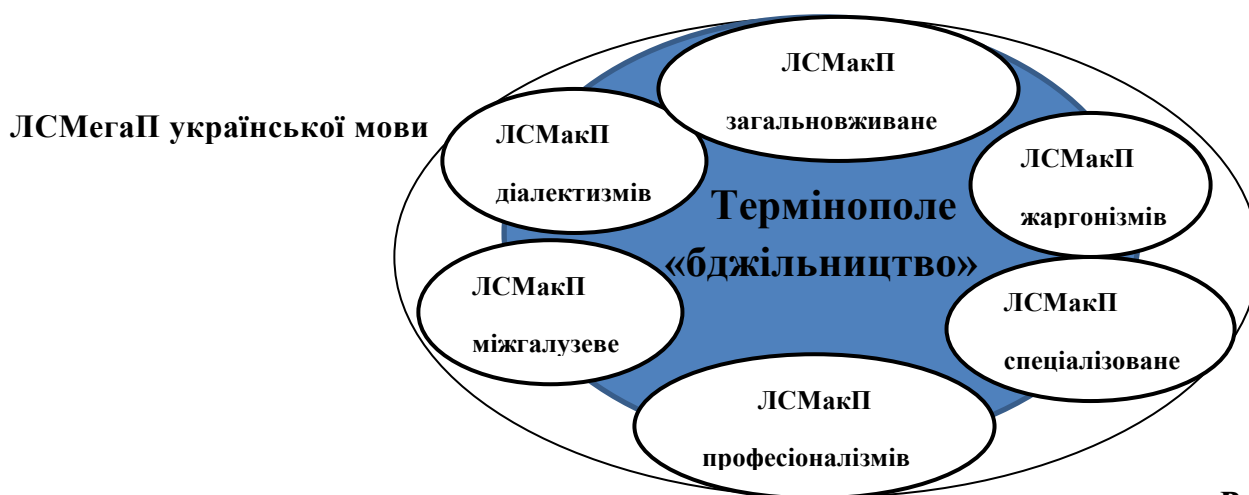

Рис. 2. 1.

УБТ за сферами вживання / функціонування в складі

загальної лексичної системи

На думку З. Д. Попової, першим поняття «термінологічне поле» використав О. О. Реформатський, висловивши думку про те, що «поле для терміна це певна

термінологія, поза якою слово втрачає свою характеристику терміна» [169: 51]. Термінологія бджільництва є складним системно організованим полем, у межах якого термін реалізує свої властивості і характеристики, а також виконує свою основну функцію – називає спеціальне поняття. Належність до певного поля є суттєвою ознакою, яка відрізняє бджільницький термін від слова або терміна іншої галузі знання. Напр., у військовій і бджільницькій терміносистемах паралельно існує термін *рій*. В УБТС *рій* – «нова сім'я, що відділилася від основної сім'ї, до складу якої входять матка, літні бджоли, трутні» (ССДБ: 543). Спільна сема 'скупчення' стала основою для творення військового терміна *рій* – «найменший військовий підрозділ, частина взводу» (СУМ-11, VIII: 573). Належність цього терміна до певного термінополя дає розуміння його як одиниці із конкретним визначенням, яке має свою сполучуваність. Термін бджільництва *рій* виступає родовим поняттям до терміна *рій дикий*, який, своєю чергою, утворює видове поняття до термінів-похідних *рій дикий молодий* та *рій дикий старий*. У військовій термінології термін *рій* має іншу сполучуваність і зв'язки з іншими поняттями відповідної галузі. Визначити термінологічне поле можливо за умови ознайомлення із контекстом (сполучуваність) і ситуацією спілкування.

Важливим чинником системної організації УБТ є відповідність термінополя найважливішим ознакам мовного поля, зокрема: 1) структура поля: ядро периферія, для якого характерна максимальна концентрація полеутворювальних ознак у ядрі й неповний набір цих ознак за можливого послаблення їх інтенсивності на периферії; 2) поле може поєднувати у своєму складі мовні засоби, які належать до різних граматичних класів або рівнів мови; 3) поле це системне утворення із характерними для будь-якої системи зв'язками і відношеннями, які мають власні специфічні риси; елементи поля є взаємовизначальними [165: 4–6]. Ядерно-периферійна структура термінополя УБТ зображена на **Рис. 2. 2**.

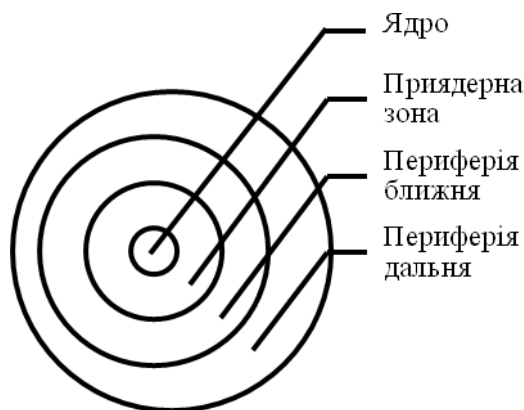

Рис. 2. 2.

Ядерно-периферійна структура термінополя УБТ

С. П. Денисова вважає, що семантична будова поля (ядерно-периферійна структура в мові) «утворена не за ознаками бінарної опозиції (релевантність / нерелевантність), а за принципом градування – ступеня виявлення ознак із центром, що складається з ознак високого ступеня детермінованості, і периферії – явищ із високим рівнем варіативності» [53: 65]. До ядра відносимо основні терміни галузі, до периферії – терміни із суміжних наук чи галузей суспільної діяльності.

У відсотковому співвідношенні⁵ в ядерно-периферійній структурі ТП «БДЖІЛЬНИЦТВО» ядро становить 30,4 % термінів (до його складу входять центр ядра – 6,09 % і приядерна зона – 24,3 %); периферія – 69,3 % термінів (до складу якої входять ближня периферія – 49,5 % і дальня периферія – 19,8 %).

Ядерні терміни відбивають основні поняття бджільництва, вони є найбільшим масивом слів, які власне й утворюють досліджувану терміносистему. Ядро термінополя бджільництва консолідується навколо терміна *бджола* – об'єднувального центру, а також лексем *мед*, *віск*, *перга*, *вулик*, *пасіка*, *прополіс*, *зібрус*, *обніж*, *узяток*, *медоноси*, *матка*, *рій*, *трутень*, *бджоляр*, *медовар*, *медовідстійник*, *медомет*, *воскопрес*, *маточник*, *бджоловідгодівельник*, *рамка*, *трутневловлювач* та ін., які відрізняються від елементів інших зон термінополя «БДЖІЛЬНИЦТВО» за структурою, частотністю вживання, сполучувальною активністю, мотивацією тощо. Для них характерна велика дериваційна і словосполучувальна активність. Кількість термінів центру ядра (далі – КТЦЯ)

⁵ Відсоток вираховували від проаналізованої загальної кількості українських бджільницьких термінів (далі – ЗКУБТ), яких приблизно біля 10 000 (на основі зібраного Списку (дет. див. *Додатки*)).

аналізованого поля складає 600 терміноодиниць (6,09 % від ЗКУБТ), серед них власне бджільницькі (25 % – 70 термінів від КТЦЯ); вузьковживані / вузькогалузові (60 % – 490 термінів від КТЦЯ) і загальноновживані (15 % – 40 термінів від КТЦЯ).

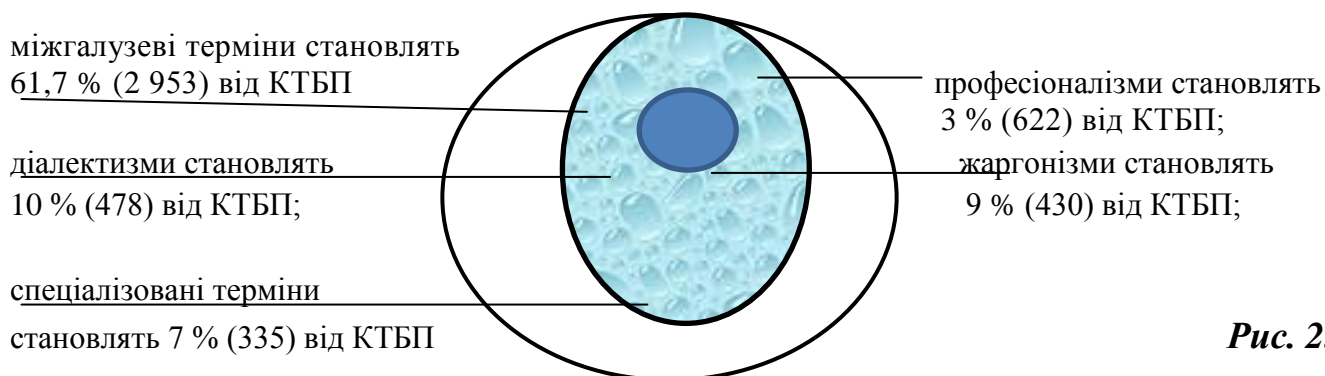
До приядерної зони належать терміни, похідні від термінів ядерної зони, різні за своєю граматичною належністю і структурним типом. Зокрема однослівні прикметники (*медяний, медовий, бджоляний, воскоплавильний*), дієслова (*умедити, забрусити, роїтися, бджолянкувати*), прислівники (*медяно, рійно*) та терміни-словосполучення (*мед бортний, мед весняний, мед акацієвий, медовідстійник малий, бджоловідгодівельник великий*). Кількість приядерних термінів (далі – КПЯТ) аналізованого поля складає 2 747 одиниць (24,5 % від ЗКУБТ), серед них вузьковживані / вузькогалузові (94,3 % – 2 217 термінів від КПЯТ) і ширококовживані (5,53 % – 130 термінів від КПЯТ).

Ближня периферія поля складається з одиниць, віддалених своїм значенням від ядра. Це терміни, пов'язані із бджільництвом лише диференційними семами – міжгалузові терміни, які позначають поняття суміжних із бджільництвом наукових дисциплін, напр.: хімічних елементів (*магній, хлоробензилат, фосфор*); економічних понять (*повоскове, медове*); фізичних характеристик (*декристалізація (меду), екстракція (воску)*); технічних приладів (*димар, щипці для витягування рамок*); біологічних процесів (*запилення, розмноження*), анатомічної будови (*жолобок, трахеї*), ветеринарії (*гнилець, акаранідоз*) тощо. Взаємодія бджільництва із багатьма галузями науки⁶ сприяє розвитку багатогранної міжгалузової термінології в УБТ. Термінополе бджільництва перебуває у взаємозв'язку з терміносистемами всіх зазначених галузей знання. Термінологія кожної з цих наук в УБТ утворює свої мікротермінополя, які взаємодіють між собою, а терміни вступають у семантичні відношення, сукупність яких утворює систему досліджуваної термінології. Крім міжгалузової термінології, до ближньої периферії ТП «БДЖІЛЬНИЦТВО» належать професіоналізми, діалектизми, спеціалізовані терміни та жаргонізми; межі їхніх

⁶ Їх приблизно 50, зокрема анатомія, ботаніка, сільське господарство, біологія, харчова промисловість, лісництво, фармакологія, ветеринарія та ін. (дет. див. *Додаток А.*).

лексико-семантичних макрополів розмиті і накладаються один на одного. Кількість термінів ближньої периферії (далі – КТБП) аналізованого поля складає 4 786 термінів (49,5 % від ЗКУБТ), які можуть бути вузьковживаними, оскільки відомі фахівцям певної галузі знань. Схематично див. *Рис. 2. 3.*

Рис. 2. 3.

*Ядро-периферійна структура термінополя УБТ
у відсотковому співвідношенні*

На дальній периферії поля перебувають загальнотехнічні (*станція, прилад, машина, пристрій*) та загальнонаукові терміни (*система, принцип, метод, засоби, дослідження*), найвіддаленіші своїм значенням від ядра, які лише в поєднанні з ядерними термінами набувають спеціального значення і належать до термінополя бджільництва. О. І. Чупіліна, О. А. Преображенська та О. Ф. Кучеренко не вважають їх термінами, оскільки вони позначають не об'єкти досліджень, а процес пізнання цих об'єктів [239: 12]. Проте, на наш погляд, такі лексеми, попри їхній міжпредметний характер і високий ступінь абстракції, є термінами бджільництва, оскільки, вони, як і терміни можуть переміщуватися ближче до ядра термінополя, або навпаки – від ядра до зони дальньої периферії, а інколи – входження до нього (напр., загальнотехнічний термін *ста́нція* в складі терміна-словосполучення *бджільницька станція*, на основі якого, своєю чергою, утворено композит *бджолостанція* (приядерна зона). Межа між ядром і периферією досліджуваного термінополя не є чіткою. Кількість термінів дальньої периферії аналізованого поля складає 1 921 терміноодиниця (19,8 % від ЗКУБТ), які є широковживаними, проте в кожній окремій галузі знань вони стають вузьковживаними (набувають спеціалізованого значення).

На основі дослідженого фактичного матеріалу висновуємо статистику ядерно-периферійної структури термінополя «БДЖІЛЬНИЦТВО»:

ядро – 2 947 термінів (30,4 %) від ЗКУБТ: ядерна зона – 600 термінів (6,09 %), приядерна зона – 2 347 термінів (24,3 %) від ЗКУБТ;

периферія – 6 707 термінів (69,3 %) від ЗКУБТ: ближня периферія – 4 786 терміна (49,5 %), дальня периферія 1 921 – терміноодиниця (19,8 %).

За поняттєвою належністю термінологічне поле «БДЖІЛЬНИЦТВО» представлене (умовно) як мегасистема термінів або термінологічне мегаполе (далі – ТМегаП). У сучасній українській мові існує декілька визначень поняття «бджільництво», засвідчених у загальнономовних⁷, галузевих тлумачних словниках⁸, нормативних документах⁹ тощо, що можна пояснити багатоаспектністю галузі. Пропонуємо свою дефініцію терміна: *бджільництво* – це галузь сільського господарства, зокрема тваринництва, що полягає в кількох видах діяльності між об'єктом (бджолою) та суб'єктом (людиною), зокрема розведенні та утриманні бджіл, отриманні їхніх продуктів життєдіяльності (меду, воску, пилку, прополісу, бджолиної отрути, молочка та ін.), використанні бджіл для запилення рослин і підвищення їхньої врожайності, виробництві харчових продуктів і сировини для багатьох галузей промисловості, медицини, фармакології тощо. Терміномегаполе «БДЖІЛЬНИЦТВО» зорганізоване за меншими термінологічними макрополями (далі – ТМакроП): «БДЖОЛА (як об'єкт бджільництва)», «ОСОБА (як суб'єкт бджільництва)», «ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ БДЖІЛЬНИЦТВА», «ПРОДУКТ ДІЯЛЬНОСТІ». Подальша польова структура УБТ складається ще з менших угруповань мезополів (далі – ТМезоП) та мікрополів (далі – ТМікП) або тематичних

⁷ «розведення бджіл» син. *бджолярство* (СУМ-20, I: 390, 391); «розведення бджіл син. *пасічництво*» (СУМ-11, I: 117); «розведення бджіл» син. *пасічництво* (ВТССУМ: 39, 709).

⁸ «галузь сільського господарства, яка займається розведенням медоносних бджіл, отримання меду, воску, пилку, прополісу, бджолиних отрути та молочка; бджіл використовують для запилення сільськогосподарських рослин. Продукти бджільництва використовують у медицині, фармакології тощо» (СУБТ: 77); «високодохідна галузь сільського господарства, яка дає цінний харчовий і лікувальний продукт – мед і важливу для багатьох галузей промисловості сировину – віск. Основне значення бджільництва – бджоли здійснюють перехресне запилення рослин (сільськогосподарських культур, плодкових дерев, ягідних кушів, диких рослин та ін.)» (КВЕ, I: 61–67).

⁹ «галузь сільськогосподарського виробництва, основою функціонування якої є розведення, утримання та використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення і підвищення їх урожайності, виробництво харчових продуктів і сировини для промисловості» (ЗУ, Розділ I, Ст. 1).

груп (дет. див. *Додаток В.*). Всі вони об'єднані за денотативною ознакою, тобто за позначенням реалій дійсності, зокрема, що корелюють із тією чи іншою темою.

Запропоноване польове групування в межах термінологічного поля «БДЖІЛЬНИЦТВО» є умовним. Ураховуючи те, що бджільництво – це підгалузь сільського господарства, зокрема тваринництва та наука біологічного циклу, чітко розмежувати тематичні групи цієї галузі знання й людської діяльності важко, оскільки вони між собою тісно взаємопов'язані й взаємообумовлені, що, власне, й засвідчує зміст та обсяг деяких понять.

Те чи те термінополе, наприклад «БДЖОЛА», сформовано з різних термінів за: а) частиномовною належністю – іменники (*бджола-каліка, гнилець*), прикметники (*бджолозатилувальний, медовий (зобик)* та ін.), прислівники (*рійно*), дієприкметники (*зматчений*), які перебувають в зоні перетину кількох ЛСГ різних термінологічних мікрополів; б) структурою – однослівні терміни: прості (напр., *трутень, рій*), складені (композиції – *бджоломатка, гемолімфа, матка-рекордистка, бджола-водонос*) і складні / терміни-словосполучення (*фізіологія бджоли робочої, парувальний інстинкт матки, вага бджіл* та ін.).

Номінації поля відрізняються одна від іншої певною диференційною ознакою. Напр., до появи сучасних *вуликів* на позначення приміщень для перебування бджіл вживалися назви *бортъ, колода, пень*, об'єднані спільною семою 'приміщення для перебування бджіл' та розрізнявальними: *бортъ* 'видовбана колода, яку навішують на дерево, або дупло в дереві, де живуть бджоли'; *колода* – 'обрубок із товстої деревини з видовбаною серединою, яку використовують як вулик'; *пень* – «вулик типу борти, розміщений у пні дерева», *кузов* – «вулик у формі короба, який підвішують на дереві». Напр., до ядерної зони ТМезоП «Практична виробничо-господарська діяльність» відносимо терміни *дуплянка, колода, бортъ, вулик*; до периферійної зони – слова *кузов* «вулик простішого типу в бортництві» (МТСДР: 164) та його похідні *кузовок, кузовенька, кузов* (Бурн., I; СРЯ, 1847, II), *бортень, бездонка*, деякі з них належать до інших мікрополів. Зокрема термін *колода*, крім зазначеного ТМезоП належить і до ТМезоП «Основні продукти діяльності» (назви посуду, місткостей для зберігання продуктів бджільництва).

Чітку межу між полями встановити фактично неможливо, оскільки терміни кожного з них перебувають у постійних інтеграційних та диференційних зв'язках між собою. В УБТС спостерігаємо інтеграцію термінів навіть в інше лексико-семантичне поле. Напр., термін *палінолог* входить до складу ЛСГ «особи, що займаються вивченням бджіл» (ТМакроП «ОСОБА (як суб'єкт бджільництва)» та до міжнаукового ЛСМакП.

Отже, польова структура УБТ є основним засобом відображення її системної організації, в якій кожне із об'єднань лексичних одиниць відбиває поняттєву дійсність галузі. Терміни бджільництва існують у межах власного термінологічного поля, яке має ядро, приядерну зону і периферію (ближню, дальню). Ці зони відбивають зв'язки понять між кількома лексико-семантичними макрополями ЛСМегаП української мови. Термінополе «БДЖІЛЬНИЦТВО» є найбільшим угрупованням термінів, об'єднаних спільним семантичним компонентом 'бджола', який може бути імпліцитно- або експліцитно виражений. Воно представлене своєю структурою даної предметної галузі за вертикальними та горизонтальними зв'язками. М. В. Нікітін вважає, що вертикальні зв'язки ґрунтуються на ієрархічних семантичних відношеннях між одиницями поля (конкретні значення залучаються до значень більш загальних, що відтворено такими феноменами мови, як гіпонімія та партонімія), горизонтальні – мають місце між одиницями мікрополів, які є суміжними в ієрархічній структурі [144]. Тому подальше структурування ТМегаП «БДЖІЛЬНИЦТВО» відбувається на основі родо-видових та партитивних зв'язків, що спричиняє поділ на лексико-семантичні групи (по вертикалі) та на лексико-семантичні категорії синонімії, антонімії, полісемії тощо (по горизонталі).

2.2.2 Особливості системної організації української бджільницької термінології за тематичними і лексико-семантичними групами

Основним засобом виявлення системності УБТ є опис за поняттєво-семантичною належністю її термінів на основі спільної теми або значення і ґрунтується на підпорядкуванні одиниць нижчого рівня одиницям ієрархічно вищого рівня організації. Основним критерієм поділу термінологічного поля на ТГ

лексики є її предметне або поняттєве співвіднесення з тією чи іншою реалією, про що свого часу зазначали Р. А. Будагов [20: 23], А. А. Бурячок [21: 41], З. Д. Попова [169], Д. Н. Шмельов [245: 13; 244] та ін. ТГ як мікросистеми / термінологічні мікрополя в УБТ утворюють загальне терміномегаполе «БДЖІЛЬНИЦТВО».

Однією з передумов дослідження будь-якої лексики є розподіл мовних одиниць на пов'язані між собою за спільною темою – тематичні групи, та спільною семою або семемою – лексико-семантичні групи.

У сучасному мовознавстві досі немає єдиної думки щодо визначення таких груп та критеріїв їхнього поділу. Погляд на лексику як систему за теорією семантичного поля Й. Тріра (та підпорядкованими лексико-семантичними групами) сформувався в середині ХХ ст. Спроби визначити поняття «лексико-семантична група» робили А. А. Бурячок (1985) [21], П. Ю. Гриценко (1984) [46], М. П. Кочерган (1976) [95], О. Н. Трубачов, А. Д. Григор'єва (1953) [212], А. А. Уфімцева (1961, 1962) [272; 271; 270; 269], П. Я. Черних (1956) [236] та ін.

Поняття «лексико-семантична група» і «тематична група» одні дослідники ототожнюють, інші розрізняють. Зокрема А. А. Бурячок [21], М. П. Кочерган [95], О. Н. Мораховська [138], Ф. П. Сороколетов [194], Д. Н. Шмельов [244] та ін. розмежовують ТГ лексики за ознакою співвіднесеності лексем із позамовною дійсністю, а ЛСГ – на основі іманентних зв'язків між словами. Як зазначає А. П. Критенко, «предмет відповідає слову не прямо, а через систему значень, з одного боку, і через систему близьких, тематичних об'єднань, – з другого» [99: 199]. Ф. П. Філін, розрізняючи поняття «тематична» та «лексико-семантична» групи, чітких меж між ними не проводить. На думку лінгвіста, в тематичних групах ознаки об'єднують слова в класифікацію; до них можуть входити їхні основні частини та лексико-семантичні групи [226: 225; 225; 224]. Ф. П. Філін виділяє спільне та відмінне в цих групах: «спільним для них є значення слів, що входять до їхнього складу і відображають пізнання об'єктивної дійсності, а відмінним те, що ЛСГ слів є продуктом законів і закономірностей розвитку лексичної семантики мови, тоді як склад ТГ слів залежить тільки від рівня знань того чи іншого народу, від уміння класифікувати явища дійсності, які отримали свої словесні позначення» [т. с.: 225].

Приєднуємося до думки П. Ю. Гриценка, що дослідженням лексики притаманне розмежування цих мікросистем як основних типів її системної організації [46: 8].

Щодо визначення обсягу та наповнення тієї чи тієї групи лексики поділяємо погляди Ф. П. Філіна, який вважав, що «в межах однієї тематичної групи є дрібніші, але тісно пов'язані між собою лексико-семантичні групи слів» [226: 225]. У нашому дослідженні розрізняємо:

- тематичні групи як групи термінів у межах термінологічного поля «БДЖІЛЬНИЦТВО», об'єднані за однією темою, виразником якої є денотативна ознака, тобто за позначенням реалій позамовної дійсності. Обсяг тематичних груп в УБТ може бути від 5 і більше терміноодиниць;

- лексико-семантичні групи як групи термінів у межах тематичних груп, об'єднані за їхнім лексичним значенням або спільним компонентом значення. В УБТ лексико-семантичні групи за обсягом варіюють від 3 і більше терміноодиниць.

Виділені ТГ в УБТ є різними за структурною організацією. Попередньо згадано, що у своєму складі вони мають менші угруповання, зокрема тематичні підгрупи (далі – ТПГ), ЛСГ, лексико-семантичні підгрупи (далі ЛСПГ) та лексико-семантичні мікропідгрупи (далі – ЛСМПГ). На думку Ф. С. Бацевича та Т. А. Космеди, системна організація одиниць ЛСГ і ЛСПГ «проходить на рівні загальної семантики і морфологічної будови слів. Це насамперед означає, що найважливішою семантико-парадигматичною особливістю лексичних одиниць однієї ЛСГ є наявність в їхній структурі загальної категорійно-лексичної семи» [11: 71].

Аналізуючи особливості ТГ і ЛСГ, Ф. П. Філін визначає основні ознаки ЛСГ слів: наявність родо-видових відношень, синонімічних і антонімічних зв'язків між словами, опорного й похідного слів тощо [226: 223–228]. Як наголошує М. В. Нікітін, вертикальні зв'язки ґрунтуються на ієрархічних семантичних відношеннях між одиницями поля (конкретні значення залучаються до значень більш загальних, що відтворено такими феноменами мови, як гіпонімія та партонімія), горизонтальні – мають місце між одиницями мікрополів / угруповань, які є суміжними в ієрархічній структурі [144].

Т. І. Панько, І. М. Кочан та Г. П. Мацюк «універсальним засобом тематичної ієрархічної організації конкретної терміносистеми» [158: 194] називають гіперо-гіпонімію. Гіперо-гіпонімічні відношення формують розподіл ТГ за меншими угрупованнями, напр.: *бортюві вулики – бортъ, бортина, бортище, козубка; заразні інвазійні хвороби бджіл – браульоз, нозематоз, кандидоз, гнилець, вошивість бджіл*. Гіпоніми в таких підгрупах перебувають у когіпонімічних, або співгіпонімічних, зв'язках між собою й об'єднані одним гіперонімом. Такі зв'язки пронизують усю термінологію бджільництва, організовуючи її в складну ієрархію.

У складі УБТ на основі логіко-поняттєвих та предметно-семантичних ознак виділяємо тематичні й лексико-семантичні групи та підгрупи:

1) ТГ «назви будови бджоли [робочої]»: *спинні і черевні напівкільця, вертлюг, воскові дзеркальця* та ін. містить 3 ТПГ та 12 ЛСГ (дет. див. **Схема В.2.1.**);

2) ТГ «назви порід / рас бджіл»: *бджола далекосхідна, бджола жовта кавказька, бджола карпатська, бджола кубанська, бджола сіра гірська* та ін.;

3) ТГ «назви родин бджіл»: *мегахіліди, андреніди, апіди, коллетиди, галактиди, меллітиди, стенотритиди* та ін. містить по ТПГ, ЛСГ, ЛСПГ, ЛСМПГ (дет. див. **Схема В.2.3.**);

4) ТГ «назви хвороб бджіл»: *аскосфероз, амебна хвороба, дистрофія* та ін. містить 2 ТПГ та 4 ЛСГ (дет. див. **Схема В.2.2.**);

5) ТГ «назви бджіл»: *бджола робоча, матка, бджола-розвідниця взятку, бджола-листоріз, матка однорічна; матка підсаджена, матка стара* та ін. містить 3 ТПГ, 7 ЛСГ та 4 ЛСПГ (дет. див. **Схема В.2.4.**);

6) ТГ «назви угруповань бджіл»: *бджолосім'я, рій збіглий, третяк* та ін. містить 3 ТПГ (дет. див. **Схема В.2.5.**);

7) ТГ «назви шкідників бджіл»: *нозема, муха-горбунка, майки, хелетоморфа* та ін.;

8) ТГ «назви діяльності бджіл загалом»: *запас, відбір, обліт, перегін, бджоловжалення, ослаблення бджолоїної сім'ї, закладання комірок* та ін.;

9) ТГ «назви запилювання бджолами рослин»: *запилення, обпилювання, бджолозапилення, бджолоопилення* та ін.;

- 10) ТГ «назви кількості бджіл», напр.: *рійно, скаля, узток* та ін.;
- 11) ТГ «назви осіб, які вивчають бджіл»: *аполог, бджолознавець, бджоляр-винахідник, бджоляр-дослідник* (КП: 26), *бджоляр-тепличник* (ШП: 3) та ін.;
- 12) ТГ «назви осіб, які займаються бджільництвом»: *бджоляр-новатор, пасічник кочовий, бджоляр* та ін. містить 2 ТПГ та 4 ЛСГ(дет. див. **Схема 3.2.6.**);
- 13) ТГ «назви осіб, які переробляють бджільницькі продукти»: *медовар, воцник, воскобій, восколиятель, воскобійник, воскарка* та ін.;
- 14) ТГ «назви осіб, які займаються виробництвом та реалізацією бджолопродуктів»: *бортник, колодник, восковничій, медовицик; бджоляр-промисловець; пасічник, що займається промисловим бджільництвом* та ін.;
- 15) ТГ «назви організацій / місць приватної форми власності»: *громадська організація в бджільництві, племінна пасіка, привійник* та ін. містить 2 ТПГ (дет. див. **Схема В.2.7.**);
- 16) ТГ «назви установ / організацій / підприємств державної форми власності»: *бджолорадгосп, лабораторія сертифікації продуктів бджільництва* та ін. містить 4 ТПГ (дет. див. **Схема В.2.8.**);
- 17) ТГ «назви заходів»: *конференція з бджільництва, круглий стіл із бджільництва, майстер-клас із бджільництва, міжнародна виставка-ярмарка пасічницького обладнання, міжнародна виставка пакетів маток, виставка воцини та продукції бджільництва* та ін.;
- 18) ТГ «назви асоціацій, спілок»: *спілка професійних пасічників (Vita apis), асоціація з бджільництва (Apimondia), товариство бджолярів (Sada)* та ін.;
- 19) ТГ «назви видів науково-теоретичної діяльності / наукові та навчальні дисципліни»: *бджолознавство, бджолоботаніка, апологія / апіологія, нозологія, епізоотія, апітерапія, апітоксинотерапія, апіфітотерапія анатомія бджоли, фізіологія бджоли* та ін.;
- 20) ТГ «назви засобів науково-теоретичної діяльності»: *пакет для пересилання матки, лабораторія для виведення маток* та ін.;

21) ТГ «назви дій / процесів науково-теоретичної діяльності»: *бджоловивчення, дослід із бджільництва, дослідження штучної матки, дослідження робочої бджоли та ін.*;

22) ТГ «назви видів практичної виробничо-господарської діяльності»: *збиральництво дикого меду, колодництво, кочове пасічництво та ін.* 3 ТПГ та 2 ЛСГ (дет. див. **Схема 3.2.9.**);

23) ТГ «назви засобів практичної виробничо-господарської діяльності»: *рамкоочисник, поїлка для бджіл, запасний вулик, пасічний візок, бортъ та ін.* містить 8 ТПГ та 7 ЛСГ (дет. див. **Схема В.2.11.**);

24) ТГ «назви власне практичної виробничо-господарської діяльності»: *бджолянкувати, ситити, відбілювання воску, збирати забрус, виготовлення штучної воцини та ін.* містить 2 ТПГ (дет. див. **Схема В.2.10.**);

25) ТГ «назви меду» як основного продукту діяльності в бджільництві: *мед чистий, мед печатаний, мед гречаний та ін.* містить 3 ТПГ та 9 ЛСГ (дет. див. **Схема В.2.12.**);

26) ТГ «назви воску» як основного продукту діяльності в бджільництві: *віск сірий, віск-недобілок, віск високоякісний, воцина, мерва та ін.* містить 4 ТПГ та 9 ЛСГ (дет. див. **Схема В.2.13.**);

27) ТГ «назви продуктів бджільництва (другорядних)»: *маточне молочко, бджолина отрута, трутнево-розплідний гомогенат, квітковий пилок, перга, бджолина живиця, пилкові грудочки та ін.*

За результатами дослідження з'ясовано, що в УБТ є 2 тематичні групи назв, які граматично межують і накладаються одночасно на всі тематичні об'єднання. Зокрема (відповідно 28 і 29) ТГ «назви ознак у бджільництві» (*бджільницький, бджолячий, безматочний, воскуватий, воцинний, воскований, воцений, медвяний, пасічний, пасічників, пасічнийський, припасічний, стільниковий, безстільниковий*) та ТГ «назви властивостей у бджільництві» (*рійливість, медистість, восковитість, падевість, бджолозапилувальність та ін.*). З'ясовано, що деякі ТГ тісно взаємодіють з іншими ТГ суміжних галузей знань, зокрема, ТГ «назви рослин, з яких бджоли беруть нектар, пилок, падь» (дет. див. **Схема В.2.14.**).

Отже, УБТ ієрархічно структуровано за ТГ (29), ТПГ (40), ЛСГ (55), ЛСПГ (5) та ЛСМПГ (2). Виділені ТГ мають складну структуру, зокрема деякі з них досить розгалужені (напр., найчисельнішими щодо кількості підпорядкованих менших груп є ТГ, які утворюють ТМакроП «БДЖОЛА»), інші – менш розгалужені; вони різні за кількісним складом, частиномовною належністю (іменники, прикметники, дієслова, менше – дієприкметники і прислівники) та структурним типом (однослівні терміни прості та складені (композиції, юстапозиції) і терміни-словосполучення) [311]. Аналіз особливостей ТГ і ЛСГ показав, що одиниці ЛСГ і ЛСМПГ перебувають між собою в лексико-семантичних відношеннях.

2.2.3 Лексико-семантичні відношення в українській бджільницькій термінології. Одним із найскладніших аспектів синхронного дослідження термінів є проблема їхньої системної організації на рівні лексико-семантичної парадигматики. Терміносистема бджільництва, розвиваючись на основі спільних мовних закономірностей, має свої особливості лексико-семантичних відношень, що проявляється в характерних диференційних ознаках гіперонімів, гіпонімів, синонімів, антонімів, омонімів та їхній класифікації. Лексико-семантичні категорії синонімів, антонімів, гіпонімів, конверсивів (мікропарадигми або ряди / пари) як підвиди лексичної парадигми розглядаємо у двох аспектах: ономазіологічному – міжсловні семантичні відношення (гіпонімія, синонімія, антонімія) та семасіологічному, який передбачає аналіз внутрішньослівних відношень (а саме – їхня сполучуваність) між семемами полісеманта.

2.2.3.1 Родо-видові та партитивні відношення у терміносистемі бджільництва мають різний ступінь вияву. Гіперо-гіпонімія – це одна з найважливіших категорій, що формує термінологічні структури. На відміну від синонімічних та антонімічних зв'язків, ці відношення охоплюють усю лексику [128: 86]. У сучасній лінгвістиці такі відношення називають по-різному – *гіпонімічними, родо-видовими, гіперо-гіпонімічними, привативно-еквіполентними* або *просто гіпонімією*. У своєму дослідженні послуговуємося термінами *родо-видові* та *гіперо-гіпонімічні відношення*. Гіперонім є родовим терміном, гіпонім – видовим словом, яке має

вужчий обсяг поняття. Гіперо-гіпонімічні відношення – це відношення включення та пересічення.

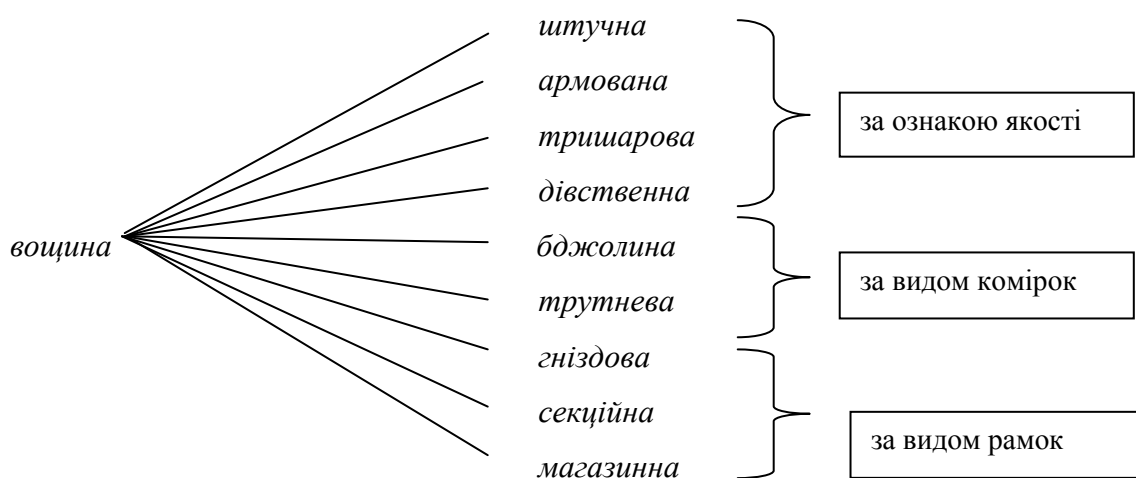
Разом із тим в українському термінознавстві є загальноприйнятим положення про те, що кореляції гіперо-гіпонімії між термінами конкретних систем «виникають або внаслідок розвитку синтагмозначень гіперонімів <...> або актуалізації їхніх парадигматичних значень» [158: 193]. Гіперо-гіпонімічні відношення, які виникли на основі розвитку синтагмозначень гіпероніма є наслідком формально-семантичної еквіполентної опозиції, тоді як актуалізація парадигмозначень цього гіпероніма – це семантичні привативна та еквіполентна опозиції.

Відношення на основі розвитку синтагмозначень гіпероніма є продуктивними в УБТ, вони характерні для термінів-юкстапозитів та термінів-словосполучень. Відношення названого типу гіперо-гіпонімії для бджільницької термінології були характерні ще на ранніх етапах її формування. У давньоруських джерелах зафіксовані назви *мед білий*, яким у народі називають *мед акацієвий* та *ліповий* (напр.: «*И ты бы ему велѣль дати на путь <...> десять ведръ, меду белого, по сей моей грамотѣ*» (Памятники диплом.: 94); *мед бортний* (*бортяній*) «який добувався із бортей», *мед улійний* (напр.: «*А во пчелахъ въ меду въ улейномъ и въ бортномъ да и въ хмѣлю полове*» (НПК: 302, 744, 757). Утворені складні назви на позначення меду мотивовані різними ознаками цього продукту ('колір', 'походження', 'місце добування' та 'місце зберігання').

Такий вид протиставлення характеризується тим, що кожне видове значення протиставлено одному родовому за наявністю спільного / розрізнювального компонента (семи). Ці змістові ознаки формують формально-семантичну еквіполентну опозицію, за якої частково збігається форма і зміст термінів. Формальна структура гіпоніма частково зберігається, родовий термін при цьому стає основним терміноелементом похідного деривата. Слова-гіпероніми і гіпоніми є співгіпонімами по відношенню один до одного.

В УБТС формально-семантична еквіполентна опозиція як наслідок розвитку синтагмозначень гіпероніма є двох видів підпорядкування (структурування):

паралельного і послідовного. Виявом формально-семантичної еквіполентної опозиції паралельної структури, як наслідок розвитку синтагмозначень гіпероніма *вощі́на*, є гіпоніми за різними семантичними ознаками, напр. **Рис. 2. 4.**:

Рис. 2. 4.

*Формально-семантична еквіполентна опозиція
паралельної структури*

Гіпоніми до гіпероніма *вощі́на* структувалися за трьома гіпонімічними групами, видові поняття кожної з яких протиставлені одне одному за змістом видової ознаки, відповідно – ‘якість’, ‘вид комірок’, ‘вид рамок’. У цьому випадку співгіпоніми мають стійкий експліцитний характер, «вони ілюструють поєднання попередньо розчленованих образів сприйняття у певні семантичні сутності, що відтворюють зміст видового поняття, і тим самим формують семантику гіпоніма» [158: 193]. Зокрема, виявом формально-семантичної еквіполентної опозиції як наслідок виникнення синтагмозначень родового терміна *мед* (густа солодка маса, яку бджоли виробляють з нектару квітів) [313] є ТГ «назви меду», видові назви якої утворені за такими ознаками: 1) ‘зовнішня властивість’ – *мед чі́стий*, *мед кам’яні́й* (*тверді́й*); 2) ‘внутрішня властивість’ – *мед токсі́чний* (КПС), *мед радіоакті́вний*, *мед отру́йний* (*п’я́ний*) (СБАРУ; СБНРУ), *мед прі́сний*; 3) ‘колір’ – *мед бі́лий*, *мед бури́тий* (*новий*), *мед яскра́во-бі́лий* (*екстрабі́лий*) (СБНРУ: 315–317); 4) ‘місце гніздування бджіл’ – *мед бо́ртний* (*бортяні́й*), *мед ву́ликовий*, *мед лісо́вий* (*ді́кий*), *мед коло́дний*; 5) ‘ступінь зрілості

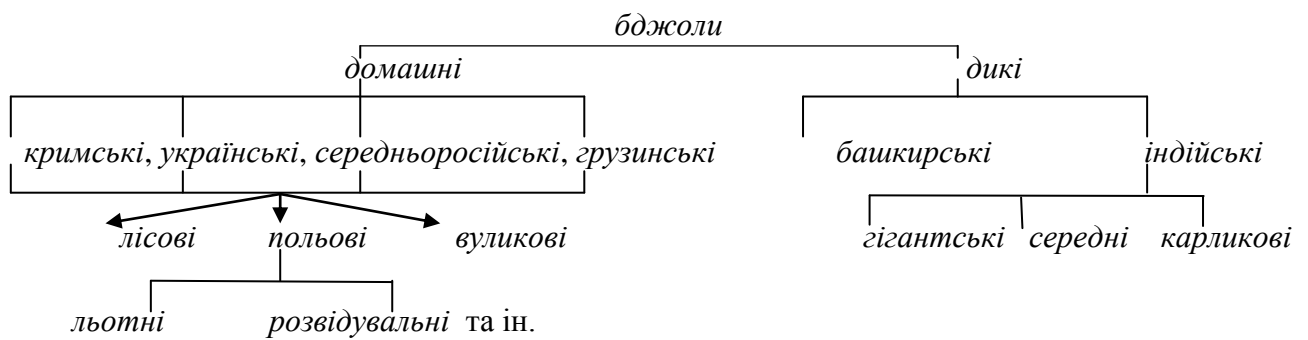
меду' – *мед готівий, мед дозрілий (поспілий), мед зрілий (спілий), мед недозрілий (непоспілий), мед незапечатаний (мед непечатаний, мед небрушений, мед некрітий), мед крітий (мед запечатаний, мед брушений, мед забрушений, мед печатаний), мед напівзрілий (КПС)*. У семантиці гіпонімів, на відміну від семантики гіпероніма, є свій розрізнявальний компонент, відповідно – 'властивість', 'колір', 'місце гніздування', 'зовнішні ознаки', 'ступінь зрілості меду'.

Термін *узяток* є гіперонімом щодо гіпонімів *головній, штучний* (СБНРУ; СБАНУ), які позначають видову диференціацію взятку. За аналогією термін *віск* є гіперонімом щодо гіпонімів *очіщений, перетоплений, білий, сірий; стільник* гіперонімом до *трутневий, медовий, без розплоду; бджола* гіперонімом до *альпійська, польова, домашня*.

У більшості таких опозицій видова сема є широкоживаним словом, напр.: *пясичник* – *пясичник лісовий, найманий, професійний; роздільник рамок* – *роздільник рамок металевий, штифтний* (СБНРУ: 38, 86) та ін. В УБТС засвідчено кореляції формально-семантичної еквіполентної гіпонімії із загальнонауковими родовими поняттями, напр: *відалення* – *відалення вівку, відалення маточників, відалення стільників; розвиток* – *розвиток бджолосім'ї, розвиток матки; збирання* – *збирання меду, збирання пилку* (СБНРУ: 38, 90, 93). Також цей вид відношень притаманний термінам, які мають спільну ознаку, але є різними за своїми конкретизувальними властивостями; родова сема виражена іменником, якому підпорядковується видова сема – прикметник (може бути галузевим або загальноживаним словом), напр.: *матка* *матка вуликова, матка трутнева, матка активна, матка чужа* та ін. У бджільницькій терміносистемі формально-семантична еквіполентна опозиція паралельної структури проявляється також у термінах-композиціях та -юкстапозитах. Напр., термін *бджоляр* утворює даний тип опозиції з юкстапозитами за різними класифікаційними (семантичними) ознаками, зокрема: 1) 'рівень професійної підготовки' – *бджоляр-аматор* [279: 1], *бджоляр-новатор, бджоляр-винахідник* [300: 44], *бджоляр-технік* [289: 7];

2) 'професійна орієнтація' – *бджоляр-дослідник* [267: 26], *бджоляр-теплічник* [301: 3]. Гіперонім *бджола* має кілька співгіпонімів-комполітів за такими диференційними ознаками: 1) 'обов'язки та виконувана робота' – *бджола-вентиля́торниця*, *бджола-резервуа́р*, *бджола-робо́т*, *бджола-сигна́льниця*, *бджола-розві́дниця*; 2) 'цільове призначення' – *ма́тка-помі́чниця*, *бджола-вихова́телька* (СБНРУ; СБАРУ), *бджола-пошуко́ва*, *бджола-камі́нниця*, *бджола-конопа́тниця*, *бджола-збира́льниця* (КПС: 248–254).

Залежно від ступеня конкретизації родової ознаки, крім паралельної, розрізняємо формально-семантичну еквіполентну опозицію послідовного підпорядкування, за якого «терміни попереднього рівня є родовими для термінів наступного» [97: 112]. Наприклад (див. **Рис. 2. 5.**):

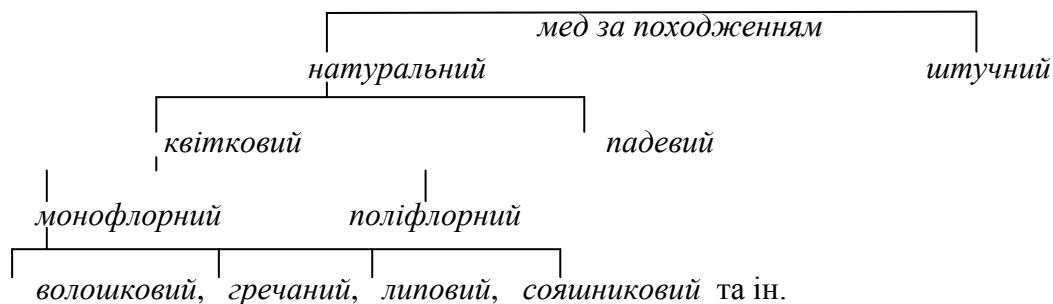

Рис. 2. 5.

*Формально-семантична еквіполентна опозиція
послідовного підпорядкування*

Напр., гіперонім *вúлик* має 102 співгіпоніми-еквіполенти, серед них: *вúлик магази́нний*, *вúлик плéтений*, які, своєю чергою, виступають гіперонімами стосовно інших гіпонімів-еквіполентів, утворених за допомогою їхніх синтагмозначень, зокрема: *вúлик магази́нний* – *вúлик магази́нний Ца́ндера*, *вúлик магази́нний Прокопо́вича*, *вúлик магази́нний Витві́цього* (гіперонім *вúлик магази́нний*); *вúлик плéтений* – *вúлик плéтений солóм'яний*, *вúлик плéтений з лозі́* (гіперонім *вúлик плéтений*), де *вúлик плéтений солóм'яний* є гіперонімом щодо гіпонімів *вúлик плéтений солóм'яний з надста́вкою*, *вúлик плéтений солóм'яний із*

стільника́ми. Класифікаційна підгрупа назв меду за походженням досить розгалужена [313] й утворює таку парадигму (див. **Рис. 2. 6.**):

Рис. 2. 6.

Класифікаційна підгрупа назв меду за походженням

В УБТ, слідом за Н. П. Романовою [183], виділяємо «правильні» (мають більше ніж два гіпоніми) й «неправильні» (мають два гіпоніми) родо-видові групи. До перших, утворених протиставленням за наявністю / відсутністю окремої ознаки, належить більша частина гіперо-гіпонімів, напр.: *воскотопка* – *в. квадратна, в. парова, в. пічна, в. сонячна*; *медогонка* – *м. двобічна, м. обертальна, м. однобічна, м. радіальна, м. реверсійна, м. хордіальна* (СБНРУ: 295, 298, 316; КПС: 163) та ін. Серед неправильних родо-видових груп в УБТС засвідчені такі: *бджоловідгодівельник малий* – *бджоловідгодівельник великий*; *сотосховище велике* – *сотосховище середнє*, *мерва пасічна* – *мерва заводська*; *суш односезонна* – *суш багатосезонна*; *обніжжя монофлорне* – *обніжжя поліфлорне* (СБАРУ, СБНРУ) та ін.

У гіперо-гіпонімічній парадигмі бджільницької терміносистеми формально-семантичні зв'язки об'єднують навколо родової назви кількісно найбільші групи видових назв. Так, гіперонім *бджола* має близько 400 формально-семантичних гіпонімів-еквіполентів; гіперонім *віск* – 119; *мед* – 349; *матка* – 68; *рамка* – 32; *рій* 58; *стільник* – 48.

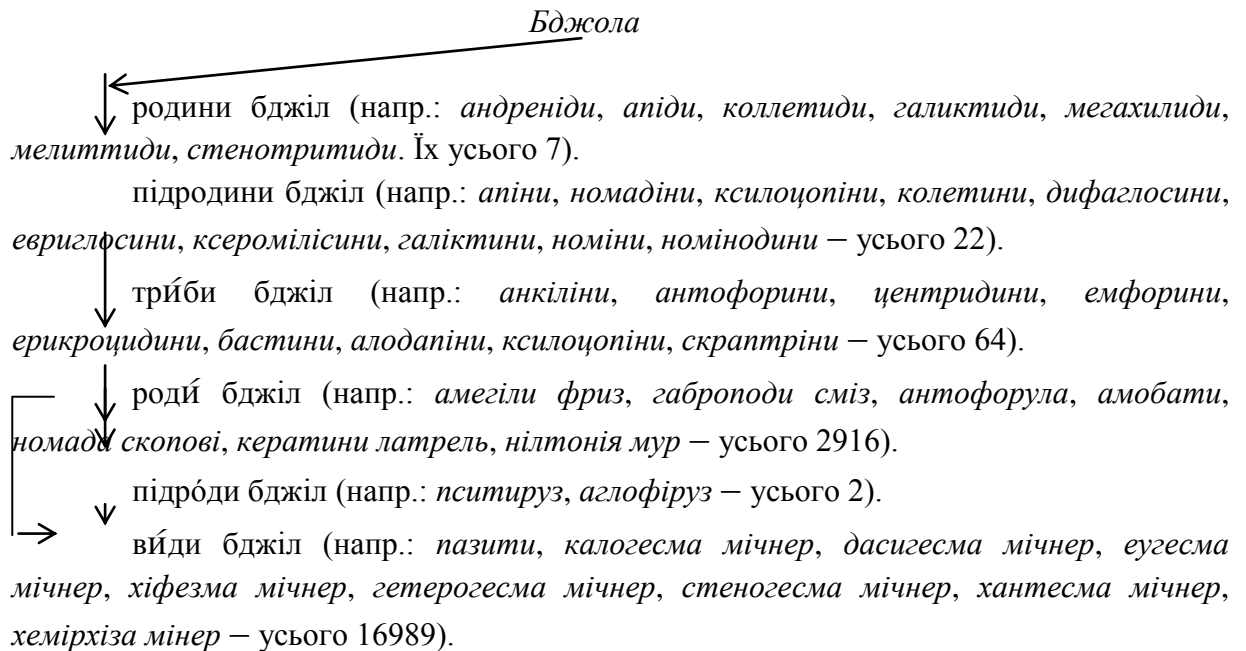
Гіперо-гіпонімічні відношення, утворені актуалізацією парадигматичних значень гіпероніма, відбувається протиставлення кожного видового значення один одному за змістом розрізнявального компонента, є менш продуктивними для досліджуваної терміносистеми. Напр.,

бджола (медоносна комаха) – гіпонім (видове слово), по відношенню до гіпероніма *комаха* (родового слова); за аналогією до гіпероніма *рій безмáтковий* гіпонімами є терміни *безмáток*, *нерóй*, *ізмáток*, *повзуні́*, *свистуні́*, *безмáтень*, *безмáточник*. Гіпонімічні відношення такого виду опозиції власне формують лексико-семантичні групи (лексико-семантичні підгрупи) бджільництва, напр.: *угрупóвання бджі́л – бджолосім'я́, рій; бортьові вóлики – борть, борті́на, борті́ще, козу́бка; хворóби бджі́л – браульóз, нозематóз, кандидóз, гнилéць, воші́ вість бджі́л*. Гіпоніми в таких підгрупах перебувають у гіпонімічних зв'язках між собою й об'єднані одним гіперонімом. Зокрема, відношення між термінами *бджолорозвéдення*, *запечáтування*, *воці́ння*, *запліднення* та ін. об'єднані гіперонімом *дія* (опредметнена) та перебувають між собою в гіпонімічних відношеннях. У своїй роботі не розглядаємо номенклатурних одиниць, проте принагідно згадаємо, оскільки на сучасному етапі розвитку галузі ці назви є актуальними. Зокрема, родовий термін *бджола* є гіперонімом до гіпонімів-назв 7-ми найбільших родин бджі́л – *андреніди* (Andrenidae), *апідиди* (Apidae), *коллетиди* (Colletidae), *галіктиди* (Halictidae), *мегахиліди* (Megachilidae), *меліттиди* (Melittidae), *стенотритиди* (Stenotritidae); до гіпонімів-назв підродин, трибів¹⁰, родів і видів бджі́л – *апіни* (підродина), *анкіли* (триба), *антофорини* (рід), *антофора* (вид). Напр., гіперонім *андреніди* включає 40 гіпонімів (назв родів цієї родини), зокрема *андрена* (Andrena), які всі разом виступають гіперонімами до налічених понад 2300 гіпонімів (видів цих родів), напр. *андрена* рід *andrena* (більше 1300 видів) і рід *пердита* (Perdita) (понад 800 видів), які, своєю чергою, підпорядковують собі гіпоніми назви підродин (напр., *андрена* – рід *Andrena* – підродина *алокандреніна* (Alocandreninae) – *алокандрена мічнер* (Alocandrena Michener); підродина *андреніна* (Andreninae) – *анкіландрена кокерель* (Ancylandrena Cockerell). Деякі із родів мають підроди, напр.: рід *бомбус латрель* (*Bombus Latreille*) включає підрід *пситируз* (Psithyrus) [287] Отже, семантична еквіполентна опозиція найхарактерніша для гіпонімів, які перебувають у

¹⁰ Інформаційна довідка: триби – використовуються в систематизації комах, рослин, бактерій та деяких інших організмів (СУБТ: 555); коліно (tribus), таксономічна категорія (ранг), у біологічній систематиці, що займає проміжне положення між підродинами (нижче) і родами (нижче) ([www: znaimo.com.ua](http://www.znaimo.com.ua) Триба_(біологія).

відношеннях рід–вид, вид–рід, і створюють послідовне підпорядкування вертикальної структури. Схематично це має такий вигляд (дет. **Рис. 2. 7.**):

Рис. 2. 7.

Послідовне підпорядкування вертикальної структури

Для УБТС, крім родо-видових (рід–вид), притаманні й менш продуктивні партитивні відношення (ціле–частина), які разом представляють імплікаційні семантичні відношення, зміст їх зводиться до того, що слова, які позначають вид і частину, є залежними від слів, які відповідно позначають рід і ціле [151: 192]. Партитивні кореляції називають ще меронімією, їх розглядаємо як зв'язок між назвами, одна з яких ціле – конкретний об'єкт, інша – частина або складник цього об'єкта. У складі УБТС засвідчено невелику кількість термінів, які пов'язані відношеннями ціле і частина, напр.: *вощі́на* – *комірки*, *чару́нки*, *во́скові мій сочки*; *бджола́* – *передля́лечка*, *ля́лечка*, *ма́тка*, *труте́нь*. Різновидом цих відношень є відношення множини та її елементів, напр.: *рій* – *бджола́*; *бджоляна́ сім'я́* – *робочі бджо́ли*, *ма́тка*, *труте́нь*, *ля́лечка*.

Отже, родо-видова (гіперо-гіпонімічна) парадигма відіграє важливу роль у системній організації аналізованої термінологічної системи, що проявляється в розвитку синтагмозначень гіпероніма та актуалізації його парадигмозначень. Гіперо-гіпонімія реалізується в протиставленнях, які утворюють формально-

семантичну еквіполентну, семантичні еквіполентну та привативну опозиції. Найпродуктивнішими серед них є перший вид опозиції, він виявляється на підпорядкуванні двох типів: паралельному і послідовному. Партитивні відношення менше представлені в досліджуваній терміносистемі.

2.2.3.2 Синонімія в термінології бджільництва є продуктивним явищем і спостерігається упродовж усіх періодів її формування. Синонімічні ряди на позначення осіб, які займаються бджільництвом (*пáсічник – пчеля́к – уле́йщик – бджоля́р пчелово́д*); місць розведення бджіл у XI–XV ст. (*пáсєка /пáсіка, угóдне / угíддя, а також бортя́к – вотчи́нник, бчелá – у́лей*) та ін. існували на ранніх етапах розвитку УБТ. Щодо наявності синонімів існують різні думки: явище синонімії є небажаним у термінології [158: 180] і «синонімія – це необхідність у розвитку термінології, особливо на першому етапі формування терміносистеми – етапі термінологічного пошуку, коли терміни-варіанти можуть бути створені різними розробниками або потрапляти з мови-джерела запозичення. Повної гарантії закріплення одного з варіантів немає і на другому етапі, під час апробації термінів-варіантів <...>. І лише на третьому етапі – етапі уніфікації варіантність повинна бути подолана: залишається термін, який найкраще передає зміст поняття і є найумотивованішим» [227: 13].

Оскільки термін є складником лексичної системи мови, то синонімія, на думку Л. В. Туровської, «формується в терміносистемах абсолютно так само, як і в лексичній системі мови взагалі» [217: 151]. Існує й протилежна думка про те, що синонімія в термінології де в чому відрізняється від загальномовної, оскільки в ній «реалізується переважно тільки різновид синонімії повного і часткового характеру» [158: 180]. Синоніми в термінології – це терміни, що належать до одного й того денотата, але мають певні відмінності в поняттєвому плані, крім того, можуть відрізнятися семантикою словотворчих елементів, етимологією, ступенем сучасності та особливостями функціонування. На думку Т. В. Михайлової, термінологічна синонімія суттєво відрізняється від загальномовної, адже в термінології вона не виконує стилістичних функцій, хоча окремі терміни деяких

терміносистем мають експресивну забарвленість (суспільно-політична, музична, біологічна тощо) [135: 10].

У сучасному мовознавстві немає усталеного погляду на сутність явища синонімії в термінології. Дискусійними залишаються проблеми розрізнення синонімії та варіантності термінів, критеріїв визначення синонімів та власне явища синонімії, яке впливає «із складної значеннєвої природи її, існування багатьох типів семантичних зближень лексичних одиниць» [245: 194].

Погляди дослідників розходяться й щодо терміна на позначення «слів близьких або тотожних за значенням». В. П. Даниленко, Л. О. Капанадзе та інші вважають, що термін *синонім* краще не використовувати в термінологіях, оскільки «близьких за значенням термінів» не може бути, для термінології характерна лише абсолютна синонімія, яку ще називають *дублет* або *дублетне найменування* [50: 53; 68; 67: 76; 88: 37–38; 89; 6]. В. К. Фаворін наголошує, що «<...> кожний синонім вказує на дійсну, хоча й дуже суттєву відмінність між такими об'єктами. Дублети ж завжди позначають один і той самий об'єкт» [223: 46]. Протилежної думки Л. Г. Боярова, яка вважає недоцільним вживати під час аналізу терміносистем термін *дублет* через його багатозначність у лінгвістиці [17]. В. М. Лейчик розрізняє в межах однієї терміносистеми дублети і синоніми [113: 103–104].

Думки вчених не одностайні й щодо критеріїв визначення синонімів. Зокрема бінарне визначення, за якого синоніми розглядають як абсолютно тотожні за значенням одиниці (омосеманти) та дуже близькі за значенням мовні одиниці (парасеманти), підтримують Ю. Д. Апресян [4; 3], С. Г. Бережан [13], Л. М. Васильєва [22: 128; 23] та ін. Д. С. Лотте, поділяючи синоніми на абсолютні та відносні, вказував на необхідність синонімів у сфері термінів і відзначав, що синонімія термінів яскраво проявляється за їх функціонування в наукових текстах [123: 22]. Т. В. Михайлова класифікує синоніми на такі типи: а) абсолютні (у термінів відсутні семантичні відмінності); б) відносні (значення синонімічних термінів різняться диференційною семою); в) комплексні, які поєднують ознаки абсолютних і відносних синонімів [135: 10]. За обсягом спільної семантики Т. В. Михайлова виділяє *повні* (термін запропонований Т. В. Михайловою), де терміни

синонімізуються усіма значеннями, і, як правило, є моносемічними та *неповні* – терміни функціонують як синонімічні в одному з кількох значень [135]. С. П. Худолєєва у відношеннях повних синонімів на основі протиставлення однозначних і багатозначних термінів розрізняє абсолютні та відносні [231: 61]. Більшість дослідників вважають абсолютні синоніми хоч і небажаним, проте нешкідливим явищем у термінології. Разом із тим існування двох термінів-синонімів для позначення одного поняття небезпечно тим, що в один із цих термінів поступово вкладається зміст, більш вузький, ніж в інший, або більш широкий, або, нарешті, зовсім відмінний. Таким чином, абсолютні синоніми в переважній більшості перетворюються у відносні з усіма недоліками багатозначних термінів [123: 22]. Відносні синоніми охоплюють терміни, що характеризуються відношеннями семантичної близькості, а їхні диференційні відтінки мають переважно предметно-логічний характер [231: 62]. Напр., спільною семою для термінів *аніолог* і *бджоляр* є ‘особа, яка вивчає бджіл’, але в той же час значення терміна *аніолог* вужче, бо має диференційну сему ‘особа, яка вивчає бджіл, їхнє життя’, тоді як термін *бджоляр* має ще семи ‘доглядає за ними’, ‘розводить на пасіці’; спільною семою для термінів *падь* і *мед* є ‘солодка речовина’, у той же час термін *падь* має диференційну сему ‘переносять на обножках і переробляють на мед’, а термін *мед* – ‘має лікувальні властивості’, ‘використовують у промисловості’.

Отже, в сучасному мовознавстві думки лінгвістів щодо синонімії в термінології, її меж, типів та критеріїв визначення досить суперечливі. Погляди ж більшості учених сходяться на тому, що термінологічна дублетність – єдина форма існування термінологічної синонімії. Услід за Л. М. Філюк, розрізняємо «дублети-терміни, що позначають те саме поняття й цілком тотожні за значенням; квазісиноніми, що відрізняються від синонімів когнітивними семами, <...>, оскільки синонімія у звичайному розумінні в термінології неможлива» [227: 12]. В УБТ синонімами є терміни, які можуть бути повністю або частково тотожними в плані змісту (семантично), але протилежними (абсолютно / частково) в плані вираження; вони належать до однієї частини мови, але різні за своїми генетичними особливостями та за сферою вживання; поділяємо їх на абсолютні і відносні синоніми. У дослідженні

не розглядаємо варіантів, вважаємо їх словотвірними синонімами. Різні визначення синонімів породжують різні класифікації цього явища. Послуговуємося розумінням явища синонімії як лексико-семантичного відношення між термінами, тотожними чи близькими у своїх значеннях (для моносемних) і в одній із семем – для полісемантів), але виражені різними формами. Виділяємо явища синонімії, яке породжує відношення семантичної тотожності, і квазісинонімії – відношення семантичної близькості. Для УБТС продуктивнішими є терміни-дублети, порівняно із квазісинонімами, на різних мовних рівнях: фонетичному, словотвірному, міжзнаковому, стилістичному тощо (дет. див. *Додаток Б*). Зокрема, дублетами (абсолютно тотожними в плані змісту) в діахронному зрізі формування УБТ визначено елементи таких виділених ЛСГ:

- 1) «робоча бджола»: *бджола́* – *медови́ця* (бджола медоносна), *бджола́-чисті́ льниця* – *бджола́-прибиральниця* та ін.;
- 2) «угруповання бджіл»: *безма́ток* – *безма́тень* та ін.;
- 3) «бджола за ієрархією в сім'ї»: *тру́тень* – *трут* (СС 1999, II: 766) , *матка* – *цариця* та ін.;
- 4) «особа, що займається розведенням бджіл»: *бджі́льнік* – *бджоля́р*, *бджоля́р-винахі́дник* – *бджоля́р-но́ватор*, *бджоля́р-любі́тель* – *бджоля́р-ама́тор*;
- 5) «вид науково-теоретичної діяльності / наукові та навчальні дисципліни»: *бджі́льні́цтво* – *бджоля́рство*, *бджолозна́вство* – *апіло́гія* та ін.;
- 6) «вулик як основний засіб практичної виробничо-господарської діяльності»: *двосіме́йний ву́лик* – *близні́к*, *бджоляні́к* – *ву́лик* та ін.;
- 7) «організація»: *бджоляні́к* – *па́сіка* (СС 1999, I: 29), та ін.;
- 8) «мед»: *мед-самоплі́в* – *мед-стьок*, *мед бури́тий новий* – *мед те́мний* та ін.;
- 9) «віск → продукти / сировина з воску»: *мерва́* – *жом*, *ві́чавки*, *за́бру́с* – *на́уза*, *кри́шечки во́скові* та ін.;

10) «практична виробничо-господарська діяльність → розведення / утримання бджіл»: *бджолярувати – бджолянкувати, запечатувати – закривати воскові кришечки* та ін.;

11) «фізіологічні процеси / діяльність бджоли»: *роїтися – кишіти, комаши́тися, копоши́тися* (СС 1999: 578) та ін.;

12) «засоби практичної виробничо-господарської діяльності → інвентар для пасіки»: *медогонка – медомёт (заст.); рійни́ця – роївня́* (СС 1999, II: 530);

13) «найпоширеніші шкідники бджіл»: *мурáшка – мурáва, мура́х, бджолої́дка – щу́рка* (СС 1999, I: 29) та ін.

Синонімія в бджільницькій терміносистемі зумовлена мовними та позамовними чинниками. Серед них:

- наявність застарілих назв, які функціонують паралельно з новими: *ситни́й – медо́вий, тяжа́тель – труте́нь* та ін.; початковий термін означає поняття, ще не сформоване остаточно. Із розвитком цього поняття і виявленням його сутності часто замінюється і початковий термін [122: 10]. З'являється новий термін, а старий виходить із вжитку, напр.: *о́лек – ву́лик, пчеля́р – бджоля́р* та ін.;

- паралельне вживання запозиченого й автохтонного термінів: *апіпроду́кти – бджолопроду́кти, уза – забрус* та ін.;

- необхідність мовної економії, що породжує синонімію різних структурних типів: *бджолі́нно-рослі́нні проду́кти – аніфітопроду́кти* та ін. Перевага надається коротким формам, зручним для спілкування та ведення документації, що породжує синонімію різних структурних рівнів [158: 186];

- неточність терміна (термін має бути достатньо точно окреслений і не викликати сумнівів щодо поняття, яке він обслуговує) [87].

Терміни, які вступають у відношення семантичної тотожності є двох видів: 1) різнокореневі (бджільницькі синоніми семантично-тотожні в денотативному значенні, але повністю відрізняються формальним вираженням, напр.: *за́брус – запеча́тка, сім'я́ – рій* та ін. (дет. див. *Додаток Б.*); 2) однокореневі

(відношення формального включення одного терміна в план вираження іншого, характерна для словотвірних, фонетичних, стилістичних та спільнокоренових дублетів (дет. див. *Додаток Б*), напр.: *трут* – *трутень*, *медогонка* – *медокачка* та ін.); *запечатка* – *запечаткування*. На позначення процесу дії в сучасній УБТ існують віддієслівні терміни на *-к(а)* та *-ни(я)*, деякі з них уживаються в двох значеннях, напр., *запечатка*: 1) «Те саме, що й *запечаткування*» і «предмет для запечаткування» (КПС: 78).

Відношення повної синонімії в УБТС розглядаємо за структурними типами, генетичними особливостями та за різним ступенем поширюваності семантичної тотожності між усіма значеннями (для багатозначних) термінів. Притаманною для УБТС є абсолютна синонімія між словосполученням та юкстапозитом (*бджола фізіологічна* – *бджола-трутівка*, *бджоли пошуківі* – *бджоли-розвідниці* та ін.). Відношення тотожності значень, крім іменників, властиві прикметникам і дієприкметникам, напр.: *безматковий* – *безматочний* (СУМ-20, I: 423); *восковий* – *воскований*, *воцаній*, *воцений* (СС 1999, I: 303); *медянішний* – *медяний* та ін. В УБТС засвідчено відношення семантичної тотожності між запозиченим і питомим відповідником (*бджолознавство* – *апільогія*), між двома запозиченими термінами (*акарапідоз* – *акароз*, *аскосфероз* – *перицистомікоз*). Запозичені терміни й автохтонні відповідники становлять міжмовні синоніми або терміни-еквіваленти, джерелом перенесення в яких є одна мова, напр.: англійська (*ápicu* – *медоносци*, *apídi* – *бджоліні*); грецька (*прóпóлiс узá*) та ін. У відношення абсолютної синонімії вступають терміни, семантична тотожність яких може не поширюватися на всі їхні значення, а лише на якусь одну семему; їх услід за С. П. Худолєєвою визначаємо як неповні [231: 61; 232]. Напр., неповна синонімія властива синонімічній парі *медоносність* – *медопродуктивність*, оскільки двозначний термін *медоносність* абсолютно тотожний з *медопродуктивність* лише одним значенням (1. «властивість за значенням *медоносний*» – «який виділяє при цвітінні нектар, що його бджоли переробляють на мед»; «який виробляє мед» (СУМ-11, IV: 665); 2. «те саме, що *медопродуктивність* – вихід меду з певної площі насаджень, посіві і т.ін.») (СУМ-

11, IV: 664–665). За аналогією термін *бджільник* (1. «те саме, що *бджоляр*» – «той, хто розводить бджіл» (СУМ-11, I: 117); 2. «те саме, що *пáсіка*¹» («місце, де розставлено вулики з бджолами і розташовано спеціальні будівлі»; «розведення бджіл» (СУМ-11, VI: 86; СУМ-20, I: 390) та ін.

Терміни, які вступають у відношення семантичної близькості (значення одного бджільницького терміна-квазісиноніма частково збігається зі значенням іншого; вони близькі за основним семантичним компонентом, але відрізняються периферійною семою). Напр., *падъ – мед* / «Медóва падъ – те саме, що Пáдевий мед» (СУМ-11, VI: 14), а також усі відносні синоніми (словотвірні), семантично подібні за різними ознаками: *бджоля́чий – бджоли́ний, борти́на – борте́нь, во́щник – воци́нник* та ін. (дет. див. **Додаток Б**). Така опозиція може набувати формально-семантичного характеру: *бджола́ – бджілка* (маленька *бджола́*), аналогічно *рій – рійо́к, мед – медо́к, медо́чок* та ін.

Отже, для досліджуваної терміносистеми синонімія є продуктивним і об’єктивним явищем. Особливо це проявляється в наявності великих синонімічних рядів (*рій-голодня́к – рій голо́дний, рій-бідня́к; пилко́ві ко́шики – обні́жся* або *обно́ж, обно́жка; мед ву́ликовий – мед спускни́й, мед непідку́пний, мед нето́плений (стільникóвий)*).

2.2.3.3 Антонімія в УБТС є одним із проявів системних відношень, побудованих на повному протиставленні змісту позначуваних понять. «У кожній термінологічній системі антоніми утворюють елементарні мікрополя, в межах яких реалізуються відношення протилежності як однієї з суттєвих ознак системності термінології. Поняття завжди виникають парами. Кожне з понять містить свою протилежність, що ґрунтується на відмінності всередині того самого явища (властивості, стану, якості тощо)» [158: 186].

У нашій свідомості «абстрактні поняття закладені парами, причому кожне із слів завжди так чи інакше зумовлює уявлення про інше» [10: 139]. На думку Т. М. Михайлової, «антонімічними в термінології слід вважати відношення двох значень, виражених різними термінами, що передають істотні ознаки несумісних

протилежних або суперечливих видових понять стосовно одного родового, тобто мають спільну семантичну основу» [134: 295]. О. О. Тараненко зазначає, що антоніми – це «слова (переважно однієї частини мови) або їх окремі значення, а також стійкі словосполучення, афікси, синтаксичні конструкції, що, тісно поєднуючись певною семантичною спільністю, розрізняються на цій же основі максимально протилежними значеннями» [200: 28]. «В основі виділення антонімів, на думку Л. О. Симоненко, лежить ознака семантичної поляризації, яка діє в межах спільного семантичного поля. Члени антонімічної пари, з одного боку, називають предмети і явища спільного роду і належать до однієї й тієї самої категорії об'єктивної дійсності, а з другого, виступають знаками роздвоєної на протилежності єдності, одночасно визначаючи межу вияву тієї чи іншої якості, дії, відношення і вказуючи на безперервний зв'язок протилежностей у кожному конкретному вияві сутності, тобто вони виступають родовими розрізнявачами спільної родової сутності» [187: 57]. Для антонімів в УБТС притаманна формальна еквіполентна опозиція, за якої план вираження одного слова й план вираження іншого (основний компонент терміна-словосполучення) формально збігається, напр.: *віск штучний* – *віск натуральний*. При цьому план змісту теж пересікається архісема 'віск' зберігається в обох антонімах. Тому такого виду опозиція набуває формально-семантичного характеру, напр.: *ву́лик надзе́мний* – *ву́лик підзе́мний*, *конде́сат ву́лика воло́гий* – *конде́сат ву́лика сухі́й* та ін.

Отже, основою виділення антонімів в УБТ є ознака семантичної поляризації, що діє в межах спільного семантичного поля. Під антонімією розуміємо лексико-семантичне відношення, що виявляється між різнокореневими або однокореневими термінами з протиставними префіксами та мають у своїй семантиці повну / неповну (проміжну) протилежність. В УБТ антонімія реалізується у двох типах: лексичному й словотвірному. На лексичному рівні відношення протилежності спостережено між термінами-словосполученнями, складниками яких є загальноживані або загальнонаукові слова української мови (прикметники, менше – дієприкметники), що вказують на протилежність ознак домінантного слова-терміна (входить до ядра

термінології), напр.: *ма́тка до́бра (хоро́ша) – ма́тка погáна, про́поліс те́мний – про́поліс сві́тлий* та ін.

«Для термінів-антонімів характерні цілком визначені парадигматичні властивості: фронтальна протилежність і розрізнення за диференційною ознакою, тісно пов'язаною з її основною дефінітивною функцією» [158: 186]. У бджільницькій терміносистемі основою для протиставлення є такі диференційні ознаки:

- якісні характеристики: *рідкі́й – гу́стий мед, м'які́й – тверді́й віск* та ін. (СБНРУ: 315, 297);

- зовнішні властивості: *довгову́са – безву́са бджола́, безволо́са – мохна́та бджола́* та ін.;

- вікові характеристики: *молода́ – стара́ ма́тка, молода́ – стара́ бджола́* та ін.;

- час: *пі́зній – ра́нній взя́ток* (СБНРУ: 295) та ін.;

- форма: *вузька́ – широ́ка ра́мка, висо́ка – низька́ ра́мка* (СБНРУ: 326), *пото́вщений – зви́чайний сті́льний к* (СБНРУ: 333) та ін.;

- кількісні показники: *мали́й – вели́кий узя́ток* та ін.;

- результат дії: *запеча́тана – незапеча́тана ко́мірка, обробо́лений – необробо́лений мед* (СБНРУ: 311, 320) та ін.

Антоніми в УБТ перебувають у відношеннях пересічення семантичного значення (точніше одного із його компонентів). Напр.:

ма́точник легкі́й (маточник, повністю заповнений бджолами, роєм) /

ма́точник важкі́й (маточник, незаповнений бджолами, роєм; пустий).

Значення першого терміна частково пересікається із значенням другого, протилежними розрізнявальними для них є семи, відповідно 'заповнений' – 'незаповнений'. За аналогією терміни-антоніми *льото́к висо́кий* (льоток у вулику, розміщений на великій відстані знизу вверху) – *льото́к низькі́й* (льоток у вулику, розміщений на маленькій відстані знизу вверху).

У класифікації антонімів УБТС з урахуванням семантичних відношень (плану змісту) керуємося класифікацією О. О. Тараненка, який за типом семантичного протиставлення виділяє: градуальні, комплементарні, векторні, координатні; формально-структурними – різно- та спільнокореневі антоніми [200: 28]:

1) градуальні антоніми виражають ступеневу якісну протилежність, в яких між двома протилежними полюсами може бути проміжний член, напр.: *льоток верхній* – *льоток середній* – *льоток нижній*; *віск світлий* – *віск сірий* – *віск темний* та ін.;

2) комплементарні / або доповнювальні, що позначають два взаємодоповнювальні видові поняття, які разом становлять певне родове поняття без проміжних ланок), напр.: *бджола мертва* – *бджола жива*, *комірка забрушована* – *комірка незабрушована* та ін.;

3) векторні антоніми (позначають дві протилежно спрямовані або взаємнозворотні дії, явища, ознаки, напрями тощо), напр.: *виймати стільникі* – *вставляти стільникі*, *вилітати із чужих вуликів* – *залітати до чужих вуликів* (СБНРУ) та ін.;

4) координатні антоніми позначають дві протилежні точки певного просторового або часового відрізка, а також суміжні з цими полюсами поняття. У бджільницькій терміносистемі цю групу представляють терміни на позначення напрямку дії та стану, напр.: *заліт на пасіку* – *виліт із пасіки*, *вмикач запалювання електромедогонки* – *вимикач запалювання електромедогонки*, *огляд вулика знизу* – *огляд вулика зверху* та ін.

Для УБТС характерною є конрадикторна (від лат. *contradictorius* «суперечливий») – цим терміном послуговується М. П. Кочерган [94] протилежність між термінами – протиставлення, утворені додаванням заперечної частки *не*. Вони вступають в антонімічні відношення лише тоді, коли ця частка виступає не просто запереченням, а творить нове слово, з новою семантикою, напр.: *медоносні* – *немедоносні бджоли (дікі)*, *матка жива* – *матка нежива (загібла)* та ін.

Із погляду структури в УБТС антоніми представлені різнокореневими та спільнокореневими термінами. У різнокореневих диференційна ознака виявляється в

протилежності семантики коренів, напр.: *сільна бджолосім'я* – *слабка бджолосім'я*, *віск чистий* – *віск, забруднений спорами*; *ра́мка повна* – *ра́мка порожня* та ін.

Однокореневі словотвірні антоніми характеризуються неповним розходженням своїх значень, значення протилежності в них реалізується за допомогою різних префіксів: *ви-*, *при-* (*віліт* – *приліт*); *під-*, *над-* (*підкрішник* – *надкрішник* (*ву́лика*); *ра́мковий* – *підра́мковий* (*прóстір*) та ін.); *проти-* (*рйові* – *протирийові* (*заходи*)); протиставного *не-*, що вказує на відсутність ознаки: *білений* – *небілений* (*віск*), *льотні* – *нелотні* (*бджоли*), *плідність* – *неплідність* (*ма́тки*) та ін.

За структурою антонімів в УБТС кількісно переважають терміни-словосполучення, яким протилежність властива на семантичному, структурному і стилістичному рівнях; вони утворюють своє поле, в якому реалізують семантичні відношення повної протилежності й формують семантичну еквіполентну та формально-семантичну еквіполентну види опозицій. Різнокореневі терміни вказують здебільшого на якісні характеристики, меншою мірою на кількісні та просторові.

2.2.3.4 Полісемія є «органічною властивістю людської, природної мови, яка, з одного боку, відображає характер і процес пізнання та «мовного освоєння» дійсності шляхом асоціативних процесів, а з другого, – є свідченням схильності мислення і мови до її економії, систематизації, тенденції до позначення нескінченного світу відносно обмеженою кількістю мовних оболонок» [203: 524]. Кількість предметів і явищ дійсності, відображених у свідомості людини, значно перевищує кількість слів, що позначають ці предмети і явища. «Обслуговувати нову сферу починають ті слова, що є назвами побутових понять, добутих упродовж практичного пізнання світу, які зафіксували колись початкову сходинку в русі пізнавальної думки і які стали на даному етапі представниками наукового поняття» [108: 83]. Підставою для розвитку полісемії є рухомість структури мовного знака, внаслідок чого він набуває нового змісту на основі схожості (метафора), часової й просторової суміжності (метонімія) з іншими предметами. У термінології, як і в

літературній мові, не можна надовго зберігати однозначність, тому що людські знання про навколишній світ весь час поповнюються, в процесі пізнання виникають нові поняття, які потребують словесного вираження, тобто вони відбиваються в мові, в тому числі в полісемії слова [187: 43]. При цьому відома раніше лексема (загальноживане слово або термін іншої галузі знання) набуває ще одного нового значення і стає багатозначною (полісемантичною). Структура такої лексеми складається із сукупності значень і вживань, утворюючи певну систему взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів. Розщеплення значень полісемантів характерне для семантичних явищ омонімії та полісемії. Виходячи із вчення О. Потебні «про близьке і далеке значення слова» [172: 8–9], виділяємо нижчий і вищий ступені розходження значень подібних лексичних пар. Нижчий ступінь розходження значень (або полісемізації) – це є власне полісемія, вищий ступінь є проявом омонімії.

У дослідженні розглядаємо полісемію як відношення між значеннями лексичної одиниці, об'єднаних спільним семантичним компонентом (семою) і між якими наявний семантичний зв'язок, полісеманти – лексико-семантичні варіанти слова, утворені на основі спільної семи, тобто семантична структура такої мовної одиниці, що складається із двох і більше семем (значень).

Явище **полісемії** для досліджуваної термінології є характерним на всіх етапах її становлення. Аналіз семантичної структури номінації бджільництва в діяхронії показав, що досліджуваним лексичним одиницям притаманні семантичні процеси звуження і розширення значень [312]. На ранньому етапі формування УБТ лексема *бортъ* (*бъртъ*, *борътъ*) засвідчена із двома значеннями: 1) «улей в стоящем на корню дереве» (напр.: «*А въ княжи бортъ 3 гривны, или издеруть, или смердъ умучать <...>*» (НЛС, 1016: 87); 2) «пасіка» (напр.: «*Се азъ князь великыи Всеволодъ даль есмь святому Георгию Терпужьскыи погостъ Ляховичи, съ землею, и съ людьми, и съ коньми, и лсъ и борты (пáсѣки), и ловища на Ловати*» (СДРЯ, I, 1, стлб. 155–156 Граматика Всеволода, 1125–37 pp.). У процесі функціонування названа лексема поступово зазнала змін у бік звуження своєї семантики, втративши семему «пасіка» і стала однозначною. У словниках сучасної української мови

лексема *бортъ* засвідчена зі значенням «найпростіший вулик – видовбана колода, яку навішують на дерево, або дупло в дереві, де живуть бджоли» з ремаркою *заст.* (СУМ-11, I: 222), а *насѣка, пасика* – 1) «місце, де розставлено вулики з бджолами та розташовані спеціальні будівлі»; 2) «процес розведення бджіл» (ВТССУМ: 891; НТСУМ: 217); вони збереглися в сучасній українській мові з первинною семантичною структурою.

Аналіз семантичної структури українських термінів бджільництва показав, що в складі досліджуваної термінології наявні внутрішньосистемна (напр., *бджільнік, медозбір, бджоліний* та ін.), позасистемна (напр., *димар, підніжжя, рої тися* та ін.), міжсистемна полісемія (напр., *рій*) та багатозначність змішаного типу або комбінована (напр., *матка, первак* та ін.). У визначенні значень полісемантів УБТ керуємося тлумаченнями, наведеними в загальномовних словниках української мови (СУМ-11, ВТССУМ, СУМ-20) та дефініціями фахових лексикографічних джерел (ССДБ, КПС). За характером розвитку значень усередині три-, чотири- і шестизначних полісемантів, слідом за О. О. Тарасенком, виділяємо три типи полісемії: 1) ланцюжковий, за якого кожне наступне значення виникає на основі найближчого попереднього; 2) радіальний, за якого всі похідні значення виникають на основі одного вихідного; 3) комбінований ланцюжково-радіальний [203: 524–525].

До внутрішньосистемної полісемії належать терміни, кожне із значень якого існують усередині УБТ, такі терміни-полісеманти найчастіше є двозначними (бісеманти), неоднорідними за частиномовною належністю та структурою. Серед них:

а) іменники – *бджоляник* («омшаник» і «пасіка») (СУМ-11, I: 117); *бджільник* («те саме, що *бджоляр*» («той, хто розводить бджіл» (СУМ-11, I: 117) і «те саме, що *насика*¹» («місце, де розставлено вулики з бджолами і розташовано спеціальні будівлі»; «розведення бджіл» (СУМ-11, VI: 86; СУМ-20, I: 390);

б) прикметники – *бджолиний* «у знач. *бджолині ім., мн.* – назва групи жалоносних комах, до яких належать бджола, оса, джміль та ін.» (ВТССУМ: 39; СУМ-11, I: 117); *бджолярський* «прикм. до *бджоляр*» та «стос. до *бджолярства*»

«син. до бджільництва» (СУМ-20, I: 39) і *стільниковий* «прикм. до *стільник*¹» «який міститься у стільнику» (СУМ-11, IX: 715).

Внутрішньосистемній полісемії властиві бісеманти-композиції, зокрема: іменники *бджололов* («особа за видом діяльності, яка ловить бджіл» та «шкідник бджіл» (ЯСУМ: 30); *медозбір* («збір бджолами нектару з квітів; збір меду від бджіл»; «мед, зібраний від бджіл»); *медоносність* («властивість за значенням *медоносний*» («який виділяє при цвітінні нектар, що його бджоли переробляють на мед» // «який виробляє мед» (СУМ-11, IV: 664–665) та «те саме, що *медопродуктивність* – вихід меду з певної площі насаджень, посівів і т.ін.») (т. с.: 665); прикметник *медоносний* «який виділяє при цвітінні нектар, що його бджоли переробляють на мед» і «який виробляє мед» (т. с.: 664–665).

Дослідження термінів бджільництва показало, що внутрішньосистемна полісемія в УБТ з'являється внаслідок категорійної багатозначності, яку, на думку В. П. Даниленко, називають ще метонімічним перенесенням [50: 68]. Для аналізованої терміносистеми метонімічні перенесення найменувань як вияв внутрішньосистемної багатозначності притаманна при позначенні матеріалу через назву виробу із цього матеріалу (напр., *вощина* → *вощанка* (навощена тканина або папір), *колóда* тощо); предмета → назву особи, яка з ним працює (напр., *дїмар* (прилад для закурування бджіл) → (особа, яка здійснює закурення бджіл) та ін. (КПС: 79, 98, 114). Такий вид полісемії ґрунтується на тому, що «зміст деяких понять складається з ознак, які одночасно належать до кількох поняттєвих категорій» [125: 80].

До позасистемних полісемантів належать терміни, значення яких паралельно вживаються поза межами досліджуваної терміносистеми. Такий прояв багатозначності представлено в УБТ найбільшою кількістю прикладів, оскільки досліджувана лексика є однією із найдавніших лексичних систем, що виникла в професійному середовищі на основі вже відомих слів. Позасистемні полісеманти мають нижчий ступінь полісемізації – практично незмінне семантичне ядро, але інший набір периферійних сем. У процесі аналізу семантичної структури таких полісемантів виявлено, що позасистемна багатозначність проявляється в актах

вторинної номінації: термінологізації загальноновживаних слів (*обніжжя, вуличка, підкурювати*), детермінологізації (*виробуватися, воцаній*) і ретермінологізації бджільницьких термінів (*матка, нуклеус*).

Унаслідок термінологізації значень загальноновживаних слів утворилися бджільницькі терміни, зокрема *димар* («труба для відведення диму з печі житлового приміщення, казанної, заводу і т. ін.») та *бджіл.* «прилад з міхом для обкурювання бджіл» (СУМ-11, II: 277; ВТССУМ: 221), *зимівнік* («зимове житло запорожця за межами Січі») та *бджіл.* «утеплене приміщення для зимування вуликів» (СУМ-11, II: 567; ВТССУМ: 365), *обніжжя* (*бджіл.* «те саме, що й *обніж*» (СУМ-11, V: 545; ВТССУМ: 645) – «квітковий пилок, що його бджоли на задніх ніжках переносять у вулик для виготовлення перги» та «те саме, що *підніжжя*» – «нижня частина, основа чого-небудь високого» (ВТССУМ: 645, 775).

Термінологізація загальноновживаного слова в УБТ може актуалізуватися в мінімальних контекстах, словосполученнях тощо. Наприклад, для розмежування лексико-семантичних варіантів слова достатнім може бути такий контекст: «*Бджолярі збільшують вулички до 1,7–1,9 см*» (ССДБ: 155). На основі значення загальноновживаного слова *вуличка* (зменш.-пестл. до *вулиця*) «обмежений двома рядами простір для їзди та ходіння» (ВТССУМ: 166) утворився термін *вуличка* на позначення «міжрамкового простору в гнізді бджіл; у бджільницькій практиці це ще й одиниця виміру сили сім'ї, куди входить 250–300 г бджіл» (ССДБ: 154); перенесення відбулося на основі архісеми 'обмежений простір' → 'міжрамковий простір'.

За частиномовною належністю позасистемні бісеманти в УБТ у більшості випадків представлені іменниками, зрідка дієсловами (напр., *підкурювати* «обдавати димом, зменшуючи життєдіяльність бджіл, комах і т. ін. або виганяючи їх звідкись» і «обробляти хутро підпалюванням для надання йому певного кольору, відтінку // Робити жовтавим, рудуватим від довгого куріння тютюну, цигарок») (СУМ-11, VI: 446; ВТССУМ: 772).

Детермінологізація термінів бджільництва як наслідок позасистемної багатозначності для досліджуваної термінології є явищем продуктивним для

багатьох граматичних категорій із ланцюжковим типом відношень семем. Напр., терміни-іменники: *віск* – *бджіл*. «пластична маса жовтого або білого кольору, яку виробляють бджоли для стільників» та «якісно близька до бджолиного воску речовина мінерального або рослинного походження» (СУМ-11, I: 683–684); *трутень* («самець бджоли, який не виконує ніякої роботи») і *перен*. «людина, яка живе за чужий рахунок, чужою працею; нероба, паразит») (СУМ-11, X: 302–303), *рій*¹ («сім'я бджіл або інших подібних комах, які з маткою утворюють окрему групу»; «безліч літаючих комах, згряя птахів») і *перен*. «велика кількість, багато кого-, чого-небудь») (СУМ-11, VIII: 573); аналогічно терміни-прикметники: *вощаний* – *бджіл*. «прикм. до *віск*; просочений воском» і «який має колір воску; блідо-жовтий» (ВТССУМ: 159; СУМ-11, I: 746), *восковий* («зроблений з воску» і *перен*. «м'який, податливий (про людську вдачу)») (СУМ-11, I: 743–744); терміни-дієслова: *роїти* («збирати, об'єднувати в рій») і *перен*. «виконувати у великій кількості, масово, безперервно, сильно») (ВТССУМ: 1085; СУМ-11, VIII: 873–874), *виробюватися* («вилітати роєм»; *перен*. «з'являтися де-небудь у великій кількості; показуватися») і *перен*. «виникати») (СУМ-11, I: 476) і *роїтися* («скупчуватися навколо матки, утворюючи рій; виділятися в новий рій (про бджіл і подібних до них комах)»; *перен*. «безперервно з'являтися, виникати одне за одним (про думки, почуття і т. ін.)») (ВТССУМ: 1085; СУМ-11, VIII: 873–874).

В УБТ засвідчено багатозначні терміни, у семантичній структурі яких наявна змішана полісемія, зокрема чотиризначний термін *первак*, п'ятизначний *матка* і шестизначний *маточник*. Наприклад, в семантичній структурі терміна *первак* наявні відношення двох типів багатозначності: полісемант із відношеннями ланцюжкового типу *первак* – *с. г.* «перший рій» утворився на основі загальноновживаної семемі «перша, старша дитина», що засвідчує позасистемну полісемію; друге значення цього слова – *шкільн.* «першокласник» указує на міжсистемну багатозначність (ВТССУМ: 714; СУМ-11, VI: 118). За аналогією семантична структура полісеманта *маточник*, в якій перші два значення функціонують у сфері бджільництва «велика комірка у вулику для виведення

бджолої матки» і «приспосовання, яким ловлять бджолої матку під час роїння та підсаджують її в безматочний рій»), що є проявом внутрішньосистемної полісемії; наступні чотири значення свідчать про позасистемну ланцюжково-радіальну багатозначність: 3) «приміщення, де тримають маток різних тварин»; 4) «рослина, що використовується для вирощування інших рослин»; 5) «розсадник»; 6) *діал.* «барліг» (ВТССУМ: 514; СУМ-11, IV: 652). Семантична структура терміна *матка*¹ свідчить про міжсистемну (пор.: *бджіл.* «найбільша, єдина на всю сім'ю бджола, яка відкладає яйця» та *анат.* «внутрішній статевий орган жінки та самиці тварини, в якому розвивається зародок») та ланцюжково-радіальну позасистемну багатозначність (2) *діал.* «мати»; 4) *діал.* «жила»; 5) *діал.* «матірка») (ВТССУМ: 514; СУМ-11, IV: 651).

Міжсистемна полісемія в УБТ представлена одиничним прикладом, утвореним шляхом ретермінологізації. На основі семантики терміна бджільництва *рій*¹ «сім'я бджіл або інших подібних комах, які разом із маткою утворюють окрему групу» утворено військовий термін *рій*² «найменший військовий підрозділ; частина взводу» (СУМ-11, VIII: 573). У «Словнику української мови» в 11-ти томах обидва терміни подані як омоніми. Такий поділ, на наш погляд, є недоцільним, оскільки, з одного боку, кожен із них у своїй семній структурі має спільну ознаку 'скупчення', а з іншого – похідні від терміна *рій роївий*¹ (*бджіл.*) «прикметник до *рій*» та *роївий*² *військ.* «командир відділення» (СУМ-11, VIII: 874) є яскравими прикладами вияву вищого ступеня розходження значень – омонімічного.

Аналіз полісемічних термінів УБТ показав, що вони є різними за кількістю значень (дво-, три-, чотири-, п'яти- і шестизначні); за походженням (питомі та запозичені); за частиномовною належністю (іменники, прикметники, дієслова). Полісемія в УБТ представлена чотирма різновидами: внутрішньосистемна, позасистемна, міжсистемна і змішаного типу, серед яких особливо небажаним явищем є внутрішньосистемна, оскільки багатозначність може ускладнити взаєморозуміння між фахівцями.

2.2.3.5 Омонімія в УБТ є продуктивним лексико-семантичним явищем. Структурування лексичної семантики веде до утворення нових лексичних одиниць,

які однаково звучать і мають різні значення, не пов'язані між собою семантичним зв'язком [310]. Серед учених немає єдиного критерію щодо принципів розмежування і виділення явищ омонімії та полісемії в загальноновживаній мові та в термінології. На думку деяких з них, між словом та утвореним на його основі терміном можуть виникати омонімічні відношення [172; 50: 59; 198: 48; 132: 154; 131]. Якщо терміни й слова «мають якийсь спільний відтінок у значенні, то це є свідченням того, що термінологічна омонімія виникає внаслідок семантичного розвитку багатозначного слова» [96: 5]. На думку Г. І. Кузьменко, омонімами визнаються лише такі однозвучні слова, які завжди були різними за формою й тільки в процесі історичного розвитку збіглися між собою у звучанні внаслідок різних фонетичних причин. «Решта ж випадків, коли однакова матеріальна, звукова форма набуває різного змісту, вважається явищем полісемії слів. До омонімів відносять слова різні за походженням (запозичені і питомі), які через певні історичні причини збіглися за звучанням, та при втраті семантичного зв'язку між значеннями полісемічного слова, дає право на існування двом абсолютно новим словам» [106: 3].

А. П. Критенко омонімічність термінів визначає за належністю їх до різних тематичних груп та терміносистем, де вони функціонують як рівноправні [98: 29]. Є. М. Галкіна-Федорук однією з ознак омонімії вважає наявність у омонімічних слів синонімів [33: 57]. На думку Л. М. Полюги, «термінологічні значення, що виділяються із лона попередньої семантичної системи, повинні подаватися в словниковому реєстрі омонімами до слова, з якого виділилися» [167: 81].

Омоніми в УБТ є вищим ступенем розходження значень загальноновживаної (або галузевої) та термінологічної лексики, вони мають самостійні поняттєво-незалежні значення, відмінні (семантично, поняттєво, сполучувально) від загальноновживаних слів та термінів інших терміносистем.

Визначення омонімів в термінології, як і в загальноновживаній мові, передбачає семантичний аналіз двох або кількох лексичних одиниць з однаковою планом вираження та їх зіставлення. Сукупність таких лексичних одиниць утворює омогрупу.

Омонімію як підвид лексичної парадигми розглядаємо в ономасіологічному сполучуваності омонімів, та в семасіологічному аспектах – міжслівні семантичні відношення, які передбачають аналіз семантичної структури термінів-омонімів з урахуванням плану змісту (семантика) і плану вираження (форма).

Залежно від сфери функціонування омонімів виділяємо кілька їхніх різновидів: міжсистемні, міжфункціонально-стильові, внутрішньосистемні та змішаного типу. Такі омогрупи в основному є автохтонними, за структурою дво- та багаточленні. У визначенні міжсистемних, міжфункціонально-стильових та комбінованих омонімів аналізованої терміносистеми використовуємо тлумачення, наведені в загальномовних словниках української мови (СУМ-11, ВТССУМ), які, на думку Л. В. Боярової, «без обмежень наводять однакові за формою, але різні за змістом слова, що дає можливість визначити омогрупи, до складу яких входять терміни» [16: 3–4]. У визначенні ж внутрішньосистемних – тлумачення з галузевих словників (КПС, СБНРУ, СБАРУ) як вузькогалузевих джерел фіксації омогруп. «У галузевих словниках тлумачного типу зафіксовано, як правило, мовні одиниці, що належать до термінології, яка є об'єктом кодифікування, і можуть бути подані відповідно внутрішньосистемні омоніми, тому за такими лексикографічними працями неможливо встановити, з одного боку, наявні в українській мові омонімічні групи, з другого – повний їх склад» [16: 3–4].

М і ж с и с т е м н і о м о н і м и (міжгалузеві, міжнаукові) функціонують у кількох галузевих терміносистемах з різними значеннями. В УБТ засвідчено генетично різні двочленні омогрупи, напр.: автохтонна *трут*¹ (бджіл. «трутень») і *трут*² (біол. «гніт, або висушений гриб трутовик, який займається від іскри і використовується при вискрешуванні вогню») (СУМ-11, X: 302) і запозичена *нуклеус*¹ (НСІС: 424) (с. г. «невелика бджолосім'я з молодою неплідною маткою або плідною запасною») й *нуклеус*² (археол. «шматок кременю або іншої кам'яної породи для виготовлення кам'яних знарядь») (ВТССУМ: 628) та ін.

До м і ж ф у н к ц і о н а л ь н о - с т и л ь о в и х відносимо омоніми, які паралельно вживаються в УБТ (термін) і в загальноповживаній мові (літературне слово або діалектизм). Серед них засвідчено двочленні автохтонні омогрупи: *сітник*¹

бджіл. «майстер, що виготовляє сита; *ситар*» та *сітник*² *розм.* «хліб із борошна, просіяного на ситі» (СУМ-11, IX: 207); *стільний*¹ *бджіл.* «лист, утворений чашечками з воску, який бджоли й оси роблять для зберігання меду, перги, виховання потомства та перебування дорослих комах» та *стільний*² *діал.* «скатерка» (СУМ-11, IX: 714); *трутівка*¹ *бджіл.* «робоча бджола, що відкладає незапліднені яйця» і *трутівка*² *нар.-поет., рідко* «отрута» (ВТССУМ: 1273; СУМ-11, X: 303); *магазин* «крамниця, склад (місце, де щось зберігали)» через збереження (збіг / пересічення) функційної ознаки (інтегральної семи) 'зберігати' утворився термін *магазин* на позначення місця для збереження додаткових рамок у вулику (ССДБ: 344; СБАРУ: 314).

В УБТ засвідчено омоніми, ускладнені полісемічними відношеннями, зокрема *трут*, *воцанка*, *пасіка*, *просушка* та ін. Напр., в омогрупі *пасіка*¹ (1. «місце, де розставлено вулики з бджолами і розміщені спеціальні будівлі»; 2. «процес розведення бджіл») і *пасіка*² (*спец.* «відведена на зруб ділянка лісу») (СУМ-11, VI: 86; ВТССУМ: 891; НТСУМ: 217) термін-омонім *пасіка*¹ ускладнюється внутрішньосистемною полісемією. Аналогічно омогрупи *трут*¹ (1. «гніт або висушений гриб трутовик, який займається від іскри і використовується при викрешуванні вогню»; 2. Те саме, що трутовик) і *трут*² («Те саме, що трутень») (СУМ-11, X: 302); *воцанка*¹ і *воцанка*² (дет. ВТССУМ: 159); *просушка*¹ і *просушка*² (дет. КПС: 246).

Внутрішньосистемна (або внутрішньоголузєва) омонімія – малопродуктивна в УБТ, до них відносимо омогрупи *в'уличка* (*в'уличка*¹ «проміжок між двома суміжними рамками (стільниками) в бджолиному гнізді», *в'уличка*² «одиниця виміру сили сім'ї, запроваджена в практиці бджолярів; дорівнює приблизно 250–300 грамам живої ваги бджіл») (КПС: 347) та *підкур* / *підкурка* (*підкур*¹ «місце навколо бортного дерева, яке заважає ведмедю дістати бджіл», *підкур*² «речовина (трухляк, тканина та ін.), яким підкурюють бджіл») (КПС: 225) та ін. Засвідчено внутрішньосистемні терміни-омоніми, ускладнені відношеннями внутрішньосистемної полісемії, напр.: *просушка*¹ «1) перший виліт молодої бджоли

з вулика; 2) обліт молодої бджоли для запам'ятовування місця розміщення вулика» і *просушка*² «підготовлення нової борти до заселення бджолами – видалення вологи з неї» (КПС: 246).

Змішаний (комбінований) тип омонімії (який полягає у виявленні кількох видів термінологічної омонімії одночасно) простежується на прикладах омогруп *мátка* та *сáдка*. Зокрема внутрішньосистемна і зовнішньосистемна (або міжфункціонально-стильова) омонімія проявляється в омогрупі *мátка*, яка, своєю чергою, ускладнюється міжсистемною та зовнішньосистемною полісемією:

*мátка*¹ 1. бджіл. «найбільша, єдина на всю сім'ю бджола, яка відкладає яйця»; 2. діал. «мати»; 3. анат. «внутрішній статевий орган жінки та самиці тварини, в якому розвивається зародок»; 4 діал. «жила»; 5. діал. «матірка» (ВТССУМ: 514; СУМ-11, IV: 651)

*мátка*² зменш. до *мáта* «сплетене із соломи або очерету покривало, підстилка тощо» (СУМ-11, IV: 644, 651)

*мátка*³ бджіл. «бортне дерево, в якому вирубано два і більше близнюків (борти)» (КПС: 140).

Змішаний тип омонімії репрезентує термін *сáдка*, зокрема поєднує внутрішньосистемну (*сáдка*⁴ бджіл. «розміщення рою в новому приміщенні (борти, колоді, рамковому вулику)» (КПС: 289) та *сáдка*⁵ бджіл. «кристалізація, зацукровування меду; розрізняють великозернову, дрібнозернову, салоподібну (маслоподібну)» (КПС: 289) і між системну омонімії (*сáдка*¹ с. г. «акт статевого парування тварин», *сáдка*² мисл. «змагання в стрільбі по раніше впійманих птахах, яких випускають із клітки», *сáдка*³ мет. «матеріали, закладені в металургійну піч для оброблення» (СУМ-11, IX: 12).

Отже, наявність полісемії та омонімії в досліджуваній терміносистемі підтверджує тісний зв'язок УБТ із загальнонавчальною лексикою та термінологією інших галузей знання. Омонімія термінів бджільництва виникла внаслідок дії різних чинників (екстра- та інтралінгвістичних): фонетичного збігу різних за походженням термінів, втрати семантичних зв'язків між значеннями полісемічного слова. Термінологічна омонімія існує в основному як міжсистемне явище.

Висновок до розділу 2

Терміни бджільництва, об'єднані логіко-поняттєвими відношеннями, відбивають реалії позамовної дійсності, оскільки слова пов'язані між собою, як пов'язані відображувані ними явища самої дійсності. Вони (терміни) як структурні елементи лексичної системи мови утворюють своєрідну відкриту мікросистему, розширення якої відбувається за рахунок широковживаних та вузьковживаних слів (галузевих та міжгалузевих термінів, професіоналізмів, жаргонізмів тощо).

Системна організація УБТ реалізується в її польовій структурі, в тематичній класифікації, в лексико-семантичних групах, а також у лексичній парадигматиці – лексико-семантичних відношеннях між елементами системи.

Терміни бджільництва утворюють терміносистему як цілісну ієрархічну структуру і є засобом їхньої системної організації. За сферами функціонування / вживання термінополе бджільництва є складником лексико-семантичного мегаполя української мови, до складу якого входять інші лексико-семантичні макрополя (загальновживане, спеціалізоване, діалектизмів, жаргонізмів, професіоналізмів). БТ є терміном лише в межах свого термінологічного поля, поза межами поля він втрачає свої властивості. ТМегаП «БДЖІЛЬНИЦТВО» має ядерно-периферійну структуру, яка складається із різних термінів за сферою вживання та за рівнем узагальнення значення; воно представлене своєрідною структурою досліджуваної предметної галузі за вертикальними зв'язками (нижчі / менші поля, зокрема ТМакП → ТМезоП → ТМініП, останнє, своєю чергою, структуровано як тематичні та лексико-семантичні групи, їхні підгрупи, ряди і пари) та горизонтальних зв'язках (найменші лексико-семантичні категорії (або мікропарадигми) синонімії, антонімії, полісемії тощо).

Системна організація УБТ на основі поняттєво-семантичної належності термінів зреалізована за 29 тематичними групами (різними за кількісним складом та структурою елементів), 40 тематичними їх підгрупами, 55 лексико-семантичними групами, 5 їх підгрупами та 2 мікропідгрупами. У межах ЛСГ та ЛСПГ терміни вступають у різні семантичні відношення із членами ЛСГ інших термінологічних полів, словами загальновживаної мови тощо. Усі типи відношень в УБТ були

відомі на ранніх етапах її формування, що стали важливими системотвірними категоріями термінології.

Основними типами відношень, в яких проявляється системний зв'язок УБТ, є парадигматико-семантичні – гіперо-гіпонімія, полісемія й омонімія, синонімія, антонімія тощо. Бджільницька термінологія є розгалуженою ієрархічною структурою, про що свідчить досить розвинена гіперо-гіпонімія – найхарактерніша для бджільницьких термінів-словосполучень і композитів.

Деякі положення розділу відображено в наукових публікаціях [309; 310; 311; 312].

РОЗДІЛ 3

СЛОВОВІРНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ БДЖІЛЬНИЦЬКИХ ТЕРМІНІВ НА ЛЕКСИКО- ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ

Система і структура мови є двома взаємопов'язаними аспектами, які визначають взаємовідношення між лексичними одиницями певної мовної структури як єдиного цілого. Про системний характер словотвірної будови мови свідчить уся системна сукупність словотворчих засобів, яка виявляється в тому, що «окремі частини мови мають виключно свої специфічні словотворчі засоби» [86: 11; 85]. На відміну від загальноживаної лексики, термінологічне словотворення є цілком свідомим процесом, оскільки терміни «не виникають», а «придумуються», «створяться» в міру усвідомлення їхньої потреби [28: 24]. Усвідомленість термінологічного словотворення дає можливість штучно запроваджувати в галузеві термінології спеціалізовані за значенням словотворчі морфеми, які, будучи в певних терміносистемах виразниками конкретних значень, виконують разом з тим функцію називання [50: 95]. Досліджувана терміносистема, будучи складником лексики української мови, використовує майже всі способи словотворення, властиві літературній мові в цілому (крім абревіатур). За структурою БТ поділяємо на однослівні прості афіксальні слова й складні (терміни-композиції, -юкстапозиції) та терміни-словосполучення.

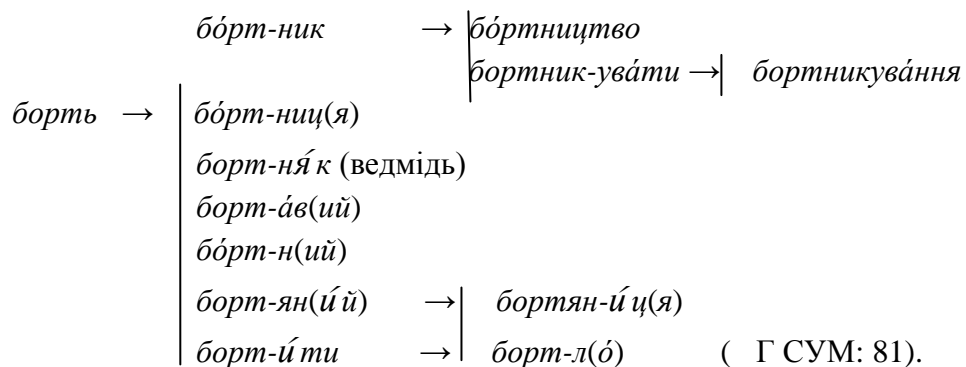
Словотвірно-структурна організація українських бджільницьких термінів має деякі особливості, пов'язані насамперед із самою специфікою терміна як лексичної одиниці обмеженої сфери його вживання [187: 62]. Ці особливості проявляються в продуктивності їх структурних типів та моделей їхнього творення.

3.1 Основні способи творення однослівних термінів поділяємо на морфологічний – афіксація (суфіксація, префіксація) та композиція і неморфологічний – лексико-семантичний та синтаксичний способи.

3.1.1 Морфологічне термінотворення полягає в поєднанні словотвірних афіксів та твірних основ чи слів. У морфологічній структурі термінів, на переконання Т. І. Панько, утворених шляхом афіксації органічно закладені основи структурної систематизації, що має першочергове значення для термінології [158: 120]. Взаємозв'язок афіксів (префіксів, суфіксів, префіксів і суфіксів), твірних основ найповніше представлений словотвірними гніздами, які уможливають визначення значення похідного слова та його зв'язок із семантикою твірного слова.

Структуру словотвірних гнізд у термінології бджільництва визначаємо слідом за Т. В. Лепехою як «співвідношення одиниць двох планів: синтагматичного (гніздо є сукупністю словотвірних ланцюжків) і парадигматичного (сукупність словотвірних парадигм)» [115; 116: 112]. За своєю структурою словотвірні гнізда є простими (один чи два похідних), напр.: *прóпóліс* → *прополісування, прополісоносій*; *пергá* → *запéржіння, запéржитися*; середньої складності (три і чотири похідних, напр.: *нектáр* → *нектáрність, нектароносій, нектароносний*) і складними (напр.: *бджолá* → 1) *бджоля́р* → *бджоля́рство* → *бджоля́рський* → *бджолярува́ти* → *бджолярува́ння*; 2) *бджі́льнік* → *бджі́льність* → *бджі́льний* та ін.

У словотвірному гнізді наявні словотвірні парадигми – сукупність усіх похідних від слова, яке може бути похідним і непохідним, напр. (див. **Рис. 3. 8.**):

Рис. 3.8.

Словотвірне гніздо з кількома парадигмами

До словотвірного гнізда з кількома парадигмами, за якого одне з похідних слів утворює свою парадигму, належать терміни з різними початковими словами, напр. (див. **Рис. 3. 9.**):

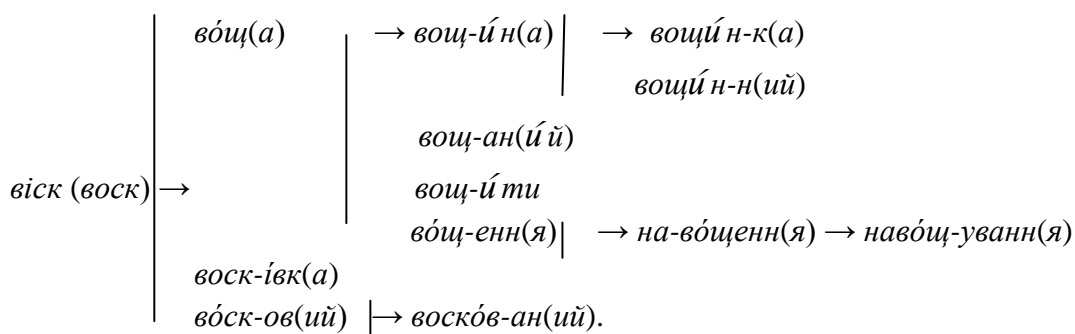

Рис. 3. 9.

Словотвірне гніздо з кількома парадигмами

Отже, словотвірне гніздо від слова *віск* утворює 5 парадигм, кожна з них має похідне слово, зокрема *віск (воск)*, *вóща*, *вощíна*, *вóщення*, *вóсковий*.

3.1.1.1 Суфіксація є одним із найпродуктивніших типів морфологічного творення простих термінів-іменників, -прикметників, -дієслів та частково -дієприкметників, прислівників, що полягає у приєднанні суфікса до твірної основи для вираження конкретного словотвірного значення. За суфіксації дериват утворюється внаслідок усвідомлення суміжності двох субстанцій даної і нової [204: 25]. Наприклад, суб'єкта і його дії: *бджоля́р – бджолярува́ти*; місця і суб'єкта дії: *па́сіка – па́січник* та ін.

Терміни-іменники утворені за допомогою питомих суфіксів (*-ість*, *-ин(а)*, *-ок* (похідні від нього *-нок*, *-ств(о)*, *-цтв(о)*, *-иц(я)*, *-ниц(я)*, *-ак (-як)*, *-нн(я)*, *-овик*, *-ач*, *-ець*, *-щик/-чик*, *-ар*, *-овець*, *-ик*, *-ник/-льник*) та запозичених – *-оз / -аз*, мотивованих іменниковими основами, становлять 46% термінів-однословів різних типів.

За допомогою суфіксів *-ник*, *-ар (-яр)*, *-чик*, *-щик* утворені терміни на позначення осіб за видом, місцем діяльності, напр.: *бо́ртник*, *бортяні́к*, *бджі́льни́к*, *вóщник*, *вощíнник*, *вотчі́нник*, *пчі́льни́к*, *пчель́ник*, *воска́р*, *медя́р*, *бджоля́р*, *бджоля́р-те́сляр*, *медя́р*, *медівника́р*, *пчоля́р*; аналогічно *бортовщи́к*, *бортьовщи́к*, *медовчи́к* та ін.

Суфікс *-ник* відзначається продуктивністю при творенні назв приладів, пристроїв (напр.: *райо́вник*, *роївни́к*, *ма́точник*, *медівни́к*); утеплених приміщень

для зимівлі бджіл та їх розведення (напр.: *пчільні́к*, *омшані́к*, *бджоляні́к*, *омшя́ник*) та залоз рослин, що виділяють нектар – *нектарні́к*.

За допомогою суфікса *-иц(я)* / *-ниц(я)* утворено іменники на позначення особи за професією жіночого роду від співвідносного найменування особи за професією чоловічого роду: *восківні́к* – *восківні́ця*, *пáсічник* – *пáсічниця*, *пáсішниця*.

В УБТ поширені іменникові деривати, утворені від основ дієслів за допомогою суфіксів *-ак*, *-ок*, утворені терміни *лежáк*, *сипчáк*, *льотóк*, *бучóк* та ін. Названі суфікси приєднуються здебільшого до дієслів активної, фізичної дії і репрезентують діяча як виконавця саме цієї дії, тобто акцентують на власне дії [12: 8].

За допомогою полісемантичних суфіксів *-ств(о)* / *-цтв(о)* у функції виразника абстрактної дії, пов'язаної із видом діяльності особи, ремеслом, утворені терміни-іменники *бóртництвo*, *пáсічництвo*, *восківні́цтвo*; *бджільні́цтвo* (від *бджільник*) тощо.

Поширеною є словотвірна модель із суфіксом *-ість* для найменування ознак та властивостей і явищ, предметів, ознак якості, стану в УБТ, напр.: *рійлі́вість*, *падéвість* (*меду*, *воскові́тість*, *трутнéвість*, *нектарні́сть* та ін. До цієї моделі відносимо терміни-композиції *медoпродукті́вність*, *двома́тковість*, *аттракті́вність*, *нектарoпродукті́вність* та ін.

Суфікс *-ець* є продуктивним для творення назв на позначення осіб, які займаються розведенням, доглядом та вивченням бджіл (*пчолáтець*, *бджологpáдець*, *бджологpáдівець*); утепленого приміщення для зимівлі бджіл (*пчолі́нець*); хвороби бджіл (*гнилéць*), липового меду (*липéць*) та ін.

У творенні номінацій із предметним значенням продуктивними є словотвірні типи із суфіксами *-к-* (напр.: *ма́тка*, *колóдка*, *чару́нка*, *сту́пка*, *медогóнка* тощо); *-ень* (напр.: *тpу́тень*, *бóртень*, *на́узень*); *-як* (напр.: *бортя́к*, *пчеля́к*, *роя́к*, *третя́к*, *пиля́к*) та ін.

За допомогою іншомовних суфіксів *-оз*, рідко *-аз* утворені терміни лише на позначення хвороб бджіл: *гафні́бз*, *аскосферо́бз*, *мелано́бз*, *варроо́бз*, *ноземато́бз*, *акаранідо́бз*, *браульо́бз*, *сенотаїніо́бз*, *мелео́бз*, *міа́з*, *амебіа́з* (СБАРУ, СБНРУ) та ін.

До малопродуктивних в УБТ належать деривати-виразники процесуальності, утворені за допомогою суфіксів *-енн(я)*, *-їнн(я)*, напр.: *во́щення*, *рої́ння*; предметності за допомогою суфікса *-ин(а)* – *воцї́на* і *бортьї́на*; *-тель* (назв діячів) – *восколї́ятель* у значенні «той, хто виливає віск»; *-ярк(а)* – *муля́рка* та *-ївк(а)* на позначення видів бджіл (*трутї́вка*), навощеного паперу (*воскї́вка*), посуду для меду (*лі́півка*) та ін.

Терміни-прикметники в УБТ є виразниками певних ознак, як самостійні одиниці представлені незначною кількістю (всього 6%), здебільшого вони є компонентами термінів-словосполучень, де прикметники вказують на ознаку не прямо, а через його відношення до іншого предмета. Такі моделі, мотивовані назвами осіб за видом діяльності та галузей господарства, та утворені за допомогою суфіксів *-ськ-*, *-зьк-*, *-цьк-*, напр.: *бджоля́рський*, *бджільні́цький*, *пасічницький*, *бортьницький* та ін.

У творенні відносних прикметників продуктивними є суфікси *-н-* (*бортьний*, *пасічне*); *-ов-* (*перго́ві*, *трутївковий*, *во́сковий*); *-ев-* (*трутне́вий*).

За допомогою суфікса *-ов* утворено присвійні прикметники, які вказують на ознаку (належність комусь/чомусь), напр.: *бортьо́ві* (бджоли і мед) (від *борть*), *ройо́ва* (від *рій*), *ву́ликова* (матка) (від *вулик*) та ін.

Малопродуктивними при творенні прикметників є суфікси *-ян-*, *-ин-*, *-ївн-/* *-їнн-*, *-їв-*, *-к-*, *-яч-*, *-ист-*, *-ічн-* (варіант суфікса *-н-*), напр.: *ме́дяні́й*, *бджоляні́й*, *бджолі́ний*, *воцї́нний*, *меді́вній* і *меді́нній*, *бджоля́рів*, *пасі́чників*, *мі́дкій*, *бджоля́чий*, *мі́дяні́стий*, *пасі́чне* та ін.

Терміни-дієслова є продуктивними в УБТ, вони утворені за допомогою суфікса *-ува-* + інфінітивна флексія *-ти* на позначення загальної дії, напр.: *бортник/ува́/ти*, *воск/ува́/ти*, *бджоляр/ува́/ти*, *пасічник/ува́/ти*, які стали основою творення

віддієслівних іменників: *роїння, бджолярування, пасічникування, прополісування* та ін. Терміни-дієслова «активно втягують у свою орбіту слова інших граматичних категорій, особливо іменника і самі стають базою для творення інших частин мови» [185: 110].

До непродуктивних граматичних категорій в УБТ відносяться терміни-дієприкметники і -прислівники, вони представлені незначною кількістю (2-3 приклада). Термінам-дієприкметникам притаманні «семантика дієслова – з одного боку, структурні особливості й парадигма прикметника – з другого, зумовлюють двоплановість його ознак як лексичної і граматичної одиниці та широту функціонування – атрибутивного, предикативного з виразною дієслівністю, субстантивного, а також різноманітність його синтаксичних зв'язків» [35: 3]. Серед таких дериватів засвідчено пасивні дієприкметники *вощений* (ВТССУМ: 159), *воскóваний* (МС: 62; СУМ-11, I: 743), утворені від дієслівних основ за допомогою суфіксів *-ен-*, *-ан*, які передають ознаку дії, якої зазнає предмет.

Терміни-прислівники – найчастіше вторинні утворення в УБТ та вживаються, як правило, в переносному значенні, й утворені за допомогою суфікса *-н-*, напр.: *рійно* (ВТССУМ: 1036), *мédяно* (СУМГ, II).

Префіксація – спосіб словотворення, специфікація якого «полягає в тому, що префікси як словотворчі форманти приєднуються до цілого слова, утворюючи нові слова того самого лексико-граматичного класу» [41: 543]. Серед таких засвідчено питомі, утворені за допомогою префіксів *ви-*, *на-*, *за-* (напр., *вїліт* (від *літ* / *лет*), *завоццити* – *воццити*, *навосковувати* – *воскувати*, *обліт* – *літ*), та гібридизовані (напр., *зібру́с*, *підмо́р*). Префіксація є непродуктивним способом творення в УБТ (всього 9%).

Префіксально-суфіксальним способом утворені терміни шляхом одночасного приєднання до твірної основи префіксів і суфіксів (зафіксовано 29%). В УБТ цим способом деривації утворено: 1) дієслова – носії динамічної ознаки, напр.: *з/рої/ти*; *від/ро́ю/ва/ти*; *на/рої/ти*; *під/воск/óувати*, *під/воцц/увати*; *про/воцц/їти* та похідні від них віддієслівні іменники на *-ння*, *-ення*, напр.: *вї/центрифуг/ування*

(від *ві́центрифугувати*) (КПС: 52, 68) та ін. До групи бджільницьких термінів-дієслів відносимо постфіксальні утворення на *-ся*, напр.: *ви/ро́ю/ватися*, *від/рої́/тися*; *з/ма́т/читися*; 2) прикметники, дієприкметники носії ознаки, властивості напр.: *без/ме́д/ний*, *з/ма́т/чілий*, *на/во́щ/ений*, *про/во́щ/ений* (МС: 62), *за/бруш/о́в/ан/ий*. Останній термін уперше був зафіксований в словнику за редакцією Д. Яворницького на позначення «запечатанный» (про мед у вуликах), напр.: «Поїдаючи мед, бджоли розкривають зарані покритишки забрушованного меду» (ЯСУМ: 232). Назва *забрушований* пов'язана з [брусати] «пакувати» (ЕСУМ, II: 215), що, своєю чергою, є похідним утворенням від запозиченого з німецької мови *Brotsack* [брусак] «вузол, клунок; торбина для хліба» – складається з двох основ: *Brot* – хліб і *brauen* – варити (т. с.: 268).

Отже, найпродуктивнішим типом морфологічного способу термінотворення в УБТ є суфіксація, здебільшого термінів-іменників (*борти́ще*, *па́січник*), -дієслів (*рія́ти*, *бджолярува́ти*), -прикметників (*бджоли́ний*, *вощані́й*), менше -прислівників (*медя́но*, *рійно*) і -дієприкметників (*воско́ваний*, *во́щений*).

3.1.1.2 Композиція основ – творення складних однослівних термінів в УБТ своїм корінням сягає глибокої давнини [305], він простежується ще в давньоруській мові і є проміжним між морфологічним та синтаксичним способами словотворення. У XI–XV ст. «особу, яка займається розведенням бджіл» іменували *пчелово́дь* (суч. – *бджоля́р*). Із XIII ст. у пам'ятках засвідчені складні терміни *медова́р* і *медова́рець* (НПК: 39). Композити поєднують у собі семантику двох (рідко трьох) слів, що допомагає точніше відбити зміст номінованого поняття. Наприклад, *медова́р* і *медова́рець* вживалися на позначення поняття «слуга, відповідальна особа в господарстві феодала, яка завідувала збором меду» (МТСДР, I: 187). За свідченнями сучасних лексикографічних джерел, термін *медова́р* – «особа, яка займається медоварінням – варінням меду», став основою для творення низки похідних: *медова́рний*, *медоварі́ння* (СУМ-11, IV: 664). Слово *медова́рець* перейшло до пасивного словника української мови.

З кінця XX – початку XXI ст. терміносистема бджільництва особливо активно поповнюється композитами. «Для сучасної мови визначальним способом творення простих слів, – зазначає Н. Ф. Клименко, – є афіксація, складних – основоскладання. Композиція є центральною при творенні складних слів із простих» [80]. Принципова відмінність між афіксацією і основоскладанням у тому, що за афіксації лише один компонент має самостійне смислове значення, інші компоненти відіграють службову роль, а композити утворюються об'єднанням в одну лексичну одиницю двох або більше основ повнозначних слів. Складання, на думку О. С. Кубрякової, слугує відбиттям взаємозв'язків предметів, процесів, явищ, властивостей у навколишньому світі [102: 285]. На переконання Г. О. Винокура, складні слова часто потрібні для висловлення двох ідей в одному слові [28: 46]. Незалежно від того, із скількох основ або слів складається композит, він має одне значення. На думку Н. Ф. Клименко, «композити виникають переважно на ґрунті словосполучень, але порівняно з ними є цілісно оформленими номінативними одиницями, порядок розташування компонентів яких майже завжди сталий» [79: 243]. Терміни-композити дають змогу більш точно схарактеризувати ознаки того чи того поняття (предмета), оскільки об'єднують у своєму складі по кілька основ, унаслідок чого стає конкретнішою їхня мотивація. Вони є суцільнооформленими одиницями в граматичному й семантичному плані та словотвірною базою для похідних слів.

Бджільницькі терміни-композити (далі – БТК) утворюються на основі словосполучень за допомогою інтерфіксів *-o-*, *-e-*, *-i-* та співвідносяться з тією чи тією частиною мови в лексико-граматичній системі української мови – композити-іменники і композити-прикметники (далі – КП).

Композити-іменники (далі – КІ) на позначення бджільницьких понять умовно поділяємо на дві групи:

1. КІ, утворені на основі словосполучень, до складу яких входять іменники й дієслова або віддієслівні іменники, поєднані інтерфіксами *-o-*, *-e-*. Вони можуть бути ускладнені суфіксами, такі утворення М. А. Жовтобрюх називає складносуфіксальними, або суфіксально-складними [59: 88] та неускладнені суфіксами. Перші, своєю чергою, поділяємо на: а) іменники чоловічого роду, що

означають: найменування осіб за видом діяльності – *бджолознавець*, *бджолоторговець*, *восколії*, *восколіятель* (СЦСРЯ, I: 335), *воскобійник*, *воскобой* (СУМГ, I: 256); приладів – *рамкотримач*, *роєвлівлювач*, *восковідстійник*, *пилковлівлювач*, *трутневлівлювач*, *роєзнімач*, *матковід* (СБНРУ: 316), *восковлівлювач* (КПС: 42); приміщення – *бджоловідгодівельник*; б) іменники середнього роду на позначення: • процесів, дій, пов'язаних із відтягуванням сотів – *воскобудівництво* (КПС: 41); запиленням рослин пилком, перенесеним бджолами з однієї квітки на іншу – *бджолозапильнення*, *бджолозапильювання* (СУМГ, I: 117; ВТССУМ: 43), *бджолоопілення*; виготовленням воску – *воскобиття* (ТМС, I: 116), *воскодавину* за аналогією – *восковіділення* (КПС: 41); • науки, що вивчає життя бджіл – *бджолознавство* (СУМГ, I: 117; ВТССУМ: 43); • господарств, об'єднань для розведення бджіл – *бджолооб'єднання* (РУСГС: 1), *бджологосподарство* (СУМ-11, I: 117); в) іменники жіночого роду на позначення: тварин-шкідників бджіл – *землерійка*, *бджолоїдка*; приладів – *воскотопка*, *медогонка* (СБНРУ: 295, 298, 316; КПС: 163); особи – *воскобійник*, *воскобійниця* (СУМГ, I: 256) та приміщень – *воскобійня*, *медоварня* (СУМ-11, I: 743; IV: 664). Серед неускладнених суфіксами засвідчено ТК на позначення процесу – *воскобій* (СУМ-11, I: 743) і ворога-крадія бджіл – *бджолокрад* (ЯСУМ: 30).

Окремо виділяємо деривати, що складаються з основ іменника та дієслівних основ *-лов*, *-нос*, *-їд*, за допомогою яких утворилися терміни на позначення осіб за видом діяльності – *бджололов*, рослин – *нектаронос*, *медонос* та шкідників бджіл – *бджололов* «шершень ловить бжіл» (ЯСУМ: 30), *бджолоїдка* (ЯСУМ: 30; ВТССУМ: 43), за аналогією – *шкіроїд*, *осоїд*, *бджолоїд*, *медоїд* і *мухолівка* та похідні прикметники – *восконосний*, *нектароносний*, *пилконосний*, *медоносний* (СБНРУ: 292, 316; СБАРУ: 318). У процесі дослідження засвідчено назву *прополісоносій* на позначення рослини-джерела прополісу, найкращими з яких є береза, тополя й осика [284; 283].

Дієслівні основи (*-мол, -сос*) засвідчені у поодиноких термінах, переважно на позначення шкідників бджіл, напр.: *богомол, медособ* та ін.

2. КІ, утворені поєднанням основ двох іменників за допомогою інтерфіксів, у яких друга частина може бути ускладнена суфіксами або виступати як самостійне слово. Серед них умовно виділяємо кілька підгруп: а) іменники жіночого роду на позначення: комах – *бджоломатка*; бджоляного рою – *бджолосім'я* (СУМГ, І: 117; ВТССУМ: 43), рідко *бджолородіна*; приміщення – *бджолоферма*; сировини для перероблення на віск – *воскосировина* (КПС: 41); б) іменники чоловічого роду, що називають особу за видом діяльності – *бджолопромисловець*; підприємства – *бджолорадгосп, воскозавод* (РУСС: 56–57; КПС: 41); прилад – *воскопрес* (УСГЕ, І: 272); комаху *бджоложук* (СБНРУ) та ін.

До групи складних іменників належать терміни, утворені поєднанням числівника та іменника на позначення приміщень для утримання бджіл, напр.: *двокорпус, трикорпус* (про вулик); числівника *нів* та іменника, напр.: *нівramки* (половина рамки зі стільниками).

Композити-прикметники в УБТ утворено від основ різних частин мови: 1) поєднанням основ іменника та прикметника (дієприкметника): *медоточівий* (МС: 159), *медопродуктивний, медовідбірний, медоперговий, медопилковий, нектаропродуктивний, восковидільна* (залоза), *воскобудівельна, стільникобудівельна* (гарячка), *воскоплавильний* (казан), *бджолозапильна* (квітка, рослина), *матковивідній, роєловний*; 2) поєднанням основи числівника та прикметника: *шестирамкове* (гніздо), *дванадцятирамковий, одно-, двокорпусний, одно-, двосім'ейний, двостінний* (утеплений вулик); 3) основа іменника + *-вмісний*: *восковмісний*; основа іменника + *-подібний*: *воскоподібний* (РУСНТ: 103, 275, 437). «Семантика композитних прикметників зумовлена їхніми структурно-семантичними особливостями. Вони співвідносні із словосполученнями та характеризують предмет, об'єкт чи істоту за різними ознаками» [192: 374].

Композити-прислівники у сучасній УБТ не засвідчені.

Високою сполучуваністю, за нашими спостереженнями, відзначаються ядерні терміни *бджола́*, *віск* та *мед*. Зокрема, від терміна *мед* утворено 16 композитів: *медозбір* – узяток (УСГЕ, II: 300; ВТССУМ: 517); *медола́з* «сезон збору меду» (КПС: 164); *медоцві́т* (СУМ-11, IV: 665); *медовмі́сний*, *медоцві́тний*; *медова́р*, *медоварі́ння* (СУМ-11, IV: 664–665) та його синонім *медоста́в* (СЦСРЯ, II: 615), *медова́рний*, *медосо́с*, *медові́дстійник*, *медопока́жчик*, *медозбі́рник* (СБНРУ: 292, 316; СБАРУ: 318); згадані попередньо *медоно́с*, *медоно́сний* (СУМ-11, IV: 665), *медого́нка* (УСГЕ, II: 300) тощо.

На жаль, значна частина складних термінів залишилася за межами проаналізованих термінологічних словників, вони наявні у фаховій літературі (довідниках, підручниках, посібниках, методичній та практичній літературі, науковій періодиці тощо) належать до компресивів (оказіональних неологізмів). Напр.: *медодáї* [274]; *бджоловжа́лення* [257: 4]; *маткомі́сця*, *прополі́созбирáльниця* (рамка), *воскоекстра́ктор*, *воскоекстракці́йний апа́рат* [171: 124].

Більшість усіх досліджених термінів-комполітів утворилися на основі двослівних словосполучень. Поєднання трьох основ спостерігаємо серед слів, утворених за допомогою афіксоїдів іншомовного походження, напр.: *нейросекретóрна* клітина, *поліфенолоксида́за*, *фотолюміні́сценсія* (СБНРУ: 310, 325, 336). Такі терміни перебувають на периферії бджільницької термінології.

Низку гібридних термінів-комполітів утворено за допомогою іншомовного терміноелемента *ani*, співвідносного з поняттям «бджола, бджолині». На думку Н. Ф. Клименко, «у лексико-семантичній системі формуються семантичні поля одиниць, окреслені належністю до певного тематичного блоку, указаному своєрідним гіперонімом, роль якого виконує основа або слово» [81: 100]. Для УБТ творення термінів за допомогою запозичених терміноелементів не характерне, винятком є *ani-*, усічена основа від *anic* (*apis*). У термінах утворені за названою моделлю умовно виділено дві групи: 1) утворені за допомогою нульової суфіксації поєднанням двох основ (запозиченої + питомої), напр.: *aniprodúкти* (*бджолопродукти*) та двох елементів іншомовного походження + питома слово, зокрема, *ani/fito/prodúкти* «домішки, свічки, продукти, до складу яких входять

продукти бджільництва та лікарські рослини» (від *ani-* + *fito-* (з грец. *phyton* – рослина (СІС: 714) + *продукти*); *ani/fito/свічки* «свічки, до складу яких входять продукти бджільництва та лікарські рослини» (ДСТУ: 29) (від *ani-* + *fito-* + *свічки*); 2) утворені за допомогою суфіксації з автохтонним суфіксом (напр.: *прополісоносій*, *нектаропродуктивність* (СБНРУ; СБАРУ).

Для УБТ характерним є проміжний тип творення композитів, які, на перший погляд, можна вважати юкстапозитами (за формальною будовою), напр.: *рій-голодняк* (*рій голодний*) (КПС: 18), *матка-помічниця* (*матка допомагає*), *димар-трубка* (*димар у формі трубки*), *мед-паста* (*мед, схожий на пасту*), *мед-крем* (*мед, схожий на крем*) та ін. Такі терміноодиниці наділені підрядним типом зв'язку, що притаманно для композитних утворень та є яскравим прикладом лексико-тематичних парадигм слів з першою основою-класифікатором, що визначає профіль базового, означуваного компонента складного слова [80: 413]. Залежно від походження похідних основ в УБТ проміжні композити (далі – ПК) є іменниками, які умовно поділяємо на:

1) питомі, напр.: *рій-дичок* (*рій дикий*), *вудик-колода* (*вудик колодний*) – *колода*, *бджола-трутівка* / *матка-трутівка* (*бджола трутівкова* / *матка трутівкова*) – *трутівка* (СБНРУ);

2) гібридні, напр.: *бджола-альбінос*, *рамка-інкубатор* (ССДБ: 538), *матка-рекордистка* (Авет.: 155), *вудик-нуклеус* та ін., які здебільшого утворені поєднанням питомих і запозичених термінів з різних мов – відповідно французької (*альбінос*), латинської (*інкубатор*, *рекордист*), грецької (*нуклеус*) (СІСП: 58, 64, 471, 795).

За структурою найчастотнішими є двочленні складені терміни із загальноживаними компонентами композитами, напр.: *бджола-водонос*, *бджоли-деревогрізи*, *бджола-листоріз* (вощини), *вудик-хмарочос* (у значенні «вудик дуже високий»), *бджола-колетес* (із воску, т. зв. воскові кришечки), а також із вузькогалузевими компонентами композитами (напр., *бджола-восконоска*, *комаха-бджолоїд*, *бджолосім'я-медовік*) та ін.

Порівняно з основоскладанням, словоскладання в УБТ, є менш продуктивним. На думку Н. Ф. Клименко, «до нього часто вдаються в оформленні назв спеціальностей, хоча, як і раніше, цей розряд слів зростає здебільшого за рахунок афіксального словотворення» [80: 20–24]. У досліджуваній термінології засвідчено невелику кількість юкстапозитів-конкретизаторів на позначення спеціальностей, напр.: *бджоляр-технік* (бджоляр і *технік*), *бджоляр-винахідник* (бджоляр і *винахідник*), рідко *бджоляр-аматор* (бджоляр і *аматор*), *бджоляр-любитель* (бджоляр і *любитель*) та ін. Засвідчено юкстапозити-прикметники, які становлять значно меншу кількість порівняно з іменниками і входять до складу ЛСГ «ознаки в бджільництві». Вони утворені на основі словосполучення зі зв'язком сурядності за схемою «прикметник + прикметник», зокрема: *медово-товарна пасіка* (*медова* і *товарна* (пасіка), за аналогією *вересово-падевий* (мед), *квітково-падевий* (мед) (СБНРУ), *квітчасто-нектарний конвєєр* (ССДБ: 282) та ін. Словоскладання прикметників, як зауважує Л. Є. Азарова, «використовують як засіб стилістичного посилення або уточнення певної ознаки» [2: 223]. У цьому розряді термінів найчастотнішими є двочленні юкстапозити.

Отже, поряд з іншими способами словотворення УБТ продуктивним є композиція (компресія тощо), менше юкстапозиція; основоскладання зумовлене тенденцією до мовної економії. Складні терміни на позначення бджільницьких понять різні за структурою (дво- і тричленні), походженням (питомі й гібридні) та частиномовною належністю – більшість досліджених композитів і юкстапозитів є іменники, менше – прикметники. У ролі компонентів, співвідносних із родовими поняттями, в композитах виступають ядерні терміни бджільництва *бджола́*, *мед*, *вूलик*, *ма́тка*, *рій*, *віск*, а також словотвірний формант іншомовного походження *ani-*. Найбільшою сполучуваністю, за нашими спостереженнями, відзначається слово *бджола́* (є складником понад 80 складних термінів). В УБТ композитами представлені такі лексико-семантичні категорії понять: особа, яка займається розведенням бджіл (*бджололо́в*, *бджолокра́д*), вивченням їхньої життєдіяльності (*бджолозна́вець*) та переробленням продуктів бджільництва (*восколі́й*, *медова́р*),

їх збутом (*бджолопромисло́вець, бджолоторго́вець*); шкідників бджіл (*бджолої́д, бджоложу́к*); процесів та дій (*бджолозапíлення, воскові́ділення, воскода́вини*); технічних засобів (*воскові́дстíйник, рамко́трима́ч*); підприємств / юридичних осіб (*бджолопідпри́ємство, воскозаво́д*); об'єднань / фізичних осіб (*бджолорадо́сп, бджолооб'є́днання*); угруповань бджіл (*бджолороді́на, бджолосі́м'я*) та ін.

3.1.2 Неморфологічне термінотворення в УБТ відбувається за допомогою лексико-семантичного, набагато менше морфолого-синтаксичного (конверсії) й лексико-синтаксичного (зрощення) способів творення.

Лексико-семантичний спосіб – це зміна лексичного значення твірного слова зі збереженням звукової структури, за якого слово набуває нового змісту на основі подібності (метафора) та просторової суміжності (метонімія), що лежить в основі трьох мовних явищ – термінологізації (переходу значення загальноживаного слова в термін), ретермінологізації (переходу вже готових термінів певної галузі знань в іншу терміносистему), рідше детермінологізації (переходу терміна до загальноживаної лексики). Суть способу вторинної номінації О. П. Олексенко вбачає в тому, що «до процесу номінації залучається комбінаторно-синтезувальна діяльність свідомості і відповідна мовна техніка» [155: 17]. Цей тип термінотворення, на думку Н. З. Цісар, «відбувається за такою спрощеною моделлю: позамовний зміст (поняття, що існує в реальній дійсності й потребує назви) – виділення основних його ознак – створення дефініції – пошук відповідного мовного матеріалу, який задовільняв би всі потреби номінації й розкривав своїм змістом суть поняття (мотивація) – вмотивований термін» [234: 237].

У номінації бере участь одне із кількох значень (семем) відомого слова чи терміна, сукупність яких утворює його семантичну структуру. Звукова форма такого твірного слова (мотиватора) залишалася незмінною, набувши нового значення воно стає семантично похідним (мотивованим). За допомогою виявлення семем (мікрозначень) семантичні зрушення в слові чи терміні найкраще простежуються за статтями лексикографічних джерел (СУМ-11, ВТССУМ), найкраще визначити. Для з'ясування семантичної структури в дослідженні застосовано компонентний

(семний) аналіз, що полягає у фіксації всіх значень слова (семем) та їх мінімальних семантичних компонентах – семах. Новоутворений термін, як правило, базується не на всіх ознаках відомого слова чи терміна, домінують стає та сема, яка «найвиразніше відображає зв'язок денотата з науковим поняттям» [189: 81].

3.1.2.1 Метафоризація в УБТ є одним із продуктивних семантичних процесів, за якого «форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця» [199: 307]. Акт метафоричної творчості, як вважає Н. Д. Арутюнова, лежить в основі багатьох семантичних процесів – розвитку синонімічних засобів, появи нових значень та їх нюансів, розвитку полісемії, розвитку систем термінології та емоційно-експресивної лексики [6: 9]. Метафоризація загальноживаних слів відбувається через їхню семантичну спеціалізацію і використання в спеціальному контексті [50: 98]. В. Виноградов зазначав, що «<...> між словником науки і словником побуту – прямий і тісний зв'язок. Будь-яка наука починається з результатів, здобутих мисленням і мовою народу, і в подальшому своєму розвитку не відривається від народної мови» [26; 27: 165]. Метафора – це універсальний інструмент мислення, який передбачає бачити один об'єкт через інші і є одним із способів репрезентації знання в мовній формі. Терміни-метафори виступають ключовими елементами для розуміння національної специфіки мовного бачення навколишнього світу, вони пов'язані з культурою народу й відбивають результати пізнавальної діяльності національного мовного колективу [124: 224]. З цього погляду цікавим є дослідження процесу метафоризації в давніх терміносистемах, які й сьогодні активно розвиваються. Джерелами переосмислення є загальноживана лексика та терміни інших галузей знання, серед яких умовно виділяємо 3 групи метафор: побутові, зооморфні й антропоморфні [307].

Побутові метафори здебільшого реалізуються на основі зовнішньої подібності різних об'єктів:

- за формою: *місочка* (1. Зменш. до *міска* «посудина у вигляді широкої чашки, в якій звичайно подають страву до столу» (СУМ-11, IV: 716–719) і термін

місочка – «початок маточної комірки (маточника), який має форму мисочки» (СБНРУ: 317; КПС: 171); *патрón*³ – «модель, за якою виготовляють якусь деталь (зразок для викроювання у швейній, паперовій, кушнірській справі)» (ВТССУМ: 711) і термін *патрón* – «початок маточника, виготовлений із дерева або пластмаси» (КПС: 210; СБНРУ: 322). Перенесення відбулося на основі збереженої архісеми ‘модель, зразок’ та зміни диференційної семи: ‘модель, за якою виготовляють якусь деталь’ на ‘початок маточника’ («пристосування, яким ловлять бджолину матку під час роїння та підсаджують її в безматковий рій» (СУМ-11, IV: 652);

• за зовнішніми ознаками: *лежак* – «горизонтальна частина димоходу» (СУМ-11, IV: 469) і термін *лежак* – «лежачий бортьовий вулик; колода, встановлена горизонтально або під кутом 45°; горизонтальний вулик» (СБНРУ: 312; КПС: 129). На основі збереження архісеми ‘горизонтальний’ та зміни диференційної семи ‘частина димоходу’ → ‘вулик’ з’являється новий термін бджільницької галузі; *стояк* – «вертикальний брус, стовп, який служить опорою для чого-небудь у якійсь споруді» (СУМ-11, IX: 741) і термін *стояк* – «вертикально встановлена колода (колодний вулик)» (КПС: 318), в якому збережена архісема ‘вертикальний’ та зміна диференційної семи ‘брус’ на ‘колода (вулик); *смола* (зменш. *смóлка*) – «липкий пахучий сік, який виділяється хвойними і деякими іншими рослинами» (СУМ-11, IX: 415) і термін *смóлка* (син. *прóполіс* (КПС: 308);

• за функцією: *ложечка* – (зменш. до *лóжка*) «предмет столового прибору, яким набирають рідку або розсипчасту страву» (СУМ-11, IV: 540) і термін *ложечка* – «округлена, увігнута спереду частина язичка бджіл, в яку вони набирають воду, пергу тощо» (СБНРУ: 313; КПС: 134). Перенесення відбулося на основі збереженої архісеми ‘набирати рідину (страву)’ та модифікації диференційної семи ‘предмет столового прибору’ → ‘округлена, увігнута спереду частина язичка бджіл’. Аналогічно *подушка* – «підкладка або прокладка в основі різних споруд, пристроїв, механізмів і т. ін., яка пом’якшує удари або служить запобіжним засобом від тертя, тиску і т. ін.» (ВТССУМ: 825) і термін *подушка* – «утеплення гнізда бджіл, виготовлене з матеріалу з високим рівнем неспровідності

тепла» (СБНРУ: 324; КПС: 229; Словарь пчеловода. Ел ресурс); *пóкришка* – «предмет, яким накривають, закривають що-небудь зверху; кришка» (ВТССУМ: 844) і термін *пóкришка* – «полотно, використовуване для застелення згори рамок в гніздовій частині вулика» (СБНРУ: 324; КПС: 230). Підставою для перенесення стала сема 'накривання/застилання' та утворення нових диференційних сем: 'полотно', 'для застелення згори рамок у гніздовій частині вулика'. Напр., одне із значень слова *клуб*¹ – «громадська організація, що об'єднує людей певного кола, професії для спільного відпочинку, розваг, занять спортом і т. ін.» (СУМ-11, IV: 190) стало основою творення терміна *клуб* – «природне скупчення бджолої сім'ї у формі сферичного шару в період зимівлі» (СБНРУ: 310; КПС: 110) на основі збереження архісеми 'об'єднання, скупчення'. Змінені диференційні семи: 'людей' → 'бджолої сім'ї', 'громадська організація' → 'природне скупчення'; 'для спільного відпочинку, розваг, занять спортом' → 'у період зимівлі'; *димáр* – «труба для відведення диму з печі житлового приміщення, казанної, заводу і т. ін.» і термін *димáр* – «прилад з міхом для обкурювання бджіл» (СУМ-11, II: 277), «пристосування, необхідне для втихомирення бджіл димом при огляді гнізда» (СБНРУ: 302; ССДБ: 191; КПС: 74); *центрифуга* – «машина або прилад для поділу суміші з сипких тіл чи рідин на складові частини дією відцентрової сили» (СУМ-11, XI: 199) і термін *центрифуга* – «машина, призначена для відкачування меду та додаткового очищення прополісу, щойно знятого з решітки вібросита» (СБНРУ: 337; КПС: 361); *вафельниця* – *тех.* «форма для випікання вафель» (СУМ-11, I: 298) і термін *вафельниця* – «пристрій для виготовлення штучної вощини ливарно-пресовим методом» (КПС: 30) та ін.;

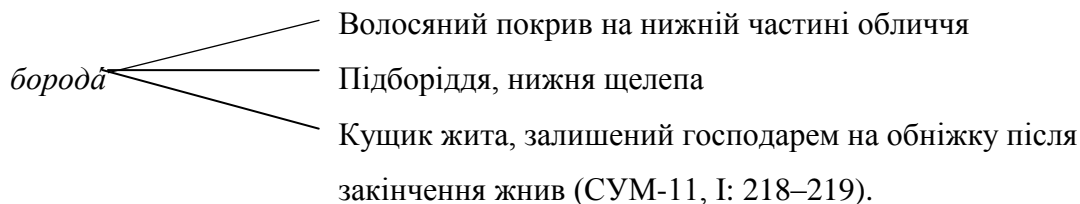
Антропоморфні метафори реалізуються на основі зовнішньої подібності:

•за фізіологічними властивостями: *старі́к* – «чоловік, що прожив багато років, досяг старості» (ВТССУМ: 1189) і термін *старі́к* – «ящиківий вулик (стара модель)» (КПС: 316); *мо́лодь* – «молоде, підрастаюче покоління; юнацтво» (СУМ-11, IV: 789) і термін *мо́лодь* – «рій молодий» (КПС: 170); *старі́ця* – «старе русло річки» (СУМ-11, IX: 657) і термін *старі́ця* – «рій, що вже роївся» (КПС: 316).

Перенесення відбулося на основі збереження ознаки ‘старий’, натомість змінилися диференційні семи: ‘чоловік’→‘ящиківий вулик’, ‘жінка’→‘рій’;

•за особливостями руху: *танок (танець)* – «сукупність пластичних і ритмічних рухів певного темпу й характеру, що їх виконують у такт певній музиці» і термін *танок* – «однотипні ритмічні рухи бджіл-розвідниць, якими вони вказують іншим бджолам родини напрям польоту за взятком» (СУМ-11, X: 32–33; СБНРУ: 333; ССДБ: 615; КПС: 324). При цьому інтегральна сема ‘ритмічні рухи’ є спільною для всієї семантичної структури слова; нова семема відрізняється диференційними семемами: ‘пластичні’ → ‘однотипні’ та ‘виконують у такт певній музиці’ → ‘вказують іншим бджолам родини напрям польоту за взятком’. Аналогічно *свистуні* син. *рій безматковий* (КПС: 292) і *повзуні* (СБНРУ: 324).

Зооморфні метафори реалізуються на основі зовнішньої подібності, утворені шляхом ретермінологізації. Напр., у сучасній українській мові семантична структура слова *борода* представлена такими значеннями (див. **Рис. 3. 10.**):

Рис. 3. 10.

*Семантична структура слова **борода***

Термін *борода* «розсипчаста висяча купа бджіл на внутрішній або зовнішній стінці вулика» (Словарь пчеловода. Ел. ресурс; СБНРУ: 293) утворено на основі спільної семи ‘кількість чогось’, зовнішня подібність купи бджіл, яка має форму бороди.

Серед зооморфних метафор в УБТ помітне місце займає соматична лексика – назви частин тіла людини, тварини (напр.: *вусик, борода, голова, ніжка*) та елементи внутрішньої будови людини і тварини (*маточка, язичок*) (СБНРУ: 299, 300, 314, 319, 340). У сучасній українській мові названі слова вживаються в загальному та в термінологічному значеннях, деякі з них можуть обслуговувати одночасно різні

терміносистеми, напр.: *вўзол, жолобóк, мáточка, осéрдя, підборíддя, трахе́ї* (медицина, біологія, садівництво) (СБНРУ: 298, 304, 323).

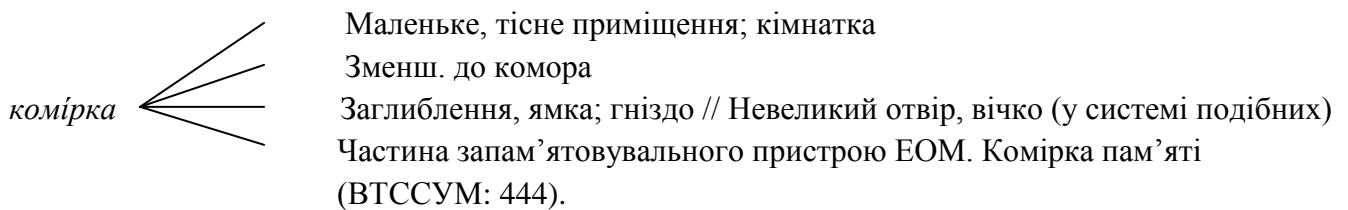
Принагідно зазначимо, що незначна кількість термінів-метафор в УБТ утворені на основі подібності фізіологічних і психологічних вражень від сприйняття різних об'єктів (перенесення від сфери конкретно-фізичного світу до абстрактних відношень та перенесення внаслідок актуалізації асоціативної ознаки, зокрема емоційно-оцінного характеру). Це в основному терміни-словосполучення «*мóва*» *бджіл* (історично розвинута форма зв'язку між бджолами в сім'ї, яка відбувається за допомогою харчових контактів, хімічних, нюхових, звукових, тактильних подразнень і спеціальних рухів (СБНРУ: 317; КПС: 378); «*спів*» *мáтки, «тїóкання» мáтки* (перегукування молодих маток під час виходу із маточника (СБНРУ: 333; ССДБ: 593), «*квáкання» мáтки* (глухий звук від коливання грудних дихалець матки, яка сидить у маточнику (КПС: 107; СБНРУ: 333).

Метафорична номінація в УБТ є різною за частиномовною належністю – (іменники, менше прикметники і дієслова) та структурою – однослівні терміни і терміни-словосполучення, складниками яких є загальноживані слова (процес термінологізації) або терміни інших терміносистем у новому – термінологічному значенні (ретермінологізація). Зокрема, крім проаналізованих вище метафор-іменників, утворених термінологізацією та ретермінологізацією, засвідчено прикметник та дієслова, які реалізуються в процесі детермінологізації. Напр., метафора-прикметник *воскувáтий* («кольором схожий на віск» (СУМ-11, I: 744), утворений на основі зовнішньої подібності (предмет *віск* та його ознака) та метафори-дієслова за функційним призначенням на основі перенесення значень термінів *врої ти, врої тися* «створитися; вилітати роєм» (СБАРУ: 298) утворено загальноживані слова *врої ти* «уявити, подумати» і *врої тися* «з'явитися, виникнути в чийсь голові (про думку)» (ВТССУМ: 162) із спільною архісемою 'з'явитися, створитися'.

Метафоричний образ у деяких термінах УБТ використаний у формі атрибутивних і субстантивних словосполучень, які набули поширення особливо останнім часом. Серед них: *півчий первák* (*півчий* – учасник церковного хору

(ВТССУМ: 762) стало основою терміна *півчий первак* – перший щойно вилетілий рій, який своїми звуками («співом») оповіщає інших бджіл про напрямок узятку, *гроно бджіл*, *гроно ройовé* (ССДБ: 593; СБНРУ: 301, 322) тощо.

3.1.2.2 Метонімізація для УБТ, порівняно із метафоризацією, є менш продуктивною. Метонімія, як зазначає О. О. Тараненко – це «загальномовний семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної їх суміжності, дотичності (просторового, часового, атрибутивного та ін. характеру) при відображенні в свідомості мовця» [201: 312]. Метонімічні перенесення значень в УБТ як суміжність ознак, наявних у значенні первинного слова й ознак похідного, спостерігаємо в основному на прикладі термінів, які належать до периферії термінополя «БДЖІЛЬНИЦТВО». Напр., на основі просторової суміжності утворено термін *комірка*. Семантична структура загальноновживаного слова *комірка* складається із таких семем (дет. **Рис. 3. 11.**):

Рис. 3. 11.

Семантична структура слова комірка

Одне із значень («заглиблення, ямка; гніздо») загальноновживаного слова *комірка* набуло термінологічності за функційним призначенням (*бджіл.*) «витягнене бджолою шестигранне гніздо на восковому листі, яке слугує житлом і місцем для відкладання яєць» (СУМ, IV: 246; СБНРУ: 311): за збереження архісеми «заглиблення, ямка» з'являється диференційна сема «витягнене бджолою шестигранне гніздо».

Метонімічні перенесення в УБТ відбуваються за різними моделями: 1) назва дії / процесу → назва наслідку дії (*запечаткування* «процес, за якого бджоли покривають воском (воскові кришечки) бджолині стільники з медом» (КПС: 87) → аналогічно *дія* за знач. *запечатувати* «закриваючи що-небудь скріплювати печаткою; накладати державну печатку, пломбу для забезпечення недоторканості

чого-небудь або з метою заборони користування чимось; опечатувати» (СУМ-11, III: 251); *запíлення* «запилення рослин бджолами під час збирання ними нектару; деяких розводять тільки для запилення рослин» (СБНРУ: 305) → *дія* за знач. *запíлювати* (*бот.* переносячи пилок квітки (з тичинок на приймочку маточки або на верхівку насінного зачатка), здійснювати запліднення рослини) (СУМ-11, III: 252); *обліт* «перший весняний виліт бджіл (матки)» (КПС: 187–188; СБНРУ) → *дія* за знач. *обліта́ти*¹ «літаючи, здійснювати круг по колу» (СУМ-11, V, с.527–528); *розмно́ження* «полягає у відкладанні яєць маткою» (СБНРУ: 328) → «розплоджуватися у великій кількості» (СУМ-11, VIII: 743); 2) предмет → те, що в ньому (*медя́нка* (посудина) → *ві́пив медя́нку* (страва з меду); *ву́лик* (приміщення для бджіл → бджоли); 3) продукт, матеріал → виріб з нього (*мед* продукт, напій з нього) та ін.

На основі метонімії як одного із лексико-семантичних способів термінотворення в досліджуваній терміносистемі спостерігаються такі семантичні явища як апелятивізація, онімізація, менше трансонімізація. Процес онімізації перехід загальних назв у власні назви без змін своєї звукової структури [72: 404] характерний на ранніх етапах формування УБТ. У давньоруській мові зафіксовано вживання назви *пчела́* («медоносная муха») на позначення поняття «книга изъ числа книгъ новаго закона (отъ Апост. запов.)» – *Пчела́* (ССДЯ, II, 2, стлб. 1758). Цей спосіб семантичного переосмислення відбувається називанням одних предметів іменами інших, що перебувають із першими у відношенні асоціації за суміжністю, напр.: *липівка* (липовий мед) > *Липівка* (назва села); *бо́ртне* (відносно до борті) > *Бо́ртне* (назва населеного пункту, населення якого займалося бортництвом) (СГУ: 93, 106); *медівка* (посудина для меду) > *Медівка* (назва спиртного напою); *медівні́к* (пасічник) > *медівні́к* (назва медового пряника) (СУМГ, II: 415). Протилежним до онімізації є явище апелятивізації (деонімізації) – перехід власного імені в загальне без афіксації (СЛ: 34). Унаслідок семантичного зміщення те саме слово починає позначати інші речі, наприклад, перенесення назви міста на назву предмета: *Петербу́рг* – назва міста і *Петербу́рг* – назва першого рамкового вулика,

зробленого руками П. І. Прокоповича (СБНРУ: 321–322); імені винахідника на назву вулика: *Рут – рут* (син. *вўлик Рўта* (КПС: 288), решітки: *Ганеман* (син. *решітка ганеманівська* (КПС: 280). Процес трансонімізації – перехід з одного ономастичного поля до іншого (СЛ: 426) представлений кількома лексемами: *Бджілка* – назва цукерки й періодичного видання; *Медівнік* – назва торта і медового пряника; *Медовий Спас* – дата закінчення медозбору і назва свята. Найбільше термінів зазнали метафоричного переосмислення значень загальноживаних слів на основі зовнішньої подібності. Термінологічне значення найяскравіше виявляється у лексико-граматичній групі іменника.

Морфолого-синтаксичний та лексико-синтаксичний способи творення в УБТ є непродуктивними.

3.2 Особливості творення термінів-словосполучень української бджільницької термінології, їх моделі

Одним із найпродуктивніших засобів творення термінів-словосполучень (далі – ТС) в УБТ є синтаксичний спосіб, пояснюється потребами науки максимально точно передавати зміст наукових понять, конкретизувати їх. «Терміни-словосполучення, з одного боку, мають властивості терміна, а з другого – словосполучення. Як різновиду терміна йому властива системність, наявність дефініції, тенденція до моносемії в межах свого термінологічного поля. Як різновид словосполучення є певною синтаксичною конструкцією, що складається з двох або більше слів на основі підрядного граматичного зв'язку» [187: 88].

Серед основних ознак термінів-словосполучень Ф. А. Циткіна виділяє: утворення їх за певними словотвірними моделями, необхідними для систематизації та класифікації споріднених понять; чіткість у вираженні семантичних зв'язків між компонентами ТС; можливість вираження об'єктних, означальних відношень та ін. [233: 58]. Однією з особливостей ТС, на думку О. С. Полешко, є порядок слів, який має бути дотриманий, у протилежному випадку таку мовну одиницю не можна вважати терміном [166: 82]. Іншого погляду дотримується О. В. Суперанська, яка вважає, що будь-який порядок компонентів є нормативним, головне, щоб зміст

складної термінологічної конструкції від цього не змінювався. Терміни-словосполучення прозоро, елементарно відбивають суть понять, позначають класи предметів, відбиваючи в них родо-видову ієрархію понять [198: 99].

За структурною організацією бджільницькі ТС поділяємо на дво- та багатокомпонентні конструкції. Серед двокомпонентних словосполучень переважають моделі «іменник + прикметник» (*надéвий взяток, пáсічне бджільніцтво, клей бджолі́ний, рій штучний, конді́терський мед*); «іменник + іменник» (*будівніцтво стільників, ві́від ма́ток, налі́т бджі́л*) та «прикметник + іменник» (*бджільніцтво бортьове́, крі́шечки во́скові, споруда во́скова* (СБАРУ) та ін. В атрибутивних словосполученнях іменник виражає родові поняття, а прикметник вказує на його видові ознаки. Опорним компонентом (словом) у терміні-словосполученні, утвореному за моделлю «іменник + іменник» виступає іменник у родовому відмінку, напр.: *розвéдення бджі́л, викáчування меду* та ін. «Широкий поняттєвий зміст базового терміна, На думку О. В. Чумак, знаходить реалізацію в узагальнених лексичних значеннях, яке у частині терміноодиниць зберігається впродовж тривалого часу, в інших – переважно розширюється утворенням нових лексико-семантичних гнізд» [238: 17–18]. Двочленний термін є «мовним засобом систематизації, оскільки одна частина спільна з іншою, а друга – відмінна риса» [245: 38].

За своєю структурою трикомпонентні бджільницькі ТС поділяються на словосполучення, утворені за моделями «іменник + прикметник + іменник» (*члéник ні́жньої щелéпи*), «іменник + іменник + іменник» (*ніж для виріза́ння меду, тривалі́сть життя бджі́л*), «дієслово + іменник + іменник» (*заселя́ти ву́лик бджо́лами*), «іменник + прикметник + прикметник» (*вогні́вка бджолі́на вели́ка, міль во́скова вели́ка*) та ін. (СБАРУ). У таких складених конструкціях «яскраво виражений зв'язок між поняттями, що співвідносяться з кожним терміном. Цей зв'язок підкреслюється не тільки значенням терміноелементів, й їхньою формою і синтаксичними відношеннями в межах словосполучення» [75: 86].

Основними чинниками специфічної термінологічної стійкості різноструктурних словосполучень Б. П. Михайлишин вважає: 1) неодмінність зв'язку словосполучення з денотативно-сигніфікативним комплексом, який представляє певний фрагмент довкілля, перебуває у складі конкретної галузі знань чи принаймні сфері зацікавлень фахівців і закономірно передуює термінологічній номінації; 2) постійний порядок складників, зміна яких призводить до втрати стійкості і як наслідок – детермінологізації номінантів; 3) функціонування ТС у спеціальних текстах, закріплення його як поняттєво-вербального комплексу в активі користувачів, передусім фахівців конкретної галузі знань; 4) поширеність таких комплексів зі сфери функціонування на сферу фіксації та їх закріплення [133: 50].

За типом синтаксичного зв'язку усі бджільницькі ТС подалені на підрядні й сурядні. На характер синтаксичних зв'язків між повнозначними частинами мови у структурі термінологічної моделі впливають службові частини мови, зокрема прийменники та сполучники [238: 75]. Їх наявність у УБТ уможливила диференціювати граматичні конструкції на: а) безприйменникові: *організа́ція пасіки, мускулату́ра бджоли, зняття́ магазі́нів, купа́жування́ меду* та ін.; б) прийменникові: *посу́дина **для** ме́ду, бідо́н **для** ме́ду, борода́ з бджі́л, загі́бель **від** го́лоду, законода́вство з бджі́льни́цтва, вілі́т **за** взя́тком, мі́тка **у** ма́тки, перето́плювання **на** віск* та ін. У досліджуваній терміносистемі прийменникові конструкції характерні в основному для субстантивних словосполучень з іменником у ролі залежного компонента: *паві́льйо́н **для** ву́ликів, прес **для** ме́ду, кочі́вля з бджо́лами*. В меншій кількості засвідчені іменні ТС із детермінованим прикметником чи дієсловом, зокрема: *безпе́чний **для** бджі́л, виліта́ти **за** взя́тком* (СБНРУ: 292, 295), *шкі́длі вий / нешкі́длі вий **для** бджі́л*.

Багатокомпонентні (чотири-, п'яти- і більше) ТС відносимо до термінів-описів понять (прототерміни). Серед них виділяємо конструкції: а) з парними прийменниковими структурами (два і більше прийменники), напр.: *відво́док із ма́ткою **для** боротьби́ з ро́їнням; перене́сення ра́мок з гнізда́ в магазі́н **для** ме́ду;* б) сполучникові із сурядним видом зв'язку (із сурядним єднальним сполучником *і*,

який виконує функцію зв'язки послідовної ознаки єдиного об'єкта), напр.: *динаміка вмісту і складу восків*; в) прийменниково-сполучникові, напр.: *наявність здорової і плідної матері в бджоліній сім'ї*; *право власності на рій, що влітєв*; *шкідникі, що розкрадають мед і пергү*; *мед для зимової і весняної підгодівлі бджіл* та ін.

Отже, ТС – повноцінні члени термінологічної системи бджільництва; їм властива номінативна функція, вони мають виразні систематизувальні властивості, ними легше передати відношення, належність терміна до класифікаційного ряду. Специфіка формування синтаксичних одиниць УБТ на рівні словосполучень дає змогу класифікувати їх за морфологічною природою домінантного компонента. І. Рис пропонує класифікацію за морфологічною належністю головного слова. Він ділить словосполучення на іменні, дієслівні та адвербіальні [249]. За формально-граматичним принципом або частиномовною належністю опорного слова синтаксичної конструкції усі бджільницькі ТС поділяємо на три групи: іменні – субстантивні, дієслівні – вербальні та прикметникові – ад'єктивні (до них належать і прислівникові).

3.2.1 Субстантивні, вербальні та ад'єктивні двокомпонентні терміно-словосполучення

Субстантивні ТС досить продуктивні в УБТ, для них характерна майже необмежена, в структурному відношенні, можливість конкретизації, уточнення семантики головного слова, а також залежних від нього слів, виражених іменниками [218: 163]. Субстантивні ТС бджільництва поділяємо на:

а) субстантивно-субстантивні словосполучення з детермінованим іменником, де залежний іменник виявляє своє відношення до опорного іменника переважно у формі родового відмінка, напр.: *бак медогонки*, *ворог бджіл*, *дах вулика*, *спілка бджолярів* (СБАРУ: 305, 307, 312, 314, 320) а також у непрямому відмінку – *віставка меду*, *сорт меду*, *суміш пилку*, в яких «друге слово пояснюється першим тільки через власний предметний зміст, що зберігає всю повноту своєї самостійності» [28: 44];

б) субстантивно-ад'єктивні словосполучення утворюються приєднанням до іменника узгоджуваної з ним прикметникової форми (власне прикметника і дієприкметника). Зокрема: *бджола́ домашня́, мед відка́чаний, ро́їння шту́чне, па́січник лісови́й* та ін. (СБАРУ: 293, 302, 317, 320), в яких залежне слово вказує на ознаку або властивість названих предметів чи особи, напр.: *ма́точник запеча́таний, медо́гнка відцентро́ва (радіа́льна), ву́лик коло́дний* та ін. Бінарна модель A+S є найпродуктивнішою для творення термінів УБТ, у них найяскравіше простежуються гіперо-гіпонімічні відношення між компонентами складної термінологічної структури, напр.: *ву́лик – в. лежа́чий, в. дзвоноподі́бний, в. книжко́вий, в. коло́дний, в. контро́льний, в. магази́нний, в. нерозбі́рний, в. примáнковий, в. ра́мковий, в. скляни́й, в. спостере́жний, в. стандар́тний* та ін. Прикметники є залежним членом названих ТС, здебільшого відіграють класифікаційну роль і «відбивають зазвичай родо-видові відношення між предметами, поняттями, явищами» [50: 50]. Субстантивні словосполучення із детермінантом прикметником можуть уточнюватися конкретизуватися другим, третім і т. ін. неоднорідними залежними прикметниками, семантика яких стосується не тільки домінантного слова, а всього бінарного словосполучення як єдиної складної синтаксично-семантичної одиниці [218: 183]. Напр.: *бджола́ інді́йська (мала́, вели́ка), віск тверди́й блиску́чий* (СБАРУ: 293, 302, 317, 320). Незалежно від місця його компонентів головним залишається іменник, лексичне значення якого зберігається, напр.: *ву́лик плéтений соло́м'яний* або *плéтений соло́м'яний ву́лик*.

У групі «означального» атрибутом може виступати прикметник (якісний, відносний, присвійний) і дієприкметник (активний і пасивний). До словосполучень із дієприкметником у ролі залежного слова належать: *сти́льнийк відбудова́ний, розплі́д завме́рлий, розплі́д запеча́таний (закри́тий)* (СБАРУ: 315, 326, 331). Дієприкметники як денотати субстантивних ТС подібно до прикметників вступають із родовим словом у атрибутивні відношення, тобто передають активне або пасивне значення, напр.: *мед обрóблений, ра́мка навóщена* та ін.

в) субстантивно-вербальні ТС з дієсловом (у формі III особи) у ролі залежного слова вказують на атрибутивні відношення з об'єктними й означально-обставинними відтінками, напр.: *мітити м'ятку*, *освітлювати мед*, *відбирати мед*, *збирати пиліок*, *огрібати рій* та ін. У складі цієї підгрупи виділяємо ТС, які співвідносні з дієслівними, напр.: *перенесення пилку* і *переносити пиліок*, *перетоплювання стільників* і *перетоплювати стільникі*, *струшування бджіл* і *струшувати бджіл*.

г) субстантивно-нумеральні ТС із залежним словом, вираженим кількісним чи порядковим числівником, є малопродуктивними для творення термінів УБТ і представлені кількома прикладами, де число лічильного ряду виражене порядковим числівником, напр.: *рій перший*, *рій другий*, *рій третій*.

Вербальні ТС. Семантико-синтаксичні межі дієслова як головного члена терміна-словосполучення досить широкі. Виступаючи в ролі граматично організувального слова в словосполученнях, дієслово зближується з іменниками, неозначеною формою дієслів, прислівниками і (обмежено) субстантивованими прикметниками [218: 130]. У бджільницькій термінології продуктивними є вербально-субстантивні ТС, для «семантики яких характерне називання дії, реалізації її об'єкта, а також називання кількісно-просторових, кількісно-часових і суто якісних показників її виявлення. В таких ТС залежні іменники безприйменникових та прийменникових конструкцій уживаються у формі родового, менше знахідного, давального та місцевого відмінків. Вони вступають в об'єктні смислові відношення з граматично головними дієсловами» [т. с.: 130–131]. В УБТ засвідчено ТС, де іменники вживаються у **род.в.** – *відріювати бджіл*; *зроїти*, *нароїти бджіл*; **знах.в.** – *прополісувати гнізда*; *підвостковувати*, *підвощувати*, *вощити рамку*; *перетоплювати віск*, *мед*; **місц.в.** – *бортникувати в лісі*; *бджолярувати*, *пасічникувати на пасіці*; **дав.в.** – *роїтися бджолам*, *змітчитися м'ятці*.

Ад'єктивні ТС менш продуктивні для досліджуваної термінології, ніж субстантивні та вербальні, напр.: *сім'я безм'яткова*, *пасовище бджоліне*, *енергія*

ройова́, пра́во бджі́льни́цьке (СБАРУ). Продуктивною є модель ад'єктивно-субстантивних ТС, утворена поєднанням головного прикметника або дієприкметника (галузевого) й залежного іменника, напр.: *вагі́ ву́ликові, взя́ток некта́рний, де́рево бортьо́ве, розплі́д трутне́вий* та ін. Ад'єктивні ТС виражають об'єктні та означальні відношення, що вказують на активну чи пасивну якість, властивість, об'єкт виявлення ознаки тощо, напр.: *ліс нектароно́сний, пласти́нка во́скова*. Семантична структура окремих ад'єктивних словосполучень співвідносна з дієслівними словосполученнями, напр.: *лікува́ння бджоли́ною отру́тою і лікува́ти бджоли́ною отру́тою; об'єднува́ння бджоли́них сіме́й осі́ннє та об'єднува́ти бджоли́ні сім'ї́ восе́ні*. Серед три- та полікомпонентних ад'єктивно-субстантивних ТС засвідчено такі: *будова́ бджоли́них сті́льників, продукті́вність бджоли́ної сім'ї́, підста́вка ву́ликова переносна́, гу́сениця во́скової мо́лі вели́кої, запáс медо́вий бджоли́ної сім'ї́, ка́рта пилко́вих спéктрів ме́ду* та ін.

У термінології бджільництва наявні терміни-епоніми (дво- та трикомпонентні), складниками яких є власні назви. У таких ТС відбиті певні історичні відомості про бджолярів, вчених різних країн, винахідників (їхні імена), які працювали й залишили помітний слід у розвитку бджільництва. Серед них більшість назв на позначення різновидів вулика, напр.: *ву́лик Прокопо́вича* [171: 125], *ву́лик Да́дана* (конструктор Шарль Дадан), *ву́лик Ге́ддона* (бджоляр Геддон), *ву́лик Да́дана-Бла́тта* (імена двох західноєвропейських бджолярів Ш. Дадана та Е. Блатта), *ву́лик Ла́йанса* (французький бджоляр-учений Ж. Лайанс), *ву́лик Ла́нгстрота* (розроблений американським бджолярем Л. Лангстротом), *ву́лик Ру́та* (американський бджоляр А. Рут), *ву́лик Ха́нда* (конструктор Ж. Ханд) *ву́лик Гра́венхорста* (СБНРУ: 298), а також методів – *проти́ройови́й ме́тод Ва́щенка* [171: 125], *ві́готовлення середо́вища Че́репова* (ЧССП: 11); *ві́готовлення середо́вища То́машеца, ві́готовлення середо́вища Уї́лліса-Го́ббза* (Бейлі) (ЧССП: 11). Для таких термінів-епонімів типовою є модель «ім. + власна назва в род. в.».

3.2.2 Багатокомпонентні бджільницькі терміни-словосполучення утворено на основі конкретизації – більш повного і точного опису змісту певних понять даної галузі. Проміжною ланкою між дво- та багатокомпонентними словосполученнями є трикомпонентні, утворені за моделями: 1) «S+A+A», напр.: *бджола́ індійська малá, вогні́вка вели́ка воці́нна (малá), мед стільникóвий секці́йний* (СБНРУ: 291, 297–298, 310, 312, 316) та ін.; 2) «S+S+A», напр.: *ана́ліз ме́ду тилко́вого, будівні́цтво стільникі́в серцепо́дібне, загі́бель бджі́л весня́на (зимóва, ма́сова)* (СБНРУ: 290, 293, 305–306); 3) «S+A+S», напр.: *ана́ліз това́рного ме́ду, злі́вок очи́щеного во́ску* (СБНРУ: 290, 306), *воскови́тість во́скової сировини́, класифіка́ція нектароно́сних рослі́н* (ЧССП: 6, 53, 130) та ін.; 4) «S+S+S», серед яких виділяємо безприйменникові (напр.: *вентилюва́ння ву́лика бджо́лами, діагно́стика хворо́б бджі́л* (ЧССП: 38, 86), *інсти́нкт будівні́цтва комі́рок* (СБНРУ: 307) та прийменникові (напр.: *апарáт для чи́щення ву́сиків, гото́вність ма́тки до заплі́днення* (СБНРУ: 290, 301). Основними компонентами для творення подібних термінів-словосполучень є ускладнення двокомпонентного ТС ще одним словом, напр.: *кліточка ма́ткова – кліточка ма́ткова дере́в'яна*; на основі моделі «S+S» твориться модель «S+S+A», напр.: *збір во́ску – збір во́ску ва́ловий*.

Зі збільшенням кількості семантично поєднаних компонентів утворюються багатокомпонентні терміни-словосполучення, які можуть бути безприйменниковими, прийменниковими і сполучниковими. У сучасній лінгвістиці досі немає єдиного підходу визначення допустимої кількості складників терміна-словосполучення. Висвітлення цієї проблеми знаходимо в працях В. М. Лейчика [110; 111], К. Я. Авербуха [1], Л. О. Симоненко [189; 190], О. А. Лисенко [118]; В. Гриньова-Гриневи́ча [42]. Вирішальним чинником, що визначає межі терміна-словосполучення, або його оптимальну довжину, на думку В. М. Лейчика, є лінгвістичний довжина і структура лексичних одиниць, що переважають у певній мові в певну епоху [111: 67]. К. Я. Авербух і О. А. Лисенко вважають, що наявність таких багатокомпонентних ТС не повинно перевищувати норми двадцяти моделей

[1; 118]. На нашу думку, якщо полікомпонентні ТС позначають чітке наукове поняття і мають дефініцію, зафіксовану в словниках, то це відповідає нормам термінологічної номінації (терміна), їх можна вважати термінами. Напр., *головна весняна ревізія пасіки* – «визначення кількості стільникових рамок, воскової сировини, воскозабезпеченості бджолосімей для створення умов для їхнього розвитку у весняний період» (ССДБ: 168–169; ЧССП: 32). Якщо багатокомпонентний термін не відповідає цим умовам, його потрібно уникати. Напр., термін *правила узяття й відправлення трупів бджіл у ветбаклабораторію для встановлення діагнозу* із значенням «правила, яких бджоляр повинен дотримуватися перед лабораторною діагностикою» можна замінити терміноодиницею *правила підготовки до ветбаклабораторної діагностики* (ССДБ: 518–519), використовують як термін для назви новостворених понять галузі, але які не відповідають основним вимогам до терміна.

Серед полікомпонентних конструкцій засвідчено:

- чотирикомпонентні – *оренда бджоліних сімей для заплілення; лікувальні якості маточного молочка* (ЧССП: 16, 154); *аналіз приростів контрольного в'улика; виготовлення маткових м'сочок штампуванням; вирізання стільників із трутнєвим розплідом* (СБНРУ: 290, 295) та ін.;

- п'ятикомпонентні – *терміни ізоляції бджіл при використанні пестицидів* (ЧССП: 335); *визначення наявності матки в бджоліній сім'ї; втрата запасів меду бджоліною сім'єю; перевірка стану бджіл після перезимовування* (СБНРУ: 292, 295, 322) та ін.;

- шестикомпонентні – *рій подальший, що відійшов від раннього і сильного первака* (СБНРУ: 327); *індивідуальний відбір з оцінкою маток за якістю потомства* (ЧССП: 116); *шприц для обпріскування бджіл водою при осаджуванні рою* (СБНРУ: 298, 339) та ін.;

- семикомпонентні – *сім'я, що не постачає личинок робочих бджіл для виведення маток* (СБНРУ: 330); *охорона пасік від заносу збудників заразних хвороб*

бджіл; загіббель бджоліної сім'ї внаслідок поганої вентиляції вулика (ЧССП: 232; СБНРУ: 305) та ін.

Засвідчено поодинокі приклади 8-ми та 11-компонентного словосполучень, відповідно: *ділянка радіусом не менше п'яти кілометрів, де відсутні вулики з бджолами; пристрій для одночасного наколювання комірок на певній площі стільникової рамки перед відкачуванням меду* (СБНРУ: 302, 325).

Творення та вживання вищеназваних багатоконponentних конструкцій зумовлено потребою уточнення, конкретизації родового поняття. Оптимальними, на думку З. М. Осипенко, є чотири- й п'ятикомponentні ТС [156: 40]. Л. О. Симоненко вважає, що «термінологізацію багатоконponentних словосполучень можна вважати відносною, тому що вони є здебільшого описом поняття; базою їх творення є дво- і трикомponentні словосполучення» [187: 91].

Терміни-словосполучення є одним із активних шляхів поповнення галузевих термінологій, у тім числі й бджільницької. Більшість із них двокомponentні, що зумовлено розвитком та ускладненням бджільницьких понять. «Поповнення терміносистеми суміжно галузевими термінами та загальноновживаними словами зумовили потребу конкретизації термінів-однословів домінуванням понять словосполученнями. Цей тип термінів характерний для називання всіх поняттєвих категорій» [196: 14]. Двокомponentні ТС є базою для творення три- і більшекомponentних термінів, напр.: *злівок вóску – злівок очіщеного вóску злівок очіщеного вóску крúглий* (СБНРУ: 306); *пáсічник кочовій – пáсічник кочової пáсіки пáсічник, що займáється кочовім бджільніцтвом*; (т. с.: 297) та ін.

Висновок до розділу 3

Словотвірною-структурною організацією українських бджільницьких термінів на лексико-граматичному рівні засвідчила продуктивність способів творення термінів різної частиномовної належності. УБТ послуговується словотвірними моделями загальноновживаної мови.

За словотвірною структурою терміни бджільництва є однослівними (композити та юкстапозити) та словосполученнями. Основними способами творення термінів-однослівів в УБТ є морфологічний і неморфологічний, термінів-словосполучень – синтаксичний спосіб.

Морфологічне термінотворення полягає у поєднанні афіксальних морфем з кореневою або похідною частиною слова за законами словотвору української мови. Досить продуктивною є суфіксація та композиція. Терміни-композити функціонують у тісному зв'язку з системою словосполучень. Об'єднання в одному слові по кілька основ дає можливість точно характеризувати предмети та явища за кількома ознаками.

Серед неморфологічних способів творення УБТ є продуктивним лексико-семантичний спосіб (вторинна номінація) – зміна значення твірного слова при збереженні його звукової структури внаслідок метафоричних та метонімічних перенесень, та синтаксичний. У термінах-словосполученнях, утворених синтаксичним способом, відбита вся комплексно-структурна складність УБТ. Найпоширенішими словотвірними моделями є дво- і трикомпонентні словосполучення, що зумовлено здатністю повніше й точніше відобразити ознаки позначуваного поняття. Менш продуктивними є багатоконпонентні, оскільки вони не відповідають основним вимогам до терміна й незручні в користуванні.

Основні положення розділу відбито в окремих публікаціях [305; 307; 313].

ВИСНОВКИ

Українська бджільницька термінологія на сучасному етапі – є сформованою, системно й структурно організованою сукупністю термінів, які утворюють її термінополе. Вона належить до одного з найдавніших шарів лексики української мови. Основою її творення є загальноживана лексика, запозичення до її складу почали проникати з ХХ ст. Вони здебільшого стосуються периферії УБТ.

Лінгвістичні особливості формування УБТ полягають у визначенні часу і передумов становлення термінів бджільництва відповідно до розвитку української мови та історії самої галузі в Україні.

У формуванні УБТ виділено чотири періоди: I – поява лексики бортництва (X – середина XIV ст.), якому передували збирання меду диких бджіл; II – формування прототермінології колодного пасічництва (II половина XIV ст. – кінець XVIII ст.); III – формування термінології рамкового бджільництва (початок XIX – кінець ХХ ст.); IV – формування термінології промислового бджільництва (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), останній є найпродуктивнішим періодом у формуванні, систематизації та вноормуванні сучасної термінології бджільництва. Зародження й формування лексики бджільництва пов'язане з дією мовних та позамовних чинників: науково-технологічного (виробничого), історико-політичного, економічно-правового, культурно-освітнього. Розвиток УБТ відбувався разом із становленням бджільництва як галузі народного господарства, забезпечення його технічними винаходами та розвитком лексичної системи української мови.

Ядром УБТ є назви праслов'янського походження (*бортъ, воск (віск), рой (рій), трут, бджола*), які в процесі розвитку лексичного складу УБТ стали основою творення терміносистеми бджільництва. Названі терміни відбивають стабільність досліджуваної лексики впродовж усіх етапів її формування; вони є родовими назвами полікомпонентних термінів-словосполучень, а також основами продуктивних дериваційних моделей.

Із самого початку свого зародження лексика бджільництва мала риси стихійно організованої системи, яка об'єднувала в своєму складі назви осіб, приміщень, продуктів бджільництва, знарядь праці, угідь та ін., відбивала процес пізнання

людиною живої природи. З розширенням знань про живу природу народна термінологія стала передумовою формування наукової термінології, що пов'язане із упровадженням раціонального пасічництва та розвитком бджільництва як науки, появою перших наукових праць вітчизняних учених (Н. М. Витвицького, П. І. Прокоповича, П. П. Ричкова та ін.).

УБТ – відкрита терміносистема, що зазнає постійних змін у кількісному (сучасна терміносистема бджільництва налічує близько 10 тисяч термінів) і якісному (розширення / звуження семантики) аспектах. За генетичними особливостями досліджувана термінологія у своїй основі є питомою, запозичені терміни (*аніди, максила, гемолімфа* та ін.) здебільшого перебувають на периферії галузі. Значну частину запозичень бджільницьких термінів становлять запозичення з англійської, грецької та латинської мов; порівняно менший пласт запозичень із слов'янських – старослов'янської та російської мов. Ступінь запозичення галузевих терміноодиниць в УБТ невисокий, оскільки вузькогалузева термінологія є автохтонною.

Системно-структурна організація української бджільницької терміносистеми відбита в польовій моделі термінології; тематичній та лексико-семантичній організації терміноодиниць у групи; у побудові вертикальних (послідовне включення слів нижчого рівня у вищий – представлена гіперо-гіпонімічними та партитивними відношеннями) і горизонтальних зв'язків (синонімії, антонімії, полісемії, омонімії).

Польова структура УБТ полягає в її побудові за категоріями: лексико-семантичне мегаполе (ЛСМегП) → лексико-семантичне макрополе (ЛСМакП) і термінологічне мегаполе (ТМегаП) → термінологічне макрополе (ТМакП) → мезополе (ТМезП) → термінологічне мікрополе (ТМікП). Термінополе «БДЖІЛЬНИЦТВО» має ядро-периферійну структуру: центр ядра (ключові слова, які є базовими термінами кожного періоду), ядро (вузькогалузева / вузьковживана термінологія), ближня периферія (міжгалузеві терміни) та дальня периферія (загальнонаукові терміни). Досліджуване термінополе представлене своєрідною структурою аналізованої предметної галузі по вертикальних та горизонтальних

зв'язках. Вертикальна організація ТМегаП «БДЖІЛЬНИЦТВО» є структурою нижчих полів → термінологічні макрополя → мезополя → мікрополя як тематичні групи та їхні підгрупи, які в кінцевому результаті зводяться до розвинених родо-видових відношень та партитивних зв'язків, що спричиняє поділ на лексико-семантичні групи. Горизонтальні зв'язки проявляються в особливостях найменших лексико-семантичних категорій (або мікропарадигм) синонімії, антонімії, полісемії тощо, які найкраще відбиті в лексико-семантичному групуванні досліджуваної терміносистеми. Терміни кожної мікропарадигми зумовлені семантичними ознаками (в основі архісеми).

На основі логіко-поняттєвих та предметно-семантичних ознак здійснено тематичну та лексико-семантичну класифікації аналізованої термінології, виділено 29 основних тематичних груп, 40 їх підгруп; 55 лексико-семантичних груп, 45 їх підгруп та 2 мікропідгрупи.

Особливий характер, своєрідність і складність системи УБТ зумовлені лексико-семантичними відношеннями між її складниками; основою таких внутрішніх зв'язків є спільний елемент чи ознака. Системна організація УБТ виявляється в наявності у складі виділених ЛСГ / ЛСПГ парадигматико-семантичних відношень. Крім парадигм гіперонімії, синонімії й антонімії (зв'язків між термінами) для УБТС характерні полісемія й омонімія (зв'язки між значеннями полісемічного слова), які розглянуто в семасіологічному та в ономасіологічному аспектах.

Для родо-видових відношень найхарактернішою є формально-семантична еквіполентна опозиція, притаманна термінам, які мають спільну ознаку, але є різними за своїми конкретизувальними властивостями; родова сема виражена іменником, якому підпорядковується видова сема – прикметник (може бути галузевим або загальнонавживаним словом). Гіперо-гіпонімічні парадигми в УБТС здебільшого паралельних структур, в яких одному гіпероніму підпорядковуються кілька гіпонімічних груп, кожна з них утворена на основі спільного семантичного компонента.

Синонімія, та її різновиди, як прояв варіантності є продуктивним явищем в УБТ. Менш характерні антонімічні пари – семантично протиставні за певною

ознакою терміни (антоніми), які реалізуються здебільшого в складі словосполучень (переважно опозиційною семою прикметника), і є неоднорідними за ступенем протилежності термінологічних одиниць.

Полісемія в УБТ є природним явищем. Підставою для її розвитку є рухомість структури мовного знака. Полісемія є відношенням між значенням лексичних одиниць. Для УБТ властиве явище внутрішньосистемної, позасистемної та міжсистемної полісемії. Міжсистемна полісемія проявляється на нижчому і вищому рівнях розходження значень лексеми, останній з яких характерний для омогруп. Менш продуктивною в УБТС є омонімія. Омоніми виникають унаслідок внутрішніх закономірностей розвитку мови та контактів з іншими мовами. Термінологічна омонімія існує здебільшого як міжсистемне явище.

Термінотворення УБТ відбувається за загальномовними способами словотвору: морфологічного (афіксація, осново-, словоскладання) та неморфологічного (лексико-семантичний та синтаксичний). Найпродуктивнішим способом номінації є синтаксичний.

Морфологічне термінотворення в УБТ представлене афіксацією (суфіксацією, префіксацією), найпродуктивнішими суфіксами є *-ник*, *-ень*, *-ець*, *-ств-*, *-чик*, *-як*, префіксами *ви-*, *за-*. За допомогою продуктивних для УБТ твірних афіксів утворилися терміни на позначення осіб, приладів, ознак та властивостей предметів і явищ, приміщень тощо. При творенні складних термінів центральне місце посідає композиція. Терміни-композиції, менше -юкстапозити виникають здебільшого на основі словосполучень. Частиномовна належність складних термінів-однословів обмежена іменниками і прикметниками.

Неморфологічне термінотворення виявляється в лексико-семантичному способі деривації, який відбувається за процесів термінологізації або спеціалізації, ретермінологізації і детермінологізації на основі семантичного перенесення. Перехід значення (чи його компонента) назви з одного предмета на інший відбувається за зовнішньою та функційною подібністю між предметами та реаліями. Морфолого-синтаксичний та лексико-синтаксичний способи є непродуктивними для творення БТ.

Значною продуктивністю відзначається синтаксичний спосіб деривації (70 %). Аналітичним термінам властиві систематизувальні ознаки. В УБТ за кількістю компонентів вони є дво-, трикомпонентні та багатоконпонентні ТС (4, 5, 6). Частотнішими серед двокомпонентних складних термінів є субстантивні, вербальні та ад'єктивні ТС за двома основними моделями: «прикметник + іменник» та «іменник + іменник». Вихідним граматичним класом для їхнього творення є іменник.

Менш поширені багатоконпонентні терміни-словосполучення, до складу яких входять чотири і більше компонентів, об'єднані між собою одним змістом та перебувають у синтаксичних відношеннях.

Особливістю творення термінів у бджільництві є те, що вони утворені на основі базових термінів, питомих за походженням.

За структурою терміни бджільництва поділяються на два типи: 1) однослівні терміни; 2) терміни-словосполучення. Серед граматичного фонду найбільшими словотвірними можливостями відзначаються іменники та дієслова, прикметники здебільшого є складниками термінів-словосполучень і вільно вступають у дериваційні зв'язки з іменником, меншою мірою прислівники та дієприкметники. Словотворча будова кожної частини мови передбачає своєрідні лише їй словотворчі форманти.

Практичним виходом дисертаційного дослідження є Список українських термінів бджільництва (використаних для дослідження), який у подальшому стане основою для укладання дефінітивного словника українських термінів бджільництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авербух К. Я. Терминологическая вариантность: теоретический и прикладной аспекты. *Вопросы языкознания*. 1986. № 6. С. 38–49.
2. Азарова Л. Є. Складні слова в українській мові: Структура, семантика, концепція «золотої пропорції». Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2000. 222 с.
3. Апресян Ю. Д. Интегральное описание языка и системная лексикография: Избранные труды. М.: Шк. языки русской культуры: Изд. фирма Вост. лит., 1995. Язык. Семантика. (Культура.). Т. 2. 766 с.
4. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика: Синонимические средства языка. Отв. ред. В. Ю. Розенцвейг. М.: Наука, 1974. 367 с.
5. Арнольд И. В. Лексико-семантическое поле в языке и тематическая сетка текста. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность: Сб. ст. / Науч. ред. П. Е. Бухаркин. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1999. С. 250–259.
6. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. Вступительная статья. *Теория метафоры*: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. М.: Прогрес, 1990. 512 с.
7. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы. АН СССР. Ин-т языкознания. М.: Наука, 1976. 383 с.
8. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии. М.: Учпедгиз, 1957. 295 с.
9. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М.: Советская энциклопедия, 1966. 607 с.
10. Балли Ш. Французская стилистика. М.: Изд-во иностранной литературы, 1961. 394 с.
11. Бацевич Ф. С., Космеда Т. А. Очерки по функциональной лексикологии. Львов: Світ, 1997. 392 с.
12. Безпояско О. К., Городенська К. Г. Морфеміка української мови. К.: Наукова думка, 1987. 210 с.
13. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц. Кишинев: Штиинца, 1973. 372 с.

14. Боднарчук Г. Л. Становлення та розвиток бджільництва в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 06.04.01. «Історія сільськогосподарських наук». К., 2011. 213 с.
15. Бондарко А. В. Понятия “семантическая категория”, “ФСП” и “категориальная ситуация” в аспекте сопоставительных исследований. *Методы сопоставительного изучения языков*. М. : Наука, 1988. С. 12–19.
16. Боярова Л. Г. Терміни-омоніми як об’єкт лексикографії [Електронний ресурс] // Збірник наукових праць Харківського ун-ту. С. 1–11 URL : http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/boyarova/term_omonim_lex.pdf (дата звернення: 10.09.2014).
17. Боярова Л. Г., Покровська О. А. Терміни-синоніми як об’єкт термінографії (на матеріалі ринкової термінології). *Vocabulum et Vocabularium*: Сб. научн. трудов по лексикографии. Х. : ХЛО, 1996. Вып. 3. С. 60–62.
18. Бугера С. І. Організаційно-правові питання розвитку державного регулювання в галузі бджільництва України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: спец. 12.00.07. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2007. 220 с.
19. Будагов Р. А. Слово и его значение. *Научно-популярный очерк*. Ленинград : Изд-во «Ленинград», 1947. 64 с.
20. Будагов Р. А. Сравнительно-семасиологические исследования : (Романский язык). М. : Изд-во Московского университета, 1963. 302 с.
21. Бурячок А. А. Принципи моделювання семантичних полів лексики (на матеріалі східнослов’янських назв політичних відносин). *Мовознавство*. 1985. № 4. С. 41-47.
22. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика. М. : Высшая школа, 1990. 176 с.
23. Васильев Л. М. Теоретические проблемы лингвистики. Уфа : БашГУ, 1994. 207 с.
24. Васильев Л. М. Теория семантических полей. *Вопросы языкознания*. 1971. № 5. С. 105–113.

25. Винник В. О. Назви одиниць виміру і ваги в українській мові. К. : Наукова думка, 1966. 152 с.
26. Виноградов В. В. Лексикология и лексикография. М. : Наука, 1976. 310 с.
27. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова. *Вопросы языкознания*. К., 1958. № 5. С. 3–29.
28. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. *Труды МИФЛИ*. М., 1939. Т. 5. С. 3–51.
29. Вовк О. Типи і засоби номінації в українській мові. Другий Міжнародний конгрес україністів: доповіді і повідомлення. *Мовознавство*. Львів, 1993. С. 115–122.
30. Войцева О. А. Водогосподарська лексика польської мови: від давнини до сучасності. Чернівці : Букрек, 2010. 424 с.
31. Володина М. Н. Термин как средство специальной информации. М. : Изд-во МГУ, 1996. С. 5–14.
32. Гайсина Р. М. Диалектика триединства «значение форма функция» в сфере частей речи (на материале имени существительного). *Филологические науки*. 1986. № 4. С. 49–55.
33. Галкина-Федорук Е. М. К вопросу об омонимии в русском языке. *Русский язык в школе*. 1954. №3. С. 14–19.
34. Генсьорський А. І. Галицько-Волинський літопис (лексичні, фразеологічні та стилістичні властивості). К. : Видавництво Академії наук Української РСР, 1961. 284 с.
35. Гнатюк Г. М. Дієприкметник у сучасній українській літературній мові. К. : Наукова думка, 1982. 248 с.
36. Голованова Е. И. Лингвистическая интерпретация термина: когнитивно-коммуникативный поход. *Известия Уральского государственного университета*. 2004. № 33. С. 18–25.
37. Головин Б. Н. Термин и слова. *Термин и слово* : Межвуз. сб. Горький : Изд-во ГГУ им. Н. И. Лобачевского, 1980. С. 3–11.

38. Головин Б. Н. Типы терминосистем и основания их различия. *Термин и слово* : Межвуз. сб. Горький : ГГУ, 1981. С. 3–10.
39. Горецький П. Й. Історія української лексикографії. К. : Вид-во АН УРСР, 1963. 242 с.
40. Горобець В. Й. Лексика історично-мемуарної прози першої половини XVIII ст. : на матеріалі українських діаріушів. К. : Наукова думка, 1979. С. 95–98.
41. Городенська К. Г. Префіксальне словотворення. *Українська мова* : Енциклопедія / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 543.
42. Гринёв С. В. Введение в терминоведение. М. : Московский лицей, 1993. 309 с.
43. Гринев С. В. Основы лексикографического описания терминосистем: дис. на соискание науч. степени докт. филол. наук : 10.01.02. «Українська мова». М., 1990. 309 с.
44. Гринев-Гриневиц С. В., Сорокина Э. А., Скопюк Т. Г. Основы антропологистики (к лингвистическим основаниям эволюции мышления) : [учеб. пособие]. М. : Компания Спутник, 2005. 113 с.
45. Гринчишин Д. Г. Співвідношення національних та інтернаціональних елементів у мовознавчій термінології. *Науково-технічний прогрес і проблеми термінології*. К. : Наукова думка, 1980. С. 74–75.
46. Гриценко П. Ю. Моделювання систем діалектної лексики. К. : Наукова думка, 1984. 228 с.
47. Гриценко С. П. Лексичні латинізми в українськомовних текстах кінця XVI–XVII століття: [монографія]. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 367 с.
48. Гриценко А. П. Прикметники в українській мові. К. : Наукова думка, 1978. 208 с.
49. Даниленко В. П. О месте научной терминологии в лексической системе языка. *Вопросы языкознания*. 1976. № 4. С. 64–72.
50. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. М. : Наука, 1977. 246 с.

51. Дем'яненко О. Ф. Бавовниковий бавовняний бавовницький; бджолиний бджоляний бджоластий бджільницький бджільничий. *Питання мовної культури* [Об українських термінах]. 1968. Вип. 2. С. 93.
52. Денисов П. Н. Лексика русского языка и ее описания. М. : Русский язык, 1980. 253 с.
53. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики. К. : Вид-во Київського держ. лінгвістичного ун-ту, 1996. 294 с.
54. Дідківська Л. П. Словотвір, синонімія, стилістика, Л. О. Родніна. К. : Наукова думка, 1982. 170 с.
55. Долгих Н. Г. Теория семантического поля на современном этапе развития семасиологии. *Филологические науки*. 1973. № 1. С. 89–98.
56. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К. : ВД «КМ Academia», 2000. 216 с.
57. Єрофієв І. Н. До питання про старі українські міри, вагу і грошевий облік. *Роботи з метрології*. Х., 1927. Ч. 2. 164 с.
58. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси: [навч. посіб. для студентів вищих навч. закл.]. К. : Довіра, 2007. 262 с.
59. Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова. К. : Наукова думка, 1984. 255 с.
60. Журавлев В. К. Внешние и внутренние факторы языковой эволюции. М. : Наука, 1982. 328 с.
61. Зайнуллина Л. М. Ономазиологическое исследование лексики пчеловодства в башкирском языке: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01. «Украинский язык». М., 1987. 25 с.
62. Зализняк А. А. Многозначность в языке и способы ее представления. Воронеж : Изд-во Воронеж, гос. ун-та, 2004. 461 с.
63. Зиязетдинова Г. Д. Лексика пчеловодства татарского литературного языка: дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01. «Украинский язык». Казань, 2003. 192 с.

64. Иванова Т. Г. Лексика пчеловодства русских говоров Кубани: дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01. «Украинский язык». Пенза, 1973. 260 с.
65. Калинин А. В. Лексика русского языка. М. : КГУ, 1971. 141 с.
66. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов. *Комитет науч.-техн. терминологии АН СССР*. М. : Наука, 1977. 167 с.
67. Капанадзе Л. А. Взаимодействие терминологической и общеупотребительной лексики. М. : Наука, 1965. С. 166.
68. Капанадзе Л. А. О понятиях «термин» и «терминология». *Развитие лексики современного русского языка*. М., 1965. С. 75–87.
69. Караулов Ю. Н. Ассоциативные поля и активная грамматика. *Функциональная семантика (язык, семиотика знаковых систем и методы их изучения)*. М., 1997. Ч. I. С. 18–20.
70. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля. *Филологические науки*. 1972. № 1. С. 57–68.
71. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. М. : Изд-во ЛКИ, 2007. 264 с.
72. Карпенко Ю. А. Онімiзація. *Українська мова : Енциклопедія / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін.* К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 456–457.
73. Карцевский С. О. Об ассиметричном дуализме лингвистического знака. *История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях : в 2 ч. / Под ред. В. А. Звегинцева*. М. : Просвещение, 1964–1965. 3-е изд. Ч. 2. С. 85–93.
74. Кацнельсон С. Д. Общее и типологическое языкознание. Л. : Наука, 1986. 297 с.
75. Квитко И. С. Термин в научном документе. Львов : Вища школа, 1976. 127 с.
76. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения: [учеб. пособие]. К. : УМКВО, 1989. 103 с.
77. Кіндей Л. Г. Морфолого-синтаксична омонімія дієслів із префіксами *ви-*, *пере-*, *по-*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Кіровоград, 2002. 19 с.

78. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: [монографія]. НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. 335 с.
79. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. К. : Наукова думка, 1984. 251 с.
80. Клименко Н. Ф. Основоскладання. *Українська мова*: Енциклопедія / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 466.
81. Клименко Н. Ф. Українська біологічна термінологія кінця ХХ початку ХХІ ст. : Монографія. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 212 с.
82. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови. *Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України*. К., 1998. 162 с.
83. Кобозева И. М. Компонентный анализ лексического значения. *Лингвистическая семантика*. М. : Книжный дом «Либроком», 2009. 4-е изд. С. 109–122.
84. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика. М. : Эдиториал УРСС, 2000. 352 с.
85. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1961. 84 с.
86. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Львів, 1958–1960. Вип. 1, 2. 79 с.
87. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. К. : Вид-во КДУ, 1970. 307 с.
88. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. К. : Вища школа, 1987. 352с.
89. Коваль А. П. Синоніміка в термінології. *Дослідження з лексикології та лексикографії*: міжвідом. зб. / Гол. ред.: Л. С. Паламарчук. К. : Наукова думка, 1965. С. 157–168.
90. Кокойло А. В. Терминология пчеловодства русского литературного языка: дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.02 «Украинский язык». К., 1976. 214 с.
91. Коломієць В. Т. Розвиток лексики слов'янських мов у післявоєнний період. К. : Наукова думка, 1973. 304 с.

92. Корнейко І. В. Становлення термінології медичної радіології в українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків, 1996. 18 с.
93. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові. Л. : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. 519 с.
94. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: [підручник]. К. : Видав. центр «Академія», 1999. 288 с.
95. Кочерган М. П. Про системність у лексиці та семантиці. *Українська мова і л-ра в школі*. 1976. № 4. С. 38–45.
96. Красножан Ж. В. Із спостережень над омонімією в термінології. *Українське мовознавство* : Респ. міжвідомчий збірник. К. : Вища школа, 1988. Вип. 15. С. 3–10.
97. Краснопольська Н. Гіперо-гіпонімічні відношення в українській термінології менеджменту. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. проф. Л. О. Симоненко. К. : КНЕУ, 2007. Вип. VII. С. 111–113.
98. Критенко А. П. Абсолютна і відносна омонімія та її подача в українсько-російському словнику. *Лексикографічний бюлетень*. 1963. Вип. 3. С. 13–30.
99. Критенко А. П. Тематичні групи слів і омонімія. *Слов'янське мовознавство*. К., 1962. Вип. 4. С. 198–211.
100. Круть І. Ю. Лексика календарно-обрядової поезії: структурно-семантичний та стилістичний аспекти: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Кіровоград, 2004. 163 с.
101. Крысин Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке. М. : Наука, 1968. 208 с.
102. Кубрякова Е. С. Теория номинации и словообразования. *Языковая номинация (Виды наименований)*. М. : Наука, 1977. С. 222–303.
103. Кубрякова Е. С. Части речи в ономаσιологическом освещении. М. : Наука, 1978. 114 с.
104. Кузмичева Г. В. Базовая лексика терминосистемы «кардиология». *Термины в языке и речи*. Горький : Изд. ГГУ, 1985. С. 67–72.

105. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка. М. : Высшая школа, 1982. 152 с.
106. Кузьменко Г. І. Омонімія: аспектологія, проблематика: філологічна розвідка з лексики та стилістики. К. : Київський ун-т, 2000. 36 с.
107. Курилович Е. Р. Заметки о значении слова. *Вопросы языкознания*. К., 1955. № 3. С. 73–81.
108. Кутина Л. Л. Языковые процессы, возникающие при становлении научных терминологических систем. *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии*. М. : Наука, 1970. С. 72–94.
109. Левченко М. Замѣтки о русинской терминологии. *Основа*. 1861. № 7. С. 183–186.
110. Лейчик В. М. Некоторые вопросы упорядочения, стандартизации и использования научно-технической терминологии. *Термин и слово*. Горький, 1981. С. 2–4.
111. Лейчик В. М. Оптимальная длина и оптимальная структура термина. *Вопросы языкознания*. 1981. № 2. С. 62–67.
112. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Białystok : «LIBRA», 1998. 184 с.
113. Лейчик В. М. Термины и терминосистемы пограничная область между естественным и искусственным в языке. *Вопросы терминологии и лингвистической статистики*. Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1976. С. 3–11.
114. Лексикология и словообразование древнерусского языка. М. : Наука, 1966. 312 с.
115. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні особливості термінів судово-медичної експертизи. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. проф. Л. О. Симоненко. К. : КНЕУ, 1998. С. 141–145.
116. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології: дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 2000. 204 с.

117. Лепеха Т. В. Українознавство: [навч. посіб.]. К. : «Просвіта», 2005. 376 с.
118. Лисенко О. А. Освоєння німецькомовних запозичень в українській науково-технічній термінології: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Х., 1999. 170 с.
119. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Х. : Вид-во ХДПУ, 1997. 132 с.
120. Литвин О. Г. Становлення української машинобудівної термінології: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Л., 2000. 404 с.
121. Лозова Н. Є. Типологічні різновиди сем. Поняття семантичного (семасіологічного) простору. *Українська мова у XXI столітті: традиції і новаторство* : Тези доповідей II Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених. К. : ІУМ НАНУ, 2012. С. 317–321.
122. Лотте Д. С. Как работать над терминологией. Основы и методы: [пособие сост. по трудам Д. С. Лотте и Ком. науч.-техн. терминологии АН СССР]. М. : Наука, 1968. 76 с.
123. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. М. : Изд-во АН СССР, 1961. 158 с.
124. Малевич Л. Д. Метафора в науковій картині світу. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. проф. Л. О. Симоненко. Вип. V. К. : КНЕУ, 2003. С. 224–227.
125. Малевич Л. Д. Термінологічна полісемія: онтологія явища, різновиди, шляхи впорядкування. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. проф. Л. О. Симоненко. К. : КНЕУ, 2007. Вип. VII. С. 78–81.
126. Малевич Л. Д. Термінологічна омонімія (на матеріалі гідромеліоративної лексики) [Електронний ресурс]. URL : <http://kulturamovyu.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine52-14/pdf> (дата звернення: 21.06.2015).
127. Маленкова А. А. Система об означений добра и зла в русском языке: структурно-смысловый анализ семантического поля: дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Украинский язык». М., 2004. 197 с.

128. Матлина Г. А. К вопросу о гипонимической группе. *Семантика языковых единиц*. Л. : Изд-во Ленингр. пед. ин-та, 1975. С. 85–88.
129. Медведь О. До розмежування понять «термінологія» та «терміносистема». *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. проф. Л. О. Симоненко. Вип. VII. К. : КНЕУ, 2009. С. 38–41.
130. Мельничук А. С. Понятие системы и структуры языка.... *Вопросы языкознания*. 1970. № 1. С. 19–32.
131. Микитюк О. Р. Українські абстрактні іменники в загальнонавчальній і терміній лексиці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Львів, 1997. 17 с.
132. Микитюк О. Р. Явище омонімії в загальнонавчальній і термінологічній лексиці. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. проф. Л. О. Симоненко. К. : КНЕУ, 1998. Вип. III. С. 151–154.
133. Михайлишин Б. П. Усталеність як неодмінний показник складених термінів. *Мовознавство*. 1999. № 4–5. С. 48–50.
134. Михайлова Т. В. Антонімічні відношення українських науково-технічних термінів як мовне явище та об'єкт лексикографії. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. проф. Л. О. Симоненко. К. : КНЕУ, 2003. Вип. V. С. 295–299.
135. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Х., 2002. 20 с.
136. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Х., 2001. 184 с.
137. Мовна У. Бджільництво як феномен української обрядової культури в етнографічних студіях середини XIX початку XXI ст. [Електронний ресурс]. *Народознавчі зошити*. № 1 (97). 2011 URL : http://www/irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO (дата звернення: 04.05.2014).

138. Мораховская О. Н. К вопросу о семантических диалектных различиях. *Общеславянский лингвистический атлас: Материалы и исследования*. 1982. М. : Наука, 1985. С. 115–118.
139. Москаленко А. А. Українська лексика першої половини ХІХ ст. [конспект спецкурсу]. Одеса : Одеська міська друкарня Управління по пресі Одеського облвиконкому, 1969. 92 с
140. Москаленко И. А. К вопросу о пчеловодной терминологии. *Пчеловодство* : Госуд. изд-во сельскохозяйственной литературы. К., 1951. № 5. С. 55.
141. Непийвода Н. Ф. Вираження атрибутивних відношень у термінології. *Науково-технічний прогрес і проблеми термінології* : Тези доповідей Республіканської конференції (Львів, травень 1980). К. : Наукова думка, 1980. 184 с.
142. Непийвода Н. Ф. Детермінологізація як результат взаємодії загальнолітературної та термінологічної лексики: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Українська мова». К., 1983. 167 с.
143. Непийвода Н. Ф. Про поняття «детермінологізація». *Мовознавство*. 1983. №5. С. 64–67.
144. Никитин М. В. Лексическое значение (структура и комбинаторика). М. : Высшая школа, 1983. 127 с.
145. Нікітіна Ф. О. Семантичні та словотворчі проблеми сучасної термінології. К. : Наукова думка, 1978. 32 с.
146. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. К. : Наукова думка, 1992. 245 с.
147. Німчук В. В. «Лексис» Лаврентія Зизанія перший український друкований словник. *Пам'ятки української мови ХVІ–ХVІІ ст. Серія наукової літератури*. К. : Наукова думка, 1964. С. 7–23.
148. Німчук В. В. «Лексіконъ латинский» та «Лексікон словено-латинській» і їх місце в історії старої української лексикографії. *Пам'ятки української мови ХVІІ ст. Серія наукової літератури*. К. : Наукова думка, 1973. С. 5–58.

149. Німчук В. В. «Синоніма славеноросска» пам'ятка давньої української лексикографії. *Пам'ятки української мови XVI–XVII ст. Серія наукової літератури*. К. : Наукова думка, 1964. С. 93–98.
150. Новиков Л. А. Семантика русского языка. М. : «Высшая школа», 1982. 272 с.
151. Общее языкознание: [учеб. пособие для филол. фак. вузов]. Под. общ. ред. А. Е. Супрун. М. : Высшая школа, 1983. 456 с.
152. Овсяннико-Куликовский Д. М. Синтаксис русского языка. СПб. : Изд-во АН РСФСР, 1912. 264 с.
153. Огієнко І. І. Інститут Української Наукової мови в Києві. *Рідна мова*. 1933. Ч. 2. С. 14–15.
154. Огієнко І. І. Історія української літературної мови. К. : Либідь, 1995. 296 с.
155. Олексенко О., Сазанова Я. Місце конструктивно зумовлених значень у формуванні української терміносистеми. *Филологический анализ: теория, методика, практика*: Межрегиональный сборник. К., 1996. Вып. 8. С. 84–88.
156. Осипенко З. М. Номінативні словосполучення з термінологічним значенням у російській мові. *Мовознавство*. 1971. № 5. С. 35–40.
157. Панько Т. И. Развитие украинской экономической терминологии XIX–XX вв.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук.: спец. 10.02.01 «Українська мова». Львов, 1965. 16 с.
158. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство: [підручник]. Львів : Світ, 1994. 216 с.
159. Передрієнко В. А. Формування української літературної мови XVIII ст. на народній основі. К. : Наукова думка, 1979. 144 с.
160. Петерсон М. Н. Введение в языковедение: Задания 1–16. М. : Изд. 2-го МГУ, 1929. гл. X. 32 с.
161. Петрова О. Типологія внутрішньої форми слова в народній медичній термінології. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. проф. Л. О. Симоненко. К. : НАН України Інститут української мови, 1998. С. 91–92.

162. Плотников Б. А. О форме и содержании в языке. Минск : Высшая школа, 1989. 252 с.
163. Плющ М. Я. Словообразование та вивчення його в школі. К. : Радянська школа, 1969. 132 с.
164. Покровский М. М. Избранные труды по языкознанию. М. : Изд-во АН СССР, 1959. 382 с.
165. Полевые структуры в системе языка / Науч. ред. З. Д. Попова. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. 197 с.
166. Полешко А. С. О природе терминированности словосочетаний (на материале юридической терминологии). *Структурная и математическая лингвистика*. К., 1978. Вып. 6. С. 80–86.
167. Полюга Л. М. Термінологічне значення в семантичній системі слова. *II Міжнародна наукова конференція «Проблеми української науково-технічної термінології»*: Тези доповідей. Львів, 1993. С. 79–81.
168. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: [підручник]. К. : Либідь, 1993. 248 с.
169. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика. М. : Восток-Запад : АСТ, 2007. 320 с.
170. Поповський А. М. Науково-технічний прогрес і бджільницька лексика. *Науково-технічний прогрес і мова*: Тези доп. Республ. наук. конференції. Житомир, 1976. С. 124–125.
171. Поповський А. М. Слововір іменників в українській бджільницькій лексиці (Словообразование в украинской лексике пчеловодства). *Питання словотвору і граматичної структури української мови*: зб. наук. статей. Дніпропетровськ, 1976. С. 125.
172. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. М. : Госучпедгиз, 1958. Т. I–II. 536 с.
173. Потебня А. А. Мысль и язык. *Эстетика и поэтика*. М. : Искусство, 1976. С. 35–220.
174. Потебня А. А. О мифическомъ значеніи нѣкоторыхъ обрядовъ и повѣрій. М. : Тип. ун-та, 1865. VII. 84 с.

175. Потебня А. А. О некоторых символах в славянской народной поэзии. Харьков : М. В. Потебня, 1914. 243 с.
176. Потебня А. А. Слово и миф. М. : Правда, 1989. 622 с.
177. Привалова М. И. Сложные слова или словосочетания. *Ученые записки ЛГУ*. Серия филологических наук. 1958. Вып. 42. № 243. С. 53–68.
178. Пристайко Т. С. Лексико-номинативная организация специального текста. Днепропетровск : Уко ІМА-прес, 1996. 200 с.
179. Ракшанова Г. Ф. Система дериваційних засобів сучасної науково-технічної термінології (когнітивно-номінативний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2004. 20 с.
180. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология. *Вопросы терминологии* (Материалы Всесоюзного терминологического совещания). М. : Изд-во АН СССР, 1961. С. 46–54.
181. Рицар Б. Про досвід термінологічної праці в Україні. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. проф. Л. О. Симоненко. К. : КНЕУ, 2001. Вип. IV. С. 87–90.
182. Рогозін Л. Л. Невідокремлені прикладки в структурі складних слів. *Українська мова в школі*. 1954. № 5. С. 11–21.
183. Романова Н. П., Черемисина М. И. Лингвистическая терминология в системе и развитии. Новосибирск : Изд-во Новосибирского ун-та, 1987. 92 с.
184. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. К. : Наукова думка, 1985. 231 с.
185. Русанівський В. М. Дієслово рух, дія, образ. К. : Радянська школа, 1977. 112 с.
186. Свидницкий А. Великдень у подолян. *Основа*. 1861. Т. 11–12. С. 60–69.
187. Симоненко Л. О. Біологічна термінологія: формування та функціонування. [Навч. посібник]. Умань : РРЦ «Софія», 2006. 104 с.
188. Симоненко Л. О. Іван Верхратський основоположник української термінології. К. : Наукова думка, 2014. С. 1–12.
189. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології. К. : Наукова думка, 1991. 152 с.

190. Симоненко Л. О., Хойнацький М. Мовні проблеми державних стандартів на терміни та визначення. *Вісник книжкової палати*. К., 2000. № 1. С. 5–9.
191. Склад і структура термінологічної лексики української мови / Відп. ред. А. В. Крижанівська. К. : Наукова думка, 1984. 196 с.
192. Словотвір сучасної української літературної мови / Відп. ред. М. А. Жовтобрюх. К. : Наукова думка. 1979. 407 с.
193. Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики. К. : Наукова думка, 1990. 184 с.
194. Сороколетов Ф. П. К вопросу о системных отношениях в лексике народных говоров. Л. : Наука, 1978. С. 14–24.
195. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию / Пер. с фр.; Под ред. А. А. Холодовича. М. : Прогресс, 1977. 695 с.
196. Сташко М. В. Формування та розвиток української бібліотечно-бібліографічної термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 1999. 20 с.
197. Суперанская А. В. Типы и структура географических названий. *Лингвистическая терминология и прикладная топонимика*. М. : Наука, 1964. С. 59–118.
198. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология. Вопросы теории. М. : Наука, 1989. 243 с.
199. Тараненко О. О. Метафора. *Українська мова: Енциклопедія* / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 350–353.
200. Тараненко О. О. Антоніми. *Українська мова: Енциклопедія* / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 28.
201. Тараненко О. О. Метонімія. *Українська мова: Енциклопедія* / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 355–358.

202. Тараненко О. О. Номінація. *Українська мова: Енциклопедія / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 436–438.*
203. Тараненко О. О. Полісемія. *Українська мова: Енциклопедія / Редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 524.*
204. Тараненко О. О. Сміслова основа процесів словотворення. *Мовознавство. К., 1982. № 5–1. С. 19–27.*
205. Теля В. Н. О специфике отображения мира психики и знания в языке. *Сущность, развитие и функции языка. М. : Наука, 1987. С. 62–68.*
206. Титова М. В. Лексика пчеловодства на Алтае : комплексное исследование: дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Украинский язык». Барнаул, 2007. 261 с.
207. Тищенко Т. М. Лексика бджільництва Східного Поділля. Умань : РНЦ «Софія», 2008. 88 с.
208. Тищенко Т. М. Лексика на позначення бджіл у говірках Східного Поділля (матеріали до «Лексичного атласу української мови»). *Діалектологічні студії 7. Традиції і модерн. Львів, 2008. С. 323–334.*
209. Тищенко Т. М. Номінація меду у говірках Східного Поділля. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Ужгород, 2008. Вип. 12. С. 195–197.*
210. Ткач А. В., Шинкарук В. Д. Словотвірна ідентичність української термінології: [монографія]. Чернівці : Чернівецький нац. ун-тет, 2010. 200 с.
211. Токарев Г. В. Лексика гармонного виробництва : историческо-лингвистический, функциональный, семантический аспекты: дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Украинский язык». Тула, 1997. 224 с.
212. Трубачева О. Н., Григорьева А. Д. Об основном словарном фонде и словарном составе русского языка. М. : Учпедгиз, 1953. 68 с.
213. Тур О. М. Лексико-тематичні групи у складі документознавчої терміносистеми. *Держава та регіони. Серія : Гуманітарні науки. 2012. Вип. 1. С. 119–122.*

214. Тур О. М. Реалізація поняття «термінополе» в системі термінів землевпорядної галузі. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. проф. Л. О. Симоненко. К.: КНЕУ, 2009. Вип. VIII. С. 167–171.
215. Тур О. М. Українська мова (професійне спрямування «Геодезія, картографія та землеустрій»). Кременчук: Вид. ПП Щербатих О. В., 2010. 292 с.
216. Туровська Л. В. Військові звання та посади в Україні: Історично-генетичний аспект вивчення української військової термінології. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 160 с.
217. Туровська Л. В. Інтеграція іншомовних лексем у сучасну українську термінологію. Наукові праці: [наук.-метод. журнал]. Т. 98. Вип. 85. Філологія. Мовознавство. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. С. 130–134.
218. Удовиченко Г. М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові. К.: Наукова думка, 1968. 288 с.
219. Уфимцева А. А. К вопросу о лексико-семантической системе языка. *Вопросы языкознания*. 1962. № 4. С. 36–46.
220. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы (на материале английского языка). М.: Изд-во Академии наук СССР, 1962. 287 с.
221. Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантической системе языка. М.: Наука, 1968. 272 с.
222. Уфимцева А. А. Теории «семантического поля» и возможности их применения при изучении словарного состава языка. *Вопросы теории языка в современной зарубежной лингвистике*. М., 1961. С. 230–241.
223. Фаворин В. К. Синонимы в русском языке. Свердловск: Свердловгиз, 1953. 71 с.
224. Филин Ф. П. Заметки о состоянии и перспективах советского языкознания. *Вопросы языкознания*. М., 1965. № 2. С. 15–28.
225. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов. *Езиковедски изследовання в чест на академик Стефан Младенов*. София. 1967. С. 534–540.
226. Филин Ф. П. Очерки по теории языкознания. М.: Наука, 1982. 336 с.

227. Філюк Л. М. Динамічні процеси у формуванні української терміносистеми інформатики (Словотвірний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Українська мова». Одеса, 2007. 23 с.
228. Халіновська Л. А. Українська авіаційна термінологія: формування і функціонування: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Українська мова». К., 2017. 231 с.
229. Худаш М. Л. Лексика українських ділових документів кінця XVI початку XVII ст.: На матеріалах Львівського Ставропігійського братства. К. : Вид-во АН УРСР, 1961. 164 с.
230. Худаш М. Л. Метрологічна термінологія в українській мові кінця XVI початку XVII ст. (На матеріалах ділових документів Львівського Ставропігійського братства). Доповіді та повідомлення Львівського держ. пед. ін.-ту. Серія філологічна. Львів, 1956. Вип. 2. Ч. 129. С. 33–36.
231. Худолєєва С. П. До питання про термінологічну синонімію. *Мовознавство*. 1988. № 3. С. 60–63.
232. Худолєєва С. П. Про варіантність і синонімічність термінів. *Мовознавство*. №4. 1980. С. 62–64.
233. Циткіна Ф. А. До питання про структуру термінів-словосполучень. *Мовознавство*. 1976. № 6. С. 58–64.
234. Цісар Н. З. Умотивованість вторинних медичних найменувань. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. проф. Л. О. Симоненко. К. : КНЕУ, 2005. Вип. VI. С. 236–240.
235. Чернявский М. Упрядоченная совокупность номенклатурных наименований или ... терминосистема?. *Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики*. М. : Изд. МГУ, 1971. Ч. 2. С. 349–352.
236. Черных П. Я. Очерк русской исторической лексикологии: древнерусский период. М. : Издательство МГУ, 1956. 243 с.
237. Чуешкова О. Про поняття оптимальної довжини терміна (на матеріалі економічної термінології) [Електронний ресурс]. 2008. URL : <http://www.nbuv>.

gov.ua/Portal/natural/Vnulp/Ukr_term/2008_620/18.pdf (дата звернення: 28.04.2015).

238. Чумак О. Г. Структурно-компонентна організація фінансово-бухгалтерських терміносполучень в українській мові: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 1998. 200 с.
239. Чупилина Е. И., Преображенская О. А. Лексический состав терминологии вычислительной техники. *Тезисы докладов науч.-мет. конференции «Современные проблемы терминологии»*. Владивосток, 1989. С. 100–101.
240. Шафиков С. Г. Теория семантического поля и компонентной семантики его единиц. Уфа : Изд-во БашГУ, 1999. 88 с.
241. Шафиков С. Г. Типология лексических систем и лексико-семантические универсалий. Уфа : Изд-во Башкирского ун-та, 2000. 260 с.
242. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. Ред. Е. С. Истрина. Л. : Изд-во АН СССР, 1925. Вып. 1. С. 267–422.
243. Шевченко І. Г. Теорія лексико-семантичного поля у дослідженнях мовознавців [Електронний ресурс]. 2010 URL : <http://intkonf.org/shevchenko-ig-teoriya-leksiko-semantichnogo-polya-u-doslidzhennyah-movoznavtsiv/> (дата звернення: 16.04.2014).
244. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка). М. : Наука, 1973. 280 с.
245. Шмелев Д. Н. Современный русский язык. Лексика: [учеб. пособ.]. М. : Просвещение, 1977. 335 с.
246. Щур Г. С. Теории поля в лингвистике. М. : Наука, 1974. 256 с.
247. Ipsen G. Der alte Orient und die Indogermanen. «Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft». Heidelberg, 1924. 233 S.
248. Meillet A. Linguistique historique et linguistique générale. Paris, 1921. v. I. P. 28–129.
249. Ries J. Zur Wortgruppenlehre. Praga, 1928. 145 p.
250. Sochaniewicz K. Terminologia czerwonoruskich miar nasypnych (zbożowych). *Zapiski numizmatyczne*. 1925. w 15–16 ww. № 3. P. 22–32.

251. Trier J. Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes. Von den Anfängen bis zum Beginn des 13. Jahrhunderts. Heidelberg : Carl Winter, 1931. Bd.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

252. Аристов Н. Промышленность Древней Руси. СПб. : Археографическая комиссия, 1866. 352 с.
253. Билаш Г. Д., Кривцов Н. И. Селекция пчел. М. : Агропромиздат, 1991. 304 с.
254. Боднарчук Л. І., Соломаха Т. Д. Вулики. Історія створення та різні системи. К. : Фітосоціоцентр, 1998. 138 с.
255. Брайнес Л. Н. Маточное молочко в свете вопросов биологии и медицины. М. : Изд-во Минского сельскохозяйственного РСФСР, 1958. 51 с.
256. Будилович А. С. Первобытные славяне в их языке, быте и понятиях по данным лексикальным (Первобытные славяне въ ихъ языкѣ, бытѣ и понятіяхъ по даннымъ лексикальнымъ). К. : Тип. М. П. Фрица, 1884. ч. II. Вып. I. 278 с.
257. Василенко О. І. Бджоловжалення. *Пасіка*. 2010. № 5. С. 4.
258. Верхратський І. Говір батюків. *Збірник Філологічної секції НТШ*. Львів : НТШ, 1912. 308 с.
259. Верхратський І. В справі народного язика. Львів : НТШ, 1902. 125 с.
260. Витвицкий Н. М. Стекланный улей. СПб. : Академия Наук России, 1843. 198 с.
261. Волинський Н. К. Чергова справа. *Пасічник*. К., 1926. № 12. С.12–15.
262. Григорьев Г. П. Занимательное пчеловодство. Донецк : Донбасс, 1968. 234 с.
263. Евстигнеева М. Пчеловодство 74. *Пчеловодство*. К., 1974. № 11. С. 1–4.
264. Житие преподобного Феодосия, игумена Печерского (по Успенскому сборнику XII в. «Чтения ОИДР»). СПб. : Посвящение, 1899. Кн. II. 102 с.
265. Калайдович К. Ф. Иоанн, екзарх болгарський. М. ; СПб., 1824. 226 с.
266. Костеницкий Я. И. Три письма о пчеловодстве. *Основа*. К., 1861. Май, июнь. С. 1–22.
267. Котова Г. Мы учились на международных курсах. *Пчеловодство*. К., 1974. № 11. С. 26–27.

268. Кравець В. В. Що ж таке житло для бджіл ?. *Пасіка*. К., 2010. № 9. С. 13.
269. Львов А. С. Лексика «Повести временных лет». М. : Наука, 1975. 367 с.
270. Манохин И. В. Человек и пчела. 2-е испр. изд. Тула : Приок. ки. изд-во, 1982. 244 с.
271. Мед исконно русский целебный продукт [Электронный ресурс] URL : <http://honey-ceder.ru/> (дата звернення: 08.04.2012).
272. О мероприятиях по развитию пчеловодства / Постановление Совнаркома СССР № 371 от 26 февраля 1945 г.
273. Александрович Г. Хутровский вулик. *Пасічник*. 1926. № 2. С. 22–23.
274. Осташевський М. Д. Пасіка, медаї, бджолопродукти. Л. : ТзОВ «Редакція «Український пасічник», 2005. 82 с.
275. Павільйонне бджільництво. *Бджільництво*. К., 2011. № 5. С. 22.
276. Памятники дипломатических сношений древней Руси с державами иностранными. Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-Литовским. Т. I /Сб. РИО, т. 35/. СПб. : [б. и], 1882. 188 с.
277. Перетц В. Н. Сведения об античном мире в Древней Руси XI–XIV вв. *Гермес* : Научно-популярный вестник древнего и нового мира. СПб. : [б. и.], 1917. Т. 2. С. 205–210, 227–229, 243–247, 259–262.
278. Перетц В. Н.* Сведения об античном мире в Древней Руси XI–XIV вв. *Гермес* : Научно-популярный вестник древнего и нового мира. СПб. : [б. и.], 1919. Т. 23. С. 181–185.
279. Подольский М. С. Увеличивать производство, улучшать качество продукции / М. С. Подольский. К., 1975. № 1. С. 1–2.
280. Покорский-Жоравко О. И. Изъяснения разных предметов пчеловодства. *Пчелы, о том как они живут, как их размножатъ и как от них получаютъ пользу. Народное руководство*. СПб. : Москов. изд-во, 1868. С. 18–24.
281. Покорский-Жоравко О. И. Опыт исторического обзора развития пчеловодства в России. СПб. : Москов. изд-во, 1867. 34 с.

282. Пономарьов С. Практическіє наставленія в пчеловодствѣ. К. : Советская Россия, 1849. 72 с.
283. Поправко С. А. Пчела на цветке. М. : ВО «Агропромиздаг», 1989. 352 с.
284. Поправко С. А. Растения и пчелы. М. : Агропромиздат, 1985. 240 с.
285. Прокопович П. И. Избранные статьи по пчеловодству. М. : Сельхозгиз, 1960. 312 с.
286. Прокопович П. И. Вибрані твори: у 3 тт. Х. : Фактор, 2010. 256 с.
287. Пчелы / URL : <http://ru.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 08.04.2012).
288. Рѣчь Жидовьскаго языка, преложена на Роускую, неразоумно на разоумь, и въ ꙗвангѣлихъ, и въ Ап(с)лѣхъ, и въ Псалтыри, и в Пармиѣ и въ прочихъ книгахъ. *Пам'ятки української мови XVI–XVII ст. Серія наукової літератури.* К. : Наукова думка, 1964. С. 195–197.
289. Радченко А. Ф. Подготовка техников-пчеловодов в Казахстане. *Пчеловодство.* К., 1974. № 11. С. 7.
290. Ричков П. Разговор о пчелах. *Труды вольного экономического общества.* СПб., 1774. Ч. XXVI. С. 88–104.
291. Ричков П. Статьи по пчеловодству. *Труды вольного экономического общества.* СПб., 1767–1774. чч. V–XXVIII. С. 16–232.
292. Розов В. Українські грамоти. К. : КН, 1928. Том I : XIV I-ша пол. XV ст. 255 с.
293. Руководство къ теоретическому и практическому пчеловодству (составленное В. Краузе, исправляющимъ должность профессора при Горигорѣцкомъ Земледѣльческомъ Институтѣ (1960) /невідомого автора (...кій). *Основа.* Москва, 1960. С. 14–23.
294. Семенов В. Древняя русская «Пчела» по пергаментному списку. *Отделение русского языка и словесности.* СПб., 1893. Т. 54. № 4. С. 1.
295. Скуратівський Василь. Аже рознаменаєть борть. *Пасіка.* К., 2005. № 11. С. 24–27.
296. Сперанский М. Н. Переводные сборники изречений в славяно-русской письменности. *Исследование и тексты.* М., 1904. С. 156–174.

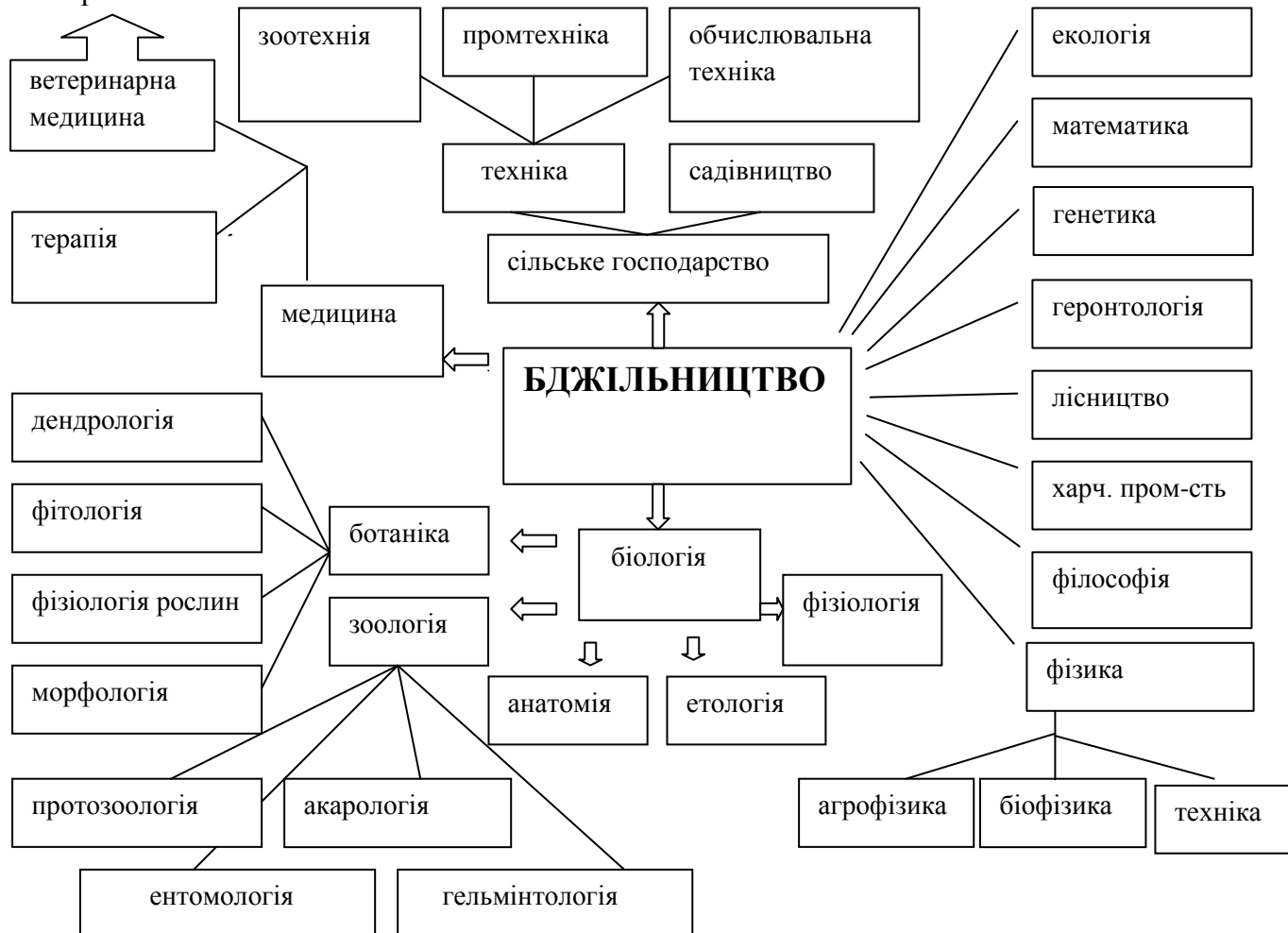
297. Спицкий Е. Н. От редакции. Пасекам нужна механизация. *Пчеловодство*: Госуд. изд-во сельскохозяйственной литературы. К., 1951. № 5. С. 57.
298. Судиенко М. Материалы для отечественной истории. Киев, 1853. Т. I. Отд. III. 676 с.
299. Творогов О. В. Пчела : Русская энциклопедия. *Словарь книжников и книжности в Древней Руси*. Л. : ТОДРЛ, 1987. Вып. 1. С. 386–387.
300. Шабаршов И. Е. Классики советуют пчеловодам-изобретателям. *Пчеловодство*. К., 1973. № 9. С. 44–45.
301. Шабаршов И. Е. Пчеловоды работают на закрытый грунт. *Пчеловодство*. К., 1973. № 12. С. 1–3.
302. Шабаршов И. Е. Русское пчеловодство. М. : ВО «Агропромиздат», 1990. 511 с.
303. Шевчук М. К. Пасіка, бджоли, мед. Ужгород : Карпати, 1974. 240 с.
304. Шматко І. В. Відображення української термінологічної лексики в староукраїнській лексикографії. *Opera Slavica. Slavistické irozhledy jazykovědnýsešit*. Брно, 2013. С. 38–43.
305. Шматко І. В. Композиція як один із способів поповнення термінології бджільництва. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя : Філологічні науки*. Ніжин, 2011. Кн. 2. С. 52–56.
306. Шматко І. В. Лексика бортницького бджільництва. *Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри*: зб. наук. праць / Відп. ред. Л. Д. Малевич. Рівне, 2016. С. 206–210.
307. Шматко І. В. Метафора в українській бджільницькій термінології. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / Відп. ред. В. Л. Іващенко. Вип. IX. К., 2013. С. 103–111.
308. Шматко І. В. Назви осіб у терміносистемі бджільництва. *Культура слова*. К., 2010. С. 148–153.
309. Шматко І. В. Найдавніші назви на позначення місткостей для меду: тенденції семантичного розвитку. *Українська мова в XXI ст.: традиції і новаторство*. Тези доповідей II Всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених, Київ, 24–26 квітня 2012 року. К. : ІУМ НАНУ, 2012. С. 303–308.

310. Шматко І. В. Особливості омонімії в українській бджільницькій терміносистемі. *Науковий вісник Запорізького педагогічного університету*. Запоріжжя, № 1, 2014. С. 286–292.
311. Шматко І. В. Особливості системної організації української бджільницької термінології за тематичними і лексико-семантичними групами. *Термінологічний вісник: зб. наук. праць* / Відп. ред. В. Л. Іващенко. Київ, 2015. Вип. 3(2). С. 198–210.
312. Шматко І. В. Полісемія в українській бджільницькій термінології. *Українська мова*. № 2(50), 2014. С. 75–82.
313. Шматко І. В. Семантичне навантаження терміна мед у сучасній українській мові. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць* / Відп. ред. Л. О. Симоненко. К. : КНЕУ, 2007. С. 114–119.
314. Щеглова С. А. «Пчела» по рукописям киевских библиотек. *Опыт изучения и тексты*. СПб., 1910. С. 1–28.
315. Якубинский Л. П. История древнерусского языка. М. : Учпедгиз, 1953. 368 с.
316. Етика Демокрита и Эпикура по древнерусской «Пчеле». [Електронний ресурс] URL : http://drevnerus.narod.ru/Shahnovich_Pchela.htm (дата звернення: 18.07.2015).

ДОДАТКИ

Зв'язок бджільництва з іншими галузями знання

ветеринарно-санітарна
експертиза

Терміни за ступенем тотожності семантичної структури

(на основі різних ознак)

п/п			ДУБЛЕТИ	ВІДНОСНІ СИНОНІМИ
1*	баластні (англіцизми, грецизми, латинізми)		<i>абдомен – черевце; апіпродукти – бджолопродукти; апіси – медоноси;</i>	<i>апіологія – бджільництво; апіолог – бджолознавець;</i>
2*	Генетичні	питомі	<i>чарунка – комірка; рійба – роїння; ситар – ситник;</i>	<i>пилоч – перга; свистун – повзуни; борть – колода;</i>
		запозичені	<i>прополіс – уза;</i>	<i>нефтагіл – озокерит (гірські воски);</i>
3*	синтаксичні	однослови	<i>обніж – обніжжя; детва – детняк; бджола-збирачка – бджола-збиральниця;</i>	<i>падь – мед; бджола-чистильниця – бджола-прибиральниця;</i>
		словосполучення	<i>бджолиний клей восковий клей; вогнівка воцинна мала міль воскова мала; взяток лучний взяток із лучних квітів;</i>	<i>безматковий вулик – безматкова сім'я; бджола медоносна бджола домашня; бджола-збиральниця бджола польова;</i>
4*	словотвірні	суфіксальні	<i>розділювальна – розділяльна решітка; льотковий – льотків загороджувач; відкачування – відкачка меду;</i>	<i>бортина бортень; воцник воцинник;</i>
		префіксальні	<i>безматок – ізматок; зройок – ізройок; бджолоопилення – бджолозапилення;</i>	
5*	Фонетичні		<i>амебіаз – амебіоз; пилковловлювач – пилкоуловлювач; шкребок-лопатка – скребок-лопатка;</i>	<i>лезиво – лізиво;</i>

№ п/п		ДУБЛЕТИ	ВІДНОСНІ СИНОНІМИ
6*.	<i>стилістичні</i>	<i>бджоли – бджоленята; рій – роїще; борть – бортище;</i>	«спів» <i>матки</i> – «тюкання» <i>матки</i> ; <i>трутень</i> – <i>князьок</i> ;
	<i>Контекстуальні</i>	<i>медоносна рослина – медонос; пилконосна рослина – пилконос;</i>	<i>вощина – соти</i> ; <i>бджільницький вулик – вулик</i> ;
7*.	<i>спільнокореневі</i>	<i>матка – матиця; бджолина трава – бджоляна трава; трут – трутень;</i>	<i>плідна матка – запліднена матка</i> ; <i>стара матка – пристаріла матка</i> ;
	<i>Різнокореневі</i>	<i>забрус – запечатка; сім'я – рій;</i>	<i>пасічництво – бджільництво</i> ; <i>матка – королева</i> ;
8*.	<i>Словесні</i>	усі названі вище	усі названі вище
	<i>Знакові</i>		<i>E903 – карнаубський віск</i>

1*. Ознака за паралельним співіснуванням у кількох мовах

2*. Ознака за генетичною спорідненістю

3*. Ознака за структурою

4*. Ознака за словотвірними засобами

5*. Ознака за звуковим вираженням і графічним зображенням

6*. Ознака за сферою функціонування

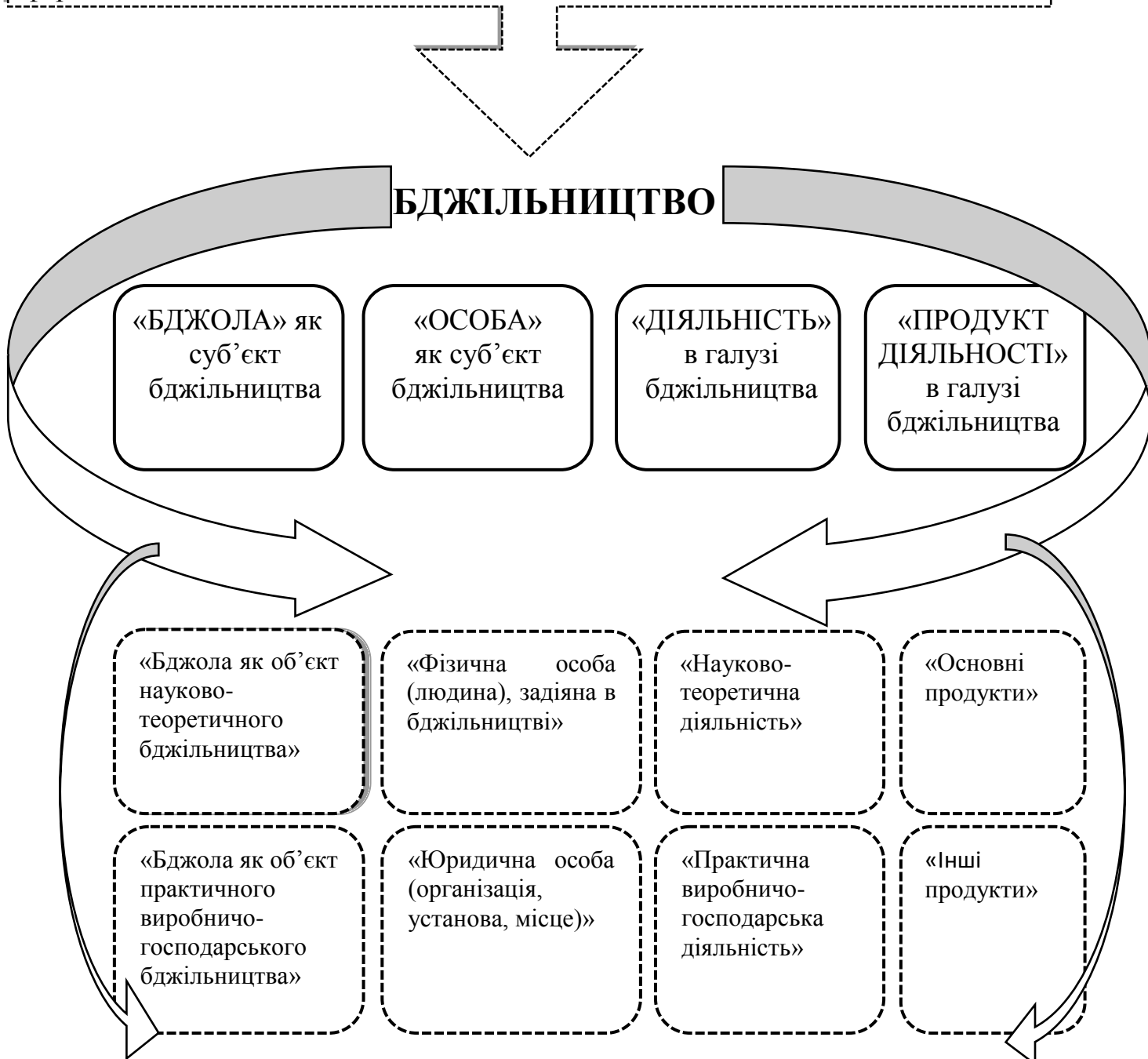
7*. Ознака за морфемною структурою

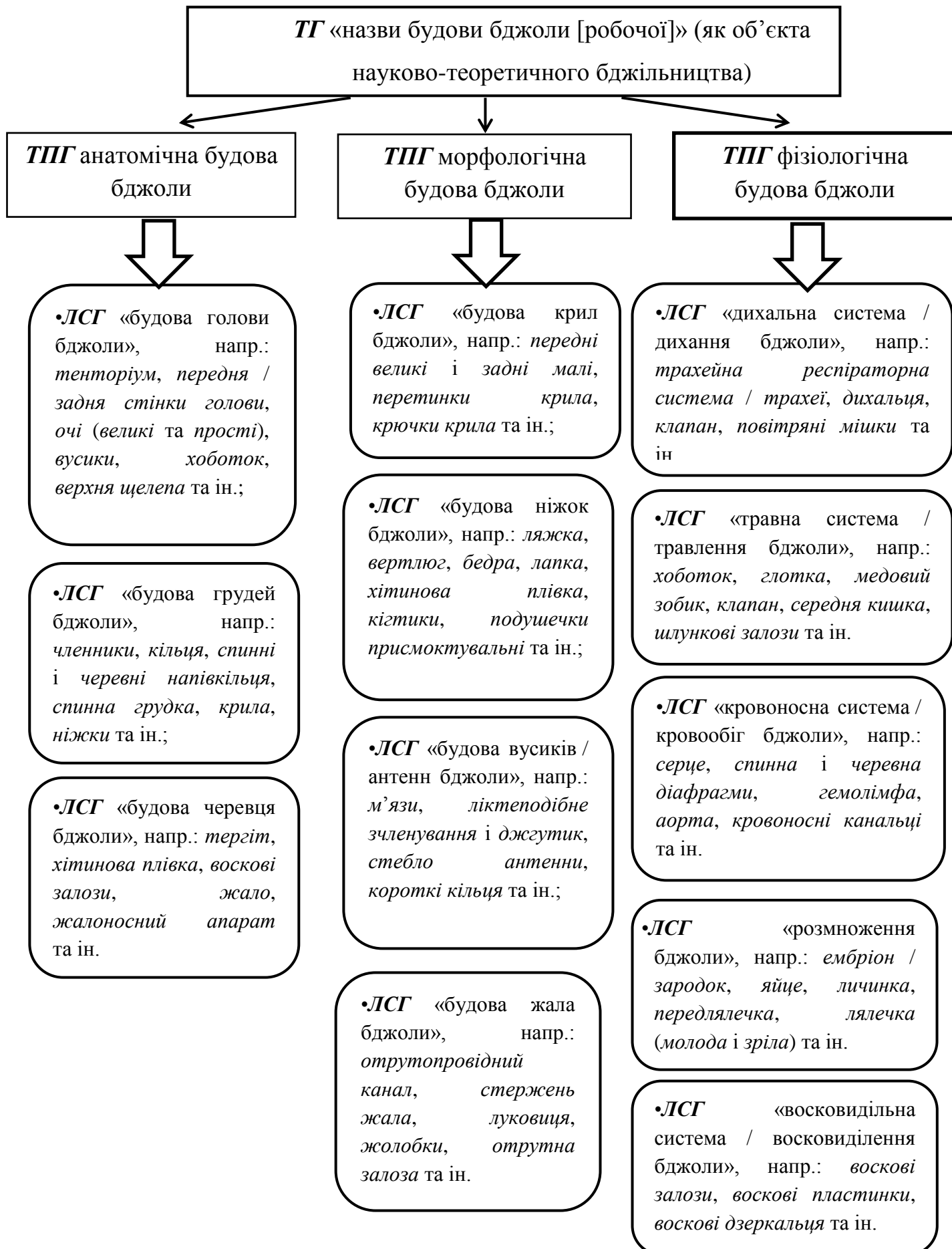
8*. Ознака за належністю до певної семіотичної системи

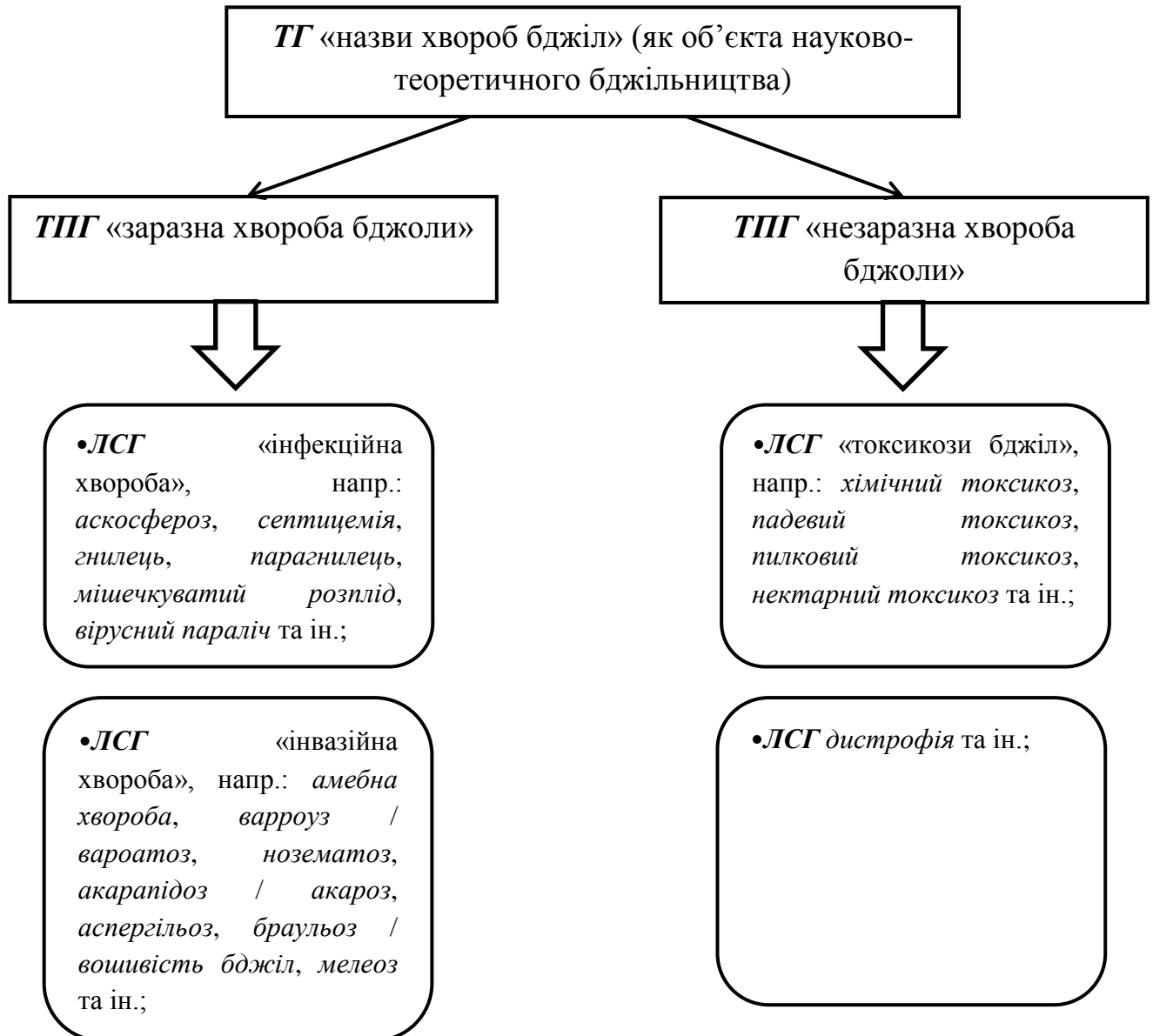
Системна організація УБТ за польовою структурою, тематичними і лексико-семантичними групами

Схема В.1. Польова організація УБТ

галузь сільського господарства, зокрема тваринництва, яка становить вид діяльності між об'єктом (бджолою) та суб'єктом (людиною) й полягає в: розведенні та утриманні бджіл; отриманні їхніх продуктів життєдіяльності (меду, воску, пилку, прополісу, бджолоїної отрути, молочка та ін.); використанні бджіл для запилення рослин і підвищення їхньої врожайності; виробництві харчових продуктів і сировини для багатьох галузей промисловості, медицини, фармакології тощо.

ТГ «назви родин бджіл» (як об'єкта науково-теоретичного бджільництва), напр.: *мегахіліди, андреніди, апіди, коллетиди, галактиди, меллітиди, стенопритиди.*

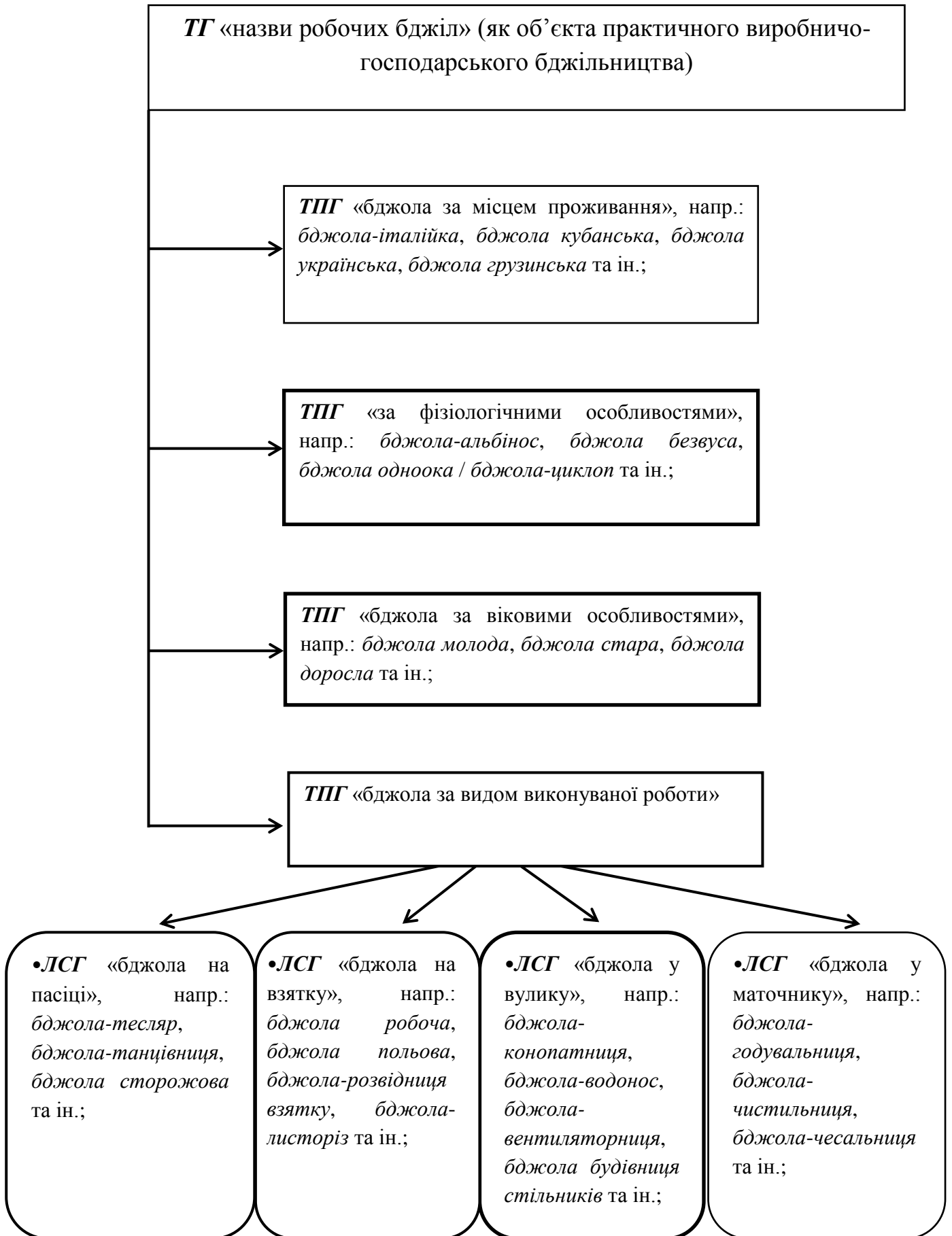
•**ТПГ** «підродина бджіл», напр.: *Апіни, Номадіни, Ксилоцопіни, Колетини, Діфаглосини, Евріглосини, Ксеромілісини, Галіктини, Номіни, Номінодини.* Їх усього 22.

•**ЛСГ** «гріби бджіл», напр.: *Анкіліни, Антофорини, Центридини, Емфорини, Ерікроцидини, Бастини, Алодапіни, Ксилоцопіни, Скраптрини.* Їх усього 64.

•**ЛСПГ** «роді бджіл» (напр.: *Амегіли Фріз, Габроподи Сміз, Антофорула, Амобати, Номада Скопові, Кератини Латрель, Нілтонія Мур.* Їх усього 2916.

•**ЛСМПГ** «підроди бджіл», напр.: *Пситируз, Аглофіруз.* Їх усього 2.

•«**віди бджіл**», напр.:
Пазити, Калогесма Мічнер, Еугесма Мічнер, Хіфезма Мічнер, Стеногесма Мічнер, Хантесма Мічнер, Хемірхіза Мічнер. Їх усього 16989.

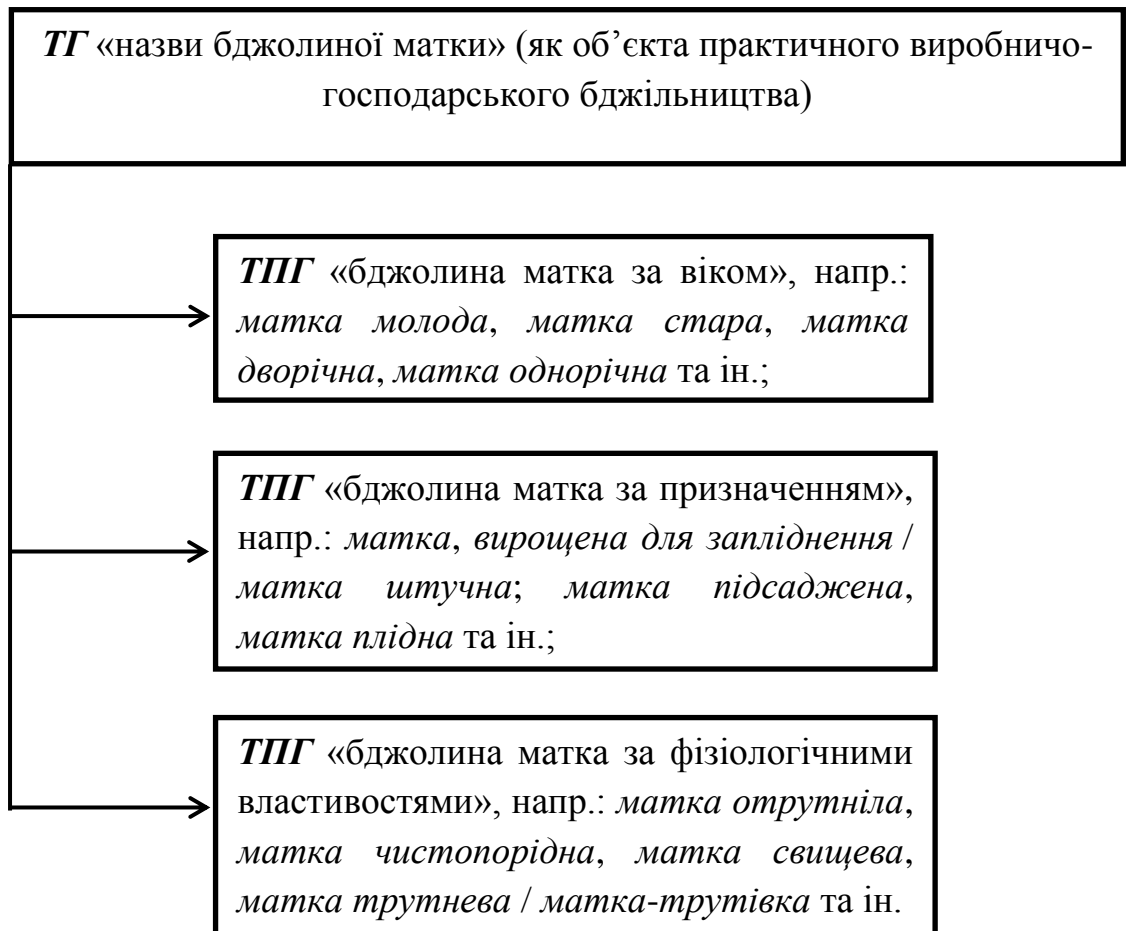
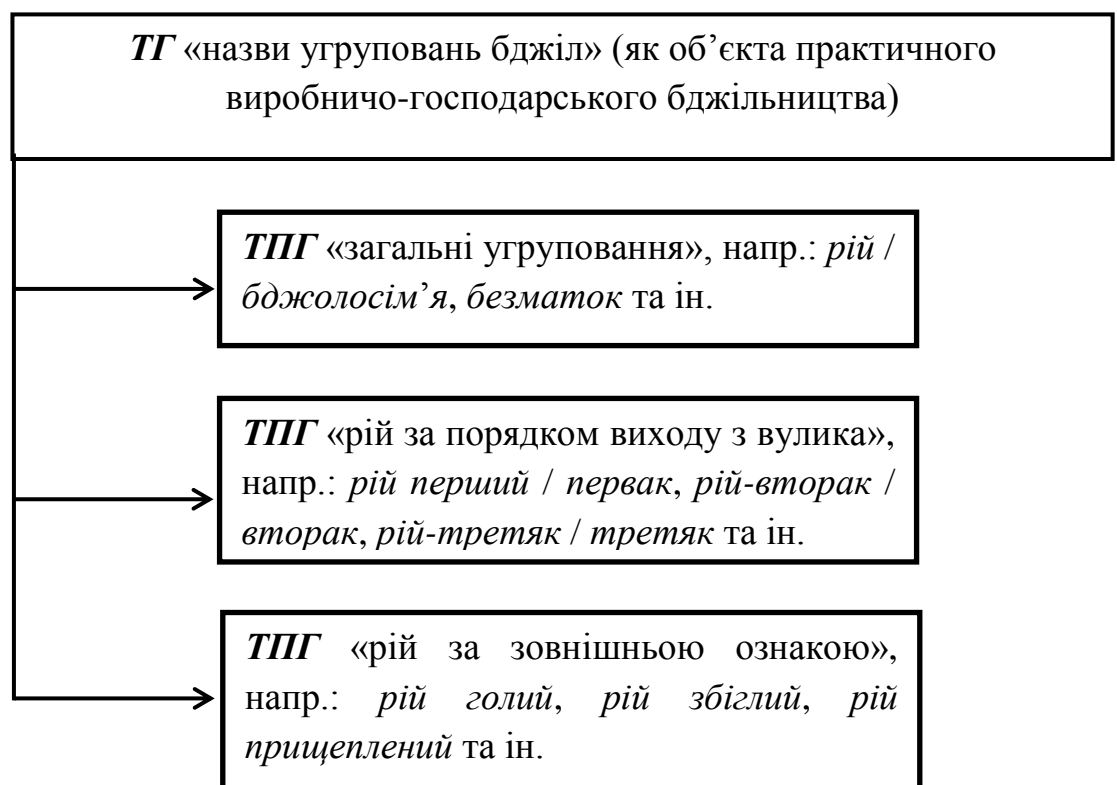
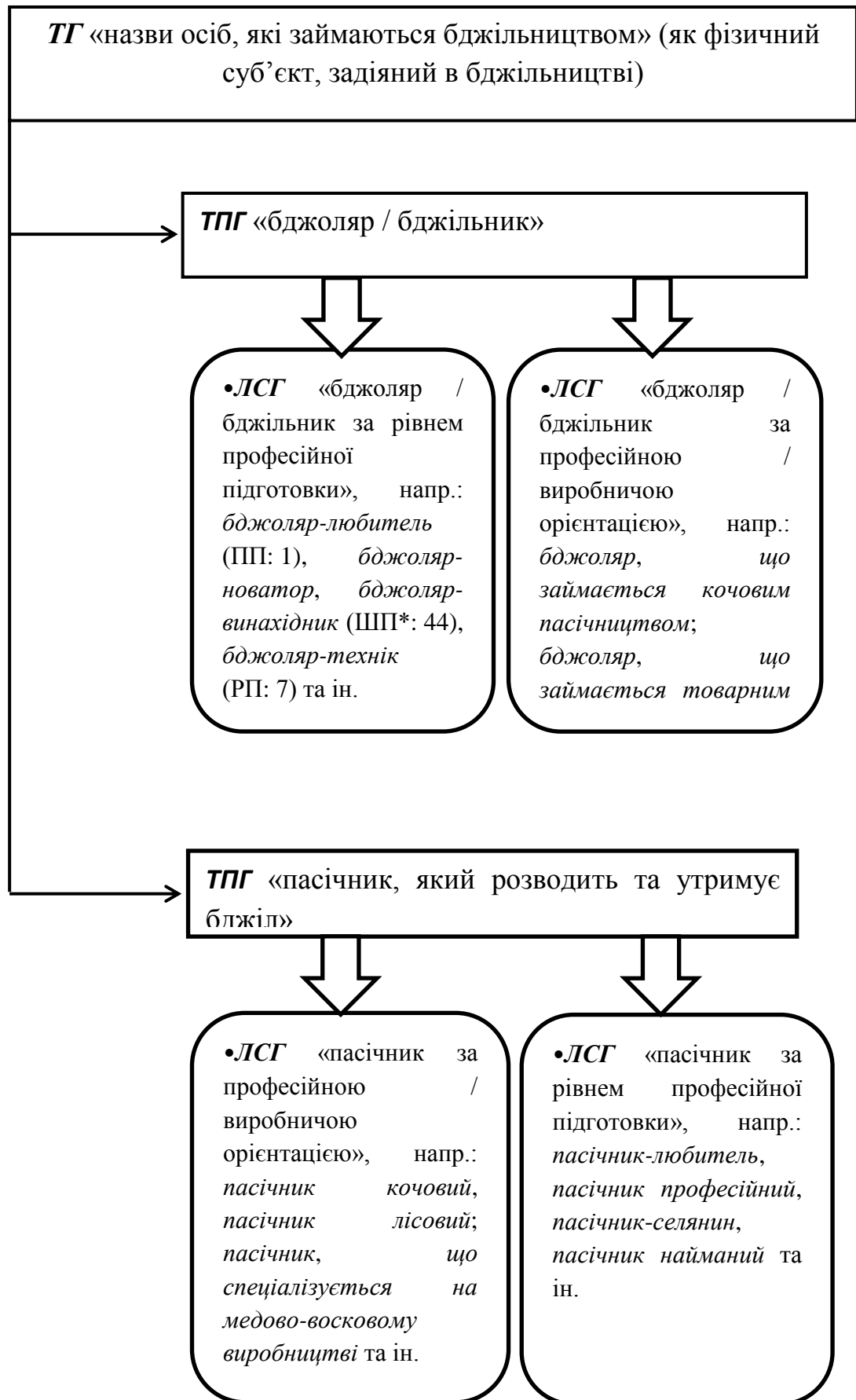

Схема В.2.6.

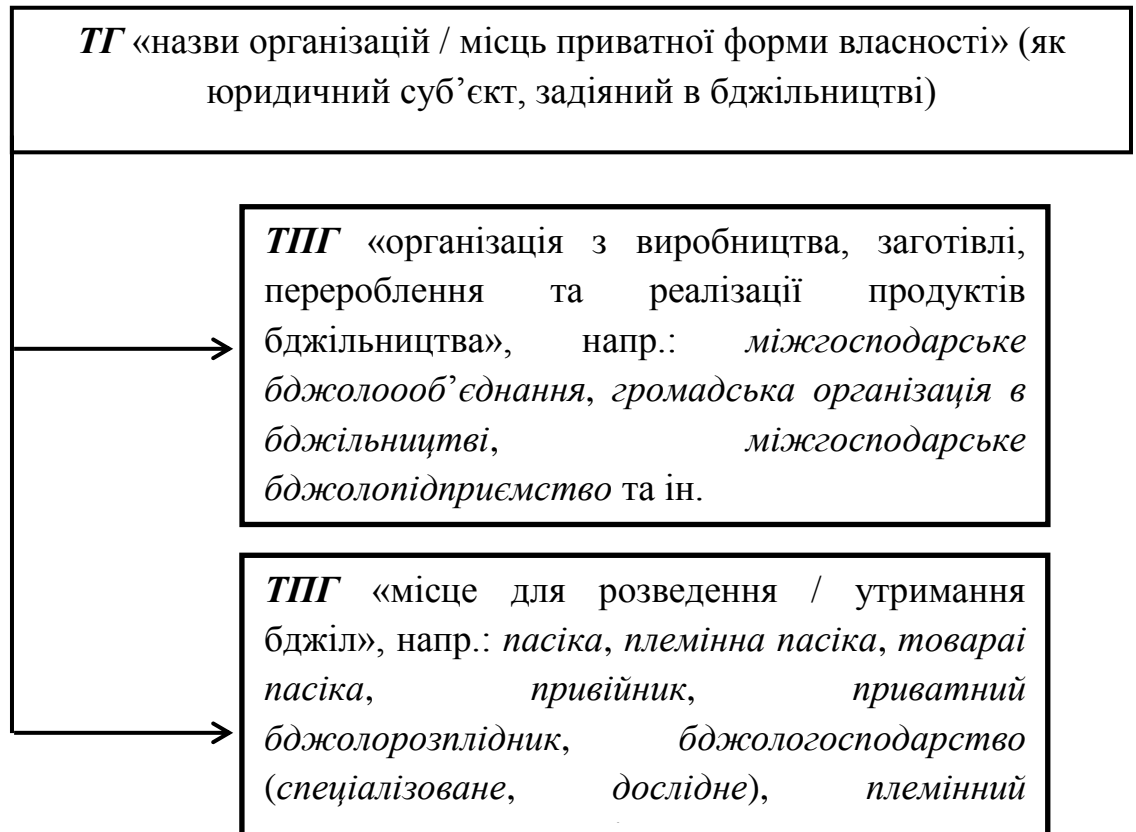

Схема В.2.9.

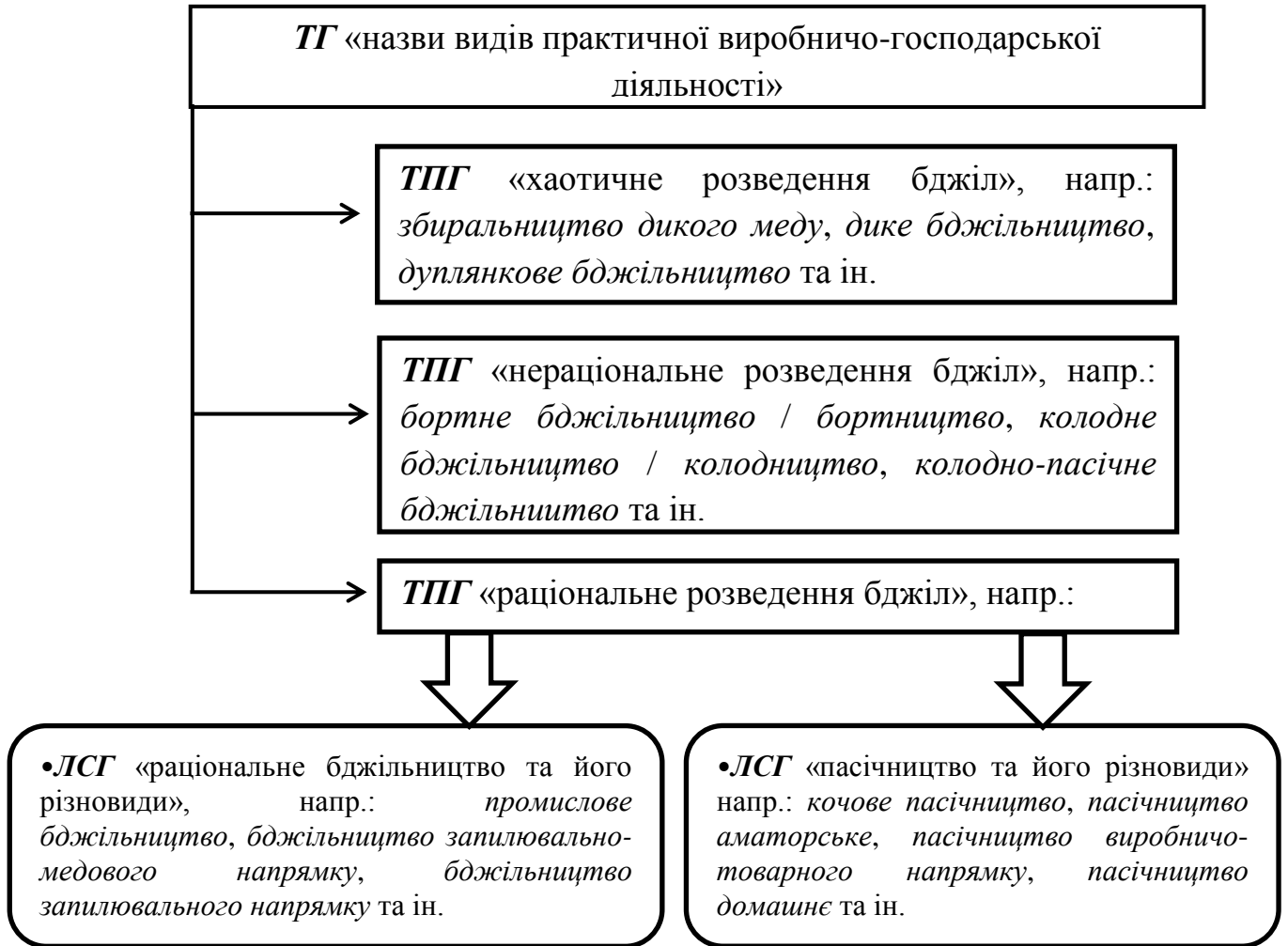
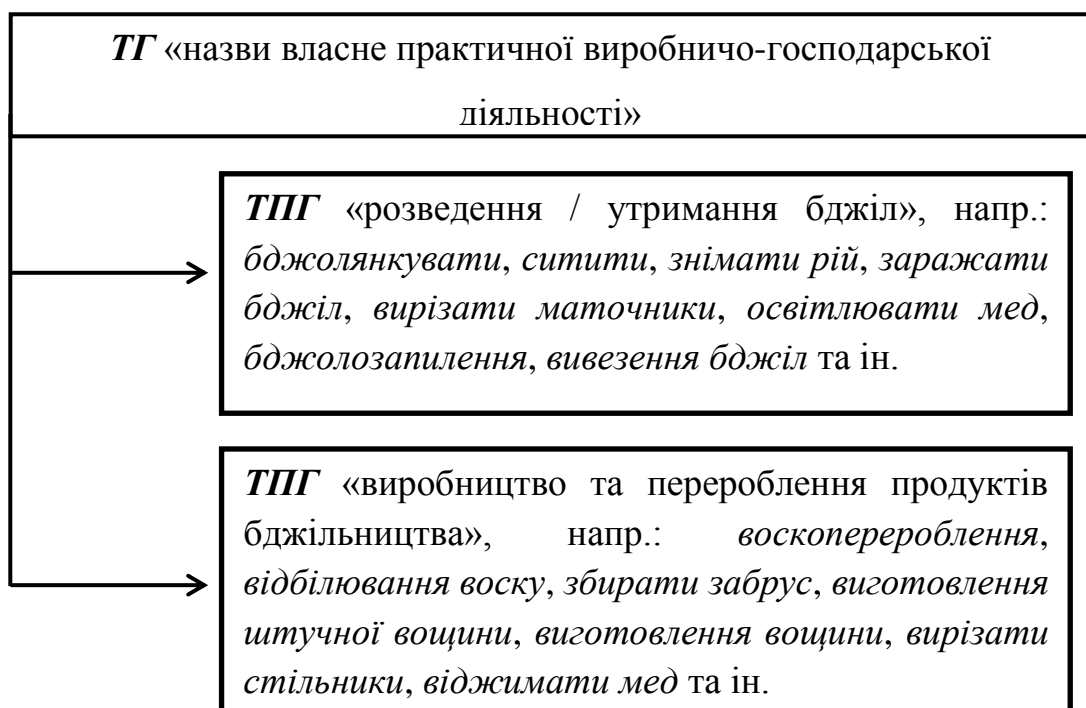
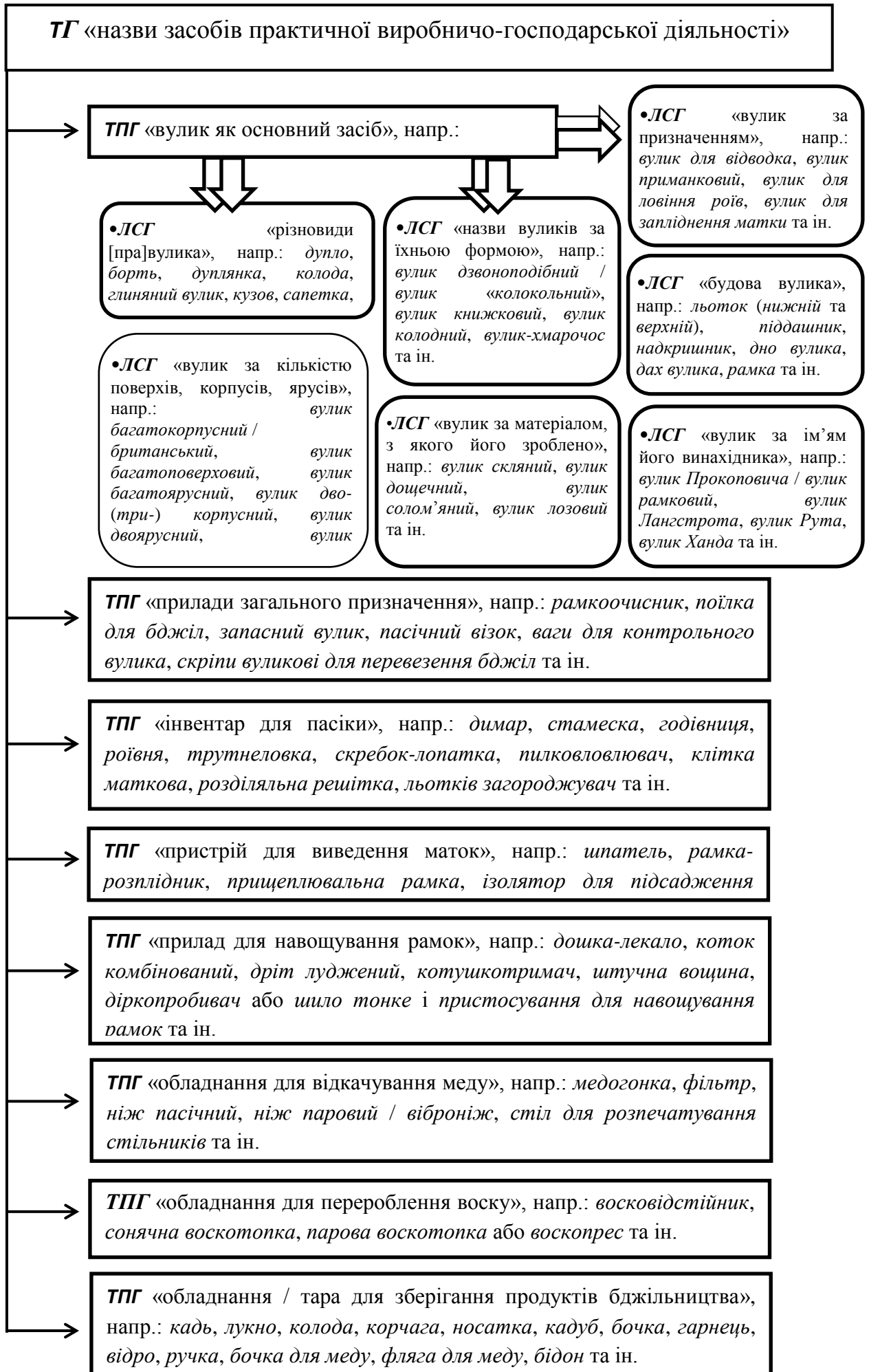
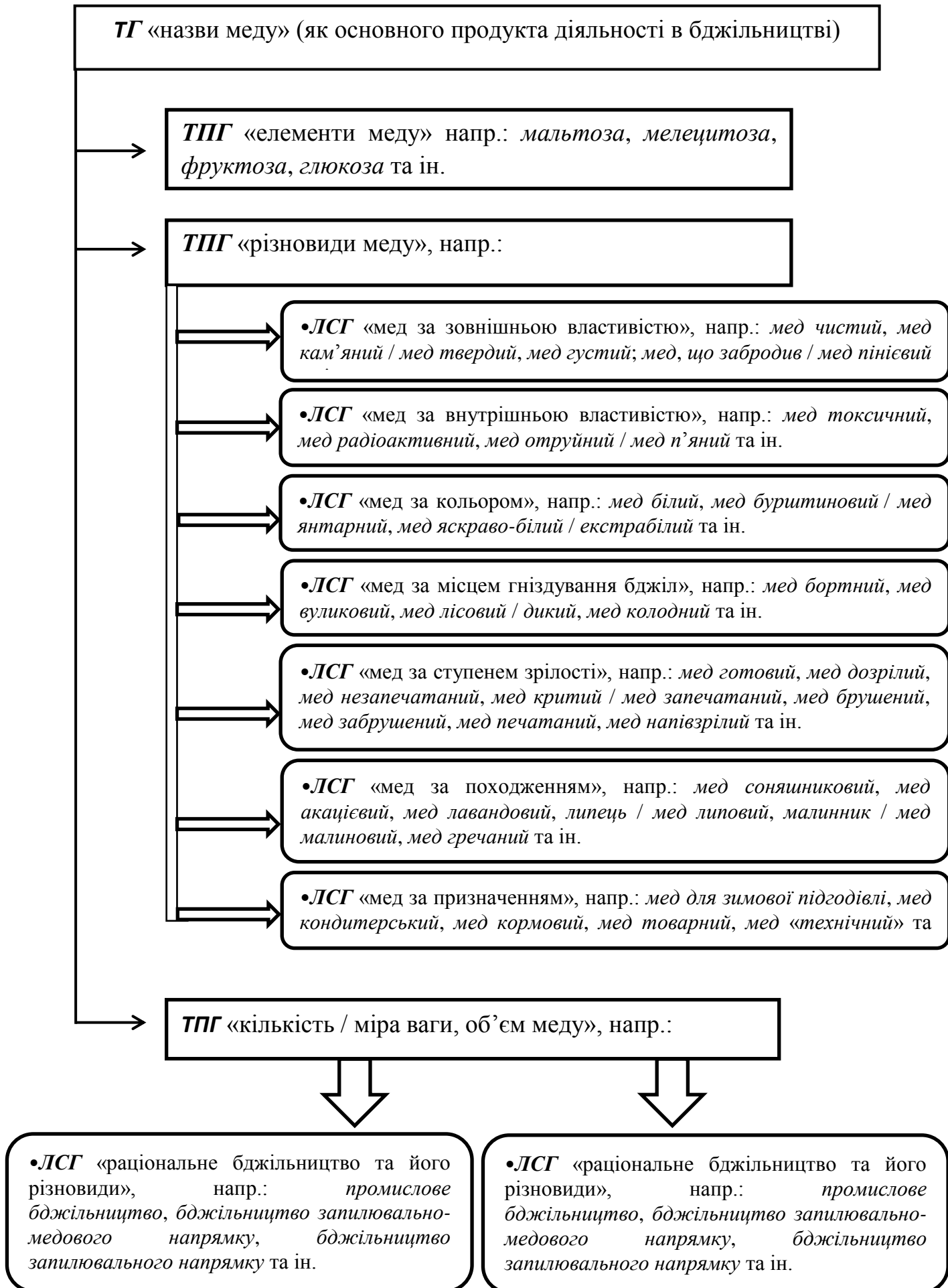
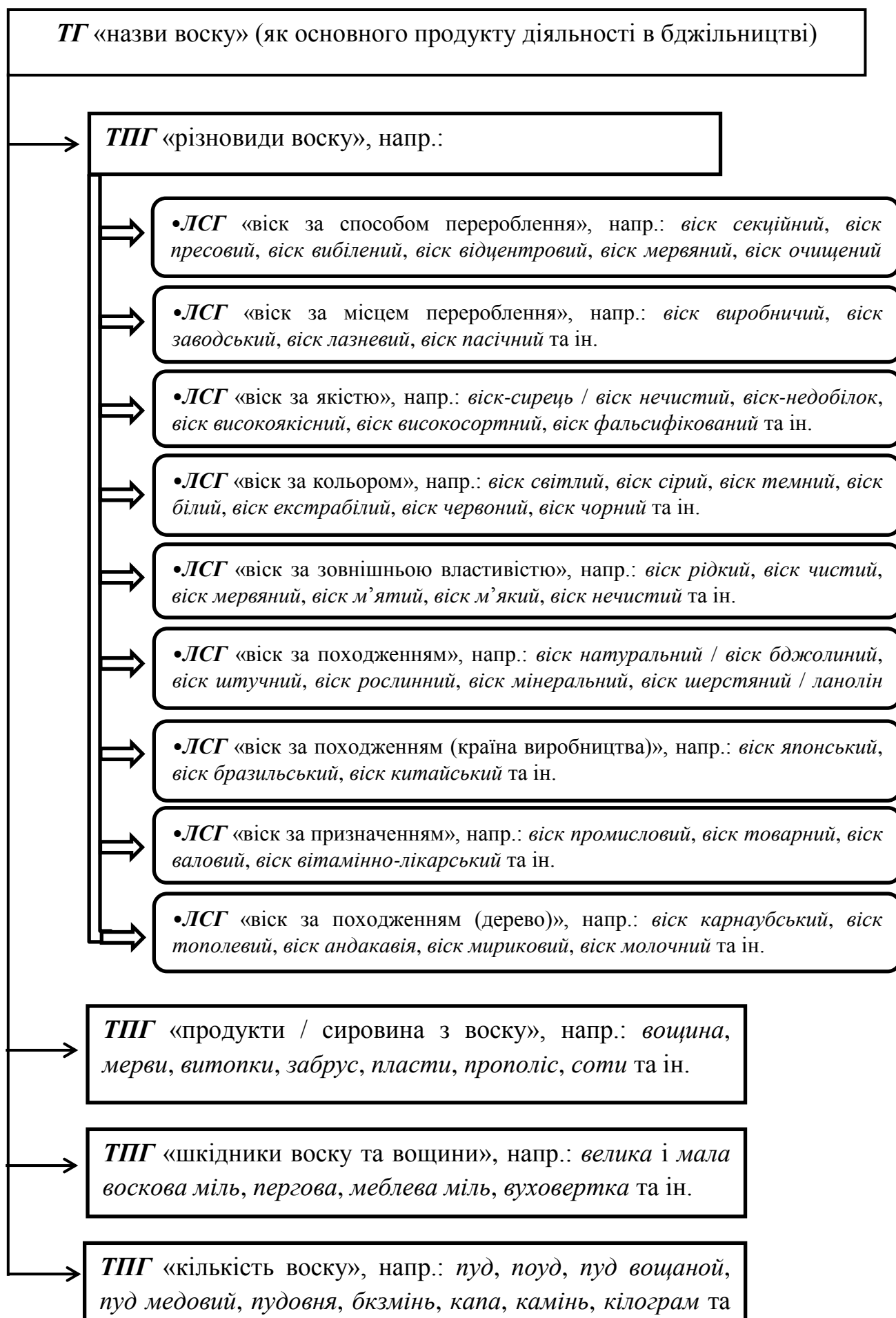

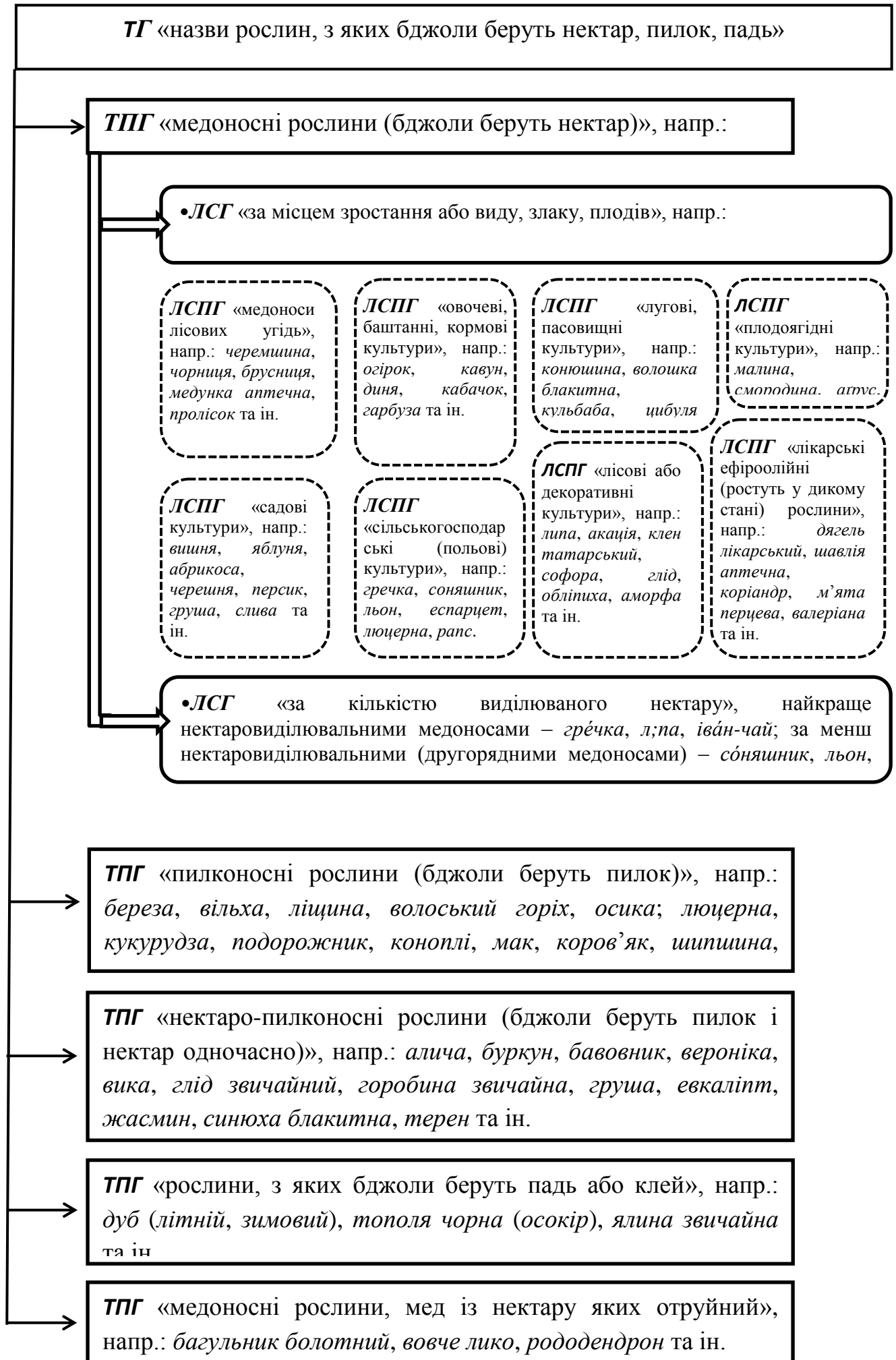
Схема В.2.11.

**СПИСОК ТЕРМІНІВ,
використаних при дослідженні бджільницької термінології**

Розвиток української наукової мови тісно пов'язаний із розвитком різних видів діяльності людства – землеробства, скотарства, рибальства, мисливства, бджільництва та ін. У ній закодована історія розвитку. Бджільницька термінологічна лексика належить до найдавніших шарів лексичного складу мови, вона формувалася в контексті термінологій інших галузей науки: сільського господарства, біології та ін. (дет. див. *Додаток А*).

Розвиток бджільницької термінолексики динамічний процес, що перебуває в безперервному русі й поступового вдосконалення, зумовленого суспільно-політичними, професійними, науковими чинниками.

Терміносистема бджільництва – поліфункціональна, вона обіймає назви комах, рослин-медоносів і пилконосів, хімічних елементів та сполук, що входять до складу продуктів бджільництва, назви, пов'язані з технологією бджільництва та виробництвом апіпродукції, терміни суміжних наук, загальноживані слова, що характеризують поняття бджільництва.

СПИСОК ГРАФІЧНИХ СКОРОЧЕНЬ

анат. – анатомія

біол. – біологія

біохім. – біохімія

бот. – ботаніка

вет. – ветеринарія

ген. – генетика

д. – дієслово

див. – дивись

екол. – екологія

зоол. – зоологія

ім. – іменник

мікр. – мікробіологія

мн. – множина

пас. – пасивне

прикм. – прикметник

син. – синонім

техн. – техніка

технол. – технологія

фарм. – фармацевтика

фіз. – фізика

фізіол. – фізіологічне

хім. – хімічне

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

- ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
- КВЕ – Колгоспна виробнича енциклопедія: у 2 тт. / [Друге перероб. і доп. вид.]. К. : Державне видавництво сільськогосподарської літератури української РСР. Т. I: АБРИКОС-ЛЮЦЕРНА. 756 с.; Т. II: МАЛИНА-ЯЩУР. 796 с.
- КПС – Карпов А. Н. Пчеловодческий словарь. М. : Русский язык, 1997. 385 с.
- РУСНТ – Російсько-український словник наукової термінології: Біологія. Хімія. Медицина / Відп. ред. К. М. Ситник; ред.-лексикограф Л. О. Симоненко. К. : Наукова думка, 1998. 660 с.
- СБАРУ – Словник бджільництва: Англо-російсько-український / За ред. Л. І. Боднарчука, М. Л. Алексеніцер. К. : Видавничий дім «КМ Academia», 1997. 344 с.
- СБНРУ – Словник бджільництва: Німецько-російсько-український / За ред. Алексеніцер М. Л., Боднарчук Л. І., Добровольська К. В. К. : Видавничий дім «КМ Academia», 1999. 344 с.
- ССДБ – Білик Є. В. Сучасний словник-довідник бджоляра. Донецьк : ТОВ ВКФ БАО, 2006. 704 с.
- СУБТ – Словник української біологічної термінології / Відп. ред. Д. М. Гродзинський, Л. О. Симоненко. К. : КММ, 2012. 744 с.
- СУМ-11 – Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР // Ін-ут мовознавства ім. О. О. Потебні. К., 1970–1980; Т. I: А-В. 1970. 799 с.; Т II: Г-Ж. 1971. 550 с.; Т. III: З. 1972. 744 с.; Т. IV: І-М. 1973. 840 с.; Т. V: Н-О. 1974. 840 с.; Т. VI: П-поїти. 1975. 832 с.; Т. VII: Поїхати-Приробляти. 1976. 723 с.; Т. VIII: Природа-ряхтливий. 1977. 927 с.; Т. IX: С. 1978. 916 с.; Т. X: Т-Ф. 1979. 658 с.; Т. XI: Х-Ь. 1980. 699 с.

СУМ-20 – Словник української мови: у 20-ти тт. / Голов. ред. В. М. Русанівський;
НАН Укараїни, Укр. мовно-інформ. фонд. К. : Наукова думка, 2010. Т. I: А-Б.
912 с.

-А-

- абдо́мен** *анат.* син. **черевце́** (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291; ССДБ: 3; КПС: 5)
- абдомина́льний** *анат.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- абориге́нний** *зоол. див. місце́вий, тубі́льний* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- авітаміно́з** *вет.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- автокла́в** *техн.* (СБІРУ: 289)
- автомáт для розпеча́тування сті́льників** (СБАРУ: 291)
- автопричі́п для переве́зання ву́лика** (СБНРУ: 289)
- агресі́вний** (*бджі́л*) (СБНРУ: 289)
- агресі́вність, а. бджі́л** (СБНРУ: 289; КПС: 5)
- агрофі́тоцено́з** *вет.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- агрус** *бот.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291; ССДБ: 4)
- адансо́ни** (КПС: 5)
- адге́зія** *хім.* (КПС: 6)
- аденозі́н** *хім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- аденозинтрифосфа́т** *хім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- аденозинтрифосфата́за** *хім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- аера́ція** *екол. (повітрообмін у вулику)* (КПС: 15)
- аеромéтр** *техн.* (ССДБ: 4)
- азо́т** *хім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- акарапідо́з** *вет.* (ССДБ: 6–10; КПС: 6) син. **хвороба кліщова́, хвороба о́строва Уа́йта** (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291) син. **акаро́з** (КВЕ, II: 652)
- акара́піс** *зоол.* син. **кліщ трахе́йний** (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- акарино́з** *вет.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291) син. **акарапідо́з** (КПС: 6)
- акарици́д** *хім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- акаріо́з** (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- акаро́з** син. **хвороба кліщова́** (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291) син. **акарапідо́з** (КПС: 6)

- акáція** *бот.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291; ССДБ: 10–13; КВЕ, II: 30): **а. біла** *бот.* (СБАРУ: 291; ССДБ: 11; КВЕ, II: 30); **а. жóвта** *бот.* (СБАРУ: 291; ССДБ: 12–13; КВЕ, II: 30); **а. розоцвіта** *син. робінія бот.* (ССДБ: 10–11)
- акпйн** *вет.* (КПС: 6)
- аксерофтóл** *хім.* (СБНРУ: 289)
- áкт, а-ти** **законода́вчі** **щодо** **за́хисту** **бджі́л** **від** **отру́єння** **пестици́дами** (СБНРУ: 289)
- актй́вність**¹ (*бджі́л*) (СБНРУ: 289): **а. діастатй́чна** (СБНРУ: 289); **а. льóтна** (СБНРУ: 289); **а. медозб́рна** *син. а. медозбирáльна* (СБНРУ: 289)
- актй́вність**² (*оптична активність меду*) *хім.* (КПС: 7)
- актиномікóз** *вет.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291; КПС: 7)
- алітру́нк** *анат.* (КПС: 7)
- аліфортй́ль** *фарм.* (ССДБ: 13; КПС: 7)
- алкало́їд** *хім.* (СБАРУ: 291; ССДБ: 13–14; КПС: 7)
- алкéни** *хім.* (СБАРУ: 291)
- алогáмія** *біол.* (СБАРУ: 291)
- алта́йка** *розм. біол.* *син. бджола́ алта́йська* (КПС: 16; КПС: 7–8)
- алтéй, -я** *бот.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291; ССДБ: 14)
- альбіні́зм** *фізіол.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291; ССДБ: 14–15)
- альбінóс** (*бджола*) (СБАРУ: 291; КПС: 8)
- альбумі́н** *хім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- альбуміно́їд** *хім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- альгóз** *вет.* (СБНРУ: 289; КПС: 8)
- альдегі́д** *хім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- амебатóз** *вет.* *син. хворóба амéбна, амебіóз, амебіáз* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- амебіáз** *вет.* (ССДБ: 15–16; КПС: 8) *син. хворóба амéбна* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)

- амебіоз** *вет.* син. **хвороба амéбна** (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291) син. **амебіаз** (КПС: 8)
- амебоз** *вет.* син. **хвороба амéбна** (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- амід** *хім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- амілаза** *біохім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291; КПС: 8)
- амін** *хім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291)
- аміноз'єднання** *хім.* (*азотисті з'єднання в меді*) (КПС: 8)
- амінокислота** *хім.* (СБНРУ: 289; СБАРУ: 291): **а. замінна** (СБАРУ: 291);
а. незамінна (СБАРУ: 291)
- амітраз** *хім.* (СБАРУ: 291)
- амніон** *анат.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 291)
- анабіоз** *фізіол.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 291; КПС: 8)
- анаксидіоз** *фізіол.* (СБНРУ: 290)
- аналіз** *технол.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 291): **а. біологічний** (СБАРУ: 291; КПС: 9);
а. біохімічний (СБАРУ: 291); **а. вóску** (ССДБ: 21–23); **а. електронно-мікроскопічний** (СБАРУ: 292); **а. колориметричний** (СБАРУ: 292);
а. люмінесцентний (СБАРУ: 292); **а. меду** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; ССДБ: 23–24; КПС: 9) – **а. м. пилкóвого** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292);
а. м. товáрного (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292); **а. мікробіологічний** (СБАРУ: 292); **а. мікроскопічний** (СБАРУ: 292; КПС: 8);
а. органолептичний (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; КПС: 9); **а. пилкóвий** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; КПС: 9); **а. поляриметричний** (СБАРУ: 292);
а. при́ростів контрольного ву́лика (СБНРУ: 290); **а. радіометричний** (СБАРУ: 292); **а. рефрактометричний** (СБАРУ: 292); **а. сéнсорний** (СБАРУ: 292); **а. спектрофотометричний** (СБАРУ: 292); **а. флористичний** (СБАРУ: 292); **а. хімічний** (СБАРУ: 292)
- анатомія** (*бджоли*) *анат.* (КПС: 9)

- андрéни** *зоол.* син. **бджóли короткохóботні** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- андренíди** *зоол.* (ССДБ: 23; КПС: 9)
- аневрýн** *хім.* син. **тіамін, вітамін В¹** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- анестезія** *фізіол.* син. **наркóз** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- аномáлія** *анат.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292) **а. бджіл** син. **каліцтва робóчих бджіл, мáток і трýтнів** (ССДБ: 24)
- анофтальмія** *анат.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; КПС: 9)
- антагонізм мáтки** *фізіол.* (КПС: 9)
- антибіóтик** *хім., вет.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; ССДБ: 25–26)
- антивáр** *вет., фарм.* (КПС: 10)
- антигéни** *зоол. мн.* (ССДБ: 26)
- антитіла** *зоол.* (ССДБ: 26)
- антитоксýн** *хім.* (*протидія до бджолиної отрути*) (КПС: 10)
- антофілія** *біол.* (СБНРУ: 290; КПС: 10)
- антофóра** *зоол.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- антофорýди** *біол.* (*родина бджіл*) (КПС: 10)
- áнус** *анат.* син. **отвір анáльний** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- аóрта** *анат.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- апарáт¹** *техн.* (КПС: 237): **а. воскорозтóплювальний** (КПС: 237); **а. Дезі** (**для навóщування рáмок**) (КПС: 237); **а. для очýщення вýсиків (сяжків)** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; ССДБ: 26–27; КПС: 12); **а. палейчукá** (КПС: 238)
- апарáт²** *анат.* (СБНРУ: 290; КПС: 12); **а. жалонóсний** (СБНРУ: 290; КПС: 12); **а. замикáльний дýхальця** *анат.* син. **крýшечка дýхальця** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292); **а. лігáльний** (КПС: 12); **а. ротовýй** (СБНРУ: 290)
- апíди** *зоол. мн.* син. **бджолýні** (КПС: 10)
- апіварóл** *вет., фарм.* (КПС: 10)

- апівén** *фарм.* (ліки на основі бджололиної отрути) (КПС: 10)
- апідй́ктор** *технол.* (КПС: 10)
- апідб́лог** *син.* **апіб́лог** (КПС: 10)
- апідолóгія** *син.* **бджоля́рство, бджі́льнійцтво, па́січніцтво** (СБАРУ: 292) *син.* **апілóгія** (КПС: 10)
- апідофа́уна** (*сукупність видів бджолиних*) (КПС: 10)
- апіза́н** *фарм.* (ліки) (КПС: 11)
- апізатрóн** *мед.* (КПС: 11)
- апікúр** *мед.* (КПС: 11)
- апіла́к** *хім.* (*сухе адсорбоване маткове молочко*) (СБАРУ: 292; КПС: 11)
- апілóгія** (КПС: 11)
- “Апімóндія”** (*Міжнародна федерація бджолооб’єднань*) (КПС: 11)
- апіолóгія** *син.* **бджолозна́вство** (СБНРУ: 290)
- апіб́ль** *хім.* (КПС: 11)
- апіпродúкти** *син.* **бджолопродúкти** (КПС: 11)
- áпіс** (**APIS**) *син.* **медонóси** (КПС: 11)
- апіскóп** *технол.* (КПС: 11)
- апіста́н** *вет.* (КПС: 12)
- апітерапія** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292) *син.* **лікува́ння бджолопродúктами** (КПС: 12)
- апітерапевті́чний** (СБНРУ: 290)
- апіте́рми-1** (СБНРУ: 290; КПС: 12)
- апітоксй́н** *син.* **бджолі́на отру́та** (СБАРУ: 292)
- апітоксिनотерапія** *мед.* (КПС: 12)
- апіфітодо́мішки** (КПС: 12)
- апіфітосві́чкі** (КПС: 12)
- апіфóбія** (СБНРУ: 290)

- аподёма** *анат.* син. **складка опорна** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- апробація** *технол.* (СБАРУ: 292)
- аптечка пясична** *техн.* (ССДБ: 27–28)
- арахноз** *вет.* (СБНРУ: 290; КПС: 12)
- аргінін** *хім.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- ареометр** *техн.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- арканзас** *вет. (вірус)* (КПС: 12)
- армерія** *бот.* син. **кормек** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- армування** *техн:* **а. вощїни** (КПС: 13); **а. в. механїчне** (КПС: 13); **а. в. хїмїчне** (КПС: 13)
- арблій** *анат.* син. **подушечка лапки** (СБАРУ: 292)
- аромат** *технол., фізіол.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; КПС: 13); **а. меду** (СБАРУ: 292)
- ароматизація гнїзда** *фізіол.* (КПС: 13)
- аррентокія** *технол.* (КПС: 13)
- арсен** *хім.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- аскорбїнатовоксїдаза** *біохїм.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; КПС: 13)
- аскосфероз** *вет.* син. **розплїд вапняний [крейдяний], перицистоз, перицистисмікоз, перицистомікоз, аскосфероз** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; КПС: 13)
- аспарагін** *хім.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- аспергільоз (аспергильоз)** *вет.* син. **розплїд кам'яний** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; КПС: 13) син. **черва кам'яна** (ССДБ: 28)
- аспергіломікоз** *вет.* син. **аспергільоз** (КПС: 14)
- атрофія** *вет., анат.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)
- аттрактивність** *фізіол. (видїлення в матки)* (КПС: 14)
- АТФ [аденозинтрифосфат]** *біохїм.* (СБАРУ: 292)
- АТФаза [аденозинтрифосфатаза]** *біохїм.* (СБАРУ: 292)

африканка *розм. біол. син. бджола́ африка́нська* (КПС: 14)

ацетилхолін *хім.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; КПС: 14)

ацетїн *хім.* (СБАРУ: 292)

ацетон *хім.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)

-Б-

“ба́ба” розм. син. **ма́тка старá** (КПС: 16)

ба́бки зоол., мн. (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292): **б.-дозо́рець** син. **дозо́рець** (СБНРУ: 290); **б.-коро́мисла** син. **коро́мисла** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)

багатоко́рпус син. **ву́лик багатокорпусний** (ССДБ: 32)

багатокорпусний (*вулик*) (ССДБ: 32): **б-не утрíмання бджі́л** (ССДБ: 32)

ба́за кормова́ (КВЕ, II: 29; КПС: 16) син. **взя́ток** (СБАРУ: 292): **б. к. бага́та** (КВЕ, II: 29); **б. к. бджі́л** (КВЕ, II: 29) син. **бджоли́не пасови́ще** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292); **б. к. вели́ка** (КВЕ, II: 29)

бак для розпа́лювання во́ску (ССДБ: 35)

бак медого́нки (СБНРУ: 290)

бактерици́д вет., мікр. (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)

бактерици́дність (*меду*) хім. (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)

бактеріо́з вет. син. **хворо́ба бактериáльна** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)

бактеріофа́г мікр., вет. (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292)

бакте́рія мікр. (СБНРУ: 290; СБАРУ: 292; ССДБ: 35): **б. аеро́бна** (СБАРУ: 292; КПС: 16); **б. анаеро́бна** (СБАРУ: 292; КПС: 16); **б. грамнегаті́вна** (СБАРУ: 292); **б. грампозиті́вна** (СБАРУ: 292); **б. неспороутво́рювальна** (СБАРУ: 292); **б. паличкоподі́бна** (СБАРУ: 292); **б. спороутво́рювальна** (СБАРУ: 292)

балага́н техн. (*будка пасічника на полі*) (КПС: 16)

бала́нс (КПС: 16): **б. воскові́й**; **б. ма́си сім'ї́** (КПС: 16)

бальза́м хім. (СБНРУ: 290; СБАРУ: 293; КПС: 17)

бальза́м бджоли́ний син. **про́поліс** (КПС: 17)

бальзамува́ти фізіол. (*про запрополісування тіл ворогів у вулику*) син. **запропо́лісувати** (КПС: 17)

банк – **б. ма́ток** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 293; КПС: 17); **б. спёрми трўтнів** (КПС: 17);

б-ки-годівнійці (КВЕ, I: 67; КПС: 17)

ба́ня водяна́ *технол.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 293)

бараба́н медогонки *техн.* (СБНРУ: 290; СБАРУ: 293)

бараба́нити *технол.* син. **стўкати** (СБНРУ: 290; СБАРУ: 293)

барда́н *технол.* (*утеплення вуликів – із молодого очерету*) (КПС: 17)

ба́рій *хім.* (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293)

баці́ла мікр. син. **бакте́рія паличкоподі́бна** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293; ССДБ: 39)

бачо́к *техн.* – **б. восковідстійника** (СБНРУ: 291); **б. воскотопки** (СБНРУ: 291)

башкі́рка *розм.* син. **бджола́ башкі́рська бортьова́** (КПС: 17)

бджі́льнийк – 1) бджоляр; 2) омшаник (ВТССУМ: 39): **б. лісовий** (КПС: 257)

бджі́льнийцтво (КВЕ, I: 61; СУМ, I: 117; ВТССУМ: 39) син. **па́січництво**,

бджоля́рство, **апідо́логія** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293): **б. ама́торське**

(КПС: 256); **б. бортьове́** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293) **бо́ртне** (ССДБ: 57–58;

КПС: 256); **б. ву́ликове** (СБНРУ: 291); **б. двома́ткове** (КПС: 257); **б. дй́ке**

(КПС: 257); **б. дома́шне іст.** син. **б. па́січне** (КПС: 257); **б. дупля́нкове**

(СБНРУ: 291; СБАРУ: 293; КПС: 257); **б. закрй́того гру́нту** (КПС: 257);

б. запй́лювально-медо́вого на́прямку (СБАРУ: 293); **б. запй́лювального**

на́прямку (СБАРУ: 293); **б. земляне́** (КПС: 257); **б. коло́дне** (СБНРУ: 291;

СБАРУ: 293; КПС: 257); **б. коло́дно-па́січне** (КПС: 257); **б. ко́мплексного**

на́прямку (СБАРУ: 293); **б. кочове́** (СБАРУ: 293; КПС: 257) – **б. к. дале́ке**

(СБАРУ: 293); **б. ку́зовне** (КПС: 257); **б. культу́рне** (КПС: 258);

б. любі́тельське син. **бджі́льнийцтво ама́торське** (СБНРУ: 291;

СБАРУ: 293; КПС: 258); **б. медо́вого на́прямку** (СБАРУ: 293);

б. паві́льйо́нне (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293); **б. паке́тне** (СБНРУ: 291;

СБАНУ: 293); **б. пásiчне** (СБАНУ: 291; КПС: 258) – **б. п. медóво-восковé** (СБАНУ: 291); **б. племінне** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. присадйбне** (СБАНУ: 291) син. **б. любйтельське** (КПС: 258); **б. промисловé** (КПС: 258); **б. рáмкове** (СБАНУ: 291); **б. раціонáльне** (КПС: 258); **б. роєбййне** (КПС: 258); **б. розплідницького нáпрямку** (СБАНУ: 293); **б. садóве** (КПС: 258); **б. стаціонáрне** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. стойловé** син. **бджйльнйцтво бортьовé** (КПС: 258)

бджйльнйцтво (*наука*) син. **апйолóгйя** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293; СУМ, I: 117)

бджйльнйцька (КПС: 258; СУМ, I: 117; ВТССУМ: 39): *агростáнцйя, платфóрма, скребóк-лопáтка, йзолй тор, котóк, шáблóн, шпáтель*

бджолá (APIS) *зоол.* (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293; СУМ, I: 117): **б. аборигéнна** (КПС: 247); **б. -альбйнос** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. альпййська** (СБАНУ: 291; КПС: 247); **б. африкáнська** (СБАНУ: 291; КПС: 247); **б. башкйрська** син. **башкйрка** (КПС: 247); **б. безволóса** син. **б. лйса** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. безвýса** (КПС: 247); **б. безкрйла** (КПС: 247); **б. бйлогóлова** (КПС: 247); **б. благорóдна** син. **б. медонóсна** (КПС: 247); **б. блукáюча** (СБАНУ: 291); **б. бортьовá** (КПС: 247); **б.-бродйжка** син. **б. бродйча** (СБАНУ: 291); **б.-будйвнйця** (КПС: 253) – **б.-б. стйльникйв** (СБАНУ: 291); **б. бурзйнська** син. **бурзйнка** (КПС: 247); **б. велйка** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293) – **б. в. йндййська кам'янá** (СБАНУ: 291); **б.-вентйльторнйця** (КПС: 248); **б.-вербувáльнйця** (КПС: 248); **б. вéресова** (СБАНУ: 291); **б.-виховáтелька** (КПС: 248) – **б.-в. розплóду** (СБАНУ: 291); **б.-водонóс** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б.-восконóска** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. вўликова** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293; ССДБ: 153); **б.-гермафродйт** (СБАНУ: 293); **б. гйгáнтська** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293);

б. гіандроморфна (СБАНУ: 293) син. **бджола-гермафродит** (СБАНУ: 291); **б.-годувальниця** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. грецька** (СБАНУ: 291); **б. грузинська** (КПС: 248); **б.-деревогриз [-тєсляр]** (СБАНУ: 293) – **б.-д. віргінська** (СБАНУ: 293); **б.-д. малá** (СБАНУ: 293); **б. дїка** (СБАНУ: 291); **б. довговуса** (СБАНУ: 291); **б. довгохóботна** (СБАНУ: 293); **б. домашня** (СБАНУ: 293; КПС: 249); **б. дорóсла** (СБАНУ: 291); **б. єгїпетська** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б.-жертва філанта** (СБАНУ: 291); **б. живá** (СБАНУ: 291); **б. жóвта** син. **б. адансонова** (КПС: 249) – **б. ж. долинна** (КПС: 249); **б. з взятком** (СБАНУ: 293); **б. з повєрхні клуба** (СБАНУ: 291) – **б. з п. к. зимóвого** (СБАНУ: 293); **б. загїбла** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293; КВЕ, II: 652); **б. зальóтна** (СБАНУ: 291); **б. західної порóди** (СБАНУ: 291); **б.-збирáльниця** (СБАНУ: 293); **б.-збирáчка** син. **бджола-збирáльниця**, **бджола польовá** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. здоровá** (СБАНУ: 291); **б. зимóва** (СБАНУ: 291); **б.-злóдїйка** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. індїйська** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293; КПС: 249) – **б. і. велїка** син. **бджола індїйська гігáнтська** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293; ССДБ: 40); **б. і. кам'яна** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. і. кáрликова** (ССДБ: 42) син. **бджола індїйська малá** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. і. малá** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. і. середня** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293); **б. італїйська** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293) син. **італїйки** (ССДБ: 41); **б. кабахтапїнська** (КПС: 249); **б. кавкáзька** (СБАНУ: 291; СБАНУ: 293) син. **кавказянка** (КПС: 249); **б.-каліка** (КПС: 249); **б.-камїнниця** (КПС: 249); **б. кáрликова** (КПС: 249–250); **б. карпáтська** (КПС: 250); **б.-“квартирмєйстер”** (КПС: 250); **б. кіпрська** (СБАНУ: 291); **б.-колетєс** (СБАНУ: 291); **б.-“комарїна”** (КПС: 250); **б.-конопáтниця** (КПС: 250); **б. корїчнева** син. **бджола корїчнево-чóрна** (КПС: 250); **б. корїчнево-**

чорна (КПС: 254); **б. короткохоботова** син. **андрена** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293); **б.-крадійка** (КПС: 250); **б. крайська** (КПС: 250); **б. країнська** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293) син. **бджоли крайнські (країнські)** (ССДБ: 42) син. **бджола українська**; **б. крїмська** (КПС: 250); **б. кубанська** (КПС: 250); **б. “ліса”** (СБАРУ: 293); **б.-листоріз** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293; КПС: 250); **б. лісова** (КПС: 251); **б. літня** (СБНРУ: 291; ССДБ: 42); **б. льотна** (КВЕ, I: 66; СБАРУ: 293); **б. медоносна** син. **бджола домашня** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293); **б. мертва** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293); **б. молодá** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293) син. **мóлодь**; **б. монотрофна** (СБАРУ: 293); **б. мохната** (КПС: 250); **б. мохнатонóга** (СБНРУ: 291); **б.-мулярка** див. **халікодóма** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293); **б.-насідка** (КПС: 251); **б. нельотна** (СБАРУ: 293; КПС: 251); **б. немедоносна** син. **бджола дїка** (КПС: 251); **б.-новобранець** (КПС: 251); **б. новорїйна** (КПС: 251); **б. нухїнська** (КПС: 251); **б. одинóка** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293); **б. однієї сім’ї** (СБНРУ: 291); **б. одноóка** син. **бджола-циклóп** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293; ССДБ: 44); **б. осоподібна** (СБНРУ: 291); **б.-охорóнець** (КПС: 253); **б. паралізована** (СБНРУ: 291); **б. південної порóди** (СБНРУ: 291); **б. північна** (КПС: 251); **б. північнонімецька** син. **бджола північна** (СБНРУ: 291); **б. польовá** (КПС: 251); **б. пошукóва** син. **б.-розвідниця** (КПС: 252); **б.-прибирáльниця** (СБАРУ: 293); **б.-приймáльниця** (КПС: 252); **б.-резервуáр** (КПС: 252); **б.-робітніця** (КПС: 252); **б.-рóбот** (КПС: 252); **б. робóча** (СБАРУ: 293; КВЕ, I: 61) син. **бджола-робітніця**; **б.-розвідниця** (СБАРУ: 293) – **б.-р. взятку** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293); **б.-р. житлá** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293); **б.-санітар** (КПС: 252); **б.-сигнальниця** (КПС: 253); **б. сіра** (КПС: 253) – **б. с. високогїрна** (КПС: 253); **б. с. гїрська** (КПС: 253); **б. сірїйська** (КПС: 253); **б.-смолівніця**

(СБНРУ: 292; СБАРУ: 293); **б. старá** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 293); **б. степовá** (КПС: 253); **б. стилопíлована** *вет.* (СБАРУ: 293); **б. сторожовá** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 293; КПС: 254); **б.-супровíдниця** (КПС: 252); **б.-танцívниця** (СБНРУ: 292); **б. тёмна** (СБНРУ: 292; КПС: 254) – **б. т. захiдноєвропéйська** (КПС: 254); **б.-тэсляр** *син.* **бджолá-деревогрiз** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 293) – **б.-т. вiргiнська** (СБАРУ: 293); **б.-т. фiолéтова** (СБНРУ: 292); **б.-трамбувáльниця** (КПС: 253); **б.-трутiвка** *син.* **бджолá фiзiологiчна** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294; КПС: 254); **б. трутнёва** *син.* **трутiвка** (СБНРУ: 292); **б. украiнська** (КПС: 254); **б. уражена** (СБНРУ: 292) – **б. у. паразитними комáхами-стилопсами** (СБНРУ: 292); **б. фiзiологiчна** (СБАРУ: 294); **б.-фуражiр** (КПС: 254); **б. хвóра** (СБНРУ: 292); **б.-циклóп** (СБАРУ: 294); **б.-цистёрна** (КПС: 254); **б.-чесáльниця** *син.* **джмiль мóховий** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294); **б.-чистiльниця** *син.* **бджолá-прибирáльниця** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294; КПС: 254); **б. чóрна** (КПС: 254); **б. шагдáгська** (КПС: 254); **б. штúчна** (СБНРУ: 292); **б. яйцеклáдна** *син.* **трутiвка фiзiологiчна** (КПС: 254); **б. яровá (Яра)** (КПС: 263); **б. актiвно-ройовi** (КПС: 261); **б. башкiрськi** *син.* **бджóли дiкi** (ССДБ: 39); **б. безгоспóдарськi** (КПС: 261); **б. безжáловi** *син.* **б. езжалонóснi** (КПС: 261); **б. безжалонóснi** (КПС: 261); **б.-вбiвци** (КПС: 263); **б. влáснi** (КПС: 262); **“бджóли-вóїни”** (КПС: 262); **б.-галактiди** (КПС: 262); **б.-гiбрiди** *син.* **б.- вбiвци** (КПС: 262); **б. далекосхiднi** (ССДБ: 40); **б. дiкi** (ССДБ: 39; КПС: 262); **б. жóвти** (ССДБ: 41) – **б. ж. долiннi** *син.* **бджóли кавкáзькi** (ССДБ: 41); **б. ж. пёрськi** (ССДБ: 41); **б.-запiлювачi** (ССДБ: 42); **б. зáхiдної порóди** (ССДБ: 42); **б. землерiйнi** (КПС: 262); **б.-“зимóви”** (КПС: 263); **б.-колетiди** (ССДБ: 41); **б. крiмськi** (ССДБ: 42);

б. кубанські (ССДБ: 42); **б. льотні** (КПС: 262); **б. медисті** (КПС: 262); **б.-“мучники”** (КПС: 262); **б. одинікі** (КПС: 262); **б. пакетні** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293) – **б. п. з маткою** (СБНРУ: 291; СБАРУ: 293); **б. паразитні** (СБНРУ: 291); **б. піші** (ССДБ: 44); **б. продуктивні** (КПС: 263); **б. розбійні** (КПС: 263); **б. розвідникові** (КПС: 263); **б. ройові** (СБНРУ: 292; КПС: 263); **б. середні індійські** (ССДБ: 45); **б. “сіті”** (КПС: 263); **б. сірі високогірні** син. **бджоли грузинські** (ССДБ: 46–47); **б. сторожові** (КПС: 263); **б. темні західноєвропейські** (ССДБ: 47); **б. українські** (ССДБ: 47); **б. “цукрові”** (КПС: 263)

бджоліний (КПС: 27; СУМ, I: 117; ВТССУМ: 39): **б-на крадіжка** (ССДБ: 47); **б-на мова** (ССДБ: 47); **б-на отрута** (ССДБ: 47); **б-на сім'я** (КВЕ, I: 61) син. **рій**; **б-не злодійство** син. **бджоліна крадіжка** (ССДБ: 47); **б. віск** (ССДБ: 49); **б. вовк** син. **філант трикутниковий** (СБНРУ: 297; ССДБ: 50); **б. завод** син. **бджолозавод** (КВЕ, I: 66); **б. клей** син. **прополіс** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 324); **б. клуб** (СБНРУ: 292); **б. простір** (КВЕ, I: 256) – **б. п. у вулику** (ССДБ: 50); **б. стільник** (КВЕ, I: 66); **б. спів** (КВЕ, I: 66); **б-ні господарства** син. **бджологосподарства** (КВЕ, I: 66)

бджоліні біол. (надродина) ім. (ВТССУМ: 39; КПС: 255): **б. дікі** (КПС: 254);

б.-запильвачі (КПС: 255)

бджолоботаніка (КПС: 255)

бджолове очкове див. **очкове** (СУМ-11, V: 834)

бджоловедення (КПС: 255)

бджоловидаляч техн. (КПС: 261)

бджоловійк (КПС: 255)

бджоловідгодівельник (КВЕ, I: 256): **б. великий** (КВЕ, I: 256); **б. малий** (КВЕ, I: 256)

бджоловóдець син. **бджоля́р** (КПС: 259)

бджологін *хім.* (КПС: 259)

бджологра́д (КПС: 259)

бджоложу́к *зоол.* (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294; КПС: 260): **б. звича́йний** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294); **б. опу́шений** (СБНРУ: 292)

бджолозаво́д (КВЕ, I: 256)

бджолозапíлення (СУМ, I: 117; ВТССУМ: 39)

бджолозапíлювальний (ВТССУМ: 39)

бджолозапíлювання (СУМ, I: 117; ВТССУМ: 39)

бджолозна́вець (СУМ, I: 117; ВТССУМ: 39) син. **апідо́лог** (КПС: 262)

бджолозна́вство (СУМ, I: 117; ВТССУМ: 39) син. **апіло́гія** (КПС: 262)

бджолоі́нвента́р (КПС: 262)

бджоло́їд¹ *зоол.* син. **осо́їд** (ССДБ: 50; КПС: 260): **б. звича́йний** (ССДБ: 50); **б. чуба́тий** (ССДБ: 50–51)

бджоло́їдка² *зоол.* син. **щу́рка** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294; КПС: 260; СУМ, I: 117; ВТССУМ: 39): **б. зелéна** син. **щу́рка зелéна** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294); **б. золоті́ста** син. **щу́рка золоті́ста** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294)

бджоло́їдний (СБАРУ: 294)

бджолоко́мплекс (СБАРУ: 294; КПС: 260)

бджолоконтéйнер (КПС: 260)

бджолокра́д *зоол.* (КПС: 263)

бджололо́в (КПС: 263)

бджолома́тка (ССДБ: 51) син. **бджолі́на ма́тка**

бджолонаси́ченість (*місцевосты*) (КПС: 260)

бджолооб'єднання (КВЕ, I: 256)

бджолопакєт (КПС: 260): **б. безстільникóвий** (КПС: 260); **б. стільникóвий** (КПС: 260)

бджолопродúкти син. **апíпродúкти** (СБНРУ: 292)

бджолопромислóвець (СБНРУ: 292)

бджолорадгóсп (КПС: 261)

бджолородíна син. **бджолíна сiм'я** (ССДБ: 52)

бджолорозплíдник *техн.* (ССДБ: 51; СБНРУ: 292; СБАРУ: 294):

1) **б. племiнний** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294);

2) **селекцiйна стáнцiя** (СБАРУ: 294)

бджолоторгóвець (КВЕ, I: 256)

бджолофєрма (СБАРУ: 294)

бджоляний [бджолячий, бджолíний] (СУМ, I: 117; ВТССУМ: 39): **б-на кáста** (КВЕ, I: 256); **б-на травá** син. **шандрá** (ССДБ: 51)

бджоляник син. **пáсiка** (СУМ, I: 117; ВТССУМ: 39)

бджоля́р (СБНРУ: 292; СУМ, I: 117) син. **пáсiчник** (СБАРУ: 294; ВТССУМ: 39):

б.-амáтор (СБНРУ: 292); **б.-бригадiр** (КВЕ, I: 257); **б.-винахiдник** син.

бджоля́р-новáтор (КВЕ, I: 257); **б.-дослiдник** (КВЕ, I: 257);

б. люнебúрзький (СБНРУ: 292); **б.-матковивiдник** (КПС: 255); **б. найманий**

(СБНРУ: 292; СБАРУ: 294); **б.-пráктик** (КПС: 255); **б.-прогресiст**

(КПС: 255); **б.-промислóвець** син. **бджоля́р [пáсiчник]**, що займається

товáрним бджiльничтвом (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294); **б. професiйний**

(СБНРУ: 292); **б.-сапєтник** (КПС: 256); **б.-теплiчник** (КПС: 256); **б.-тєсляр**

(КПС: 256); **б.-тєхник** (КПС: 256);

бджоля́рство (СБНРУ: 292) син. **бджiльничтво, пáсiчництво** (СБАРУ: 294)

- бджолярство** (*наука*) син. **апіологія** [**апідологія**] (СБНРУ: 292)
- бджолярувати** син. **бджолянкувати, пасічникувати, займатися бджільництвом, пасічникувати на пасіці** (СУМ, I: 117)
- бджолячий** (*належність бджолі*) (СУМ, I: 117; ВТССУМ: 39)
- безвзятковий** (КПС: 18)
- безкрілий** *анат.* (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294)
- безматень** син. **безматочник** (КПС: 18) син. **безматок** (ВТССУМ: 43; СУМ, I: 133)
- безматковий** (*сім'я*) син. **безматочний** (СБАРУ: 294)
- безматок** син. **безматень** (КПС: 18; СУМ, I: 133; ВТССУМ: 43)
- безматочник**: 1) (*рій*) син. **рій безматковий**; 2) (*вулик*) (СБАРУ: 294)
- безматочність** (*властивість*) (КПС: 18)
- безмедиця** (КПС: 19)
- безмедовий** (КПС: 19)
- безплідний** *фізіол.* син. **стерильний** (СБАРУ: 294)
- безплідність** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294)
- безрозплідний відводок** (КПС: 19)
- безстільниковий**: 1) (*вулик*); 2) **б. пакет бджіл** (КПС: 19)
- бензол** *хім.* (СБНРУ: 292)
- бенкарт** (*назва вулика*) (КПС: 19)
- березняк** *розм.* син. **мед березовий, березовиця** (КПС: 19)
- берковець** (*міра ваги меду*) *іст.* (КПС: 19)
- бишш** (*назва вулика*) (ССДБ: 53)
- бідон для меду** *див.* **фляга для меду** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294)
- білення** – **б. вощу** (СБНРУ: 292; КПС: 19): **б. в. виливанням цівкою** (СБНРУ: 292)
- білка** (*бортник*) *іст.* (КПС: 19)
- білозубка** *зоол.* (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294)

біло́к *хім.* (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294); **б. гемолі́мфи** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294);
б. зага́льний син. **біло́к сума́рний** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294); **б. за́пасний**
 син. **біло́к ре́зервний** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294); **б. кро́ві** (СБНРУ: 292;
 СБАРУ: 294); **б. отру́йний** син. **біло́к токсі́чний** (СБНРУ: 292); **б. про́стий**
 (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294); **б. ре́зервний** (СБАРУ: 294); **б. сирі́й**
 (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294); **б. скла́дний** син. **протеї́д** (СБНРУ: 292; СБАРУ:
 294); **б. сума́рний** (СБАРУ: 294); **б. токсі́чний** (СБАРУ: 294)

біоветі́н *фарм.* (ССДБ, с.53)

біоміці́н *хім.* син. **ауреоміці́н** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294; ССДБ: 54)

біоспо́н *біохім.* (*стимулятор для бджіл*) (КПС: 19)

біпі́н *вет.* (КПС: 19)

бічні́й *анат.* син. **латера́льний** (СБНРУ: 292; СБАРУ: 294)

блек (*голова борті*) *іст.* (КПС: 20)

близню́к син. **ву́лик дво́сіме́йний** (КПС: 20)

блок, **б. клі́тки** *технол.* (КПС: 20)

блокува́ння льоткі́в (КПС: 20)

блукáння (СБНРУ: 293) – **б. бджі́л** (ССДБ: 55)

блукáти син. **заліта́ти до чу́жих ву́ликів** (СБНРУ: 293; СБАРУ: 294)

бобóвка син. **ма́тка-бобóвка** (КПС: 21)

бобóк (*стільник*) (КПС: 21)

богомóли *зоол. мн.* (СБНРУ: 293; СБАРУ: 294)

бокови́нка *техн.* (*бокова частина вулика*) (КПС: 21)

бонітува́ння¹ (*бджолами*) *технол.*: 1) оцінювання; 2) бонітува́ння; 3) апроба́ція
 (СБАРУ: 294; КПС: 22)

бонітува́ння² (*місцевістю*) (КПС: 22)

бор¹ *хім.* (СБНРУ: 293; СБАРУ: 294)

бор² (*ліс із бортями*) (КПС: 22)

бор³ (*одиниця податку на бор*²) (КПС: 22)

борóвки *розм.* син. **бджóли дйкі** (КПС: 22)

бородá¹ *фізіол.* (СБАРУ: 294; КПС: 22): 1) **б.** з **бджіл** (СБНРУ: 293; СБАРУ: 294);
2) **вikuчування** (СБАРУ: 294)

бородá² *техн.* (*розміщення рамок із кормом у формі борода*) (КПС: 23)

бородá³ *іст.* (*клеймо на бортях*) (КПС: 23)

борозénка *анат.* син. **жолобóк, виїмка** (СБНРУ: 293; СБАРУ: 294)

боротьба – **б.** з **браульóзом** (СБНРУ: 293); **б.** з **роїнням** (СБНРУ: 293; СБАРУ: 294)

борошноїд суринамський *зоол.* (СБАРУ: 294)

борсу́к *зоол.* (СБНРУ: 293; СБАРУ: 294)

бо́ртень син. **вúлик-колóда** (КПС: 22)

бортїна (КПС: 23)

бортівнік (КПС: 23)

бо́ртний *іст.* (*належний борті*) (КПС: 23): **б.** ліс (КПС: 23); **б.** про́мисел (КПС: 23)

бо́ртник *іст.* (СБАРУ: 294; КПС: 24): **б.** **вільний** (КПС: 24); **б.-деревола́з**
(КПС: 24)

бортникува́ти *д.* (КПС: 24)

бо́ртництво (*лісове бджільництво*) син. **бджільніцтво бортьове** (СБНРУ: 293;
СБАРУ: 294; ССДБ: 57; КПС: 24)

бо́ртницький (*належний бортникові*) (СБАРУ: 294)

бортня́г (*перерослий ліс із бортями*) (КПС: 24)

бортня́к (*кедр із бортею*) (КПС: 24)

борть (*найпростіший вулик*) (СБНРУ: 293; СБАРУ: 294; КПС: 25): **б.** **жилá**
(КПС: 25); **б.** **завй́щена** (КПС: 25); **б.** **задільня** (КПС: 25); **б.** **пустова́**
(КПС: 25)

бракува́ння: 1) *ген.* **відбі́р, добі́р;** 2) *техн.* **бракува́ння, вибракóвування**
(СБАРУ: 294; КПС: 25)

бра́ти [замика́ти] ма́тку в клуб (СБНРУ: 293; СБАРУ: 294)

бра́ула *зоол. син.* **бджоли́на во́ша** (СБНРУ: 293; СБАРУ: 295; ССДБ: 59): **б. сліпа́**
(СБНРУ: 293; СБАРУ: 295); **б. схі́дна** (СБАРУ: 295); **б. Шмі́тца**
(СБАРУ: 295)

браульо́з *вет. син.* **воши́вість бджі́л** (ССДБ: 59; КПС: 25)

броди́ти: 1) *біохім.* **ферме́нт, ензи́м;** 2) *техн.* **ферментува́ти, броди́ти**
(СБАРУ: 295)

броди́ння *техн. син.* **ферме́нтація** (СБНРУ: 293; СБАРУ: 295; КПС: 25)

бру́сити *фізіол.* (КПС: 26)

брусóк *техн.* **пла́нка** (СБНРУ: 293; СБАРУ: 295): **б. ра́мки ве́рхній** (СБНРУ: 293;
СБАРУ: 295)

буді́ночок па́січницький (СБАРУ: 295)

буді́вни́цтво (СБАРУ: 295): **б. ма́точникі́в** (ССДБ: 64); **б. сті́льникі́в** (СБНРУ: 293;
СБАРУ: 295) – **б. с. серцепо́дібне** (СБНРУ: 293); **б. штучно́ї воши́ни**
(ССДБ: 64–65)

будóва – **б. бджоли́них сті́льникі́в** (СБНРУ: 293); **б. ніжки робо́чої бджоли́** *анат.*
(ССДБ: 84)

будува́ти [відбудóвувати, відтя́гувати] сті́льникі́ (СБНРУ: 293; СБАРУ: 295)

будуни́ця *син.* **бджола́ медоно́сна** (КПС: 26)

бучо́к *син.* **коло́да, сапе́тка** (КПС: 26)

-В-

ва́бик (*вулик для заваблювання роїв*) (КПС: 28)

вага́ (СБАНУ: 295; КПС: 31): **в. бджі́л** (ССДБ: 69; КПС: 31); **в. ко́рму бджі́л** (КВЕ, I: 62; КПС: 31); **в. пи́то́ма фіз.** (СБАНУ: 293; СБАНУ: 295); **в. тру́тня ва́бик** (ССДБ: 69; КПС: 31)

ваги́ *мн.* (СБАНУ: 295): **в. ву́ликові** [для зва́жування ко́нтрольного ву́лика] *мн.* (СБАНУ: 293; СБАНУ: 295); **в. в. самопи́сні** *мн.* (СБАНУ: 293); **в. для ко́нтрольного ву́лика** *мн.* (СБАНУ: 293; СБАНУ: 295; КВЕ, I: 62); **в.-каче́лі** *мн.* (КВЕ, I: 62; КПС: 31)

вагова́ проду́кція бджі́льництва (КВЕ, I: 62–63)

вакци́на *вет.* (СБАНУ: 293; СБАНУ: 295)

ва́лець *техн. в.* для ви́готовлення во́щїни (СБАНУ: 295; КПС: 28);

валі́н *хім.* (СБАНУ: 295)

вальці́ *техн., мн.* (ССДБ: 70): **в. гладе́нькі** (ССДБ: 70; КПС: 28); **в. гніздо́ві** (КПС: 28); **в. граві́ровані** (ССДБ: 70; КПС: 28); **в. магази́нні** (КПС: 28)

ванілі́н *хім.* (СБАНУ: 295)

ва́нна *техн.* (КПС: 29): **в. воскоплави́льна** (КПС: 29); **в. воскови́дливна́** (КПС: 29); **в. для нагріва́ння ножі́в** (ССДБ: 70); **в. для пере́плавлення восково́ї ма́си** (СБАНУ: 295) **син. ванна воскоплави́льна** (КПС: 29); **в. медорозпла́влювальна** (КПС: 29); **в. розпа́рювальна** (КПС: 29)

вапно́ *хім.* (СБАНУ: 293; СБАНУ: 295): **в. га́шене** (СБАНУ: 293; СБАНУ: 295); **в. не́гашене** (СБАНУ: 293; СБАНУ: 295); **в. хло́рне** (СБАНУ: 293; СБАНУ: 295)

варіа́бельність *ген.* (СБАНУ: 295)

варіа́ція *ген. син. мінли́вість* (СБАНУ: 294; СБАНУ: 295)

варісте́т *ген. син. різнові́д, різнові́дність, мо́рфа* (СБАНУ: 294)

- вароатѳз** (*хвороба бджіл*) *вет.* (СБНРУ: 294; ССДБ: 71–78)
- варобѳз** *вет.* син. **вароатѳз** (ССДБ: 71–78)
- варонікстѳн** *вет.* (КПС: 29)
- варосѳкт** *вет.* (КПС: 29)
- вароѳз** [варобѳз] *вет.* син. **вароатѳз** (СБНРУ: 294; КПС: 29)
- варофѳн** *вет.* (КПС: 29)
- ватрѳс** (*скупник воскосировини*) (КПС: 30)
- вафельниця** [для вощѳни] *технол.* (ССДБ: 79; КПС: 30)
- введення матки у бджолѳну сім'ю** (СБНРУ: 294)
- вгамѳвувати** [заспокоѳвувати] **бджіл (дѳмом)** (СБНРУ: 294; СБАНУ: 295)
- вгамування бджіл (дѳмом)** (СБНРУ: 294; СБАНУ: 295)
- ведмѳдь зоол.** (СБНРУ: 294; СБАНУ: 295)
- вентилювання [вентиляѳція]** *техн.* (СБНРУ: 294; СБАНУ: 295; КПС: 30): **в. вѳлика бджѳлами** (СБНРУ: 294; СБАНУ: 295); **в. гнѳзда бджѳлами** (ССДБ: 78); **в. зимѳвникѳ** (ССДБ: 78–79)
- вентилювати** *техн.*, (КПС: 30): **в. з огѳленою залозою Насѳнова** (СБНРУ: 294; СБАНУ: 295)
- вентиляѳція** *техн.* син. **вентилювання** (СБНРУ: 294; СБАНУ: 295)
- вентрѳльний** *анат.* син. **черевнѳй** (СБНРУ: 294; СБАНУ: 295)
- верѳнда льотковѳ** (ССДБ: 79; КПС: 30)
- верѳнда вѳликова** (КПС: 30)
- вертлѳг** *анат.* син. **нѳжка бджолѳ** (СБНРУ: 294; СБАНУ: 296; ССДБ: 83)
- ветерѳнок** син. **примѳнка для бджіл** (КПС: 31)
- взѳток** син. **узѳток** (СБНРУ: 294) [медозбѳр] (СБАНУ: 296): **в. багатѳй** (КПС: 34); **в. головнѳй** (ССДБ: 172) син. **в. основнѳй** (СБНРУ: 294; СБАНУ: 296;

КПС: 34); **в. із лучни́х кві́тів** (СБНРУ: 294); **в. кві́тко́вий** (СБАНУ: 296);
в. лісо́вий (СБНРУ: 294); **в. лі́тній** (СБНРУ: 294); **в. лучни́й** син. **в. із
лучни́х кві́тів** (СБНРУ: 294); **в. ма́совий** (СБНРУ: 294); **в. некта́рний** син.
в. кві́тко́вий (СБНРУ: 294; СБАНУ: 296); **в. осно́вний** (СБАНУ: 296);
в. очі́куваний (СБНРУ: 294); **в. паде́вий** (СБНРУ: 294); **в. пилко́вий**
(СБНРУ: 294; КПС: 34); **в. підтримува́льний** (СБНРУ: 294; КПС: 34);
в. пі́зній (СБНРУ: 294); **в. пі́зньоли́тній з вересу́** (СБНРУ: 294);
в. проду́ктивний (СБНРУ: 294; КПС: 34); **в. ра́нній** син. **в. весня́ний**
(СБНРУ: 294); **в. ранньовесня́ний** (ССДБ: 85); **в. сла́бкий** (СБНРУ: 294);
в. трива́лий (СБНРУ: 294); **в. штучни́й** (КПС: 34)

вибива́ння син. **вй́бивка** (*бджіл*) син. **заку́рування** *бджіл* (КПС: 46): **в. бджі́л**;
в. во́ску; **в. тру́тнів** (КПС: 46)

вбива́ти (КПС: 46)

вй́блювання *техн.* (СБНРУ: 294; СБАНУ: 296): **в. во́ску** (СБНРУ: 294;
СБАНУ: 296); **в. в. вилива́нням ці́вкою** (СБНРУ: 294)

вй́блювати *віск* (СБАНУ: 296)

вй́бої́на син. **мерва́** (КПС: 47)

вйбрако́вування [**вйбракува́ння**] *технол.* (СБАНУ: 296): **в. бджолосіме́й**
(ССДБ: 87); **в. ма́ток** (ССДБ: 87); **в. ма́точникі́в** (ССДБ: 87)

вйведе́ння: 1) [**вйві́д**]; 2) **виро́щування**; 3) **вихова́ння**; 4) **розведе́ння**
(СБНРУ: 294; СБАНУ: 296): **в. ма́ток** (СБНРУ: 294; СБАНУ: 296; ССДБ: 87–
90); **в. м. штучне** (СБНРУ: 294); **в. розплóду** (СБНРУ: 294; СБАНУ: 296)

вйвезе́ння *в. бджі́л* (СБНРУ: 294): **в. б. на взы́ток** (СБНРУ: 294); **в. б. на медозби́р**
(СБНРУ: 294); **в. па́сік** (ССДБ: 91)

вйверта́ння копуля́твного о́ргана *фізіол.* (СБНРУ: 294; СБАНУ: 296)

вивóдити, виховувати, розвóдити (СБАРУ: 296)

вивóдитися (з яйця) син. **вилóплюватися** (з яйця) (СБНРУ: 294; СБАРУ: 296)

вигнання́ трóтнів (ССДБ: 91)

вигодóбування фізіол. годува́ння (СБНРУ: 294; СБАРУ: 296)

вигодóбувати фізіол. годува́ти (СБНРУ: 294)

вй́готовлення техн. (СБАРУ: 296): **в. вощй́ни** (СБНРУ: 294; СБАРУ: 296):

в. в. штóчної (СБАРУ: 296); **в. вóликів** (СБАРУ: 296); **в. ма́ткових мй́сочок** (СБНРУ: 295); **в. м. м. виріза́нням зі стй́льників** (СБНРУ: 295); **в. м. м. штампуба́нням** (СБНРУ: 295); **в. середóвища То́машеца** (СБАРУ: 296); **в. середóвища Уй́лліса-Го́ббза [Бей́лі]** (СБАРУ: 296); **в. середóвища Че́репова** (СБАРУ: 296)

вид біол. (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296)

вид – в. монофлóрного ме́ду (КПС: 32); **в. ро́ю** (СБНРУ: 295)

вй́далення техн. (СБАРУ: 296): **в. во́ску** (СБНРУ: 295); **в. ма́тки з вóлика**

(СБНРУ: 295); **в. ма́точників** (СБНРУ: 295); **в. пер́гй́ зі стй́льників** (ССДБ: 93); **в. стй́льників** (СБНРУ: 295); **в. частй́ни ра́мок з гнізда́** (СБНРУ: 295)

вй́далити [видаля́ти] техн. (СБАРУ: 296): **в. віск** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296);

в. ма́тку з вóлика (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296); **в. ма́точники** (СБАРУ: 296);

в. пер́гу зі стй́льників (ССДБ: 93); **в. стй́льникй́** (СБНРУ: 295); **в. частй́ну ра́мок із гнізда́** (СБНРУ: 295)

видаля́ч бджі́л (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296)

вй́ділення фізіол. син. **секрécія** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296): **в. во́ску** (СБНРУ: 295;

СБАРУ: 296); **в. нектару** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296): **в. н. ря́сне**

(СБНРУ: 295); **в. па́ді** (СБНРУ: 295)

- вїдїлення** *анат.* (СБНРУ: 295): **в. воскові** (СБНРУ: 295)
- видїляти** *фізіол.*, син. **секретувати** (СБАНУ: 296): **в. віск** (СБАНУ: 296); **в. нектар** (СБАНУ: 296); **в. падь** (СБАНУ: 296)
- видобування** - **в. меду із стїльників** (СБНРУ: 295)
- видобувати мед** (СБНРУ: 295; СБАНУ: 296): **в. м. зі стїльників** (СБНРУ: 295; СБАНУ: 296)
- вижїваність** (*бджіл*) *фізіол.* (СБНРУ: 295; СБАНУ: 296)
- виживання** *фізіол.* (СБАНУ: 296)
- вїзначення** – **в. наявності мятки в бджолїній сім'ї** (СБНРУ: 295)
- вїзначити наявність мятки в бджолїній сім'ї** (СБНРУ: 295)
- визрівання** [дозрівання] *техн.* (СБНРУ: 295; СБАНУ: 296)
- вїїмка** *анат.* син. **борозенка, жолобок** (СБНРУ: 295; СБАНУ: 296): **в. хоботкова** син. **жолобок язичка** (СБНРУ: 295; СБАНУ: 296)
- виймання стїльників** (СБНРУ: 295)
- виймати стїльникї** (СБНРУ: 295)
- викидання розплоду** *фізіол.* (СБНРУ: 295; ССДБ: 94)
- викидати розплід** *фізіол.* (СБНРУ: 295)
- використання завезених порїд бджїл** (ССДБ: 95)
- викучування** [**борода із бджїл**] *фізіол.* (СБАНУ: 296)
- викучування** (*бджїл*) (СБНРУ: 295)
- викучуватися** *фізіол.* (СБНРУ: 295)
- вїліт**¹ *фізіол.* (СБНРУ: 295; СБАНУ: 296): **в. за взятком** син. **вилїтання за взятком** (СБНРУ: 295); **в. на спаробування** (СБАНУ: 296); **в. очиснїй** син. **вїліт веснїний** (СБАНУ: 296); **в. парувальний** син. **вилїтання парувальне** (СБНРУ: 295; СБАНУ: 296); **в. рою** син. **вилїтання рою** (СБНРУ: 295): **в. р. з**

вúлика (СБАРУ: 296): **в. р. з в. чужóго** (СБАРУ: 296); **в. черговíй** (СБАРУ: 296); **в. шлúбний** син. **вíлiт парувáльний, вíлiт на спарóвування** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296)

вíлiт² (*розплóду*) *фізіол.* син. **вíхiд** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296)

вилiтáння *фізіол.* (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296): **в. за взýтком** (СБНРУ: 295); **в. на спарóвування** син. **вíлiт шлúбний** (СБНРУ: 295)

вилiтáти (СБНРУ: 295): **в. за взýтком** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296)

вíлка *техн.* (КПС: 32): **в.-борiнка** (ССДБ: 97–98; КПС: 33); **в. для виймáння стiльникiв** (СБНРУ: 295); **в. для розпечáтування стiльникiв** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296); **в. пáсiчна** (ССДБ: 98; КПС: 33)

вилóвлювання (ССДБ: 96): **в. дiьких бджiл** (ССДБ: 96–97); **в. мáтки** (ССДБ: 97)

вíлуплення *фізіол.* (*з лялечки, з яйця*) (СБНРУ: 295)

вíлуплення *фізіол.* (*личинки*) (СБНРУ: 295)

випарóвування (*вологи з меду*) (КПС: 47)

вíпорожнення (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296): **в. бджiл** (СБНРУ: 295)

випрóбування *техн.* (СБАРУ: 296)

випромiнювання *фіз.* (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296): **в. електромагнiтне** (СБАРУ: 296); **в. iонiзивне** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296); **в. рентгiнiвське** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296); **в. ультрафiолéтове** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296)

вирiзáння *техн.* (СБНРУ: 295; СБАРУ: 296): **в. мáточникiв** (СБНРУ: 295; ССДБ: 99); **в. стiльникiв** (СБНРУ: 295): **в. с. з трутнiвим розплóдом** (СБНРУ: 295)

вирiзáти *техн.* (СБНРУ: 295; СБАРУ: 297): **в. мáточники** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 297); **в. мед** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 297); **в. стiльникi**

(СБНРУ: 295): **в. с. з вўлика** (СБНРУ: 295); **в. с. з трутнєвим розплóдом** (СБНРУ: 295)

вйрїзка техн. (маточники) (КПС: 50)

вйроби – в. з вóску (СБНРУ: 295)

виробнїцтво¹ (підприємство) (СБНРУ: 295): **в. бóндарно-вўликове** (КПС: 243);
в. воскобїйне (СБНРУ: 295); **в. вощїни штўчної** (ССДБ: 100); **в. меду** (СБАРУ: 297)

вйродження фізіол. син. нарóдження (ССДБ: 101): **в. мáток** (ССДБ: 101);
в. робóчих бджїл (ССДБ: 101); **в. трўтнїв** (ССДБ: 101)

вйродити фізіол. (ССДБ: 101): **в. мáтку** (ССДБ: 101); **в. робóчих бджїл** (ССДБ: 101); **в. трўтнїв** (ССДБ: 101)

вирóюватися - вйроїтися (ВТССУМ: 108)

вирóщування техн. (СБНРУ: 295; СБАРУ: 297): **в. розплóду** (СБНРУ: 295)

вирóщувати техн. (СБНРУ: 295; СБАРУ: 297)

вирóюватися (ВТССУМ: 108)

висмóктування червї (КПС: 50)

вйснаження фізіол. (СБНРУ: 295; СБАРУ: 297)

вйставка (СБНРУ: 295; СБАРУ: 297): **в. бджїл** (СБНРУ: 295; КПС: 50); **в. меду** (СБНРУ: 295; СБАРУ: 297)

вйтопки мн. син. мервá (СБНРУ: 295; СБАРУ: 297; КПС: 51): **в. вóску** (СБНРУ: 295)

вйтóплювання вóску технол. (ССДБ: 102; СБНРУ: 295; СБАРУ: 297)

вйтóплювати (вїск) (СБНРУ: 295; СБАРУ: 297)

вйтрата запáсїв (СБНРУ: 295; СБАРУ: 297): **в. з. меду бджолїною сїм'єю** (СБНРУ: 295)

вїтрати кóрму (ССДБ: 103): **в. к. бджолосїм'ї** в перїод зимївлї (ССДБ: 103)

вїтїгвання вощїни (КПС: 51)

вїхід¹ (*розплóду*) *фізіол. син.* **вїлїт** (СБАРУ: 297)

вїхід² (*личинки*) *див.* **вїлуплення** (*личинки*) (СБНРУ: 296)

вїхід³ (*кїлькїсть*) (СБНРУ: 296): **в. вóскової сировинї** (СБНРУ: 296); **в. вóску** (СБНРУ: 296); **в. рóю** (СБНРУ: 296)

вїховáння (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297): **в. мáтки** (СБНРУ: 296); **в. розплóду** (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297)

вїдбїрáння [вїдбїр] мéду *техн.* (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297)

вїдбїрáти мáтку (СБАРУ: 297); **в. мед** (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297)

вїдбїлювання [вїбїлювання] (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297; КПС: 197): **в. вóску** (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297; КПС: 197); **в. в. вїливáнням цївкою** (СБНРУ: 296)

вїдбїр [добїр] (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297): **в. бджїл** (СБАРУ: 297); **в. мáточникїв** (ССДБ: 105); **в. мéду** (ССДБ: 106; СБАРУ: 297) *див.* **вїдбїрáння мéду** (СБНРУ: 296)

вїдбїрка *техн. син.* **вїдкáчування мéду, качáння мéду** (КПС: 197)

вїдбїрок *син.* **рїй штúчний, вїдвóдок** (КПС: 197)

вїдбудóввання (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297): **в. комїрок** (СБНРУ: 296); **в. к. для робóчих бджїл** (СБНРУ: 296); **в. к. трутнéвих** (СБНРУ: 296); **в. стїльникїв** (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297); **в. с. серцеподїбне** (СБНРУ: 296)

вїдбудóвувати стїльникї *син.* **вїдтїгувати стїльникї** (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297)

вїдвóдок *син.* **нўклеус** (*сїм'ї, рою*) (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297; КПС: 197): **в. безрозплїдний** (СБАРУ: 297); **в. для заплїднення мáтки** (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297); **в. для облїтáння мáтки** (СБАРУ: 297); **в. з мáткою для боротьбї з роїнням** (СБНРУ: 296); **в. збїрний** (СБНРУ: 296; КПС: 198);

в. індивідуальний (КПС: 198); **в. пізній** (КПС: 198); **в. ранній** (КПС: 198);
в. сформований (СБНРУ: 296); **в. тимчасовий** (КПС: 197)

відгін син. **наліт на матку** (КПС: 198)

відділення гніздовé син. **корпус основний** (КПС: 198)

відділення для бджоліної матки (СБНРУ: 296)

відділяти (*мед від воску*) *д. техн.* (СБАНУ: 297)

віджимати мед *техн.* (СБНРУ: 296; СБАНУ: 297)

відібрати матку (СБНРУ: 296)

відкачування меду (ССДБ: 109; СБНРУ: 296; СБАНУ: 297): **в. м. літнє**
 (СБНРУ: 296)

відкачувати мед (СБНРУ: 296; СБАНУ: 297)

відкладання яєць *фізіол.* (СБНРУ: 296) син. **червління, яйцевідкладання, засів**
комірок (СБАНУ: 297): **в. я. маткою** син. **червління** (ССДБ: 111);
в. я. незапліднених (СБНРУ: 296)

відкладати яйця *фізіол.* син. **червйти** (СБНРУ: 296; СБАНУ: 297)

відкривати вулик (СБНРУ: 296; СБАНУ: 297)

відливати у форму (*віск*) *техн.* (СБАНУ: 297)

відліт син. **відлітання** (СБНРУ: 296; КПС: 199): **в. рою див. відлітання рою**
 (СБНРУ: 296)

відлітання (СБНРУ: 296): **в. рою** (СБНРУ: 296)

відлітати (СБНРУ: 296)

відлбвлювання – в. рою (СБНРУ: 296)

відлбвлювати – в. рій (СБНРУ: 296)

відновлення [відбудовування] (ССДБ: 112): **в. гнізд** (ССДБ: 112); **в. стільників**
 (ССДБ: 112)

відпресовування меду (СБНРУ: 296)

відпресовувати [віджимати] мед (СБНРУ: 296; СБАНУ: 297)

- відпустити рій** (КПС: 199)
- відрій** син. **відрійок** (КПС: 200)
- відрійок** син. **рій** (СУМ, I: 631; КПС: 199–200)
- відроїтися** (СБНРУ: 296; СУМ, I: 631; ВТССУМ: 138)
- відроїти** (КПС: 200; СУМ, I: 631; ВТССУМ: 138)
- відрювання бджіл** (КПС: 199)
- відрювати** син. **відроїти** (СУМ, I: 631; КПС: 199)
- відсадок** син. **відвóдок**, **рій штучний** (КПС: 200)
- відсипати** (*рій*) (КПС: 200)
- відстань** (*довжина*) (СБНРУ: 296; СБАНУ: 297; ССДБ: 113): **в. між ра́мками** (ССДБ: 113; СБНРУ: 296); **в. між стільника́ми** (СБАНУ: 297); **в. між с. в гнізді** (СБНРУ: 296); **в. між с. у ву́лику** *див. відстань між стільника́ми в гнізді* (СБНРУ: 296)
- відстоювання техн. óсад**, **відстій** (СБАНУ: 297; КПС: 200): **в. во́ску при очі́щенні** (СБНРУ: 296); **в. ме́ду** (СБНРУ: 296) *див. обрóблення ме́ду* (ССДБ: 113)
- відсутність ко́рму** син. **неста́ча ко́рму**; **відсутність ко́рму** (СБАНУ: 297); **в. кормово́ї ба́зи або взя́тку** (СБНРУ: 296); **в. ма́тки в бджоли́ній сім'ї** (СБНРУ: 296)
- відтягування** (КПС: 200): **в. воші́ни** (КПС: 200); **в. ма́точникі́в** (КПС: 200); **в. стільникі́в** (СБНРУ: 296); **в. с. серцеподі́бне** (СБНРУ: 296)
- відтягувати** [**відбудóвувати**, **будува́ти**] (СБНРУ: 296; СБАНУ: 297): **в. стільникі́в** (СБНРУ: 296; СБАНУ: 297; КПС: 200); **в. чару́нки** (КПС: 200)
- відхід бджіл** (СБНРУ: 296): **в. б. весня́ний** (СБНРУ: 296; СБАНУ: 297); **в. бджі́л зимóвий** (СБНРУ: 296; СБАНУ: 297); **в. літні́х бджі́л** (СБНРУ: 296)

відчуття́ фізіол. (СБАРУ: 297): **в.** [почуття́, чуття́] до́тику (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297); **в.** [почуття́, чуття́] смаку́ син. **смак** (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297); **в.** [інстї́нкт, почуття́, чуття́] ча́су (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297)

вік біол. син. **віковá стадїя** (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297): **в.** **кома́хи** (СБНРУ: 296; СБАРУ: 297); **в.** **личї́нковий** (СБАРУ: 297); **в.** **ма́тки** (ССДБ: 113); **в.** **прищєплених личї́нок** (СБНРУ: 297); **в.** **тру́тня** (ССДБ: 113); **в.** **шлїбний** син. **вік ма́тки** (ССДБ: 113)

вінець ме́ду над розплóдом (СБНРУ: 297; СБАРУ: 297)

віро́з вет. син. **хворóба вірусна** (СБНРУ: 297; СБАРУ: 297; КПС: 33)

вірулє́нтність вет. (ССДБ: 114)

ві́рус вет., мікр. (ССДБ: 114; СБНРУ: 297; СБАРУ: 297; КПС: 33)

віск (СБНРУ: 297; СУМ, I: 683–684; СБАРУ: 297): **в.** **андака́вія** (КПС: 37); **в.** **бджолї́ний** (ССДБ: 115; СБНРУ: 297; СБАРУ: 297); **в.** **б. найві́щих сортї́в** (ССДБ: 117); **в.** **бї́тий** син. **в. м'я́тий** (ССДБ: 117); **в.** **бразї́льський** син. **в. па́льмовий** (КПС: 38); **в.** **бі́лений** (СБНРУ: 297; СБАРУ: 297); **в.** **бі́лий** (СБНРУ: 297; ССДБ: 116; КПС: 38); **в.** **ва́ловий** (КПС: 38); **в.** **ві́білений** (ССДБ: 116); **в.** **виробні́чий** (КПС: 39); **в.** **високосóртний** син. **в. бі́лий** (ССДБ: 116); **в.** **високоя́кісний** (ССДБ: 116); **в.** **ві́топлений** (СБНРУ: 297); **в.** **відбі́лений** син. **в.-ка́панець**, **в. прєсовий** [пробóйний] (КПС: 39); **в.** **відцентро́вий** (ССДБ: 117); **в.** **вітамі́нно-лікарський** (ССДБ: 119); **в.** **гнильце́вий** (КПС: 38); **в.** **екстракці́йний** (СБАРУ: 297; КПС: 40); **в.** **жо́втий** (СБНРУ: 297; ССДБ: 117); **в.** **жовтога́р'ячого забáрвлення** (ССДБ: 117); **в., забру́днений спóрами** (СБНРУ: 297): **в., з. с. збу́дників хворóб** (СБНРУ: 297); **в.** **заводськї́й** (ССДБ: 116); **в.** **збі́жний**

син. підтік, в.-самоплів (КПС: 39); в.-капанець (ССДБ: 117); в. лазневий
 син. віск-капанець (ССДБ: 117); в. мєрв'яний син. мєрв'оск (СБНРУ: 297;
 ССДБ: 116); в. мїриковий (КПС: 38); в. м'який (СБНРУ: 297); в. м'ятний
 (ССДБ: 117); в. натуральний (СБНРУ: 297; СБАНУ: 297); в. небілений
 (СБНРУ: 297); в. несортовий (ССДБ: 116); в. нечїстий (СБНРУ: 297);
 в. окуба (КПС: 39); в. очїщений (КПС: 39); в. пальмовий (СБНРУ: 297);
 в. пасічний син. в. високоякісний (ССДБ: 116); в. перепалений син.
 в. несортовий (ССДБ: 116); в. перетоплений (СБНРУ: 297); в. прєсовий
 (ССДБ: 116); в. пробойний син. в. прєсовий (ССДБ: 116); в. промисловий
 (СБАНУ: 297); в. прополісний [прополісований] (ССДБ: 116); в. рідкий
 (СБНРУ: 297); в. розплавлений (ССДБ: 117); в. світлий (ССДБ: 116);
 в.-самоплів (ССДБ: 117); в. секційний (ССДБ: 117); в.-сірець син.
 в. нечїстий (СБНРУ: 297); в. сирій син. в.-сірець (КПС: 39); в. сірий
 (ССДБ: 116); в. стільниковий син. в. секційний (ССДБ: 117); в. твердий
 (СБНРУ: 297; ССДБ: 117); в. т. блискучий (СБНРУ: 297); в. т. рафінований
 (СБНРУ: 297); в. темний (ССДБ: 117); в. топлений (ССДБ: 117);
 в. торговельних сортів (ССДБ: 117); в. товарний (КПС: 39);
 в. фальсифікований (КПС: 40); в. червоний (КПС: 38); в. чїстий (СБНРУ:
 297); в. чорний (ССДБ: 116; КПС: 40); в. штучний (СБНРУ: 297);
 в. якісний (ССДБ: 117); в. ярий (СБНРУ: 297; СБАНУ: 297; КПС: 40);
 в. ясно-жовтий син. в. високосортний (ССДБ: 117); в. ясно-коричневий
 син. в. високосортний (ССДБ: 117); в. ясно-сірий син. в. високосортний
 (ССДБ: 117)

вітамiни біохiм. (СБНРУ: 297; СБАНУ: 297):

- вішанка** син. **вўлик-колóда**, **вўлик для ловіння роїв**, **вўлик примáнковий**, **роївня**, **рїйниця** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298)
- вклáдень** [вентиляційний] *техн.* (КПС: 34): **в. льоткóвий** [льоткїв] (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298; КПС: 34)
- вміст вóску** (СБНРУ: 297): **в. в. в гніздовїй рáмці** (СБНРУ: 297)
- внєсення бджїл у зимівнїк** (ССДБ: 121)
- вовк бджолїний** *зоол.* син. **філáнт трикутниковий** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298)
- вóгкість** [волóгїсть] *екол.* (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298)
- вóгкість** (*меду*) (ССДБ: 121)
- вóгнище** – **в. інфєкції вет.** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298); **в. хворóби вет.** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298)
- вогнївка** *зоол.* (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298): **в. бджолїна** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298):
- в. б. велїка** син. **міль восковá велїка** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298);
- в. б. малá** син. **міль восковá малá** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298); **в. восковá** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298): **в. в. велїка** син. **вогнївка вощїнна велїка** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298); **в. в. малá** син. **вогнївка малá вощїнна** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298)
- вóдність меду** (ССДБ: 122; КПС: 36)
- волóгїсть** (*вулика*) (ССДБ: 123; СБНРУ: 297; СБАНУ: 298; КПС: 35)
- волокнó** *анат.* (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298): **в. м'язове** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298);
- в. нервóве** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298)
- волосóк** *анат.* (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298; КПС: 36): **в.-веретенó** (КПС: 37);
- в. дотикóвий** [дотикáльний] (СБНРУ: 297); **в. перїстий** (СБАНУ: 298);
- в. чутлївий** (СБНРУ: 297; СБАНУ: 298)
- вóрог бджїл** (СБНРУ: 298; СБАНУ: 298)

воронóк (*продукт із меду*) (КПС: 37)

воскíвка (ВТССУМ: 158; СУМ, I: 743)

воскíвнiця¹ *анат.* син. **дзёркальце** **восковé**, **дзёркальце** **восковóї** **зáлози**
(СБНРУ: 298; СБАРУ: 298)

воскíвнiця² (*особа*) (КПС: 40)

воскобиттjя (КПС: 40)

воскобiй [**воскобóй** *іст.*] (КПС: 40; ВТССУМ: 158)

воскобiйний (*належний воскобiйнику*) (КПС: 40; СУМ, I: 743; ВТССУМ: 158)

воскобiйник (КПС: 40; СУМ, I: 743; ВТССУМ: 158)

воскобiйниця (ВТССУМ: 158; СУМ, I: 743)

воскобiйня (*примiщення / підприємство / завод*) (КПС: 40; СУМ, I: 743;
ВТССУМ: 158)

воскобiлiльня (СБНРУ: 298)

воскобóїна син. **воскобiй** (КПС: 40)

воскобудiвельний син. **воскобудувальний** (ССДБ: 137): **в. рамка** (ССДБ: 125–127):
в. р. з **вiдбудованою вощiною** (ССДБ: 126–127); **в. р. з окремою вёрхньою**
плáнкою (ССДБ: 126–127); **в. р. звичайна** (ССДБ: 126–127): **в. р. з.,**
роздiлена смужками вощiни (ССДБ: 126–127)

воскобудiвнiй син. **воскобудiвельний** *фізіол. (інстинкт бджоли)* (КПС: 41)

воскобудiвнiцтво (ССДБ: 127–128; КПС: 41)

вóсковiй (СБНРУ: 298; СУМ, I: 743; ВТССУМ: 158): **в-ва продуктiвнiсть** син.
воскопродуктiвнiсть (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298); **в-ва сировинá** син. **суш,**
мервá (*пáсiчна та заводськá*) (ССДБ: 135); **в-ва стiглiсть** (ВТССУМ: 158);
в-ве дзёркальце син. **воскíвнiця** (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298); **в. балáнс**

па́сіки (КВЕ, I: 68–69); **в. гриб** *вет., мікр.* (ССДБ: 137); **в-ві за́лози бджолі́**
анат. (ССДБ: 137); **в-ві ферментаті́вні за́лози бджі́л** *анат.* (КВЕ, I: 69)

воско́ваний *дієпр.* <пас. мин ч. до **воскувати**> син. **во́щений** (ВТССУМ: 158; СУМ,
I: 743)

воскові́й (ВТССУМ: 158; СУМ, I: 743)

воскові́ділення *фізіол.* (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298; КПС: 41)

восковиді́льний – **в-на залоза** *анат.* (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298)

воскові́тість (ССДБ: 139): **в. во́скової сировині́** (ССДБ: 139)

воско́виця *техн.* син. **воско́ве дзе́ркальце** (КПС: 41)

воскові́дстійник *техн.* (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298)

восковло́влювач *техн.* (КПС: 42)

восковмі́сний (СБНРУ: 298)

восковні́цтво син. **воскобітгтя́** (КПС: 42)

восковні́ця (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298)

воско́вничий *іст.* (КПС: 42)

воскоекстра́ктор *техн.* (КПС: 43)

воскоекстракці́йний (КПС: 81): **в. апа́ра́т** *техн.* (КПС: 81)

воскозаво́д (КПС: 41)

воскозаготі́вля (КПС: 41)

восколі́й син. **восколі́ятель** (КПС: 41)

восколі́ятель (КПС: 40)

восколі́ятельни́ця (КПС: 41)

восконо́ска (КПС: 41)

восконо́сний (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298)

воскоплавильний (КВЕ, I: 68–69): **в-на ванна** (КВЕ, I: 68–69); **в. казан** (КВЕ, I: 68–69)

воскоподібний (КВЕ, I: 68–69)

воскопрес *техн.* (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298; КПС: 41)

воскопродуктивність (СБАРУ: 298)

воскосировина (КПС: 41)

воскохóвище (ССДБ: 137)

воскотóпка *техн.* (ССДБ: 138; СБНРУ: 298; СБАРУ: 298; КПС: 41): **в. водяна** (ССДБ: 139); **в. гру́бна** (ССДБ: 140); **в. квадратна** (КПС: 41); **в. парова** (ССДБ: 138; СБНРУ: 298); **в. пічна** (КПС: 41); **в. со́нячна** (ССДБ: 138; СБНРУ: 298; СБАРУ: 298)

воскува́ння *син.* **воскува́ти** (ВТССУМ: 159; СУМ, I: 744)

воскува́ти (ВТССУМ: 159; СУМ, I: 744)

воскува́тий (ВТССУМ: 159; СУМ, I: 744)

воскува́тися *пас.* до **воскува́ти** (ВТССУМ: 159; СУМ, I: 744)

во́тчина *іст.* *син.* **па́сіка** (КПС: 42)

во́тчиник *іст.* (КПС: 42)

во́ша *зоол.* (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298): **в. бджоли́на** *син.* **бра́ула** **сліпа** (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298; КПС: 42)

воші́вість **бджі́л** *вет. див.* **браульо́з** (СБНРУ: 298)

воща́ний (ВТССУМ: 159; СУМ, I: 746)

воща́ник (**вощені́к**) (КПС: 42)

воща́нця *іст.* (*капсула / посудина із воска*) (КПС: 43)

воща́нка¹ *зоол.* *син.* **воскова́ міль** (КПС: 43; ВТССУМ: 159; СУМ, I: 746)

воща́нка² (*бджола*) (КПС: 43; ВТССУМ: 159; СУМ, I: 746)

во́щений (ВТССУМ: 159; СУМ, I: 746)

во́щення син. **во́щїти** (ВТССУМ: 159; СУМ, I: 746)

вощї́на¹ син. **сті́льникї** (КПС: 43; ВТССУМ: 159; СУМ, I: 746)

вощї́на² (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298) син. **в. штúчна** (ССДБ: 141): **в. армóвана** (КПС: 43); **в. бездротová** (КПС: 44); **в. глибококомі́ркова** (КПС: 44); **в. гніздовá** (КПС: 44); **в. дротовá** (КПС: 44); **в. лї́та** (КПС: 44); **в. ма́рлева** (КПС: 44); **в. магазї́нна** (КПС: 44); **в. молодá** (КПС: 44); **в. натурáльна** (КПС: 44); **в. перечóрна** (КПС: 44); **в. перфорóвана** (КПС: 44); **в. постї́йна** (КПС: 44); **в. прокáтна** (КПС: 45); **в. секці́йна** (КПС: 44); **в. старá** (КПС: 44); **в. тришáрова** (КПС: 45); **в. трутнéва** (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298); **в. штúчна** (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298): **в. ш., армóвана дрóтом** (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298)

вощї́нний (КПС: 45; ВТССУМ: 159; СУМ, I: 746)

вощї́нник син. **во́щник** (КПС: 45; Б.-Нос.: 118)

во́щник син. **вощéчник**, **вощéсник** (КПС: 45)

вощї́ти (СБНРУ: 298; ВТССУМ: 159; СУМ, I: 746): **в. рáмку** (СБНРУ: 298)

вощї́тися *пас.* до **вощї́ти** (ВТССУМ: 159; СУМ, I: 746)

вощї́ння син. **воскувáння** (СБНРУ: 298; ВТССУМ: 159; СУМ, I: 746)

впускáння стру́меня дї́му в льотóк (СБНРУ: 298)

всмóктування нектáру (СБНРУ: 298)

всмóктувати *фізіол.* син. **смóктáти** (СБАРУ: 298): **в. нектáр** (СБНРУ: 298)

встанóвлення (ССДБ: 141): **в. вў́ликів** (ССДБ: 142); **в. магазї́нів** (ССДБ: 142);
в. кóрпус (СБНРУ: 298; СБАРУ: 298); **в. магазї́н** (СБНРУ: 298;
СБАРУ: 298)

вторáк (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299)

втра́та бджі́л (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299); **в. б. весняна́** (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299);
в. б. зимова́ (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299); **в. льотних бджі́л** (СБНРУ: 298)
втúлка льоткова́ (ССДБ: 143)
вуглево́д біохі́м. (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299), **вуглево́ди ме́ду мн.** (ССДБ: 143):
в. запасни́й [резервни́й] фізіо́л. (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299)
вúлень діал. див. вúлик (ВТССУМ: 166; СУМ, I: 785)
вúлик (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299; ВТССУМ: 166; СУМ, I: 785): **в.-автомáт**
(КПС: 338); **в. а́нгло-америка́нський** (КПС: 338); **в. багатокóрпусний**
(ССДБ: 145) син. **в. британський** (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299);
в. багатоповерхо́вий (СБНРУ: 298); **в. багатоя́русний** (СБНРУ: 298);
в. ба́тьківський син. **в. -старі́к** (КПС: 343); **в. Бе́рлепша** (КПС: 338);
в.-близни́к син. **в. двосіме́йний** (КПС: 338); **в. британський** (СБАРУ: 299);
в. вертика́льний (ССДБ: 147) син. **в.-стоя́к** (СБНРУ: 298; КПС: 339);
в. вершко́вий (КПС: 339); **в. вту́лковий** (КПС: 339); **в. вузьковисо́кий** син.
в. багатоя́русний (СБНРУ: 298); **в. гли́няний** (КПС: 339);
в. горизонтáльний (ССДБ: 148; СБАРУ: 299); **в.-грабі́жник** (КПС: 339);
в. Гра́венхорста (СБНРУ: 298); **в. Да́дана** син. **в. Да́дана-Бла́тта**
(КПС: 339); **в. Да́дана-Бла́тта** (КПС: 339); **в. дада́нівський** (КПС: 339);
в. До́бхенса (ССДБ: 149); **в. дванадцятира́мковий** (ССДБ: 147–148);
в. двокóрпусний (ССДБ: 148; СБНРУ: 298; СБАРУ: 299); **в. двосіме́йний**
син. **близни́к** (СБАРУ: 299) син. **в. подві́йний, ву́лик здво́єний**
(СБНРУ: 298); **в. двості́нний** (СБАРУ: 299) син. **в. уте́плений** (СБНРУ: 298);
в. д. уте́плений (СБНРУ: 298); **в. дво́ярусний** (СБНРУ: 298); **в. Дерно́ва**
(КПС: 340); **в. дзво́ноподі́бний** син. **в. “колоко́льний”** (СБНРУ: 298), син.
в. солóм’яний (СБАРУ: 299); **в. для відво́дка** (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299);
в. для дй́ких бджі́л (СБНРУ: 298); **в. для заплі́днення ма́тки** (СБНРУ: 298);

СБАНУ: 299); **в. для ловіння роїв** (СБАНУ: 298; СБАНУ: 299); **в. для утримання неплідних маток під час спарювання** (СБАНУ: 298); **в. дощаний** (КПС: 340); **в.-дуплянка** (КВЕ, I: 68–69); **в. дубмовий** (КПС: 340); **в. екранований** (КПС: 346); **в. електрообігрівальний** (КПС: 346); **в.-забавка** (КПС: 340); **в. з бджолами-злодійками** син. **в.-злодій** (СБАНУ: 298); **в. з льотком на південь** (СБАНУ: 299); **в. здвоєний** син. **в. двосімейний** (СБАНУ: 299); **в.-зимівник** (КПС: 340); **в.-злодій** (КПС: 339); **в. “золотий”** (КПС: 340); **в.-ізматок** син. **в. безматковий** (КПС: 340); **в. кавказький** (СБАНУ: 299); **в. кам’яний** (КПС: 340); **в. квадратний** (КПС: 340); **в. керамічний** (КПС: 340); **в. книжковий** (СБАНУ: 298; СБАНУ: 299); **в. кобловий** син. **в.-дуплянка** (КПС: 341); **в.-колода** син. **в. колодний** (КПС: 341); **в. колодний** син. **колода** (СБАНУ: 298; СБАНУ: 299); **в.-корзина** син. **сапётка для бджіл** (КПС: 341); **в. “колокольний”** (СБАНУ: 299); **в. конічний** (КПС: 341); **в. контрольний** (СБАНУ: 298; СБАНУ: 299); **в. к. із задньою кришкою** (СБАНУ: 298); **в. корзинковий** син. **в.-корзина** (КПС: 341); **в. кочовий** (КПС: 341); **в. кочові пасіки** син. **в. кочовий** (СБАНУ: 298); **в.-крадій** (КПС: 339); **в. круглий** (КПС: 342); **в. Лайанса** (ССДБ: 151); **в. Лангстрота** (ССДБ: 151); **в.-лежак** (ССДБ: 149) син. **лежак**, **в. лежачий**, **в. горизонтальний** (СБАНУ: 298; СБАНУ: 299); **в.-л. альпійського типу** (СБАНУ: 298); **в.-л. на шістнадцять рамок із магазинною надставкою** (ССДБ: 150); **в.-л. український** (ССДБ: 151); **в. лежачий** (КПС: 342); **в. листовий** син. **в. книжковий** (КПС: 342); **в. літний** (КПС: 342); **в. лінійковий** (КПС: 342); **в. магазинний** (СБАНУ: 298); **в. м. Витвіцького** (ССДБ: 150);

в. м. Прокопівча (ССДБ: 150); **в. м. Цандера** (СБНРУ: 298);
в. малому́шний (КПС: 342); **в.-малю́к** (КПС: 342); **в. материнський**
(КПС: 342); **в. ма́точний** (КПС: 342); **в.-медови́к** (КПС: 342); **в. навча́льний**
(СБАРУ: 299); **в.-напівблизни́юк** (КПС: 344); **в. напіврозбі́рний** (КПС: 344);
в. нерозбі́рний син. **в. доща́ний** (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299);
в. низькоширо́кий син. **в.-лежа́к** (КПС: 343); **в.-ну́клéус** син. **ну́клéус**
(КПС: 343); **в. ну́клéусний** син. **ну́клéус** (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299);
в. однокóрпусний (КПС: 343); **в. односіме́йний** (КПС: 343); **в. одності́нний**
(СБНРУ: 298; СБАРУ: 299); **в. павільйо́нний** (КПС: 344); **в. паперо́вий**
(КПС: 338); **в. пенько́вий** син. **пень** (КПС: 345); **в. переверну́тий**
(КПС: 343); **в. півтораповерхо́вий** (КПС: 343); **в. піраміда́льний**
(КПС: 344); **в. пласкі́й** (КПС: 344); **в. плéтений** (СБНРУ: 298); **в. п. з лози́**
(СБНРУ: 298); **в. п. прикладко́вий** (КПС: 344); **в. п. солóм'яний**
(СБНРУ: 298); **в. п. с. з надста́вкою** (СБНРУ: 298); **в. п. с. із стільника́ми**
(СБНРУ: 298); **в. п. с. із с., що вийма́ються** (СБНРУ: 298); **в. подві́йний**
син. **в. двосіме́йний** (СБАРУ: 299); **в. примáнковий** (СБНРУ: 298;
СБАРУ: 299); **в. прозо́рий** (КПС: 345); **в. простóго т́ипу** (КПС: 345);
в. ра́мковий син. **в. розбі́рний** (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299); **в. р. з кри́шкою**
(СБНРУ: 298); **в. р. з к. знімно́ю** (СБНРУ: 298); **в. розбі́рний** (СБАРУ: 299);
в. Ру́та (КПС: 345); **в. сві́тлий** (КПС: 345); **в. сито́вий** (КПС: 345);
в. складови́й (КПС: 345); **в. скляни́й** (СБНРУ: 298); **в. солóм'яний** син.
в. кавка́зький (СБНРУ: 298; СБАРУ: 299); **в. с. з надста́вкою** (СБНРУ: 298;
СБАРУ: 299); **в. с. з н. магази́нною** (СБНРУ: 298); **в. спостере́жний**
(СБНРУ: 299; СБАРУ: 299); **в. стандар́тний** (СБНРУ: 299); **в.-старі́к**
(КПС: 343); **в.-сто́як** (КПС: 343); **в. сухи́й** син. **сушня́к** (КПС: 345–346);
в.-термоста́т син. **в.-автома́т** (КПС: 346); **в. типови́й** (КПС: 346);

в. тру́бчастий (КПС: 346); **в. утє́плений** (СБАРУ: 299); **в. футу́рований** (КПС: 346); **в.-хмарочóс** (СБНРУ: 299; СБАРУ: 299); **в. христия́нський** (КПС: 339); **в. циліндрі́чний** (КПС: 346); **в. шестира́мковий** (КПС: 346); **в. ящико́вий** (СБАРУ: 299); **в-и запасні́** *мн.* (КПС: 346)

вúликовий (ВТССУМ: 166; СУМ, I: 785); **в-ва діафра́гма** (ССДБ: 152–153); **в-ва пої́лка** (ССДБ: 152); **в-ва скрі́пи** (ССДБ: 153)

вúличка (ССДБ: 154; СБНРУ: 299; СБАРУ: 299); **в. бджі́л** (СБНРУ: 299; СБАРУ: 299)

вúсик *анат.* син. **сяжо́к** (СБНРУ: 299; СБАРУ: 299)

в'язкі́сть ме́ду (ССДБ: 155; КПС: 52)

-Г-

- галерія зоол. (СБАНУ: 299) *див.* міль восковá [вощйна] велика (СБАНУ: 299)
- галікт зоол. (СБАНУ: 299; СБАНУ: 299)
- галіктїда зоол. [бджолá-галіктїда, бджолá земляна] *син.* нómія (СБАНУ: 299)
- гáнглий *анат.* (СБАНУ: 299; СБАНУ: 299): г. надглоткóвий (СБАНУ: 299; СБАНУ: 299); г. н. дрúгий (СБАНУ: 299) *див.* дейтоцерéбрум (СБАНУ: 299); г. н. пёрший (СБАНУ: 299) *див.* протоцерéбрум (СБАНУ: 299); г. н. трéтій (СБАНУ: 299) *див.* тритоцерéбрум (СБАНУ: 299); г. підглоткóвий (СБАНУ: 299; СБАНУ: 299); г. черевний (СБАНУ: 299; СБАНУ: 299)
- гарячка ройовá (СБАНУ: 299; СБАНУ: 299)
- гарячка стільникобудівельна (СБАНУ: 299)
- гафніóз *вет.* *син.* паратїф (КПС: 53)
- геддóн *син.* вúлик Геддóна (КПС: 53)
- гексагонáльний *син.* шестикúтний (СБАНУ: 299; СБАНУ: 300)
- гелéніум (СБАНУ: 299; СБАНУ: 300)
- гельмíнти *мн., зоол., вет.* *син.* паразїти (ССДБ: 157)
- гемогéнт [гемогенáт] *син.* трутнéве молочкó (КПС: 53)
- гемогрáма (СБАНУ: 299; СБАНУ: 300)
- гемолїмфа бджолї *анат.* (ССДБ: 158; СБАНУ: 299; СБАНУ: 300)
- ген *біол.* (СБАНУ: 299; СБАНУ: 300): г. рїйлївості (КПС: 53)
- генерáція *біол.* *син.* поколїння (СБАНУ: 299; СБАНУ: 300)
- генéтика *біол.* (СБАНУ: 300)
- геніталїї *анат., мн.* *син.* статéві [репродуктївні] óргани (СБАНУ: 300)
- генотїп *біол.* (СБАНУ: 299; СБАНУ: 300)
- генофóнд *біол.* (СБАНУ: 299; СБАНУ: 300)

- геотропізм негативний *фізіол.* (СБНРУ: 299; СБАРУ: 300)
- гербіцид *хім.* (СБНРУ: 299; СБАРУ: 300)
- гетерозиготний *біол.* (СБНРУ: 299; СБАРУ: 300)
- гетерозис *біол.* (ССДБ: 159; СБНРУ: 299; СБАРУ: 300)
- гїнути *фізіол.* (СБНРУ: 299; СБАРУ: 300): г. від вїснаження (СБАРУ: 300); г. від
гóлоду (СБНРУ: 299; СБАРУ: 300)
- гіалуронідаза *біохім.* (СБНРУ: 299; СБАРУ: 300)
- гїбрид *ген.* син. помісь, метїс (СБНРУ: 299; СБАРУ: 300; КПС: 55)
- гїбридизація *ген.* (СБНРУ: 299; СБАРУ: 300)
- гїбридний *ген.* (СБНРУ: 299)
- гїгієна пасічника (ССДБ: 160)
- гїгроскопїчність меду *фіз., техн.* (ССДБ: 160; СБНРУ: 299; СБАРУ: 300)
- гїнандроморф син. бджолá-гїнандроморф (КПС: 55)
- гїнандроморфізм *фізіол.* (ССДБ: 161)
- гїперплазія *фізіол.* (СБНРУ: 299)
- гїподерма *анат.* (ССДБ: 162; СБНРУ: 299; СБАРУ: 300)
- гїпоплазія *фізіол.* (СБНРУ: 299; СБАРУ: 300)
- гїпофаринкс *анат.* син. підглóточник (СБНРУ: 299; СБАРУ: 300)
- гїстогенез *біол.* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 300)
- гїстóліз *біол.* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 300)
- глéчик для меду (СБНРУ: 300; СБАРУ: 300)
- глікогенáза *біохім.* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 300)
- глóса *анат.* син. язичóк (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)
- глóтка *анат.* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)
- глюкóза *біохім.* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301): Д-глюкóза син. декстрóза
(СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)

гнилі́ць *вет.* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301; КВЕ, II: 652; СУМ, II: 93):

г. **американський** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301; КВЕ, II: 652): г. **а. злю́жкісний** (КВЕ, II: 652); г. **безбактеріа́льний** син. г. **мішечкува́тий** (КПС: 57–58); г. **бранденбу́рзьський** син. г. **американський** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г. **відкрито́го розплóду** син. г. **європе́йський** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г. **добро́жкісний** син. г. **європе́йський** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г. **європе́йський** (СУМ, II: 93) син. г. **відкрито́го розплóду**, г. **добро́жкісний**, г. **кй́слий** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301; КВЕ, II: 652) син. **парагнилі́ць** (КПС: 58); г. **злю́жкісний** син. г. **американський** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г. **кй́слий** син. г. **європе́йський** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г. **мішечкува́тий** (КПС: 58); г. **неспра́вжній** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г. **печа́тного розплóду** син. г. **американський** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г. **розплóду** (СБНРУ: 301); г. **сухі́й** син. г. **мішечкува́тий** (КПС: 58)

гнилокрі́в'я *вет.* син. **септице́мія** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)

гнильці́ *вет.* (КВЕ, II: 652)

гніздо́¹ (СБНРУ: 300): г. **бджі́л** син. **гніздо́ бджо́ліне** (ССДБ: 165; СБНРУ: 300);

г. **ву́лика** (СБНРУ: 300); г. **джмелі́не** (СБНРУ: 300); г. **розтя́жне** (СБНРУ: 300); г. **уте́плене гніздо́** син. **сті́льникі́** (СБНРУ: 300); г. **шестира́мкове** (СБНРУ: 300)

гніздо́² син. **сті́льникі́** (СБНРУ: 300)

гніт сі́рча́ний *технол.* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)

годі́вни́ця *техн.* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301): г. **бі́чна** (КПС: 119); г. **вну́трішня**

(КПС: 119); г. **для швидко́го годува́ння** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г. **надра́мкова** (КПС: 119); г.-**надста́вка** (СБНРУ: 300): г.-**н. скляна́** (СБНРУ: 300); г.-**н. пла́стикова** (СБНРУ: 300); г. **ни́жня** (КПС: 119);

- г.-пляшка (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г.-прóбка (КПС: 119); г.-ра́мка (КПС: 119); г. скляна́ (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г. спі́льна (КПС: 119); г.-ящик (КПС: 119)
- годува́ння (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301): г. з **необхі́дності** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г. **ма́тки** (СБНРУ: 300); г. **примусо́ве** (КПС: 118); г. **раціо́нальне** (КПС: 118); г. **спекуля́тйвне** (КПС: 118); г. **цúкром** (КПС: 118)
- годува́ти (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)
- голова́ бджоли́ *анат.* (ССДБ: 167; СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)
- голови́й мо́зок бджоли́ *анат.* (ССДБ: 171)
- голодні́як син. **рiй голо́дний** (КПС: 58–59)
- голодува́ння (СБНРУ: 300)
- голодува́ти *д.* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)
- гомі́лка *анат.* (ССДБ: 84; СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)
- гомога́мія *біол.* син. **iнбрі́динг, близькоспорі́днене розв́едення** (СБАРУ: 301)
- гомоге́нат *техн.* (СБАРУ: 301) – г. **трутне́вих личи́нок** син. **трутне́вий гомоге́нат** (КПС: 59)
- гомози́гтний *біол.* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)
- гона́да *анат.* син. **за́лоза статéва** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)
- гонапофі́з *анат.* син. **статéвий прида́ток** (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)
- гондо́ла син. **розплі́д ми́шечкува́тий** (КПС: 59)
- гормо́н *фізіол.* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301): г. **залялькóвування** (СБНРУ: 300); г. **линя́ння** *див. екдизо́н* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301); г. **ювені́льний** *див. неотені́н* (СБНРУ: 300; СБАРУ: 301)
- горшо́к **трутне́вий** *технол.* син. **трутневло́влювач** [трутнелóвка] (КПС: 59)
- го́рщик – г. **для ме́ду** (СБНРУ: 301; СБАРУ: 301)

- господарство** (*пасіка*) (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302; КПС: 357): г. **бджолярське** син. г. **пасічницьке** (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302); г. **бджолярсько-племінне** (СБНРУ: 301); г. **змішане** (КПС: 358); г. **маткове** (КПС: 358); г. **матковивідне** (СБНРУ: 301; КПС: 357); г. **медове** (КПС: 358); г. **односімейне** (КПС: 358); г. **пасічницьке** (СБНРУ: 301); г. **племінне** (КПС: 358); г. **рамкове** (КПС: 357); г. **ройове** (КПС: 357)
- готівність** **матки** до запліднення (СБНРУ: 301)
- готувати** **бджіл** до зими (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- граблі** **Гюбєра** *техн.* (КПС: 60)
- градер** *техн.* (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302): г. **скляний** (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- гребінець** – г. для **очіщення** **вусиків** (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302); г. **пилковий** *анат.* (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- грєчка** *бот.* (ССДБ: 177; СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- гроно** (КПС: 61): г. **бджіл** (СБНРУ: 301): г. **б.**, що **відбудовують** **стільникі** (СБНРУ: 301); г. **ройове** (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- груди** **бджоли** *анат.* (ССДБ: 179; СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- грудочка** **пилкова** *анат.* син. **поліній** (СБНРУ: 301)
- губа** **вєрхня** *анат.* син. **лабрум** (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302); г. **нижня** син. **лабіум** (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- гудіння** *фізіол.* (СБНРУ: 301): г. **бджіл** (СБНРУ: 301); г. **роздратоване** (СБНРУ: 301)
- гул** **безматковий** *фізіол.* (КПС: 61)
- гусениця** [**гусінь**] *зоол.* (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302): г. **воскової** **молі** син. **гусінь** (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302): г. **в. м. великої** (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- густина** *фіз.*: 1) *техн.* **щільність**; 2) *фіз.* **густина** (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)

-Д-

- дадан син. вулик Дадана (КПС: 62): д. кочовий (КПС: 62); д. кубанський (КПС: 62); д. український (КПС: 62)
- дадан-блатт син. вулик Дадана-Блатта (КПС: 62)
- даданіст (особа / пасічник-прихильник Дадана) (КПС: 62)
- дальність – д. вивезення кочової пасіки (СБНРУ: 301)
- дальність польоту (СБАНУ: 302)
- дань медова іст. (КПС: 62–63)
- дах [крішка] вулика (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- двоматковість (КПС: 63)
- двостінний (СБАНУ: 302)
- дезакаризація (КПС: 63)
- дезінвація вет. (КПС: 63)
- дезінсекція технол. (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- дезінфектант вет. (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- дезінфекція вет. син. незаражування (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302): д. вуликів (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302); д. стільників (ССДБ, с.186)
- дезінфікувати вет. син. незаражувати (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- дейтоцеребрум анат. (СБНРУ: 301; СБАНУ: 302)
- декстроза хім. син. виноградний цукор (СБНРУ: 302; СБАНУ: 302)
- демонстрація напрямку на взятку фізіол. (СБНРУ: 302)
- денсіметр техн. син. аерометр, щільномір (СБАНУ: 302)
- дератизація техн. (СБНРУ: 302; СБАНУ: 302): д. пасічних приміщень (ССДБ: 188; КПС: 64)
- дерево бот. (СБАНУ: 302): д. бортьове (СБНРУ: 302); д. медонсне (СБНРУ: 302); д. нектаронсне син. дерево медонсне (СБНРУ: 302); д. бцтове див. сумях

коротковолóсий (СБНРУ: 302; СБАРУ: 302); **д. тўтове див. шовкóвиця**
(СБНРУ: 302; СБАРУ: 302)

дёрма анат. (СБНРУ: 302; СБАРУ: 302)

деся́тина бджолина (*податок*) *іст.* (КПС: 65)

детва́ син. розплід анат. (КПС: 65)

дефе́кт ме́ду (КПС: 66)

джгу́тик анат. (СБНРУ: 302; СБАРУ: 302)

джерелó – д. взя́тку (СБНРУ: 302); **д. інфе́кції вет.** (СБНРУ: 302; СБАРУ: 302)

дзерка́льце для óгляду сті́льників техн. (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303); **д. воско́ве**
(СБНРУ: 302; СБАРУ: 303); **д. воско́вої за́лози анат.** (СБНРУ: 302;
СБАРУ: 303)

дзижча́ння (СБНРУ: 302)

дзижча́ти фізіол. (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303); **д. дй́хальця́ми** (СБНРУ: 302;
СБАРУ: 303); **д. крй́лами** (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)

дим техн. (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)

дима́р (*прилад для обтрушування бджі́л*) (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303; СУМ-11,
ІІ: 277; ВТССУМ: 221): **д. бездй́мний** (КПС: 74); **д. га́зовий** (КПС: 74);
д. лікува́льний (КПС: 74); **д.-патро́н** (КПС: 74); **д. тепло́стру́мний**
(КПС: 74); **д.-тру́бка** (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303); **д. холодно́стру́йний**
(КПС: 74)

димі́ти техн. (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)

димувáння (СБНРУ: 302)

дина́міка вмі́сту і скла́ду воскі́в (СБНРУ: 302); **д. ро́звитку сім'ї** (КПС: 67)

дипло́ідний ген. (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)

ди́рокі́л технол. (КПС: 74)

диск імагіна́льний анат. (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)

- дистрофія *фізіол.* (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303): д. **білко́ва** (КПС: 76); д. **вуглево́дна** (КПС: 67)
- ді́хальна систе́ма бджі́л *анат.* (ССДБ: 192)
- ді́хальце *анат.* син. **сти́гма** (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)
- ді́хання *фізіол.* (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)
- дичо́к син. **рї́й ді́кий** (КПС: 67)
- діагно́стика *вет.* (СБНРУ: 302): д. **хворо́б бджі́л** (ССДБ: 192); д. **хворо́б бджі́л і розплóду** (ССДБ: 193)
- діагно́стува́ння *вет.* (СБАРУ: 303)
- діаре́я *вет.* (СБНРУ: 302): д. **али́ментарна** (СБАРУ: 303)
- діаста́за *біохім.* син. **діастати́чний ферме́нт** (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)
- діафра́гма [перéтинка] *анат., технол.* (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)
- ді́лення *фізіол.* (КПС: 64): д. **гнізда́** (КПС: 64); д. **нерівно́мірне** (КПС: 64); д. **рівно́мірне** (КПС: 64)
- діркопробива́ч *техн.* (ССДБ: 197) син. **ши́ло тонке́** (КПС: 67)
- дно ву́лика (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)
- добі́р [відбі́р] *ген.* (СБНРУ: 302): д. **бджі́л** (СБАРУ: 303)
- добру́сити син. **запеча́тати** (КПС: 68)
- добува́ння во́ску (СБНРУ: 302); д. **ме́ду** (СБАРУ: 303)
- до́вбанка *іст. (вулик)* (КПС: 68)
- довго́вічність (*вік бджі́л*) *фізіол.* (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)
- до́гляд (СБАРУ: 303): д. **за бджо́лами** (СБНРУ: 302): д. **за б. весня́ній** (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303)
- додава́ння пе́ргї́ (СБНРУ: 302); д. **пилку́** (СБНРУ: 302; СБАРУ: 303); д. **цукру** (СБНРУ: 302)
- до́за *вет.* (СБАРУ: 303)

- дозорець син. бджола́-дозорець (СБНРУ: 303)
- дозріва́ння [визріва́ння] *технол.* (СБНРУ: 303; СБАНУ: 303)
- доміна́нтний *ген.* (СБНРУ: 303; СБАНУ: 303)
- доместика́ція син. одома́шнення (КПС: 70)
- дорса́льний *анат.* син. спинни́й (СБНРУ: 303; СБАНУ: 303)
- до́слід [експериме́нт] *технол.* (СБАНУ: 303)
- дослі́дження син. ви́вчення (СБАНУ: 303): д. зразка́ сті́льників (КВЕ, II: 652):
 д. з. с. з хво́рим розплóдом (КВЕ, II: 652); д. ме́ртвих і підозрі́лих на
 захво́рювання бджі́л (КВЕ, II: 652)
- достига́ння ме́ду (КПС: 69)
- до́тик *фізіол.* син. чу́ття [відчу́ття, почу́ття] до́тику (СБНРУ: 303; СБАНУ: 303)
- до́шка (до́щечка) (СБАНУ: 303): д. Бе́лла (КПС: 70); д. вставна́ (ССДБ: 141;
 СБАНУ: 303); д. заста́вна син. до́шка розді́льна [діафра́гма] (СБАНУ: 303);
 д. захисна́ (КПС: 70); д. колекто́рна (КПС: 70); д.-лека́ло (КПС: 70);
 д. мака́льна (КПС: 70); д. медо́ва (з пропі́лами) (КПС: 71); д. підлі́тна
 (КПС: 71); д. прилі́тна (ССДБ: 80), прильо́тна (СБНРУ: 303; СБАНУ: 303);
 д. розді́льна (СБНРУ: 303; СБАНУ: 303); д. стельова́ (СБНРУ: 303)
- доща́нка (ССДБ: 199)
- драті́вливі́сть бджі́л (ССДБ: 203)
- дреси́рува́ння бджі́л *технол.* (СБНРУ: 303): д. б. на запы́лення (СБНРУ: 303)
- дрі́т – д. гніздо́вої ра́мки (СБНРУ: 303); д. для ра́мок (ССДБ: 204); д. лу́джений
 (ССДБ: 204)
- ду́жка *анат.* син. агра́фчик (СБНРУ: 303; СБАНУ: 303)
- ду́плó (КПС: 73)
- ду́пля́к (*вулик*) (КПС: 73)

дупля́нка (*вулик*) (СБНРУ: 303; СБАРУ: 303; ВТССУМ: 251): **д.-бездо́нка**

(СБНРУ: 303); **д. украї́нська** (КПС: 74)

дупля́нник (*особа*) (КПС: 73)

-Е-

- еквівалент** – **е. медово-вóсковий** (КПС: 371)
- екдизон** *фізіол.* син. **гормон ліняння** (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304; КПС: 371)
- екзоакарапідоз** *вет.* син. **акариноз** (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304; КПС: 371)
- екзокутікула** *анат.* (СБАРУ: 304)
- екзоскелетон** *анат.* син. **скелет зóвнішній** (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)
- екзувій** *вет., мікр. див.* **шкірка личїнкова** (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)
- екскременти** *фізіол., мн.* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304): **е. [вїпорожнення] бджіл**
(СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)
- екскреція** *анат.* (СБНРУ: 303; КПС: 371)
- експеримент** син. **дóслїд** (СБАРУ: 304)
- експрес-аналїз** *техн.* (СБАРУ: 304)
- експрес-діагностика** *техн.* (КПС: 372)
- екстер'єр** *техн.* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304; КПС: 372)
- екстрабіомед** (КПС: 376)
- екстрагування вóску** *техн.* син. **екстракція вóску** (СБНРУ: 303)
- екстракт з незапечатаних личїнок** (СБНРУ: 303)
- екстракція вóску** (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304; КПС: 372)
- ектодерма** *анат.* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304; КПС: 372)
- ектопаразит** *зоол., вет.* син. **паразит зóвнішній** (СБАРУ: 304; КПС: 372)
- електровимірювач** *техн.* (КПС: 372)
- електродимар** *техн.* (КПС: 372)
- електрокаток** *техн.* (КПС: 372)
- електронавóщування** *техн.* (КПС: 373)
- електропідігрів вўлика** *технол.* (КПС: 373)

- ельфунгі́бз** *вет.* син. **кандидаміко́бз, кандід(і)о́бз, моніліа́з** (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)
- ембріогенéз** *фізіол. див. рóзвиток зáродка* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)
- ембріо́н** *фізіол.* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)
- ембріона́льний** *фізіол. див. зáродковий* (СБНРУ: 303)
- ему́льсія вóску** (СБНРУ: 303)
- ендодéрма** *анат.* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)
- ендокуті́кула** *анат.* (СБАРУ: 304; КПС: 373)
- ендонуклеа́за** *біохім.* (СБАРУ: 304)
- ендопарази́т** *зоол., вет.* син. **парази́т вну́трішній** (СБАРУ: 304)
- ендоскелéт голови́** *анат.* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)
- енéргія** *фізіол.* (КПС: 373): **е. медозбирáльна** (КПС: 373); **е. ро́йова́** (СБНРУ: 303; КПС: 373)
- ензі́м** *біохім.* син. **ферме́нт** (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304; КПС: 373)
- еноці́т** *фізіол.* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)
- еноцито́їд** *фізіол.* (СБАРУ: 304)
- ентодéрма** *анат.* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)
- ентомогáмія** *біол.* син. **запи́лення кома́хами** (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)
- ентомо́з** *вет.* (СБАРУ: 304)
- ентомоло́гія** *біол.* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304; КПС: 374)
- ентомофі́лія** *біол. див. запи́лення кома́хами* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304; КПС: 374)
- ентомофі́льна** (ССДБ: 208): **е. культу́ра** (ССДБ: 208); **е-ні росли́ни** (*бджільництво*) (ССДБ: 208)
- епідéрміс** *анат.* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304; КПС: 374)
- епізоо́тія** *вет.* (ССДБ: 210; КПС: 375)

епізоотоло́гія *вет.* (ССДБ: 210; КПС: 375)

епізоотологі́чний (КПС: 375)

епікуті́кула *анат.* (СБАРУ: 304)

епіте́лій *анат.* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)

епіфа́ринкс *анат. див. надгло́тівник* (СБНРУ: 303; СБАРУ: 304)

ефі́ри во́ску (СБНРУ: 304)

-Є-

Ємність – є. медо́ва (КПС: 75)

-Ж-

жа́ба зоол. (СБНРУ: 304; СБАРУ: 304):

жа́лення фізіол. (СБНРУ: 304)

жа́лити фізіол. (СБНРУ: 304; СБАРУ: 304)

жа́ло анат. (СУМ-11, II: 505; СБНРУ: 304; СБАРУ: 304)

жарові́к син. **рій безма́точний** (КПС: 75)

жва́ли анат. син. **мандибу́ли** (КПС: 75)

желé королі́вське (КПС: 76); **ж. ма́точне** син. **ма́точне молочко́** (КПС: 76)

жй́влення [харчува́ння] (СБНРУ: 304; СБАРУ: 304): **ж. личи́нки** (СБНРУ: 304);

ж. перго́ю (СБНРУ: 304)

жй́вчик син. **сперматозо́їд** (КПС: 79)

жй́лка анат. (СБНРУ: 304; СБАРУ: 304): **ж. ана́льна** (СБНРУ: 304); **ж. костáльна**

(СБНРУ: 304); **ж. кубіта́льна** (СБНРУ: 304); **ж. попере́чна** (СБНРУ: 304);

ж. субкостáльна (СБНРУ: 304)

жилкува́ння крила́ фізіол. (СБНРУ: 304; СБАРУ: 305)

жиме́ра технол. син. **жма́ки** (КПС: 79)

житло́ бджі́л (СБНРУ: 304)

життеді́яльність фізіол. (СБНРУ: 304)

життезда́тний (СБНРУ: 304; СБАРУ: 305)

життезда́тність (СБНРУ: 304; СБАРУ: 305)

життя́ фізіол. (СБНРУ: 304; СБАРУ: 305)

жма́ки син. **віск неочи́щений, віск нето́плений** (КПС: 78–79)

- жолобо́к** *анат.* (СБНРУ: 304; СБАНУ: 305); **ж. язичка́** (СБНРУ: 304; СБАНУ: 305)
- жува́льце** *анат.* син. **щеле́па ве́рхня** (СБНРУ: 304; СБАНУ: 305)
- жук** *зоол.* (СБНРУ: 304; СБАНУ: 305): **ж. бджоли́ний** син. **бджоложу́к звича́йний** (СБНРУ: 304; СБАНУ: 305)
- журна́л бджі́льницький** син. **журна́л бджоля́рський** (СБНРУ: 304);
ж. бджоля́рський (СБНРУ: 304); **ж. па́січний** (КПС: 79)

-3-

забарвлення (СБНРУ: 304)

заблокування (*льотка*) *техн.* (КПС: 80)

забочень (*заклад*) (КПС: 80)

забруднення (СБНРУ: 304; СБАРУ: 305): з. екскрементами (СБНРУ: 304);

з. радіоактивне (СБАРУ: 305)

забрус (СБНРУ: 304; СБАРУ: 305; ССДБ: 222; КПС: 80)

забрúсування *техн.* син. запечатування (КПС: 80)

завмерлий засів *вет.* (ССДБ: 222); з. розплід *вет.* (ССДБ: 222)

завмирання розплóду (СБНРУ: 304; СБАРУ: 305)

завощіти (КПС. С. 81)

загібель *фізіол.* (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305): з. бджіл (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305):

з. б. весняна (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305); з. б. від гóлоду (СБНРУ: 305);

з. б. зимовá (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305); з. б. мáсова (СБНРУ: 305); з. б. під

час зимівлі (СБНРУ: 305); з. бджолиної сім'ї (СБНРУ: 305): з. б. с.

внаслідок надмірного збúдження (СБНРУ: 305); з. б. с. внаслідок погáної

вентиляції вúлика (СБНРУ: 305); з. від гóлоду (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305);

з. мáсова (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305); з. личінок (КВЕ, II: 652); з. літніх

бджіл (СБНРУ: 305)

загіблий (СБНРУ: 305)

загорóджувач (КПС. С. 81–82)

задньогрúди *анат.* (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305)

задньогрúдка *анат.* (СБНРУ: 305)

задньоспíнка *анат.* (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305)

загратóвування льоткá (ССДБ: 224)

загратóвувати льоток (ССДБ: 224)

- зажа́лювання тру́тнів (СБНРУ: 305)
- займа́тися бджі́льни́цтвом (СБНРУ: 305)
- зака́зник біол. син. запові́дник (СБАНУ: 305)
- закиса́ння (ме́ду) (КПС: 82)
- закла́д син. відкла́дання я́єць (КПС: 83)
- закла́дка¹ (*рамки*) (КПС: 83)
- закладка² (ма́точника) (КПС: 83)
- закля́кання [заціпе́ння] фізіол. син. каталéпсія (СБАНУ: 305)
- законода́вство з бджі́льни́цтва (СБНРУ: 305; СБАНУ: 305)
- закрива́ти [замика́ти] ма́тку (СБНРУ: 305; СБАНУ: 305): з. м. в клі́точку (СБАНУ: 305)
- заку́рювання бджі́л *техн.* (СБНРУ: 305; КПС: 83): з. б. сі́ркою (СБНРУ: 305)
- зала́мувати (*стільники́*) (КПС: 83)
- залі́т бджі́л (ССДБ: 224)
- залі́тання до чу́жїх ву́ликів (СБНРУ: 305)
- за́лоза *анат.* (СБНРУ: 305; СБАНУ: 305; КПС: 76; ССДБ: 225): з. ароматі́чна (СБНРУ: 305; СБАНУ: 305) син. з. Насо́нова (КПС: 76); з. верхньоще́лепна син. з. мандибуля́рна (СБНРУ: 305; СБАНУ: 305; КПС: 76); з. во́скова син. з. восковиді́льна (СБНРУ: 305; СБАНУ: 305); з. восковиді́льна (СБНРУ: 305; СБАНУ: 305); з. гіпофарингеа́льна син. з. фаринга́льна, глòткова, кормо́ва (СБНРУ: 305; СБАНУ: 305); з. глòткова (СБАНУ: 305); з. грудна́ (СБНРУ: 305; СБАНУ: 305; КПС: 76); з. Дюфу́ра син. з. отру́йна ма́ла (СБАНУ: 305; КПС: 76); з. задньоголовна́ (СБНРУ: 305; СБАНУ: 305; КПС: 76); з. Кожéвникова (КПС: 77); з. кормо́ва (СБАНУ: 305); з. мандибуля́рна (СБАНУ: 305); з. ме́дова син. нектáрник (КПС: 77); з. Насо́нова син. з. запашна́, ароматі́чна (СБНРУ: 305; СБАНУ: 305;

КПС: 77); **з. нижньогоубна́** (КПС: 77); **з. отру́йна** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305; КПС: 78); **з. о. вели́ка** син. **з. кй́сла** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305); **з. о. ма́ла́** син. **з. лу́жна** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305); **з. прида́ткова** (СБНРУ: 305); **з. пряди́льна** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305; КПС: 78); **з. ректа́льна** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305; КПС: 78); **з. сім'яприйма́ча** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305); **з. слизова́** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305); **з. слинна́** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305); **з. статéва** син. **мона́да** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305); **з. тарза́льна** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305)

за́лозки син. **некта́рники** (КПС: 78)

заляля́кóвування *фізіол.* (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305)

заляля́кóвуватися (СБНРУ: 305)

зама́зування **прóпóлісом** **щілин** **у ву́лику** (СБНРУ: 305)

замика́ння – **з. ма́тки в клі́точку** (СБНРУ: 305); **з. ма́тки в клуб** (СБНРУ: 305)

замира́ння (КПС: 84): **з. ді́тки** син. **з. розплóду** (КПС: 84); **з. розплóду** (КПС: 84)

зама́на во́ску (ССДБ: 227); **з. дру́га** (КПС: 83); **з. ма́тки** (СБАРУ: 305; ССДБ: 227; КПС: 84); **з. ме́ду** (ССДБ: 227); **з. пергі́** (ССДБ: 227); **з. пилку́** (ССДБ: 227); **з. сті́льникі́в** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305)

замі́нник (СБАРУ: 306): **з. во́ску** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306); **з. ме́ду** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306); **з. пергі́** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306; ССДБ: 228); **з. пилку́** (КПС: 84)

замо́р бджі́л (СБАРУ: 306)

замуро́вування (КПС: 84)

занóс¹ (КПС: 84)

занóс² (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306; КПС: 84): **з. в засло́ні** син. **з. те́плий** (КПС: 84); **з. зміша́ний** (КПС: 85); **з. напівхо́лодний** (КПС: 85); **з. нерухóмий** (КПС: 84); **з. розбі́рний** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306); **з. рухо́мий** син. **занóс**

розбірний (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306); **з. скісний** (КПС: 84); **з. тёплий** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306); **з. холóдний** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306)

запáр син. **бджолїна червá, розплїд** (КПС: 85)

запáрювання бджїл (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306; ССДБ: 229; КПС: 85)

запáс (СБАРУ: 306): **з. вóску** (СБНРУ: 305); **з. кормовїй** (КПС: 86); **з. кóрму** (СБНРУ: 305) син. **з. кормовїй** (КПС: 86): **з. к. бджолїної сім'ї** (СБНРУ: 305); **з. медóвий бджолїної сім'ї** (СБНРУ: 305); **з. меду** (СБНРУ: 305); **з. недоторкáнный** син. **з. кормовїй** (КПС: 86); **з. нектáру** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306); **з. пергї** (СБАРУ: 305); **з. рáмок на пáсіці** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 305)

зáпах фізіол. син. **аромáт** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306): **з. гнїздá** (СБНРУ: 305; КПС: 86); **з. мáтки** (КПС: 86); **з. меду** (СБАРУ: 306); **з. медóвий** (СБНРУ: 305); “**з. пáленого вóску**” (КПС: 86); **з. сім'ї** син. **з. гнїздá** (КПС: 86); **з. специфічний** (СБНРУ: 305): **з. с. бджолїної сім'ї** (СБНРУ: 305); **з. с. вўлика** (СБНРУ: 305); **з. с. гнїздá** (СБНРУ: 305)

запечáтаний техн. (СБНРУ: 305): **з. розплїд** (ССДБ: 230)

запечáтка син. **вóсковї крїшечки** (КПС: 87)

запечáтування (СБНРУ: 305): **з. комїрок** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306); **з. меду** (СБНРУ: 305); **з. стїльникїв** (СБНРУ: 305)

запечáтувати (СБНРУ: 305): **з. комїрки** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306); **з. мед** (СБНРУ: 305); **з. розплїд** (СБАРУ: 306)

запїлення біол. (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306; ССДБ: 231): **з. бджóлами** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306); **з. комáхами** (СБНРУ: 305; СБАРУ: 306); **з. перехрєсне** (СБАРУ: 306)

запїлювати фізіол. (СБАРУ: 306; СУМ-11, III: 253–254)

- зап'їлювач (*бджола*) *біол.* (СБАНУ: 306)
- запліднення *фізіол.* син. **осіменіння** (СБАНУ: 306; СБАНУ: 306):
з. **інструментальне** (СБАНУ: 306); з. **штучне** (СБАНУ: 306; СБАНУ: 306)
- запліднювати *фізіол.* (СБАНУ: 306; СБАНУ: 306)
- запобігання – з. **роїнню** *техн.* (СБАНУ: 306)
- заповідник (СБАНУ: 306; КПС: 87)
- заповнення медяного зобка (ССДБ: 233)
- заражати *вет.* син. **інфікувати** (СБАНУ: 306; СБАНУ: 306)
- зараженість *вет.* (СБАНУ: 306; СБАНУ: 306)
- зараження *вет.* (СБАНУ: 306; СБАНУ: 306): з. **паразитами** *див.* **інвазія**
(СБАНУ: 306; СБАНУ: 306)
- зародковий *фізіол.* (СБАНУ: 306)
- зародок *фізіол.* син. **ембріон** (СБАНУ: 306; СБАНУ: 306; КПС: 87): з. **кристалізації**
див. **кристал** **зародковий** (СБАНУ: 306; СБАНУ: 306)
- зароїтися (ВТССУМ: 324)
- заселення – з. **вўлика** (СБАНУ: 306): з. **в. дїкими бджолами** (СБАНУ: 306)
- засів¹ (*процес*) (КПС: 87; ССДБ: 236)
- засів² (*яїця до виходу личинок*) (СБАНУ: 306; СБАНУ: 306; КПС: 87): з. **завмерлий**
(СБАНУ: 306; КПС: 87); з. **комірок** син. **відкладання яєць** (СБАНУ: 306;
СБАНУ: 306)
- засїяти (КПС: 87)
- заспокоювати **бджїл дїмом** (СБАНУ: 306; СБАНУ: 306)
- засувка **льоткова** *техн.* (ССДБ: 80; СБАНУ: 306; СБАНУ: 306)
- затамгувати *їст.* (*заспокоїти бджїл*) (КПС: 88)
- затїнення [затїнювання] (СБАНУ: 306; КПС: 88)
- затїнити **вўлики** (КПС: 88; ССДБ: 238)

- затрутневіння (КПС: 88)
- зау́за (СБНРУ: 306; КПС: 88)
- заузі́ти *д.* (КПС: 88)
- захво́рювання *вет.* (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306)
- за́хід *вет.* (СБАНУ: 306): **з. безпе́ки *вет., техн.*** (СБАНУ: 306); **з. запобі́жний** (СБАНУ: 306); **з. попереджува́льний** (СБАНУ: 306); **з. профіла́ктичний** (СБАНУ: 306)
- заціпе́ння *фізіол. син. каталéпсія* (СБАНУ: 306; ССДБ: 238)
- зацу́рювання ме́ду (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306)
- зача́ток крила́ *анат.* (СБНРУ: 306)
- за́чіпка *анат. гачéчок крила́* (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306; КПС: 89)
- збері́гання *техн.* (СБНРУ: 306): **з. ме́ду** (СБНРУ: 306; ССДБ: 239); **з. ра́мок зимове́** (СБНРУ: 306)
- збира́ння (СБНРУ: 306): **з. ме́ду** (СБНРУ: 306); **з. пилку́** (СБНРУ: 306); **з. п. бджо́лами** (ССДБ: 239)
- збира́ти – **з. мед** (СБНРУ: 306); **з. некта́р *д.*** (СБНРУ: 306); **з. пилóк** (СБНРУ: 306)
- збира́тися (*рій*) *фізіол.* (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306)
- зби́р во́ску ва́ловий (ССДБ: 69–70; СБНРУ: 306; СБАНУ: 306; КПС: 292); **з. ме́ду ва́ловий** (ССДБ: 70; КПС: 292)
- зв’у́жування (СБНРУ: 306): **з. гнізда́** (СБНРУ: 306); **з. льотка́** (СБНРУ: 306)
- звук польо́ту (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306)
- згодóвування (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306)
- згодóвувати (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306)
- зда́тність до польо́ту *фізіол.* (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306); **з. запи́лення рослин вибі́ркова *фізіол.*** (ССДБ: 87)
- зе́мець *іст. син. бо́ртник* (КПС: 89)
- зерно́ – **з. пилко́ве** (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306; КПС: 90); **з. цукро́ве** (КПС: 90)

з'єднання бджолїних сімєй (СБНРУ: 306): **з. б. с. осїннє** (СБНРУ: 306)

зимївля бджїл (СБНРУ: 306): **з. б. високотемпературна** (КПС: 90); **з. б. на вїлі** (ССДБ: 241); **з. б. у кожухах** (ССДБ: 243); **з. б. у траншеї** (КПС: 90); **з. б. “холїдна”** (КПС: 90)

зимївнїк син. **омшаник** (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306; КПС: 90) син. **бджолїник** (ССДБ: 243): **з. вогкїй** (КВЕ, II: 652); **з. надзємний** (ССДБ: 244; КПС: 91); **з. напївпїдзємний** (ССДБ: 244; КПС: 91); **з. пїдзємний** (ССДБ: 244; КПС: 91); **з. холїднї** (КВЕ, II: 652)

зїмник син. **зимовїк, зимївнїк** (КПС: 90–91)

зимївий – **з-ве пїдгодївування бджїл** (ССДБ: 248); **з. пронїс бджїл** (ССДБ: 249); **з-вї робїти** (про *насїку*) (ССДБ: 250)

зимостїйкїсть *фізіол.* (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306; КПС: 91)

зїр *фізіол.* (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306): **з. кольорївий** (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306); **з. мозаїчний** (СБНРУ: 306; СБАНУ: 306)

злївок вїску (СБНРУ: 306): **з. в. неочїщеного** (СБНРУ: 306); **з. в. очїщеного** (СБНРУ: 306): **з. в. о. крїглий** (СБНРУ: 306); **з. в. рафїнованого** (СБНРУ: 306): **з. в. р. крїглий** (СБНРУ: 306)

злїт бджїл (СБНРУ: 306; СБАНУ: 307): **з. б. пїсля посадження у вїлик** (САНУ: 307)

злюблївий *фізіол.* син. **злостївий** (СБНРУ: 306; СБАНУ: 307)

злюблївїсть бджїл син. **злостївїсть бджїл** (СБНРУ: 306; СБАНУ: 307; КПС: 91)

злодїство бджїл *фізіол.* син. **крадїжка бджолїна** (СБНРУ: 306; СБАНУ: 307): **з. б. тїхе** син. **крадїжка бджолїна тїха** (СБНРУ: 306)

змах крилї *фізіол.* (СБНРУ: 306; СБАНУ: 307)

зменшення гнїзда на зимївлю (СБАНУ: 307); **з. кїлькостї бджїл** (ССДБ: 251); **з. розплїду** (СБНРУ: 306)

- зміна *матки технол.* (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307): з. м. **бджоблами** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307); з. м. **бджолярём (пасічником)** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307); з. м. **тїха син. з. матки бджоблами** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307)
- змітання **бджіл зі стільника** (СБНРУ: 307)
- знак запліднення *фізіол син. шлейф* (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307; КПС: 91); з.-сїмвол (КПС: 91); з. **спарóвування син. знак запліднення, шлейф** (КПС: 91); з.-ки **медóві** (КПС: 91)
- знамєння (*борті*) *іст.* (КПС: 92)
- знаменування (*борті*) *іст.* (КПС: 92)
- зна́мя *іст.* (КПС: 92)
- зnezарáжування *вет.* (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307): з. **вóску технол.** (СБНРУ: 307)
- зnezарáжувати *вет.* (СБАРУ: 307)
- зніма́ння (зняття) **ро́ю** (СБНРУ: 307); з. **магазинів** (ССДБ: 253)
- зóбик **медóвий анат.** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307; КПС: 92)
- зóльність (*меду*) (СБНРУ: 307; КПС: 92; ССДБ: 256)
- зóна **розплóду син. бджолїне гніздó** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307); з. **рої́ння** (СБНРУ: 307)
- зрілість (СБНРУ: 307): з. **мéду** (СБНРУ: 307; КПС: 93); з. **статéва анат.** (СБНРУ: 307; КПС: 93)
- зрої́ти (зро́ю, зрої́ш), **зрої́тися, зрої́ться** (ВТССУМ: 386)
- зро́йок (ВТССУМ: 386)
- зчленува́ння *анат.* (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307)
- з'явля́тися (*розплóду*) *див. вихóдити (про розплід)* (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307)

-І-

ідентифікація *вет.* син. **діагностування** (СБАРУ: 307)

ізолювання *техн.* (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307)

ізолятор для підсадження **маток** *техн.* (КПС: 96); **і.-розплідник** (КПС: 96)

ізоляція *техн.* (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307; КПС: 96): **і. матки** (КПС: 96); **і. хворих сімей** (ССДБ: 259)

ізомер оптичний *хім.* (СБАРУ: 307): **і. о. лівообертальний** (СБАРУ: 307); **і. о. правообертальний** (СБАРУ: 307)

імаго *зоол.* (КПС: 96) син. **доросла комаха** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307)

імітація аромату меду (СБАРУ: 307)

імперіал син. **стільники царські** (КПС: 97)

імпотентний *фізіол.* син. **стерильний** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307)

імунітет (КПС: 96; ССДБ: 260; СБНРУ: 307; СБАРУ: 307): **і. бджолярá** (КПС: 97)

інбридинг бджіл (КПС: 97) син. **близькоспоріднене розведення** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307)

інвазійні хвороби бджіл *вет.* (ССДБ: 261; КПС: 97)

інвазія *вет.* син. **зараження паразитами** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307)

інвентар бджільницький *техн.* син. **інвентар пасічницький** (КПС: 97); **і. пасічницький** *техн.* (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307; ССДБ: 262; КПС: 97)

інверсія біохім. (СБАРУ: 307): **і. цукру** (СБНРУ: 307)

інвертаза біохім. (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307; ССДБ: 264; КПС: 98)

індекс росту сім'ї (КПС: 98)

інкубатор *техн.* (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307; КПС: 99)

інкубація *техн.* (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307): **і. маточника** (КПС: 99); **і. розпліду** (ССДБ: 266)

іннервація фізіол. (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307): **і. крилá** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307)

інстинкт (*фізіол.*) (ССДБ: 266; КПС: 99; СБНРУ: 307; СБАРУ: 307): **і. будівельний** (СБНРУ: 307); **і. будівництва комірок** син. **і. будівництва стільників** (СБНРУ: 307; КПС: 99); **і. виведення маток** (СБНРУ: 307); **і. вигнання трутнів із гнізда** (ССДБ: 266); **і. вирощування матки** (ССДБ: 266); **і. виховання розплоду** (СБНРУ: 307); **і. нагромадження кормів** (ССДБ: 266); **і. орієнтування у просторі** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307); **і. підтримування оптимальної температури й вологості в гнізді** (ССДБ: 266); **і. роїння** (ССДБ: 266; КПС: 99); **і. роївий** син. **і. роїння** (ССДБ: 266; КПС: 99; СБНРУ: 307); **і. спільності** (КПС: 99); **і. танців** (ССДБ: 266); **і. турботи про потомство** (СБНРУ: 307); **і. часу** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307); **і. чйщення комірок** син. **і. чйщення стільників** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307); **і. чйщення стільників** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 307)

інтоксикація *вет.* син. **отруєння** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 308; КПС: 100)

інтродукція (*переселення сім'ї*) (КПС: 100)

інулаза *біохім.* (СБНРУ: 307; СБАРУ: 308; КПС: 100)

інфекційні хвороби бджіл (ССДБ: 266)

інфікувати *вет.* син. **заражати** (СБНРУ: 307; СБАРУ: 308)

інформація про взяток (СБНРУ: 307); **і. спадкова** (КПС: 100)

іранка *розм.* син. **бджола іранська** (КПС: 100)

італійка *розм.* син. **бджола італійська** (КПС: 101)

-ї-

їжа *фізіол.* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 308): 1) корм; 2) живлення, харчування
(СБНРУ: 308; СБАРУ: 308)

-й-

йод *хім.* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 308): **й. однохлористий** (СБНРУ: 308; СБАРУ: 308)

-К-

кавказка *розм. син. бджола́ кавказька* (КПС: 102)

кадь *іст. (посудина)* (КПС: 102)

казан – **к. воскоплавильний** *техн.* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 308)

каліцтво – **к. ма́ток** (ССДБ: 276); **к. робóчих бджі́л** (ССДБ: 276); **к. трóтнів** (ССДБ: 276)

калорійність – **к. ме́ду** (ССДБ: 278; КПС: 102)

ка́мера – **к. для дезінфе́кції ра́мок і сті́льників** *техн.* (ССДБ: 278); **к. для підраху́нку клі́тин кро́ві** (СБАРУ: 308); **к. жа́ла** *анат.* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 308); **к. кормо́ва** (КПС: 103); **к. попере́днього нагріва́ння** *техн.* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 308)

кана́л сім'явипо́рскувальний [сім'явикида́ючий] *анат.* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 308)

ка́нді (*підкорм бджі́л*) *технол., невідм.* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 308; КПС: 103); **к. з пилко́м** (КПС: 103); **к. спонука́льне** (СБНРУ: 308)

кандидаміко́з *вет.* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 308; КПС: 103)

кандидіо́з *вет. син. кандідаміко́з* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 308)

кандидо́з *вет. син. кандідаміко́з* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 308)

кану́н¹ (*медовий склад*) (КПС: 103)

кану́н² *заст. (мед на храмове свято)* (КПС: 103)

кану́н³ (*різновид канді*) (КПС: 104)

кап *іст.* (КПС: 104)

ка́панець *син. віск-ка́панець* (КПС: 104)

капелю́х – **к. па́січницький з лицево́ю сі́ткою** (СБНРУ: 308)

карамеліза́ція – **к. ме́ду** (ССДБ: 279; КПС: 104)

каранти́н *вет.* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 309)

карбоксила́за *біохім.* (СБНРУ: 308; СБАРУ: 309)

- ка́рликовість** *анат., фізіол.* (**ма́ток, бджі́л і тру́тнів**) (СБНРУ: 308; СБАРУ: 309; ССДБ: 279; КПС: 104)
- ка́рта** – **к. ву́лика** *син.* **ка́рточка сім'ї** (КПС: 105); **к. пилко́вих спе́ктрів ме́ду** (СБНРУ: 308)
- касéта для вощїни** (*у медогонці*) (СБАРУ: 309)
- ка́ста бджоли́на** (СБНРУ: 308; СБАРУ: 309; КПС: 105)
- касува́ти** *син.* **по́єднувати** (*бджі́л*) (КПС: 106)
- катала́за** *біол.* *син.* **ферме́нт** (СБНРУ: 308; СБАРУ: 309; КПС: 106)
- катале́псія** *фізіол.* *син.* **заціпе́ніння, за́кляка́ння** (СБАРУ: 309; КПС: 106)
- ка́шка** (*корм*) (СБНРУ: 309; КПС: 106–107)
- “кв́акання” ма́тки** *фізіол.* (СБНРУ: 309; КПС: 107)
- “кв́акати”** *фізіол.* (СБНРУ: 309; СБАРУ: 309; КПС: 107)
- кири́нь** *іст.* (КПС: 107)
- кисло́тність** *хім.* (СБНРУ: 309; СБАРУ: 309; КПС: 107): **к. акти́вна** (*справжня, факти́чна*) (СБНРУ: 309); **к. зага́льна** (*сума́рна*) (СБНРУ: 309); **к. ме́ду** (ССДБ: 284); **к. середо́вища** (КПС: 107)
- “кита́йський череви́чок”** (*хвороба бджі́л*) (КПС: 107)
- кишкiвни́к** *анат.* (СБНРУ: 309; СБАРУ: 310): **к. бджоли́** *анат.* (ССДБ: 284)
- кишкові́й** *анат.* (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310)
- кігтик** *анат.* (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310)
- кiлькiсть** – **к. залишко́ва** *хім.* (СБНРУ: 310): **к. з. пестици́дiв** (СБНРУ: 310); **к. розплóду** (КПС: 113)
- кiльце́ во́ску** *син.* **кру́жало во́ску** (*кру́глий зли́вок*) (СБНРУ: 310): **к. очі́шеного во́ску** (СБНРУ: 310); **к. рафі́нованого во́ску** (СБНРУ: 310)
- кімна́тний облі́т** *син.* **облі́т** (ССДБ: 284)

кім'яхом *присл.* (клубком) (СУМ-11, IV: 163)

кістяк бджолї *анат.* (ССДБ: 284)

кіш *син.* **сапéтка, кошá, солóм'яний вóлик, кавкáзький вóлик** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310)

клáпан¹ *анат.* (*частина середньої кишки бджоли*) (КПС: 107)

клáпан² *анат.* (*відросток на голені передньої ноги бджоли*) (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310; КПС: 108): **к. лїйкоподібний** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310); **к. медóвого зóбика** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310); **к. пілóричний** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310)

клáпан³ *техн.* (*апарат*) (КПС: 108)

класифікація – **к. нектаронóсних рослїн** (ССДБ: 284–285); **к. ознак медонóсної бджолї** (ССДБ: 284); **к. хворóб бджїл** (ССДБ: 285): **к. х. б. за віком** (ССДБ: 286); **к. х. б. за місцем поширення** (ССДБ: 285); **к. х. б. за патологоанатомїчними змїнами** (ССДБ: 285); **к. х. б. за похóдженням** (ССДБ: 285); **к. х. б. за сезоном** (ССДБ: 286); **к. х. б. за симптóмами** (ССДБ: 286); **к. х. б. за стáттю** (ССДБ: 286)

класифікувати мед *син.* **сортувати мед** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310)

клей бджолїний *син.* **прóполїс** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310; КПС: 108)

клин¹ *техн.* (*мішечок для віджимання воску*) (КПС: 109)

клин² (*спосїб розміщення рамок*) (КПС: 109)

клїпéус *анат.* (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310; КПС: 109)

клїтїна *анат.* (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310; КПС: 109): **к. видільна** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310; КПС: 109); **к. всмóктувальна** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310; КПС: 109); **к. екскретóрна** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310; КПС: 109); **к. епідермáльна** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310; КПС: 109); **к. епїтелїáльна** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 310; КПС: 109); **к. живїльна** (СБНРУ: 310;

СБАНУ: 310; КПС: 109); **к. жировá** (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310; КПС: 109);
к. залозйста (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310; КПС: 109); **к. нейросекретóрна**
 (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310; КПС: 109); **к. нервóва** (СБАНУ: 310; КПС: 109);
к. пiгментна (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310; КПС: 109); **к. секретóрна**
 (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310; КПС: 109); **к. чутли́ва** (СБАНУ: 310;
 СБАНУ: 310; КПС: 109)

клiтковйна син. **целюлóза** (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310)

клiточка *техн.* (СБАНУ: 310; КПС: 109): **к. Вéста** (КПС: 109); **к. для**
пiдсáджуваної мáтки (СБАНУ: 310; КПС: 109); **к. мáткова** (СБАНУ: 310);
к. м. дерев'яна (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310); **к. м. д. двобiчна** (СБАНУ: 310);
к. пересiльна (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310; КПС: 109); **к.-питóтник**
 (КПС: 109); **к.-розплiдник** (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310)

клiщ *зоол.* (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310): **к. спинний** (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310);
к. трахéйний (СБАНУ: 310; СБАНУ: 310)

клóчень син. **вóскова мiль** (СБАНУ: 310; СБАНУ: 311; КПС: 109)

клуб (**бджiл**) *фiзiол.* (СБАНУ: 310; СБАНУ: 311; ССДБ: 290; КПС: 110):
к. (б.) зимóвий (СБАНУ: 310; СБАНУ: 311; КПС: 110); **к. нáвколо мáтки**
 (СБАНУ: 311); **к. розлючених бджiл** (СБАНУ: 311); **к. роийвий** (КПС: 110)

князьóк син. **трóтень** (КПС: 110)

ковпáк *техн.* (КПС: 113)

ковпачóк *техн.* (СБАНУ: 310): **к. для пiдсáдження мáтки** син. **ковпачóк**
мáтковий (ССДБ: 291); **к. для п. м. сiтчáстий** (СБАНУ: 310); **к. мáтковий**
 (ССДБ: 291; КПС: 113); **к.-iзольтор** (КПС: 113); **к.-ловyшка** (КПС: 113)

кодóвб (**кадóвб**) *iст.* (КПС: 110)

кожyх *технол.* (КПС: 111): **к. для вyликiв** (ССДБ: 292)

козéл *техн., iст. (частина лезива)* (КПС: 111)

- ко́кон** (СБНРУ: 310; СБАРУ: 311; ССДБ: 292; КПС: 111)
- колеті́ди** син. **бджо́ли-колеті́ди** (КПС: 111)
- колива́нка** (*глиняна миска для воску*) (КПС: 113)
- колі́бактеріо́з** *вет.* (СБНРУ: 310; СБАРУ: 311; КПС: 110)
- колі́бацильо́з** *вет.* син. **колі́бактеріо́з** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311)
- коло́да**¹ (*міра*) *іст.* (КПС: 112)
- коло́да**² син. **ву́лик коло́дний** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311; ССДБ: 294; СУМ-11, IV: 228), **коло́да-лежа́к** (КПС: 112): **к. імереті́нська** (КПС: 112); **к. покра́щена** (КПС: 112); **к. ра́мкова** (КПС: 112); **к. соло́м'яна** (КПС: 112); **к.-стоя́к** (КПС: 112)
- коло́дка** син. **борть** (КПС: 112)
- коло́дник** *іст.* (КПС: 113)
- ко́лозень** син. **коло́дка, борть** (КПС: 113)
- коло́їди ме́ду** *хім.* (СБНРУ: 311; ССДБ: 294; КПС: 112)
- коло́нія** син. **сім'я́ бджоли́на** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311)
- колоргра́дер** *фіз., техн.* (КПС: 113) син. **кольоровизначні́к** (СБНРУ: 311)
- колорі́метр** *техн.* (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311; КПС: 113): **к. для ме́ду** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311; КПС: 113); **к. дигестаці́йний** син. **колорі́метр для ме́ду** (КПС: 113)
- кольоровизначні́к** *техн.* (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311): **к. скляні́й** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311)
- кома́ха** *зоол.* (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311; СУМ-11, IV: 241): **к.-бджоло́їд** (СБНРУ: 3011); **к. доросла** син. **іма́го** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311); **к. жалка́** (СБАРУ: 311); **к. жалоно́сна** (СБАРУ: 311); **к.-запі́лювач (-запі́льний)** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311); **к. нектароно́сна** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311)
- комахо́запі́льний** (СУМ-11, IV: 241)

- комірка**¹ син. **комірка стільникова** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311; КПС: 380):
к. бджоліна (КПС: 380) син. **к. робочої бджолі** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311);
к. витягнута (КПС: 380); **к. відкрита** син. **к. незапечатана** (СБНРУ: 311;
СБАРУ: 311); **к. для виховання робочої бджолі** (СБНРУ: 308;
СБАРУ: 311); **к. для робочої бджолі** (СБНРУ: 311); **к. живильна** син.
к. харчова (СБНРУ: 308; СБАРУ: 311); **к. з личинкою** (СБНРУ: 311);
к. з л. незапечатана (СБНРУ: 311); **к. з медом** (СБНРУ: 308; СБАРУ: 311);
к. з пергою син. **к. з пилком** (СБНРУ: 311); **к. з пилком** (СБНРУ: 311);
к. з розплідом (СБНРУ: 311): **к. з р. відкрита** син. **к. з розплідом**
незапечатана (СБНРУ: 311): **к. з р. запечатана** (СБНРУ: 311); **к. з р.**
незапечатана (СБНРУ: 311); **к. запечатана** (СБНРУ: 311); **к. квадратна**
(КПС: 381); **к. крайня (стільника)** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311; КПС: 380);
к. медова (СБНРУ: 311; КПС: 380); **к. незапечатана** (СБАРУ: 311);
к. перехідна (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311; КПС: 380); **к. подовжена**
(КПС: 381); **к. порожня** (СБАРУ: 311); **к. складова** (КПС: 380);
к. стільникова (СБАРУ: 311); **к. трутнева** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311;
КПС: 380); **к. харчова** (СБАРУ: 311)
- комірка**² [кубітальна] *анат.* (про крило) (СБНРУ: 311)
- комісура** *анат.* (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311)
- компоненти воску** (СБНРУ: 311; КПС: 115)
- конвульсія** *фізіол.* (СБНРУ: 311)
- конектив** *анат.* (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311)
- консистенція меду** (СБНРУ: 311; СБАРУ: 311; КПС: 115)
- конструкція вулика** (ССДБ: 296; КПС: 116)
- контейнер** *техн.* (КПС: 116): **к. бджоллярський** (КПС: 116)
- концентрація**¹ (СБАРУ: 311): **к. нектару** (КПС: 117); **к. сиропу** (КПС: 117)

- концентрація² техн.** (СБНРУ: 311): **к. п'асік** (СБНРУ: 311)
- копуляція фізіол.** (СБНРУ: 311; СБАНУ: 311; КПС: 117)
- коріць іст.** (КПС: 117)
- корм** (СБНРУ: 311; СБАНУ: 312; ССДБ: 304): **к. білк'овий** (СБНРУ: 311; СБАНУ: 312); **к. для бджіл** (СБНРУ: 311); **к. доброякісний** (КВЕ, II: 652); **к. д. зим'овий** (КВЕ, II: 652); **к. енергетичний** (КПС: 119); **к. з додаванням медичних препаратів** (СБНРУ: 311; СБАНУ: 312); **к. личинковий** (СБНРУ: 311; СБАНУ: 312; КПС: 118); **к. лікувальний** (СБНРУ: 311; СБАНУ: 312); **к. натуральний** (КПС: 118)
- к'ороб іст. син. к'узов** (КПС: 120)
- к'орочка гнильцева вет.** (СБНРУ: 311; СБАНУ: 312)
- к'орпус** (ССДБ: 80; КПС: 120): **к. в'улика технол.** (ССДБ: 310): **к. в. гніздовий** (СБНРУ: 311; СБАНУ: 312)
- кофермент біохім.** (СБНРУ: 311; СБАНУ: 312)
- кочівля** (ССДБ: 310; КПС: 120): **к. п'асік** (СБНРУ: 312; СБАНУ: 312)
- кочівник син. п'асічник кочовий** (КПС: 121)
- к'ошичок пилковий анат.** (СБНРУ: 312; СБАНУ: 312; ССДБ: 313)
- крадіжка бджолина** (СБНРУ: 312; СБАНУ: 312): **к. б. тїха** (СБНРУ: 312; СБАНУ: 312)
- кран для м'еду техн.** (СБНРУ: 312; СБАНУ: 312)
- к'рїла бджоли анат.** (СБНРУ: 312; ССДБ: 314)
- кристал зародковий анат.** (СБНРУ: 312; СБАНУ: 312)
- кристалізація м'еду** (СБНРУ: 312; СБАНУ: 312; ССДБ: 315; КПС: 122)
- критидіоз вет.** (КПС: 123)
- к'рїхти в'оску** (СБНРУ: 312; СБАНУ: 312): **к. в. на дні в'улика** (СБАНУ: 312)
- к'рїшечка¹ техн.** (КПС: 124): **к. маточника** (КПС: 124)

- крійшечки²** *анат.* (СБАРУ: 312): **к. вóскові** (КПС: 124) син. **за́брýс** (СБНРУ: 312; СБАРУ: 312); **к. дйхальця** (СБНРУ: 3012; СБАРУ: 312)
- крйшка вўлика** *технол.* (СБНРУ: 312; СБАРУ: 312; КПС: 124)
- криштáлик** *анат.* (СБНРУ: 312; СБАРУ: 312)
- кровонóсна систéма бджолй** *анат.* (ССДБ: 317)
- кровоóбйг** (СБНРУ: 312; СБАРУ: 312; ССДБ: 317)
- кру́жало вóску** (СБНРУ: 312): **к. очйщеного вóску** (СБНРУ: 312); **к. рафйнованого вóску** (СБНРУ: 312)
- кру́жка-воскотóпка (Аббота)** *техн.* (КПС: 123)
- крупчáстйсть повёрхнй осйлого меду** (СБНРУ: 312)
- ксеногáмйя** *бйол.* син. **перехрýсне запйлення** (СБАРУ: 312)
- ксенопаразйт** *зоол.* син. **ектопаразйт, зóвнйшнй паразйт** (СБАРУ: 312)
- кубáра** *йст.* (КПС: 125)
- кўзов** (КПС: 125)
- купáж** *технол.* (СБНРУ: 312; СБАРУ: 312; КПС: 126)
- купажува́ння меду** (СБНРУ: 312; СБАРУ: 312; ССДБ: 320; КПС: 126)
- куслйвйсть** *фйзйол.* син. **злоблйвйсть** (КПС: 126)
- кутйкула** *анат.* (СБНРУ: 312; СБАРУ: 312; ССДБ: 320; КПС: 126–127)
- куш** *йст.* (КПС: 127)

-Л-

- лабіум** *анат.* син. **нижня губа** (СБАРУ: 312; СБНРУ: 312)
- лабораторія ветеринарна** (ССДБ: 86)
- лабрум** *анат.* син. **верхня губа** (СБАРУ: 312; СБНРУ: 312)
- лактофлавін** син. **рибофлавін** (СБАРУ: 312; СБНРУ: 312)
- ланцюжок нервовий черевний** *анат.* (СБАРУ: 312; СБНРУ: 312)
- лапка** *анат.* син. **тарзус** (СБАРУ: 312; СБНРУ: 312; ССДБ: 84; КПС: 129)
- латеральний** *анат.* син. **бічний** (СБАРУ: 312; СБНРУ: 312)
- лаційнія** *анат.* син. **внутрішня лопать нижньої щелепи (максили)** (СБАРУ: 312; СБНРУ: 312)
- лежак** син. **горизонтальний вулик, вулик-лежак** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 312; КПС: 129): л. **альпійського типу** (СБНРУ: 312)
- лейкоцит** *фізіол.* син. **біла кров'яна клітина** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)
- лекало** *техн.* (ССДБ: 324; КПС: 130): л. **для встановлення роздільників** (СБАРУ: 313)
- лептоміноз** *вет.* (КПС: 130)
- летальність** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313): 1) *ген.* **летальність** ; 2) *фізіол.* **смертельність** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)
- линяння** *фізіол.* (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)
- ліпа** *бот.* (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313; ССДБ: 325; КВЕ, II: 30)
- ліпець** син. **ліповий мед; напівбілий мед, посіток** (КПС: 130; СУМ-11, IV: 488)
- ліпець** син. **мед-напій** (КПС: 130)
- ліпівка** (*діжка для меду*) (КПС: 130)
- липя** (*ліс*) (КПС: 132)
- липяк** (*мед липовий*) (КПС: 132)

липове́ць (*мед липовий*) (КПС: 133)

личі́нка *біол.* (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313): л. **бджолі́** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313; ССДБ: 327); л. **для вй́ведення ма́ток** (СБНРУ: 313); л. **ма́тки** (СБНРУ: 312); л. **ме́ртва** (СБНРУ: 313);

личі́нковий *біол.* (СБАРУ: 313; СБНРУ: 312)

лівооберта́льний (*вулик*) (СБНРУ: 313)

лігула *анат.* син. **язичо́к** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)

ліквіда́ція бджолі́них сімей (ССДБ: 327)

лікува́ння (СБАРУ: 313): 1) *вет.* **лікува́ння**; 2) *вет., мн.* **лі́ки**; 3) *технол.* **обку́рювати** (СБАРУ: 313)

лі́нза *анат.* син. **кришта́лик** (СБАРУ: 313)

лі́нія *ген.* (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313; КПС: 131): л. **бджі́л** (КПС: 131); л. **генеті́чна** (СБАРУ: 313); л. **гібри́дна** (СБАРУ: 313); л. **інбрéдна** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)

ліс – л. **бо́ртний** *іст.* (КПС: 131); л. **нектароно́сний** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)

літ (**бджі́л**) (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)

літа́льний – л. **апара́т бджолі́** *анат.* (ССДБ: 334)

літа́ти (СБНРУ: 313)

лоб *анат.* (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)

лові́ти ро́ї (СБАРУ: 313)

ло́же зимове́ син. л. **зимового клу́ба** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313); л. **клу́ба** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313): л. **зимового клу́ба** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)

ло́жечка *анат.* (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)

лозо́бка *іст.* син. **ду́пля́нка** (КПС: 134)

лозові́к син. **ву́лик плéтений з лозі́** (КПС: 134)

лопа́ть *анат.* (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313): л. **антена́льна** (СБАРУ: 313;

СБНРУ: 313); л. **вусикова** (антенальна) син. **ча́стка нюхова́** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313); л. **зорова́** син. **ча́стка зорова́** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313); л. **ни́жньої щеле́пи** (ма́ксили) **вну́трішня, зовнішня** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)

ло́рум анат. див. **вуде́чка** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)

лу́кно́ іст. (міра ємності меду) (КПС: 135)

лу́ночка син. **ко́мірка, ча́шечка** (КПС: 135)

лу́сочка анат. (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313): л. **воскова́** (СБАРУ: 313; СБНРУ: 313)

льо́то́к (у вулику) (СБАРУ: 314; СБНРУ: 313; ССДБ: 339; КПС: 130; СУМ-11, IV: 586): л. **ве́рхній** (СБАРУ: 314; СБНРУ: 313); л. **магази́нний** (СБНРУ: 313); л. **ни́жній** (СБАРУ: 314; СБНРУ: 313); л. **регульова́ний** (СБАРУ: 314); л. **се́редній** (СБАРУ: 314; СБНРУ: 313)

люпи́но-фаце́лієва су́міш (ССДБ: 342)

ля́лечка зоол. (СБАРУ: 314; СБНРУ: 313): л. **ма́тки** (СБНРУ: 313)

-М-

магазин техн. (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314): **м. багатоярусний** для зимового зберігання рамок (СБНРУ: 314); **м. бічний** (КПС: 136); **м. для меду** (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314); **м. корпусний** (КПС: 136); **м. низький** син. **камера кормова** (КПС: 136)

магнетит фізи. син. **“біологічний компас”** (КПС: 137)

макроелемент (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314)

макронуклеоцит (СБАРУ: 314)

макронуклеус (ССДБ: 2)1)

максіла анат. син. **щелепа нижня** (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314; КПС: 137)

малинівка (бджолина матка) (КПС: 137)

малинник син. **мед малиновий** (КПС: 137)

мандибула анат. син. **щелепа верхня** (СБАРУ: 314; КПС: 138)

маркування матки (КПС: 138)

маркувати матку *д.* (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314)

маса – **м. бджіл** (КПС: 138); **м. б. сира** (КПС: 138); **м. б. суха** (КПС: 138); **м. воскова** (СБНРУ: 314); **м. кормова** син. **канді, тісто цукрове** (КПС: 138); **м. ройова** (СБНРУ: 314)

масів квітних медоносів (СБНРУ: 314)

мата син. **подушка** (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314; КПС: 139)

матка (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314; СУМ-11, IV: 651; ВТССУМ: 514): **м. бджоліна** (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314; КПС: 140); **м. білобка** (КПС: 140); **м., вирошена** для заміни загіблої (СБНРУ: 314); **м. відбірна** (КПС: 140); **м. вуликова** (СБНРУ: 314); **м.-гермафродит** (КПС: 140); **м.-гінандроморф** син. **м.-гермафродит** (КПС: 140); **м.-господія** (КПС: 145); **м., готова до**

спарóвування (СБНРУ: 314); м. дворічна (КПС: 140); м. “дїка” (КПС: 140); м. до шлюбного польóту (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314); м. добра син. мáтка плідна (СБАРУ: 314); м. жировá (КПС: 141); м. запаснá (КПС: 141); м. запліднена (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314); м. кáрликова (КПС: 141); м. коріннá (КПС: 141); м.-крушїнівка (КПС: 141); “м.-мóкра” (КПС: 142); м. молодá (СБНРУ: 314); м. м. неплідна (СБНРУ: 314; КПС: 142); м. м. плідна (КПС: 142); м. незапліднена (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314); м. неплідна (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314); м. однорічна (КПС: 142); м. односезóнна (КПС: 142); м. отрутіла (СБНРУ: 314; КПС: 142); м. партеногенетїчна (КПС: 142); м. підсаджена (СБНРУ: 314); м. племіннá (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314; КПС: 142); м. плідна (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314); м. плодонóсна (КПС: 143); м. покалічена син. мáтка-каліка (СБАРУ: 314; КПС: 143); м.-помічниця (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314; КПС: 143); м. пристарїла (КПС: 143); м.-рекордїстка (КПС: 143); м.-родоначáльниця (КПС: 144); м. роїовá (СБНРУ: 314); м. самовїплоджена (КПС: 143); м. свищевá (СБНРУ: 314; КПС: 143); м. селекційна (КПС: 144); м. сім’ї рекордїстки (КПС: 144); м.-сморóдинівка (КПС: 145); м. старá (КПС: 143); м.-трутівка син. трутівка (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314); м. трутнєва син. мáтка-трутнївка (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314); м. цьогорічна (КПС: 144); м. чистопорідна (СБНРУ: 314); м. ялова (КПС: 145)

мáтковий (КПС: 145; ВТССУМ: 514)

матковід (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314)

маткомісце син. нуклеус (КПС: 146)

маткотримáч *техн.* (КПС: 145)

маткоутрїмувач *техн.* (КПС: 146)

ма́точне молочко́ (КПС: 147)

ма́точка (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314)

ма́точковий (СУМ-11, IV: 652)

ма́точник¹ (*комірка*) (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314; СУМ-11, IV: 652; КПС: 146):

м. відкрийтий (КПС: 147); **м. дійкий** (КПС: 147); **м. запечáтаний** (СБНРУ: 315); **м. зрілий** (КПС: 147); **м. незапечáтаний** (СБНРУ: 315); **м. штúчний** (КПС: 147)

ма́точник² *технол.* (*клітка / коробка для матки*) (СБАРУ: 314; СБНРУ: 314; СУМ-

11, IV: 652; КПС: 147): **м. аварійний** (КПС: 147); **м. ройовій** (СБАРУ: 314; СБНРУ: 315); **м. свищевий** (СБАРУ: 314; СБНРУ: 315); **м. свищувáтий** *син.* **ма́точник свищевий** (КПС: 147)

ма́точниця *техн.* (КПС: 147)

махóрка (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315)

маши́на – **м. для приготува́ння ка́нді** *технол.* (СБНРУ: 315); **м. для розпечáтування стільників** (СБНРУ: 315)

мегахі́ли *зоол., мн. син.* **бджóли-листорізи** (СБНРУ: 315)

мед (*напій хмільний*) (СБНРУ: 316; СУМ-11, IV: 661): **м. боярський** (КПС: 148);

м. кй́слий *син.* **мед княжий** (КПС: 149); **м. міцний** (КПС: 149); **м. квáшений** (КПС: 152)

мед (*продукт бджіл*) (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315): **м. ака́цієвий** (СБНРУ: 315);

м. ака́цієво-лі́повий (СБНРУ: 315); **м. альпі́ський** (СБНРУ: 315);

м. апельси́новий (СБНРУ: 315); **м. білий** *син.* **м. ака́цієвий**, **м. лі́повий**

(СБАРУ: 315; СБНРУ: 315); **м. білоака́цієвий** (СБНРУ: 315); **м. бортьовій**

син. **м. бортя́ний** (СБНРУ: 315); **м. бортя́ний** (СБНРУ: 315; КПС: 149);

м. бочковій (КПС: 149); **м. буршти́новий** *син.* **мед янтарний** (СБАРУ: 315;

СБНРУ: 315); **м. ва́ловий** (КПС: 149); **м. варений** (КПС: 149); **м. ве́ресовий**

(СБАНУ: 315; СБАНУ: 315); м. **в́ересово-лісовий** (СБАНУ: 315); м. **в́ересово-пад́евий** (СБАНУ: 315); м. **вересков́ий** син. **вересня́к**, **вересови́к** (КПС: 149); м. **весня́ний** (СБАНУ: 315); м. **вй́топлений** (СБАНУ: 315; СБАНУ: 315); м. **вй́дцентров́аний** (СБАНУ: 315; СБАНУ: 315); м. **вй́дцентров́ий** (СБАНУ: 315; СБАНУ: 315; ССДБ: 113); м. **вй́тамй́нізов́аний** (КПС: 150); м. **вй́тамй́нний** син. м. **лй́кувальний** (КПС: 150); м. **вй́тамй́нно-лй́кувальний** (КПС: 150); м. **водя́нй́сто-бй́лий** (СБАНУ: 315; СБАНУ: 315); м. **воло́шковий** син. **волош́няк** (СБАНУ: 315); м. **воскува́тий** (КПС: 151); м. **гй́ркий** (КПС: 150); м. **гй́рський** (КПС: 150); м. **голови́ий** (КПС: 150); м. **греча́ний** син. м. **черво́ний** (СБАНУ: 315; СБАНУ: 315); м. **густй́ий** (СБАНУ: 315); м. **дй́кий** син. м. **дй́ких бджй́л** (СБАНУ: 315; СБАНУ: 315); м. **дй́ких бджй́л** (СБАНУ: 315); м. **для зимово́ї й́ весня́ної підгоди́влі бджй́л** (СБАНУ: 315); м. **для підгоди́влі бджй́л** син. м. **кормов́ий** (СБАНУ: 315); м. **дозрй́лий** син. **мед поспй́лий** (СБАНУ: 315); м. **доброя́кісний** (КВЕ, II: 652); м. **евкаліптовий** (СБАНУ: 315); м. **експрес́ний** (СБАНУ: 315); м. **е́кстра бй́лий** (СБАНУ: 315; СБАНУ: 315); м. **еспарце́товий** (СБАНУ: 315); м. **з гй́рських квітй́в** (СБАНУ: 315); м. **з конюши́ни бй́лої** (СБАНУ: 315); м. **з кульба́би** (СБАНУ: 315); м. **з лучни́х квітй́в** (СБАНУ: 315); м. **з підви́щеним вмі́стом мелецитозй́** (СБАНУ: 315); м. **з польовй́х квітй́в** (СБАНУ: 315); м. **з польовй́х трав** (СБАНУ: 315); м. **з ре́дьки дй́кої** (СБАНУ: 315); м. **з ялі́ці бй́лої** (СБАНУ: 315); м. **закй́слий** (СБАНУ: 315; СБАНУ: 315); м. **закристалізов́аний** (СБАНУ: 315); м. **запеча́таний** (СБАНУ: 315; СБАНУ: 315); м. **зацукре́ний** син. м. **кристалізов́аний** (СБАНУ: 315;

СБНРУ: 315); м. зб́йтий (СБАРУ: 315); м. збрóджений (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315); м. знево́днений (СБАРУ: 315); м. зрі́лий син. м. спі́лий (СБНРУ: 315); м. кавуно́вий (КПС: 149); м. карамелізо́ваний (КПС: 152); м. кашта́новий (СБНРУ: 315); м. кві́ткóвий (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315) син. м. флора́льний (СБНРУ: 315): м. к. збі́рний (СБАРУ: 315); м. кві́ткóво-лісові́й (СБНРУ: 315); м. кві́ткóво-паде́вий (СБНРУ: 315); м. клено́вий (СБНРУ: 315); м. кня́жий *іст.* син. м. боя́рський, мед бра́тський (КПС: 152); м. коло́дний (КПС: 153); м. конді́терський (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315); м. конюші́новий (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315); м. конюші́ново-лі́повий (СБНРУ: 315); м. конюші́ново-рі́пакóвий (СБНРУ: 315); м. коріа́ндровий (СБНРУ: 315); м. кормові́й син. м. для підгодівлі бджі́л (СБНРУ: 315); м.-крем (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315); м. крй́мський (КПС: 153); м. кристалізо́ваний (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315); м. куско́вий син. м. сті́льникóвий (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315); м. лава́ндовий (СБНРУ: 315); м. лі́повий син. липня́к (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315); м. лі́пово-ака́цієвий (СБНРУ: 315); м. лі́пово-конюші́новий (СБНРУ: 315); м. лісові́й (СБНРУ: 315); м. лі́тній (СБНРУ: 315); м. лучні́й (СБНРУ: 315); м. люце́рновий (СБНРУ: 315); м. мали́новий син. мали́нник (СБНРУ: 315); м. малоці́нний (КПС: 153); м. мілкозерні́стий (КПС: 154); м. мімо́зовий (СБНРУ: 315); м. монофлóрний (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315); м. напівзрі́лий (КПС: 155); м. натура́льний (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315); м. недозрі́лий син. м. непоспі́лий (СБАРУ: 315); м. незапечáтаний син. м. непечáтаний, м. небру́шений, м. некрй́тий (СБАРУ: 315); м. незрі́лий (КПС: 155); м. необрóблений (СБАРУ: 315; СБНРУ: 315); м. неповноці́нний (СБНРУ:

315); м. непоспілий (КПС: 155); м. обрóbлений (СБНРУ: 315); м. осілий син. м. зацúкрений (СБАНУ: 315); м. отруйний син. м. п'яний (СБАНУ: 315; СБНРУ: 314); м. очйщений (СБНРУ: 315); м. падевий (СБАНУ: 315; СБНРУ: 315); м.-па́ста (СБАНУ: 315; СБНРУ: 315); м. перегрітий (СБАНУ: 315; СБНРУ: 315); м. першосóртний син. м. цінний (КПС: 155); м. підігрітий (СБАНУ: 315); м. підкúрений (КПС: 156); м.-підцід (СБАНУ: 315; СБНРУ: 315); м. пінієвий (СБНРУ: 315); м. повноцінний (СБНРУ: 315); м. погрібній (СБНРУ: 315); м. поліфлóрний (СБАНУ: 315); м. прéсовий (СБАНУ: 315; СБНРУ: 315); м. прогрітий (СБНРУ: 315); м. ра́мковий (СБНРУ: 316); м. рідкйй (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. ріпакóвий (СБНРУ: 316); м. роєбййний (КПС: 157); м. рожевий (КПС: 153); м. розпечáтаний (СБНРУ: 316); м.-самоплйв син. м. самоплйвний (СБНРУ: 316); м. самоплйвний син. м. спускній, мед-самоплйв (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. свіжий (СБНРУ: 316); м. світлий (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. світло-бурштйновий син. м. світло-янтáрний (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. секційний (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. сирйй син. сйрець (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. сірий (КПС: 158); м. сóняшниковий (СБНРУ: 316); м. спúщений (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. стільникóвий (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. с. секційний (СБНРУ: 316); м. с. упакóваний (СБАНУ: 315); м. сухйй (СБАНУ: 315); м. тёмний (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. тёмно-бурштйновий син. м. тёмно-янтáрний (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. тёмно-янтáрний (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. “технічний” (СБНРУ: 316); м. товáрний (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. токсйчний (КПС: 159); м. тóплений син. м. вйтоплений (СБАНУ: 315; СБНРУ: 316); м. фёнхелевий (СБНРУ: 316);

м. флоральний (СБАРУ: 315); **м. фруктовий** (СБНРУ: 316); **м. фруктов-квітковий** (СБНРУ: 316); **м. харчовий** (СБНРУ: 316); **м. цукровий** (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316); **м. чебрецевий** (СБНРУ: 316); **м. чистий** син. **чистець** (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316); **м. штучний** (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316); **м. ш. з додаванням натурального** (СБНРУ: 316); **м. ш. зацукрений** син. **м. кристалізований** (СБНРУ: 316); **м. ш. рідкий** (СБНРУ: 316); **м. яліновий** (СБНРУ: 316); **м. яліцевий** (СБНРУ: 316); **м. янтарний** (СБАРУ: 315); **м. яскраво-білий** син. **м. екстрабілий** (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316)

медвяний син. **бджоляний** (СБНРУ: 316)

медистий (СБНРУ: 316)

медівка (КПС: 161)

медівний *ист.* син. **медінний**, **медовий** (КПС: 161)

медівник (КПС: 161) син. **медяник** (ВТССУМ: 517; СУМ-11, IV: 664)

медівника́р син. **медівник**, **медовік** (КПС: 162)

медо-... (*перша частину складних слів, що відповідає значенню слова мед*) (СУМ-11, IV: 664)

медова́р (КПС: 162; СУМ-11, IV: 664; ВТССУМ: 517)

медова́рити син. **варіти мед** (КПС: 162)

медова́ріння (СУМ-11, IV: 664; ВТССУМ: 517) син. **медоста́в** (КПС: 162)

медова́рний (КПС: 163; СУМ-11, IV: 664; ВТССУМ: 517)

медова́рня *техн.* (КПС: 163; СУМ-11, IV: 664; ВТССУМ: 517)

медовий (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316; СУМ-11, IV: 664; ВТССУМ: 517):

м-ва продуктивність сім'ї (КПС: 162); **м-ва сита́** син. **сита́** (КПС: 162)

медовий (*продукти*) (СБНРУ: 316)

медовік син. **некта́рник** (КПС: 163)

- медо́во** (СУМ-11, IV: 665; ВТССУМ: 517)
- медо́во-перго́ва су́міш** (КВЕ, II, 652)
- медо́во-товáрна па́сіка** (КВЕ, II, 652)
- медо́вчы́к** син. **медовщи́к** (КПС: 163)
- медовмі́сний** (СБНРУ: 316)
- медовідстíйник** *технол.* (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316)
- медогóн** *іст. (особа)* (КПС: 163)
- медогóнка** *техн.* (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316; СУМ-11, IV: 665; ВТССУМ: 517):
м. відцентро́ва (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316); **м. відцентро́вана** (КПС: 163);
м. радіа́льна (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316); **м. хордіа́льна** (СБНРУ: 316);
м. х. ручна́ (СБНРУ: 316); **м. х. самообертáльна** (СБНРУ: 316)
- медода́ї** (КВЕ, II, 652)
- медозбі́р** (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316; СУМ-11, IV: 665; ВТССУМ: 517):
м. головни́й (СБАРУ: 315); **м. основни́й** (СБАРУ: 315); **м. підтрíмуючий**
(СБАРУ: 315)
- медозбі́рник** син. **па́січник** (СБНРУ: 316)
- медої́д** *зоол.* (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316): **м. інді́йський** (СБАРУ: 315;
СБНРУ: 316); **м. ка́пський** (СБНРУ: 316); **м. сумча́стий** *зоол.* (СБАРУ: 315)
- медо́к** *пестл. до мед* (СУМ-11, IV: 665; ВТССУМ: 517)
- медола́з¹** *іст. (особа)* (КПС: 164)
- медолаз²** (*час збору меду*) (КПС: 164)
- медоно́с** син. **росли́на медо́носна** (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316; СУМ-11, IV: 665;
ВТССУМ: 517): **м. другоря́дні** (КВЕ, II, 652); **м. пі́зні** (КВЕ, II, 652); **м. ра́нні**
(КВЕ, II, 652)
- медоно́сний** (*бджоли*) (СБАРУ: 315; СУМ-11, IV: 665; СБНРУ: 316)
- медоно́сний** (*рослина*) (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316; СУМ-11, IV: 665;
ВТССУМ: 517): **м-ні дере́ва лісові** (КВЕ, II: 30)

медоно́сність (СБАРУ: 315; СБНРУ: 314) син. **медопродукти́вність** (СУМ-11, IV: 665; ВТССУМ: 517)

медоплавильна ванна *техн.* (КПС: 163)

медопока́жчики (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316)

медопродукти́вний (СБНРУ: 316)

медопродукти́вність (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316; СУМ-11, IV: 665; ВТССУМ: 517): **м. бджоли́ної сім'ї** (СБНРУ: 316); **м. місцевості** (КВЕ, II: 30)

медосисни́й (СБАРУ: 315)

медоси́тця син. **медова́р** (КПС: 163)

медосо́си зоол., мн. (СБАРУ: 315; СБНРУ: 316; СУМ-11, IV: 665; ВТССУМ: 517): **м. австралі́йський** (СБАРУ: 315); **м. новозелáндський** (СБАРУ: 315); **м. чо́рний** (СБАРУ: 315)

медото́чливий (КПС: 166) *заст.* (СУМ-11, IV: 665; ВТССУМ: 517)

медоцві́т (КПС: 166; СУМ-11, IV: 665; ВТССУМ: 517)

медоцві́тний (КПС: 166; СУМ-11, IV: 665; ВТССУМ: 517)

медо́чок *пестл.* до мед (СУМ-11, IV: 665; ВТССУМ: 517)

меду́нка бот. (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316; СУМ-11, IV: 666; ВТССУМ: 517): **м. лі́карська** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 314)

ме́дяни́й (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316; СУМ-11, IV: 666; ВТССУМ: 517)

ме́дяни́ці зоол. син. **листо́блішки** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)

ме́дяно (СУМ-11, IV: 666; ВТССУМ: 517)

мезодéрма *анат.* (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)

мезото́ракс *анат.* син. **середньо́груди** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)

мелано́з вет. син. **чо́рна хвороба́** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)

мелео́з вет. (КПС: 167)

- меліпони** *зоол.* син. **бджоли без жал** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)
- меліса** *бот.* (СБАРУ: 316; СБНРУ: 314) син. **лімонна м'ята** (КВЕ, II: 31)
- мелісопалінологія** син. **пилковий аналіз меду** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)
- меліттобіоз** *вет.* (КПС: 167)
- мелліфера** *зоол.* (КПС: 167)
- мембрана** *анат.* (СБНРУ: 316): м. **базальна** *анат.* син. **основна пластинка** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316):
- мембрана клітинна** *мікр.* (СБАРУ: 316);
- мембрана перитрофічна** *анат.* (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)
- ментум** *анат.* син. **підборіддя** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)
- мерва** син. **вітопки** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316): м. **заводська** (СБНРУ: 316); м. **кущова** (КПС: 168); м. **пясична** (СБНРУ: 316)
- мермітидоз** *вет.* син. **нематодомоз** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)
- метаболізм** *фізіол.* син. **обмін речовин** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)
- метаморфоз** *фізіол.* син. **перетворення** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)
- метаторакс** *анат.* син. **задньогруди** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 316)
- метизація** *біол.* (СБАРУ: 316)
- методи** – м. **(бджільництва)** (КПС: 169): м. **аналізу меду** (КПС: 169); м. **допоміжної сім'ї** (КПС: 169); м. **корпусний** (*огляд пасіки*) (КПС: 169); м. **органолептичний** (*аналіз меду*) (КПС: 169); м. **рамковий** (*огляд пасіки*) (КПС: 169)
- мійсочка** (СБАРУ: 316): м. **воскова** (СБАРУ: 316); м. **маткова** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317): м. м. **вирізна** (СБНРУ: 317); м. м. **воскова** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317); м. м. **природна** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317); м. м. **ройова** (СБНРУ: 317); м. м. **штампована** (СБНРУ: 317); м. м. **штучна** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317); м. **штучні** (СБНРУ: 317)

- мйша** *зоол.* (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317):
- міаз бджіл** *вет.* [збудник личинки] (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317)
- мікóз** *вет.* (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317) син. **хворóба грибокóва**
- мікроелемент** *хім.* (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317)
- мікронúклеус** (КПС: 170)
- мікронúклеусний** (КПС: 170)
- мікроклімат** *екол.* (СБНРУ: 317)
- мікропіле** *анат.* (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317)
- мікроспоридіóз** *вет.* (СБАРУ: 316)
- мікроцефáлія** *анат.* (СБАРУ: 316)
- міль** *зоол.* (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317): **м. восковá** [вощíнна] (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317); **м. в. вели́ка** син. **вогнівка** **вощíнна** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317); **м. в. малá** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317);
- мінлі́вість** *біол.* син. **варіа́ція** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317): **м. генетíчна** (СБАРУ: 316); **м. генотипíчна** (СБАРУ: 316); **м. сезóнна** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317); **м. спадкóва** син. **м. генетíчна** (СБАРУ: 316); **м. фенотипíчна** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317)
- місце для відбілювання вóску сóнцем** (СБНРУ: 317); **м. збóру трúтнів** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317); **м. копуля́ції** (СБНРУ: 317); **м. саджа́ння ро́ю** (СБНРУ: 317)
- мітити ма́тку** син. **маркува́ти** *д.* (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317)
- мітка в ма́тки** (СБНРУ: 317)
- мічення бджоли́** (КПС: 170)
- міхурéць медóвий** *анат.* син. **зóбик медовий** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317); **м. отру́йної зáлози** *анат.* син. **резервуáр отру́йної зáлози** (СБАРУ: 316;

СБНРУ: 317); **м. повітроносний** *анат.* син. **мішок повітряний** (СБАРУ: 316;

СБНРУ: 317); **м. сім'яний** *анат.* (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317)

мішечкуватий розплід *вет.* (КПС: 170)

мішечок медовий *анат.* син. **зобик медовий** (СБАРУ: 316; СБНРУ: 317)

мішок для рою *техн.* (СБАРУ: 316; СБНРУ: 314)

мішок мембранний *анат.* (КПС: 170)

мішок повітроносний *анат.* син. **мішок повітряний** (СБАРУ: 317; СБНРУ: 314)

“мова” бджіл (СБАРУ: 317; СБНРУ: 314; КПС: 378)

мова танців (КПС: 378)

мозок головний *анат.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317)

мозок черевний *анат.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317)

молодь син. **рій молодій** (КПС: 170)

молочко маточне / маткове (СБАРУ: 317; СУМ-11, IV: 792; СБНРУ: 317)

моніліаз *вет.* син. **кандидамікоз** (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317)

моногінія *біол.* (*наявність однієї самки в колонії суспільних комах*) (СБАРУ: 317)

монотрофний (*сідання / відвідування лише на один вид рослин*) (СБАРУ: 317)

моноцукрид *біол.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317)

морфа *біол.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317)

москóвка *іст.* син. **бджола́ москóвська** (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317)

мотілиця – **м. велика** *зоол.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317); **м. звичайна** *зоол.*

(СБАРУ: 317; СБНРУ: 317); **м. малá** *зоол.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317)

муміфікація *вет.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317)

мурáшка *зоол.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317): **м. бджоли́ні** син. **німки, мутіли**

(СБАРУ: 317; СБНРУ: 317);

мускулату́ра *анат.* (СБНРУ: 317)

мутáнт *біол.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317)

мутация *біол.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317)

мухолівка *техн.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317)

муха *іст.* син. **бортні знаки** (КПС: 173)

м'яз *анат.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317): **м.-згинач** (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317);

м. кільцевий (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317); **м. криловий** *непрямі дії*

(СБАРУ: 317; СБНРУ: 317); **м. літальний** [льотний] (СБАРУ: 317;

СБНРУ: 317): **м. л. вертикальний** (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317);

м. л. поздовжній (СБАРУ: 317; СБНРУ: 317); **м. руховий** (СБАРУ: 317;

СБНРУ: 317)

-Н-

на́бортень *техн.* (КПС: 175)

набрíзк (СБАРУ: 317)

наві́с (*підсобна споруда*) син. **н. па́січний** (КПС: 175); **н. льотко́м** (СБАРУ: 317);
н. па́січний (СБАРУ: 317); **н. пе́ред льотко́м** (СБНРУ: 318)

на́воротень (*вулик*) (КПС: 175)

навоско́ваний (СУМ-11, V: 39)

навоско́вувати <недок.> **новоскува́ти** син. **наво́щувати** (СУМ-11, V: 39)

навоско́вуватися пас. до **навоско́вувати** (СУМ-11, V: 39)

наво́щений (СУМ-11, V: 39)

наво́щення син. **наво́щування** ра́мок (КПС: 175)

наво́щування *техн.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 318; КПС: 175; СУМ-11, V: 40);
н. гаря́че (КПС: 175); **н. ра́мок** (СБНРУ: 318; КПС: 175); **н. холо́дне**
(КПС: 175)

наво́щувати (СУМ-11, V: 40) див. **наво́щїти** див. **наво́щувати** (СУМ-11, V: 40);
н. ву́лик (КПС: 176)

наво́щуватися (СУМ-11, V: 40)

наво́щувач (СБАРУ: 317; СБНРУ: 318)

на́вузник *заст.* син. **рї́й мале́нький** (КПС: 176)

надгло́тівник *анат.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 318)

надста́вка *технол.* (СБАРУ: 317; СБНРУ: 318; КПС: 176): **н. во́скова** (КПС: 176);
н. ву́ликова (СБАРУ: 317; СБНРУ: 318; КПС: 177); **н. для солóм'яного**
ву́лика (СБАРУ: 317; СБНРУ: 318); **н. кормо́ва** (КПС: 176); **н. ко́рпусна**
(СБНРУ: 318); **н. магази́нна** (СБАРУ: 317; СБНРУ: 318; КПС: 176); **н. ма́тки**
(СБАРУ: 317); **н. медо́ва** (СБАРУ: 317; СБНРУ: 318; КПС: 176); **н. секці́йна**
(СБАРУ: 317)

на́зілки *мн.* (*маточна мисочка*) (КПС: 177)

- нака́чаний** (СУМ-11, V: 101)
- накладка** син. підко́рм (КПС: 177)
- накле́йки** (*штучні стільники*) (КПС: 177)
- накривка ву́лика солóм'яна** (СБНРУ: 318)
- налі́чник анат.** син. **кліпеус, головній щито́к** (СБАРУ: 317; СБНРУ: 318)
- налі́т¹** (*пробний політ*) (КПС: 177): **н. на дітку** (КПС: 178); **н. на ма́тку** (КПС: 178);
н. на червú (КПС: 178)
- налі́т²** [**бджі́л**] (*спосіб штучного роїння*) (СБАРУ: 317; КПС: 178)
- наме́т па́січний** [*для о́гляду бджолосіме́й*] (КПС: 204)
- нані́зм анат., фізіол.** син. **ка́рликовість** (СБАРУ: 317; СБНРУ: 318)
- напа́д** (КПС: 178): **н. бджі́л** (СБАРУ: 317; СБНРУ: 318)
- напівра́мка техн.** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318)
- на́пій медо́вий** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318)
- напрі́скування** (КПС: 179)
- на́прямок – н. медо́во-това́рний** (КПС: 179): **н. польо́ту** (КПС: 179; СБНРУ: 318)
- напува́лка техн.** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318): **н. дерев'я́на з зигзагоподі́бним жолобко́м** (СБНРУ: 318); **н. з мо́хом** (СБНРУ: 318); **н. кра́пельна** (СБНРУ: 318)
- нардéк** син. **мед-нардeк** (СУМ-11, V: 169)
- наро́їтися** *розм.* (СУМ, V: 177)
- наро́щування бджоли́ної сім'ї** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318)
- наса́дження бот.** (СБНРУ: 318); **н. медоносів** (КПС: 180)
- наси́ченість трутне́ва** (КПС: 179)
- насóс сім'яни́й анат.** син. **регуля́тор ви́ходу спéрми** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318)

на́стрій бджолиної сім'ї (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318): **н. б. с. ройовий** (СБАРУ: 318); **н. б. с. стільникобудівельний** (СБНРУ: 318); **н. ройовий** (СБАРУ: 318) син. **на́стрій ро́ю** (КПС: 180)

натя́гування – **н. дрóту на ра́мки** *техн.* (КПС: 179)

на́уз (на́уза) син. **за́брус** (КПС: 181)

нача́ток – **н. восковий** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318); **н. стільника́** син. **нача́ток восковий** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318)

недорозві́нений *анат.* син. **рудимента́рний** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318)

недорозві́нутий *анат.* син. **недорозві́нений** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318)

недоста́тність – **н. кормо́вої ба́зи або взя́тку** (СБНРУ: 318)

нежиттєзда́тний *фізіол.* (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318)

нежиттєзда́тність (СБНРУ: 318)

незда́тний до заплі́днення *фізіол.* син. **імпоте́нтний** (СБНРУ: 318); **н. до копуля́ції** (СБНРУ: 318); **н. до спаро́вування** (СБНРУ: 318)

незда́тність до польо́ту (СБНРУ: 318; КВЕ, II: 652): **н. б. до п. ма́сова** (КВЕ, II: 652)

незлюблі́вий син. **незлості́вий** (КПС: 182; СБНРУ: 318)

незлюблі́вість син. **незлості́вість** (СБНРУ: 318; КПС: 181)

незлості́вий СБНРУ: 318)

незлості́вість (СБНРУ: 318)

нейро́н *анат.* син. **нерво́ва кліти́на** (СБНРУ: 318)

некрóз *вет.* (СБАРУ: 318)

некта́р *біол.* (СБАРУ: 318; СБНРУ: 318; КПС: 182; СУМ-11, V: 329)

некта́рний токсико́з *вет.* (КПС: 182)

некта́рник *анат. (бджоли)* (СБАРУ: 318)

нектáрність (СБАРУ: 318; КПС: 182)

нектаронóс син. **рослі́на нектаронóсна** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319; КПС: 182)

нектаронóси *мн. (бджоли)*(СБАРУ: 318)

нектароносій (СБАРУ: 318)

нектаронóсний (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319)

нектаронóсність¹ (*властивість рослини*) (КПС: 183)

нектаронóсність² (*кількість нектару*) (КПС: 183): **н. місцевості** (КПС: 183)

нектаропродуктíвний (СБАРУ: 318)

нектаропродуктíвність (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319): **н. місцевості** (КПС: 183);

н. рослі́н (КПС: 183)

нематодóз *вет.* (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319)

неотені́н *анат.* син. **гормóн ювені́льний** (СБНРУ: 319)

неплідність *ма́тки фізіол.* син. **безплідність, стерйльність** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319)

нерв *анат.* (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319): **н. аферéнтний** (СБАРУ: 318);

н. відцентрóвий (СБАРУ: 318); **н. доцентрóвий** (СБАРУ: 318); **н. мотóрний**

(СБАРУ: 318); **н. руховíй** син. **нерв мотóрний** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319)

нерйлі́вість (КПС: 183)

нерозві́нутий *анат., фізіол.* (СБАРУ: 318)

нерухóмість *фізіол.* (СБАРУ: 318)

неспóкій бджі́л під час зимівлі (КВЕ, II: 652)

неста́ча (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319): **н. запáсів** (СБАРУ: 318); **н. кормовíх**

запáсів (СБНРУ: 319); **н. ме́ду** (СБНРУ: 319); **н. пергі́** (СБНРУ: 319);

н. пилку́ (СБНРУ: 319)

ні́ж *техн.* (СБАРУ: 318): **н. А́ббота** (КПС: 185); **н. для виріза́ння ме́ду із сапéток**

(СБАРУ: 318; СБНРУ: 319); **н. для розпеча́тування сті́льників**

(СБАРУ: 318; СБНРУ: 319); **н. паровий** син. **віброніж** (КПС: 185);
н. п'асічний (КПС: 185; СБНРУ: 319); **н.-п'їлка** (КПС: 185); **н. трутнєвий**
 (КПС: 185)

н'їжка *анат.* (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319)

н'їстат'їн *фарм.* (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319)

н'їша – **н. льотков'а** (СБНРУ: 319); **н. пилк'ова** син. **обн'ожка** (КПС: 185)

ног'а збир'альна [пилкозбир'альна] *анат.* (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319)

нодам'ура-в'їрус *вет.* (КПС: 184)

ноземат'оз *вет.* син. **зар'азний прон'ос** (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319; КВЕ, II: 652)

нозол'ог'їя *вет.* (КПС: 185)

ноб'їя *зоол.* син. **галікт'їда** (СБАРУ: 318)

нос'атка (КПС: 185)

н'їклеус¹ *їст. (м'їра)* (КПС: 185)

н'їклеус² (*бджолос'їм'я*) (СБАРУ: 318; КПС: 185; КВЕ, I: 64; СУМ-11, V: 454);

н. для обль'оту (СБАРУ: 318)

н'їклеус³ (*вулик*) (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319); **н. в'осковий** (КПС: 185); **н. для**

запл'іднення м'атки (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319); **н. зб'їрний** (СБНРУ: 319;

КПС: 185); **н.-малютка** (КПС: 185)

н'їклеусовий (КПС: 185)

нумер'ац'їя в'улик'ів (СБНРУ: 319)

-О-

обгорóдження пáсики (КПС: 190)

обгорóджувати пáсику (КПС: 190)

об'Éднування – о. бджолíних сімéй (СБНРУ: 319); **о. б. с. осíнне** (СБНРУ: 319)

об'Éднання – о. бджолярів (СБНРУ: 319); **о. сімéй** (КПС: 191)

обігрівáння вúлика (СБНРУ: 319)

обкúрювання обкúрення (СБНРУ: 318; СБАРУ: 319); **о. гáзом** (СБНРУ: 318);
о. сіркою (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319)

облáднання пáсічницьке (СБНРУ: 319)

облетітися (*здатність до обльоту*) (КПС: 188)

облízування мáтки фізіол. (СБАРУ: 318; СБНРУ: 319)

облít¹ (*продукт процесу*) (СБНРУ: 319)

облít² (*процес*) (СБНРУ: 319; КПС: 188; ВТССУМ: 641); **о. бджíл** (СБНРУ: 319);

о. б. весня́ний (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319; ССДБ: 84; КВЕ, II: 652);

о. б. літній (СБНРУ: 319); **о. зимóвий** СБАРУ: 319); **о. квítних лип**
(СБНРУ: 319); **о. медоно́сів** (СБАРУ: 319); **о. орієнто́вний** (СБАРУ: 319);

о. орієнтува́льний (СБАРУ: 319; КПС: 188); **о. осíнній** (КПС: 188);

о. очисні́й син. **облít бджíл весня́ний** (СБНРУ: 319; КПС: 188);

о. парувáльний (СБНРУ: 319); **о. пізній** син. **облít осíнній** (КПС: 188);

о. ра́нній (КПС: 188); **о. розвідува́льний** (СБНРУ: 319); **о. шлюбний**
(СБНРУ: 319; СБАРУ: 319)

обліта́ти (ВТССУМ: 641)

облітувати, облітуватися (ВТССУМ: 641; СУМ-11, V: 528)

обме́ження – о. гнізда́ (СБАРУ: 319; КПС: 191); **о. розплóду** (СБАРУ: 319;
СБНРУ: 319; КПС: 191)

обмін фізіол. (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319); **о. азóтистий** СБАРУ: 319); **о. азóтний**

- (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319); **о. білківий** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319);
о. водний (СБНРУ: 319); **о. вуглевідний** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319);
о. глікогену (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319); **о. жировий** (СБАРУ: 319;
СБНРУ: 319); **о. мінеральний** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319); **о. речовин** син.
метаболізм (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319)
- обніж** (СБНРУ: 319) син. **обніжжя** син. **обніж (обніж)** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319;
КПС: 189); **о. монофлорна** (КПС: 189); **о. поліфлорна** (КПС: 189)
- оболонка анат.** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319): **о. клітинні** (СБАРУ: 319;
СБНРУ: 319); **о. лялечки** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319); **о. яйця** (СБАРУ: 319;
СБНРУ: 319): **о. я. внутрішня** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319); **о. я. зовнішня**
(СБАРУ: 319; СБНРУ: 319)
- оброблення техн.** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319): **о. меду** (СБНРУ: 319); **о. нектару**
(СБНРУ: 319)
- обробляти** – **о. мед** (СБНРУ: 319); **о. нектар** (СБНРУ: 319)
- обрók медовий¹ іст.** (натуральний податок) (КПС: 190); **о. медовий² іст.**
(податок від продажу та виготовлення хмільних напоїв з меду) (КПС: 190)
- обсід** син. **мед чистий** (КПС: 190)
- обстеження техн.** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319): **о. вулика** (СБАРУ: 319;
СБНРУ: 319); **о. пасіки** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319)
- оваратрофія вет.** (КПС: 191)
- оваріола анат.** син. **яйцева трубочка** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319)
- огляд вуликів техн.** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319): **о. в. зимовий** (СБНРУ: 319);
о. в. весняний (СБНРУ: 319); **о. пасіки** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319);
о. п. весняний (СБНРУ: 319); **огляд сім'ї** (СБНРУ: 319; КПС: 195);
о. с. вентральний (КПС: 195); **о. с. дорзальний** (КПС: 195);
о. с. поверхневий (КПС: 195);

- огрі́бання рóю** *техн.* (СБНРУ: 319; КПС: 191)
- огрі́бати рій** (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319; КПС: 191)
- однокóрпус** *син. вóлик однокóрпусний* (КПС: 192)
- одності́нний** (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319)
- одри́на** *техн.* (КПС: 192)
- озна́ка** (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319): **о. рійли́вості** (СБНРУ: 319)
- о́ко** *анат.* (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319): **о. оди́нчне** (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319);
о. простé (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319); **о. складне́** (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319);
о. фасéткове (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319)
- о́лек** *іст.* (КПС: 192; СБАНУ: 319)
- олеко́т** *син. о́лек іст.* (КПС: 192; СБАНУ: 319)
- омоло́джування** (СБНРУ: 319; КПС: 193)
- омша́ник¹** *син. зимі́внийк* (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319; ВТССУМ: 671; КПС: 193)
- омша́ник²** (КПС: 193): **о. земля́ний** (КПС: 193); **о.-по́гриб** (КПС: 192)
- омше́ник** (*мша́ник, мше́ник*) *син. вóлик* (СБНРУ: 319)
- оно́влення гнізда́** (КПС: 191)
- оогене́з** *син. овогене́з* (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319)
- опі́шування ма́ток** *техн.* *син. підрі́зання крил у ма́ток* (СБНРУ: 319; КПС: 193)
- опі́шувати ма́ток** *техн.* *син. підрі́зати крила у ма́ток* (СБНРУ: 319; КПС: 193)
- опромі́нювання** *фіз.* (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319): **о. іоні́зівне** (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319);
о. рентге́нівське (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319);
о. ультрафіо́летове (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319)
- о́рган** *анат.* (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319): **о́. дй́хання** (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319);
о́. до́тику (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319); **о́. зо́ру** (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319);
о́. копуля́тйвний *син. о́рган парувáльний* (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319);
о́. кровоо́бігу (СБАНУ: 319; СБНРУ: 319); **о́. ню́ху** (СБАНУ: 319;

СБНРУ: 319); **ó. пляшкоподібний** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319);
о. субгенуальний (КПС: 194); **ó. травлення** (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320);
ó. хордотональний (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320); **ó. чуттів** (СБАРУ: 320);
ó-ни видільні (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319); **ó-ни репродуктивні**
(СБАРУ: 319; СБНРУ: 319); **ó-ни ротові** (СБАРУ: 319; СБНРУ: 319);
ó-ни секреції (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320); **ó-ни смаку** (СБАРУ: 320;
СБНРУ: 320); **ó-ни статеві** (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320)

органолептичний дослідження вощу (КПС: 194); **о. д. меду** (КПС: 194)

орієнтація бджіл на місцевості (КПС: 194)

осад (про мед) (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320); **о. нерозчинний** (СБАРУ: 320;
СБНРУ: 320)

осаджування рюю (КПС: 195)

освітлення технол. (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320); **о. меду** (СБАРУ: 320)

осипання бджіл (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320)

осіменіння фізіол. син. запліднення (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320);
о. інструментальне (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320); **о. штучне** (СБАРУ: 320;
СБНРУ: 320)

осіменяти / осіменити (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320)

ослаблення бджолоїної сім'ї (КВЕ, II: 652; КПС: 195); **о. б. с. навесні** (КВЕ,
II: 652)

осмія зоол. син. бджола-мулярка, халікодома (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320)

осот іст. син. мед стільниковий (КПС: 196)

остія анат. (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320)

осушення стільників технол. (КПС: 195)

отвір анат. о. анальний (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320); **ó. для підгодівлі технол.**
(СБАРУ: 320; СБНРУ: 320); **ó. потіличний** (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320)

отруєння (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320): **о. бджіл** (СБНРУ: 320); **о. бджоліною отрутою** (СБНРУ: 320); **о. екзогінними отрутами син. о. отрутохімікатами** (КПС: 197); **о. пяддю** (КПС: 196)

отруйність (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320)

отрута (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320; КПС: 376): **о. бджоліна** (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320; КПС: 377); **о. кишкóва** (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320; КПС: 377); **о. конта́ктна** (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320; КПС: 377); **о.-сирéць** (КПС: 377); **о. фумігáнтна** (КПС: 377)

отрутнення бджоліної мáтки (КПС: 200)

отрутіти (КПС: 200)

отрутозбирáч (КПС: 377)

отрутоприймáч (КПС: 197)

отрутохімікати *хім.* (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320)

оцінювання (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320); **о. мáток за потóмством** (КПС: 201); **о. місцéвості** (КПС: 201); **о. морфологічне [порóди бджіл]** (КПС: 201); **о. органолептічне [мéду]** (КПС: 201)

оціпеніння *фізіол.* (КПС: 201)

очищáти мед *техн.* (СБАРУ: 320)

очіщення (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320): **о. весня́не** (СБАРУ: 320; СБНРУ: 320)

очкó *іст. (льоток)* (КПС: 201)

очкóве *іст. (податок на вулик)* (СУМ-11, V, с 834)

ошй́ток¹ *іст. (глиняний вулик)* (КПС: 202)

ошй́ток² (*пастка для бджолиного рою*) (КПС: 202)

-П-

- павільйон техн.** (СБНРУ: 321; КПС: 203): **п. для ву́ликів** (СБАНУ: 320; СБНРУ: 321); **п. кочовйй** (КПС: 203); **п. медовідбірний** (КПС: 203); **п. пасічнийський** (СБНРУ: 321); **п. п. невеликий** (СБНРУ: 321); **п. п. пересувний** (СБНРУ: 321); **п.-фургон пасічнийський для кочовййх пасік** (СБНРУ: 321)
- падевий** (КПС: 203) **син. п. мед** (СУМ-11, VI: 12); **п. токсикоз** (СБНРУ: 321)
- падевість** (СБНРУ: 321): **п. меду** (СБАНУ: 320)
- падь син. падь медова** (СБАНУ: 320; СБНРУ: 321; КПС: 203; СУМ-11, VI: 14): **п. листяна** (КПС: 204); **п. медова** (КПС: 204); **п. медяна** (КПС: 204)
- пакет** (СБНРУ: 321): **п. бджіл** (СБНРУ: 321); **п. б. безстільниковий** (СБНРУ: 321); **п. для пересилання бджіл** (СБНРУ: 321); **п. стільниковий** (КПС: 204)
- пакування техн.** (СБАНУ: 320)
- палічка анат. син. фуркула** (СБАНУ: 320; СБНРУ: 321): **п. зорова** (СБАНУ: 320) **син. рабдом** (СБНРУ: 321)
- палінолог** (КПС: 204)
- палінологічний** (КПС: 204)
- палінологія (наука)** (СБАНУ: 320; СБНРУ: 321; КПС: 204)
- парагло́са анат. див. язичок придатковий** (СБНРУ: 321)
- парагни́лець вет.** (КПС: 204) **син. гни́лець несправжній** (СБАНУ: 320; СБНРУ: 321)
- паразіт зоол., вет.** (СБАНУ: 320; СБНРУ: 321) [бджоли́ної сім'ї] (КПС: 204): **п. внутрішній** (СБАНУ: 320); **п. зовнішній** (СБАНУ: 320); **п. кишковий** (СБАНУ: 320)
- паразіти бджоляної сім'ї** (КПС: 204); **п. в бджільництві** (КПС: 204)
- паразитоз вет. син. хвороба паразитна** (СБАНУ: 321; СБНРУ: 321)

пара́ліч *вет.* (СБАРУ: 321; КПС: 205): **п. бджі́л хро́нічний син. хвороба́ чо́рна** (СБАРУ: 321; СБНРУ: 321); **п. ві́русний** (ССДБ: 114); **п. го́стрий (ві́русний)** (СБАРУ: 321; КПС: 205); **п. некта́рний** (СБАРУ: 321; СБНРУ: 321; КПС: 205); **п. хро́нічний син. пара́ліч ві́русний** (КПС: 205)

пара́тиф син. **гафніо́з** (СБНРУ: 321; КПС: 205)

парафі́нува́ти / покривати шаром парафіну (*дерев'яний посуд для меду*) (КПС: 205): **п. та́ри** (КПС: 205)

парте́ногенез (СБАРУ: 321; СБНРУ: 321; КПС: 205)

парува́ння (СБАРУ: 321; СБНРУ: 321): **п. ма́тки на па́сіці** (СБНРУ: 321)

па́сіка¹ (*місцезнаходження*) (СБАРУ: 321; СБНРУ: 321; ВТССУМ: 709; КПС: 205; СУМ-11, VI: 86): **п. арті́льна** (КПС: 206); **п. батаре́йна** (КПС: 206); **п. бортьова́** (СБНРУ: 321); **п. виносна́** (КПС: 206); **п.-випробува́льниця** (КПС: 206); **п. вися́ча** (КПС: 206); **п. від'їзна́ / від'їжджа́юча** (КПС: 208); **п. відкритá** (СБАРУ: 321); **п. до́свідна** (КПС: 206); **п. до́слідна** (КПС: 208); **п. дупля́нкова** (КПС: 206); **п. запі́лена** (КПС: 207); **п. запі́лювальна** (СБАРУ: 321; КПС: 208); **п. запі́лювально-медо́ві** (КПС: 208); **п.-ізоля́тор** (КПС: 206); **п. ко́мплексна** (КПС: 206); **п. корзі́нова** (КПС: 206); **п. кочова́** (СБАРУ: 321; КПС: 207); **п. кри́та** (КПС: 207); **п.-лазарéт** (КПС: 207); **п. матковивідна́** (СБАРУ: 321); **п. медо́во-запі́лювальна** (КПС: 207); **п. медо́во-това́рна** (КПС: 207); **п. монасти́рська** (КПС: 207); **п. на майдáнчику** (СБАРУ: 321); **п. “на перельо́ті”** (КПС: 207); **п. ожі́ла** (КПС: 207); **п. пересувна́** (СБАРУ: 321) син. **п. кочова́** (КПС: 208); **п. пле́мінна́** (СБАРУ: 321); **п. повноко́мплектна** (КПС: 208); **п. показо́ва** (КПС: 208); **п. присади́бна** (КПС: 208); **п.-проми́сло́ва** (КПС: 208);

- п.-ра́мкова** (КПС: 208); **п.-репродуктор** (КПС: 208); **п. розплідницька** (КПС: 208); **п. стаціо́рна** (КПС: 208); **п. това́рна** (КПС: 209)
- па́сіка² спец.** (відведена на зруб ділянка лісу) (ВТССУМ: 709; КПС: 209; СУМ-11, VI: 86)
- па́січний** (СУМ-11, VI: 86): **п. візо́к** (СБАРУ: 321); **п. заво́д** (СБАРУ: 321); **п-ні діля́нки** (КВЕ, II: 32)
- па́січник¹** (ВТССУМ: 709) син. **бджоля́р (на́йманий)** (СБАРУ: 321; СБНРУ: 322; КПС: 209; СУМ-11, VI: 86): **п.-ама́тор** (СБНРУ: 322); **п. кочово́ї па́сіки** (СБНРУ: 322); **п. лісови́й** (СБНРУ: 322); **п. на́йманий** (СБАРУ: 321); **п. профе́сійний** (СБНРУ: 322); **п.-селя́нин** (СБНРУ: 322)
- па́січниківна, па́сішниківна** (ВТССУМ: 709; СУМ-11, VI: 86)
- па́січників** (ВТССУМ: 709; СУМ-11, VI: 86)
- па́січникува́ння** (ВТССУМ: 709; СУМ-11, VI: 86)
- па́січникува́ти** (ВТССУМ: 709; СУМ-11, VI: 86)
- па́січництво** (СБАРУ: 321; СБНРУ: 322) син. **бджі́льни́цтво** (ВТССУМ: 709)
- па́січни́цький** (КПС: 209; ВТССУМ: 709; СУМ-11, VI: 86): **п. інвента́р** (КПС: 209); **п. ні́ж** (КПС: 209)
- па́січни́ця** син. **па́сішни́ця** (КПС: 209; ВТССУМ: 709; СУМ-11, VI: 86)
- пасо́вище бджоли́не** (СБАРУ: 321; СБНРУ: 322; КПС: 209)
- па́спорт па́сіки** (СБАРУ: 321)
- пастериза́ція ме́да** (КПС: 209)
- патогене́з вет.** (виникнення та розвиток хвороби) (СБАРУ: 321)
- па́тока** (КПС: 209) син. **самоплі́в, ме́д чі́стий, ме́д-самоплі́в** (СБНРУ: 322): **п. ме́дова** (КПС: 210); **п. цукро́ва** (СБАРУ: 321)
- па́токови́й** (КПС: 210)
- патоло́гія бджоли́** (КПС: 210)

- патрѐн¹ (*начаток маточника*) (КПС: 210)
- патрѐн² *техн.* (СБНРУ: 322): **п. вставний** (КПС: 210); **п. для вйведення мѐтки** (СБНРУ: 322)
- пелікула *анат.* (СБАРУ: 321)
- первѐк (*перший рій*) (СБАРУ: 321; СБНРУ: 322): **п. співучий** син. **первѐк співучий** (СБНРУ: 322; КПС: 211–212)
- пергѐ (СБАРУ: 321; СБНРУ: 322; КПС: 212) *спец.* (ВТССУМ: 715): **п. зацвіла** (СБНРУ: 322); **п. пліснява** (СБНРУ: 322); **п. цвіла** (СБНРУ: 322)
- пергонѐс син. пилконѐс (КПС: 212)
- перевірити пѐсіку (СБНРУ: 322); **п. стѐн бджіл після перезимѐвання** (СБНРУ: 322)
- переганѐти бджіл (СБАРУ: 321)
- перегорѐдка (КПС: 212): **п. вѐликова** (КПС: 213); **п. снѐлгорова** (КПС: 213)
- перегрів гнѐздѐ (СБНРУ: 322; КПС: 213)
- передлѐпка *анат.* (СБАРУ: 321; СБНРУ: 322)
- передлѐлечка *анат.* (СБАРУ: 321)
- передньогрѐди *анат.* (СБАРУ: 321)
- передньогрѐдка *анат.* (СБАРУ: 321; КПС: 213)
- передньоспѐнка *анат.* (СБНРУ: 322; КПС: 213)
- передплѐсно син. п'ѐтка *анат.* (СБАРУ: 321)
- перезимѐвання бджіл (СБНРУ: 322)
- перезимѐувати (СБАРУ: 321)
- перезрѐвання (*меду*) *хім., фіз.* (КПС: 213)
- переклѐчка мѐток син. **спів мѐток** (КПС: 213)
- перекристалізація *фіз.* (*меду*) (КПС: 214)
- переміщення стѐльникѐв (КПС: 214)

- перенесення** – п. **вúликів** (СБНРУ: 322); п. **личйнок у мáточники** (СБНРУ: 322);
перенесення пилкú (СБАРУ: 321): п. п. **комáхами** (СБНРУ: 322); п. **пилкú**
 син. **перенóсити пилóк** (СБНРУ: 322); п. **рáмок із гнiздá в магазiн для**
мéду (СБНРУ: 322)
- перенóсити** – п. **вúлики** (СБНРУ: 322); п. **личйнки у мáточники** (СБНРУ: 322);
 п. **пилóк** (СБНРУ: 322)
- перенóска** (*переносний ящик для вуликових рамок*) (КПС: 214)
- перепóвнення стiльникiв мéдом** (СБНРУ: 322)
- перéрва у взятку** (СБНРУ: 322)
- перерóблювання, перерóблення бджолопродúктiв** (КПС: 215);
 п. **воскосировинй** (КПС: 215)
- перероiти** (*перерóювати*) (КПС: 214)
- пересáдження рóю** (КПС: 215)
- пересéлення бджолйноi сiм'ї**
- пересйльна клiтка** (КПС: 215)
- перетвóрення фiзiол.** (СБАРУ: 321)
- перéтинка техн.** (СБАРУ: 321): п. **вúликова мiжсекцйна** (СБНРУ: 322); п. **мiж**
стiльникáми (СБАРУ: 321); п. **мiжсегментáльна** (СБАРУ: 321);
 п. **мiжсекцйна** (СБАРУ: 321);
- перетинчастокрiлi** *мн., зоол.* (СБАРУ: 321; СБНРУ: 322): п. **жалонóснi**
 (СБНРУ: 322)
- перетóплювання** – п. **на вiск** (СБАРУ: 321; СБНРУ: 323); п. **стiльникiв**
 (СБАРУ: 321); п. **мед** (СБНРУ: 323)
- перицистисмiкóз вет.** син. **перицистóз** (СБАРУ: 321; КПС: 216)
- перицистóз вет.** (КПС: 216) син. **розплiд вапнянйй** (СБАРУ: 321; СБНРУ: 323)

період – п. бджоліної крадіжки (СБАРУ: 321); п. безмедозбірний (СБАРУ: 321);
 п. безоблітний (КПС: 215); п. безрозплідний (КПС: 215); п. безузятковий
 (СБАРУ: 321; СБНРУ: 323; КПС: 215); п. взятковий (СБНРУ: 323;
 КПС: 215); п. злодійства бджіл (СБАРУ: 321); п. інкубаційний (КПС: 215);
 п. льотний (КПС: 215); п. медозбору (СБАРУ: 321; СБНРУ: 323);
 п. найбільшого медозбору (СБНРУ: 323); п. обльоту бджіл (СБАРУ: 321);
 п. оптимальний для виведення маток (СБНРУ: 323); п. польовий
 (КПС: 215); п. ройовий (СБАРУ: 321); п. секреції нектару (КПС: 216);
 п. яйцевідкладання (СБНРУ: 323)

пестицид *хім.* (СБАРУ: 322): п., безпечний для бджіл (СБНРУ: 323);
 п., небезпечний для бджіл (СБНРУ: 323); п., нетоксичний для бджіл
 (СБНРУ: 323); п., токсичний для бджіл (СБНРУ: 323)

Петербург (*вулик*) (КПС: 216)

печатка *син.* **запечатка** (КПС: 216): п. медова (СБАРУ: 322; СБНРУ: 323);
 п. стільників (СБАРУ: 322; СБНРУ: 323)

печать¹ *іст.* **печатка** (КПС: 217)

печать² (*кришечка комірки*) (КПС: 217)

пилковловлювач *техн.* (СБАРУ: 322; КПС: 265): п. донний (КПС: 265);
 п. навісний (КПС: 265); п. передльотковий (КПС: 266)

пилконос *бот.син.* **пилконосна рослина** (СБАРУ: 322; КВЕ, II: 30; КПС: 265);
 п-си лісові (КВЕ, II: 30)

пилконосний (СБАРУ: 322)

пилók (КПС: 264): п. квітковий (СБАРУ: 322); п. монофлорний (КПС: 265);
 п. поліфлорний (КПС: 265); п. токсичний (КПС: 265)

пиляк *біол.* (СБАРУ: 322)

- півра́мка** *техн.* (СБАРУ: 322; СБНРУ: 323)
- підбір бджоли́них сіме́й** (СБНРУ: 323): **п. б. с. племінний** (СБНРУ: 323)
- підборі́ддя** *анат.* (СБАРУ: 322; СБНРУ: 323; КПС: 226)
- підви́д** (СБАРУ: 322; СБНРУ: 323)
- підві́сок** (СБАРУ: 322; СБНРУ: 323), **підві́ска** (КПС: 222)
- підво́щувати, підво́щити** (СУМ-11, VI: 412)
- підглю́тівник** *анат.* (СБАРУ: 322)
- підгоді́вля** (СБНРУ: 323; СУМ-11, VI: 415): **п. бджі́л** (СБАРУ: 322); **п. весня́на** (СБНРУ: 323); **п. ви́мушена** (СБАРУ: 322); **п. осі́ння** (СБНРУ: 323); **п. пі́зньоли́тня** (СБНРУ: 323); **п. спонука́льна** (СБАРУ: 322); **п. стимулюва́льна** *син.* **п. спонука́льна** (СБАРУ: 322); **п. цукро́вим сирóпом** (СБНРУ: 323): **п. ц. с. зимóва** (СБНРУ: 323)
- підгодóвування** (СБАРУ: 321; СБНРУ: 323; КПС: 222): **п. бджі́л зимóве** (СБНРУ: 323); **п. бджі́л лі́тнє** (СБНРУ: 323); **п. бджі́л сезóнне** (СБНРУ: 323)
- підготóвлення** – **п. примі́щень для зимівлі бджі́л** (СБНРУ: 323); **п. точка́** (ССДБ: 84)
- підда́шок ву́лика** (СБНРУ: 323)
- піддира́льний** (КПС: 222)
- піддира́ти** (КПС: 223)
- підійма́ч для ву́ликів** *техн.* (СБАРУ: 321)
- підкур**¹ (*територія навколо борти*) (КПС: 225)
- підкур**² (*знадоба для підкурювання*) (КПС: 225)
- підку́рений** (СУМ-11, VI: 445)
- підку́рка** (СУМ-11, VI: 445)
- підку́рний** (КПС: 225)
- підку́рювання (бджі́л)** *син.* **підку́рювати** (СБАРУ: 321; СБНРУ: 323; КПС: 225; СУМ-11, VI: 445–446)

- підку́рювати, підкурі́ти** (СБАРУ: 321; КПС: 225; СУМ-11, VI: 446): **п. бджіл**
(СБАРУ: 321)
- підла́з** син. **вийма́ння сті́льникі́в** (КПС: 225)
- підла́зити** (**бджіл**) (КПС: 225)
- підла́зник** *іст.* (КПС: 217)
- підліта́ти** (СБНРУ: 323)
- підмо́р** (СБНРУ: 323; КПС: 225): **п. бджіл** (СБАРУ: 321): **п. б. зимовий**
(СБНРУ: 323; КВЕ, II: 652): **п. б. з. вели́кий** (КВЕ, II: 652)
- підмо́сток** син. **підста́вка під ву́лик** (КПС: 226)
- підпідборо́ддя** *анат.* (СБАРУ: 321; СБНРУ: 323)
- підра́мковий про́стір** (КПС: 217)
- підра́мник** (КПС: 226)
- підріза́ння** (СБАРУ: 321): **п. крил у ма́ток** (СБАРУ: 321); **п. сті́льникі́в**
(СБНРУ: 323)
- підрізування** (СБНРУ: 323; КПС: 226): **п. ме́ду** (КПС: 226): **п. м. нійжня**
(КПС: 226); **п. м. напівкру́гла** (КПС: 226)
- підрій** (СБАРУ: 321)
- підса́джування ма́ток** (СБАРУ: 321; СБНРУ: 323)
- підса́джувати** – **п. ма́тку** (СБАРУ: 321): **п. но́ву ма́тку в бджоли́ну сім'ю́**
(СБАРУ: 321) **п. з відстро́чкою** (КПС: 226); **п. пряме** (КПС: 226)
- підста́вка ву́ликова** (СБАРУ: 321; СБНРУ: 324; КПС: 228): **п. в. здво́єна**
(СБАРУ: 321); **п. в. одина́рна** (СБАРУ: 321); **п. в. переносна́** (СБНРУ: 324)
- піємото́з** *вет.* (КПС: 219)
- пік** – **п. ро́звитку сім'ї** (КПС: 217); **п. червлі́ння фізіол.** син. **кульміна́ційна**
то́чка червлі́ння (СБАРУ: 321; СБНРУ: 324; КПС: 217);
п. яйцеві́дкладáння (КПС: 217)
- піклува́ння про пото́мство** (СБАРУ: 321)

пікно́метр *техн.* (КПС: 217)

пікота́ж [ме́ду] *фіз.* (проколювання загушого меду перед відкачуванням)
(КПС: 217)

пі́на (СБАРУ: 321)

пінобанксі́н *вет.* (СБАРУ: 321)

пі́хва *анат.* (СБАРУ: 321; (СБНРУ: 324)

пла́влення ме́ду (КПС: 218)

пла́зма мікр. (СБНРУ: 324)

пла́нка *техн.* (СБАРУ: 321; СБНРУ: 324; КПС: 218): **п. міжра́мкова** (КПС: 218);
п. патро́нна для закладання ма́точників (СБНРУ: 324); **п. поздо́вжня**
(КПС: 218); **п. прище́плювальна** (КПС: 219); **п.-хрестови́на** (КПС: 218)

пласти́нка *анат.* (СБАРУ: 321; КПС: 219): **п. бічна́** (СБАРУ: 321); **п. во́скова**
(СБАРУ: 321; КПС: 219); **п. гло́ткова** (СБАРУ: 321); **п. довга́ста** [жала]
(СБАРУ: 321; СБНРУ: 324); **п. квадра́тна** [жала] (СБАРУ: 321;
СБНРУ: 324); **п. покривна́** тру́тня (СБАРУ: 321); **п. поро́ва** (КПС: 219);
п. прикрива́льна (СБАРУ: 321); **п. спинна́** син. **тергі́т** (СБАРУ: 321);
п. трику́тна (СБАРУ: 321); **п. черевна́** син. **стерні́т** (СБАРУ: 321)

плейри́т *анат.* (КПС: 219) син. **пласти́нка бічна́** (СБАРУ: 321)

плі́дність ма́тки (КПС: 220)

плі́дний *фізіол.* (СБНРУ: 324)

плісня́ва мікр. (СБАРУ: 322): **п. пилко́ва** (СБАРУ: 322; СБНРУ: 324); **п. чо́рна**
(СБАРУ: 322)

плі́чко [ра́мки] *техн.* (СБАРУ: 322; СБНРУ: 324)

пло́ща – **п. виробни́ча** (КПС: 221); **п. гнізда́** (КПС: 220); **п. медозби́рна**
(СБАРУ: 322); **п. пасо́вищна** (КПС: 220)

- поведінка бджіл** (СБАРУ: 322): **п. б. різних порід при огляді гнізда** (СБНРУ: 324); **п. б. за чйщення комірок** (СБАРУ: 322); **п. із бджóлами** (СБНРУ: 324)
- повёрнення до вўлика із взўтком** (СБНРУ: 324)
- повёрхня** – **п. крила́ анат.** (СБАРУ: 322); **п. крупча́ста осілого меду** (СБАРУ: 322; СБНРУ: 324); **п. тіла анат.** (СБАРУ: 322; СБНРУ: 324)
- пóвзаня** (СБАРУ: 322) – **п. бджіл на́вколо вўлика** (КВЕ, II: 652)
- повикўрювати** *д.* (СУМ-11, VI: 653)
- повітрообмін** *фізіол.* (СБАРУ: 322)
- повзуні** *син. рій безма́тковий* (СБНРУ: 324)
- повоско́ваний** (СУМ-11, VI: 692)
- повосковé, -óго** *іст.* (КПС: 220)
- повоскові́лий** (СУМ-11, VI: 692)
- повоскува́ти** *див. повощй́ти* (СУМ-11, VI: 692)
- повсть** *техн.* (СБАРУ: 322; СБНРУ: 324)
- пограбува́ння** – **п. бджіл** (СБНРУ: 324); **п. бджолй́ної сім'ї** (СБНРУ: 324);
п. б. с. в безвзўтковий період (СБНРУ: 324); **п. б. с. пóвне** (СБНРУ: 324)
- пода́ток** – **п. на па́сіку грошовй́й** (СБНРУ: 324)
- пóділ** – **п. бджолй́ної сім'ї** (СБНРУ: 324); **п. сім'ї на півльоту́** (КПС: 225)
- подўшечка ла́пки** *анат.* (СБАРУ: 322; СБНРУ: 324)
- подўшка** *техн.* (СБАРУ: 322)
- пожй́вність меду** *син. сй́тність меду* (КПС: 221)
- показникй́ органолепті́чні (меду)** (КПС: 229)
- поколі́ння** *біол. син. генера́ція* (СБАРУ: 322; СБНРУ: 324; КПС: 230)
- покрй́шка** (КПС: 220): **п. вўлика солóм'яна** (КПС: 229); **п. карбóлова** (КПС: 230)

- покрівець** (КПС: 230; СУМ-11, VII: 50)
- поліандрійчний** (КПС: 231)
- поліандрія** (спаровування кількох трутнів з однією маткою) (СБАРУ: 322; СБНРУ: 324; КПС: 231)
- полігінія анат.** (наявність кількох плідних маток в одній сім'ї) (КПС: 232)
- полізіїн вет.** (КПС: 232)
- поліморфізм біол.** (СБАРУ: 322; КПС: 232)
- поліній анат.** син. **грудочка пилкóва** (СБНРУ: 324)
- поліпшення – п. кормової бази бджіл** (СБНРУ: 324)
- полірування – п. комірок** (СБНРУ: 324; КПС: 232): **п. к. прópolisом** (СБНРУ: 324)
- політ** (СБАРУ: 322; КПС: 221): **п. бджіл** (СБНРУ: 325); **п. за взятком** (СБНРУ: 325); **п. ігровий** (СБАРУ: 322); **п. орієнтувальний** (КПС: 231); **п. парувальний** (СБАРУ: 322); **п. розвідувальний** (СБАРУ: 322); **п. шлюбний** син. **політ парувальний** (СБАРУ: 322; КПС: 231)
- політок** син. **пасічний сезон** (СБАРУ: 322)
- поліцукрид біохім.** (СБАРУ: 322)
- полярійметр техн.** (СБНРУ: 325)
- полювання на бджіл** (СБАРУ: 322)
- пóлюс анат.** (КПС: 233)
- пóмісь біол.** син. **метіс, гібрід** (СБАРУ: 322; СБНРУ: 325; КПС: 233)
- понóва розм.** (утворена бджолами нова вощина) (СУМ-11, VII: 163)
- понóвка** (СУМ-11, VII: 164)
- поновіти див. понóвлювати** (СУМ-11, VII: 163)
- поновітисся див. понóвлювати** (СУМ-11, VII: 163)
- популяція біол.** (СБАРУ: 322; СБНРУ: 325; КПС: 234)

- пора́ – п. па́січна (КПС: 234); п. ро́йова́ (КПС: 234); п. чу́тлива (СБАРУ: 322; СБНРУ: 325)
- поро́да *біол.* (СБАРУ: 322; КПС: 234): п. абориге́нна (СБНРУ: 325); п. бджі́л (СБНРУ: 325); п. ендемі́чна (СБАРУ: 322); п. за́хідна (СБНРУ: 325); п. змі́шана (СБНРУ: 325); п. місце́ва (СБАРУ: 322); п. півде́нна (СБНРУ: 325); п. півні́чна (СБНРУ: 325); п. тубі́льна (СБАРУ: 322); п. чі́ста (СБАРУ: 322)
- порожні́на ті́ла *анат.* (СБАРУ: 322; СБНРУ: 325)
- поре́док кочі́влі па́сік (СБНРУ: 325)
- посе́ляти рі́й у ву́лик (СБАРУ: 322; СБНРУ: 325)
- посе́лення ро́ю у ву́лик (СБНРУ: 325)
- посі́ви медоно́сів післяжнивні́ (КВЕ, II: 32)
- посі́вні плóщі культу́рних медоно́сів (КВЕ, II: 31)
- пості́ль *іст.* (КПС: 235)
- посу́дина – п. для збира́ння ме́ду (СБНРУ: 325); п. для ме́ду (СБНРУ: 325)
- потеме́нення ме́ду (КПС: 236)
- поті́лиця *анат.* (СБАРУ: 322)
- потом́ство *біол.* (СБАРУ: 322; СБНРУ: 325)
- потя́г (КПС: 236)
- поче́т ма́тки (СБАРУ: 322)
- почуття́ *фізіол.* (СБАРУ: 322): п. до́тику (СБАРУ: 322); п. орієнтува́ння в про́сторі (СБАРУ: 322; СБНРУ: 325); п. смаку́ (СБАРУ: 322; СБНРУ: 325); п. ча́су в бджі́л (СБАРУ: 322)
- поши́рюватися (про *хворобу*) (СБАРУ: 322)
- по́шук – п. ко́рму (СБНРУ: 325); п. ма́тки у ву́лику (КПС: 236)
- по́ява трутне́вого розплóду (СБНРУ: 325)

- пра́во** – п. бджі́льни́цьке (СБНРУ: 325); п. вла́сності на рій, що ви́летів (СБНРУ: 325)
- правооберта́льний** (*оптичний ізомер*) (СБАНУ: 322; СБНРУ: 325)
- препара́т техн.** (СБАНУ: 324): п. ага́р-ага́р
- препарува́ння вет., технол.** син. підго́товка (СБАНУ: 324; СБНРУ: 325)
- препарува́ти вет., технол.** син. підготува́ти (СБАНУ: 324; СБНРУ: 325)
- прес-фо́рма** (КПС: 237)
- пресува́ння во́ску техн.** (КПС: 237)
- прета́рзус анат.** син. оста́нній [кінце́вий] чле́ник ла́пки (СБАНУ: 324)
- прива́бливість ма́тки фізіол.** (КПС: 238)
- привива́тися** (*роеві*) (СБАНУ: 324)
- приві́йник** (СБАНУ: 324; СБНРУ: 325; КПС: 239)
- прі́вод медого́нки ве́рхній** (СБАНУ: 324; СБНРУ: 325)
- приво́й (приво́док)** син. приві́йник (СБНРУ: 325)
- пригнічува́ти** (СБАНУ: 324)
- прі́гра заст.** (СУМ-11, VII: 600)
- пригравáння** (СУМ-11, VII: 600)
- пригравáти** (СУМ-11, VII: 600)
- прида́ток анат.** (СБАНУ: 324): п. скла́дча́стий (копуляти́вного о́ргана) (СБАНУ: 324); п. ста́тєвий син. гонапофі́з (СБАНУ: 324); п-ки ротові (СБАНУ: 324; СБНРУ: 325); п-ки ста́тєві (СБАНУ: 324)
- прилі́т** (СБНРУ: 325; КПС: 240)
- приліта́ти** (СБНРУ: 325)
- прі́місь пилко́ва** (КПС: 240)
- примі́щення** – п. для відка́чування ме́ду *техн.* (СБАНУ: 324; СБНРУ: 325); п. для зимівлі бджі́л (СБНРУ: 325)
- припа́січний** – п-ні діля́нки (КВЕ, II: 32)

прйсмак (СБНРУ: 325): п. медóвий (СБНРУ: 325); п. меду (СБНРУ: 325)

присосувáння для навóщування рáмок (СБНРУ: 325)

прйстрйй – п. для відкáчування вéресового меду (СБАРУ: 324; СБНРУ: 325);

п. для наобóлювання стільникóвих комірок (СБАРУ: 324; СБНРУ: 325);

п. для одночáсного наобóлювання комірок на пéвній плóщі стільникóвої

рáмки пéред відкáчуванням меду (СБНРУ: 325); п. для розпечáтування

стільників (СБАРУ: 324); п. роелóвний (СБАРУ: 324; СБНРУ: 326)

прйчйп для перевéзення вóликів *техн.* (СБНРУ: 326)

прйщéплення – п. личйнок (СБНРУ: 326); п. рóю (СБНРУ: 326)

прйщéплювати – п. личйнки (СБАРУ: 324); п. рйй (СБАРУ: 324)

прйщéплюватися (про *рйй*) (СБАРУ: 324; СБНРУ: 326)

прóба *технол.* (СБАРУ: 324): п. для аналйзу (СБАРУ: 324); п. для дйагностйчного

дослйдження (СБАРУ: 324); п. для мйкробйологйчного аналйзу

(СБАРУ: 324); п. меду (КПС: 241): п. м. для вйзначення стáдйї дозрйвання

(СБНРУ: 326); п. на наявнйсть мáтки в бджолйнйй сйм'йї (СБНРУ: 326)

прывóдйты веснйне чйщення (СБНРУ: 326)

прывóщувати / прывощйты (КПС: 241)

прогнозувáння взытку (СБНРУ: 326)

проду́кця – п. бджйльнйцтва (СБНРУ: 326); п. непрямá (КПС: 242)

продуктйвнйсть – п. бджолйної сйм'йї (СБНРУ: 326; КПС: 242); п. пáсйки

(СБНРУ: 326)

проду́кты перерóблення вóску (СБНРУ: 326)

продуцéнты пáдй (СБНРУ: 326; КПС: 242)

прозопйды *зоол. мн. син.* бджóли гóлй (СБАРУ: 324)

прóйгра (СБАРУ: 324; КПС: 242–243): п. шлйбна (КПС: 243)

проктодеум *анат.* див. кишка задня (СБНРУ: 326)

пронос *вет.* син. аліментарна діарея (СБАНУ: 324; СБНРУ: 326; КВЕ, II: 652; СУМ-11, VIII: 244): п. бджіл (СБНРУ: 326); п. зара́зний син. нозематоз (СБАНУ: 324); п. зимовий (КВЕ, II: 652); п. інфекційний син. гафніоз (СБНРУ: 326); п. літній (СБНРУ: 326); п. мокрий (СБНРУ: 326); п. незара́зний (СБАНУ: 324)

проподеум *анат.* син. перший сегмент черевця (СБАНУ: 324; КПС: 242)

проболіс син. бджоляний клей (СБАНУ: 324; КПС: 243; СУМ-11, VIII: 258)

проболісовий (СУМ-11, VIII: 589; СБНРУ: 326)

прополісування (СБНРУ: 326; СБАНУ: 324; КПС: 244): п. (гнізда́) *див.* прополісувати (КПС: 244); п. шкідників, що потрапили до вулика (СБНРУ: 326)

прополісозбиральниця (*рамка*) (ССДБ: 321)

прополісоносій *бот.* (КПС: 244)

прополісувати (СБАНУ: 324; СБНРУ: 326; КПС: 244)

пропуск розплоду (КПС: 244)

пробі́р – п. бджоли́ний (СБАНУ: 324; КПС: 245); п. задіафрагмований (КПС: 244); п. між стільника́ми син. пробі́р міжстільниковий (СБАНУ: 324); п. міжра́мковий (СБАНУ: 324; СБНРУ: 326; КПС: 244); п. надра́мковий (СБНРУ: 326; КПС: 244); п. підкрі́шковий (КПС: 245); п. підра́мковий (СБНРУ: 326; КПС: 245); п. пові́тряний (КПС: 243); п. позагніздовий (КПС: 245); п. розплідний (КПС: 245); п. шлю́бний (КПС: 244)

просу́ха син. про́гра, про́ігра (КПС: 245)

протозо́з *вет.* син. хвороба протозойна (СБАНУ: 324; СБНРУ: 326)

прото́ка – п. сім'яна́ *анат.* (СБАНУ: 324; СБНРУ: 326); п. сім'яприйма́ча *анат.* (СБАНУ: 324)

протора́кс *анат.* (СБАРУ: 324)

протоце́рбрум *анат.* (СБАРУ: 324; СБНРУ: 326; КПС: 246)

профіла́ктика *вет.* (СБАРУ: 324)

прохолóджування (*вúлика*) (КПС: 246)

прохолóджувати (*вúлик*) (КПС: 246)

прóяв хворóби (СБАРУ: 324)

пульві́ла *анат.* син. **подúшечка ла́пки** (СБАРУ: 324)

пульпі́тр *техн.* (КПС: 247)

пульсува́ти *фізіол.* (СБАРУ: 324; СБНРУ: 326)

пункт – **п.** для **осімені́ння ма́ток** (СБАРУ: 324; СБНРУ: 326); **п. матковиві́дний**
(СБАРУ: 324; СБНРУ: 326); **п.-ізоля́тор** (КПС: 247)

пчéльник¹ *заст.* син. **бджоля́р** (КПС: 264)

пчéльник² *заст.* син. **омша́ник** (КПС: 264)

пчéльник³ *заст.* син. **па́сіка** (КПС: 264)

пчéльник⁴ *заст.* син. **точóк** (КПС: 264): **п. пеньковíй** (КПС: 264)

пчéльня *заст.* син. **пчéльник (па́сіка)** (КПС: 264)

пчеля́к *заст.:* 1) **недосві́дчений бджоля́р**; 2) син. **бджоля́р** (господар пасіки)
(КПС: 264): **п. простíй** (КПС: 264); **п.-пчелобíт** (КПС: 264)

пчельні́ще *іст.* (КПС, 264)

п'ята́ син. **дно вúлика** (борті) (КПС: 266)

п'я́тка *анат.* (СБАРУ: 324; СБНРУ: 326)

пятна́к *іст.* (*медовий напíй*) (КПС: 266)

-Р-

рабдо́м *анат.* син. **зоровá пáличка** (СБАРУ: 326; СБНРУ: 326; КПС: 267)

радіа́ція (СБАРУ: 326; СБНРУ: 326)

радіоакти́вність *фіз.* (СБАРУ: 326; СБНРУ: 326)

ра́діус літа́ння бджі́л (СБНРУ: 326)

ра́ма син. **ра́мка** (СБНРУ: 326; КПС: 269) – **р. вентиля́ційна зні́мна в кри́шці ву́лика** (СБНРУ: 326)

ра́мка (СБАРУ: 326; СБНРУ: 326): **р. будіве́льна** (СБАРУ: 326; СБНРУ: 326);

р. ви́бита (КПС: 269); **р. висо́ка** (КПС: 269); **р. воскобудіве́льна /**

воскобудува́льна (ССДБ: 125; СБНРУ: 326; КПС: 269); **р. вузька́**

(КПС: 272); **р. ву́зько-висо́ка** (СБАРУ: 326; СБНРУ: 326); **р. гніздова́**

(СБНРУ: 326); **р.-годівни́ця** (КПС: 270); **р. Го́фмана** (КПС: 269); **р.-гра́ти**

(КПС: 271); **р. для ву́лика** (КПС: 269); **р. з розплóдом** (СБАРУ: 326;

СБНРУ: 326): **р. з нерозпеча́таним розплóдом** (СБАРУ: 326); **р. зме́нена**

(СБАРУ: 327); **р. із пластма́си** (КПС: 270); **р.-інкуба́тор** (КПС: 270);

р. квадра́тна (КПС: 270); **р. контро́льна** (КПС: 270); **р. магази́нна** син.

р. із сті́льниками́ для зрі́лого ме́ду (СБАРУ: 327; СБНРУ: 326; КПС: 270);

р. ма́ткова (СБНРУ: 326); **р. наво́щена** (КПС: 269); **р. низька́** (СБНРУ: 326;

КПС: 270); **р. нй́зько-широ́ка (широ́ко-низька́)** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 326);

р. отруто́відбірна́ (КПС: 272); **р. отрутоприйма́льна** (КПС: 272); **р. по́вна**

(СБАРУ: 327; СБНРУ: 326); **р.-поду́шка** (КПС: 271); **р.-пої́лка** (КПС: 271);

р. покрива́льна (КПС: 271); **р. поро́жня** (СБНРУ: 326);

р. прище́плювальна (КПС: 271); **р. прищепна́** (КПС: 271); **р.-реші́тка**

(КПС: 271); **р. розбі́рна** (СБАРУ: 327); **р.-розплі́дник** (КПС: 271);

р. секці́йна (СБАРУ: 327; СБНРУ: 326; КПС: 271); **р.-сі́тка** (КПС: 271);

р. стільникова (СБНРУ: 326); **р. страхова** (КПС: 271); **р.-трутнівка** (КПС: 271); **р. широка** (КПС: 272)

рамкоочисник *техн.* (КПС: 272)

рамкотримач *техн.* (СБАРУ: 327; СБНРУ: 326; КПС: 272)

рамник *син. вулик рамковий* (КПС: 273)

рамник (*бджоляр*) (КПС: 273)

раса (СБАРУ: 327; СБНРУ: 326): **р. бджіл гібридна** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 326);

р. бджіл дика (СБАРУ: 327; СБНРУ: 326)

рафінування *технол.* (КПС: 277)

ревізія – **р. бджіл** (ССДБ: 84): **р. б. весняна** (ССДБ: 84); **р. б. осіння** (КПС: 278);

р. пасіки (СБАРУ: 327; СБНРУ: 326): **р. п. головна** (ССДБ: 168);

р. п. г. весняна (ССДБ: 168; СБНРУ: 326); **р. п. г. осіння** (ССДБ: 169)

регулятор виходу сперми *техн.* (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327)

редувієві *мн., зоол. син. клопй-хижакй великй* (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327)

режйм – **р. температурний** *фйз.* (СБНРУ: 327); **р. тепловйй у вулику** (СБНРУ: 327)

резервуар *анат.* – **р. залози** (СБНРУ: 327): **р. замковйй** (КПС: 279); **р. отруйний** (КПС: 279); **р. отруйної залози** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327)

резистентний *фйзіол. син. стйкйй* (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327)

резистентність *фйзіол. син. стйкйсть* (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327; КПС: 279)

рекордйстка *син. сйм'я-рекордйстка* (КПС: 279)

репродукця *син. розвёдення* (КПС: 279)

ресурси – **р. медовй кормовйй бйзи** (СБНРУ: 327); **р. медоноснй (масйву)** (КПС: 280); **р. нектару** (СБАРУ: 327)

ретйна (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327; КПС: 280)

ретинула *анат.* (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327)

рефлекс *фізіол.* (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327)

рефрактометр *техн.* (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327; КПС: 280)

рецептор *анат.* (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327; КПС: 280): **р. вуглекислоті** (КПС: 280)

речовина – **р. ароматична** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327); **р. барвна** (СБАРУ: 327); **р. дубильна** (СБАРУ: 327); **р. маткова** (СБАРУ: 327); **р. мінеральна** (СБАРУ: 327); **р. поживна** (СБАРУ: 327); **р. п. запасна** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327); **р. резервна** (СБАРУ: 327); **р. ростова** (СБАРУ: 327); **р. суха** (СБАРУ: 327)

решітка *техн.* (СБАРУ: 327): **р. Ганемана** *син. решітка ганеманівська* (КПС: 280); **р. ганеманівська** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327); **р. гілля** (КПС: 280); **р. для видалення трутнів** (СБАРУ: 327); **р. пилковідбірна** (КПС: 280); **р. розділювальна / роздільна** (КПС: 280; СБАРУ: 327; СБНРУ: 327); **р. стельова** (КПС: 280);

рівень розплоду (СБНРУ: 327)

рід (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327)

ріжки копулятивного органа *анат.* (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327)

різак пасічний (СБНРУ: 327)

різновід (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327)

різновіковий (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327)

рій (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327; СУМ-11, VIII: 573): **р. безматковий** *син. безматок, безматень, безматочник* (КПС: 284); **р.-бідняк** *син. р.-голодняк* (КПС: 284); **р. блукаючий** *син. р. дикий* (КПС: 284); **р. бродячий** (КПС: 284); **р. вільний** (СБАРУ: 327); **р.-вторак** *син. вторак* (СБНРУ: 327);

р. го́лий (СБНРУ: 327); р. голо́дний син. р.-голодн'я́к (СБНРУ: 327; КПС: 284); р.-голодн'я́к (СБАРУ: 327); р. д'ї́кий син. рій-дичо́к, дичо́к (КПС: 284); р.-дичо́к син. дичо́к, р. д'ї́кий (КПС: 284); р. дру́гий син. друга́к (КПС: 284); р. з заплідненою ма́ткою (КПС: 285); р. збі́глий (СБАРУ: 327); р. збі́рний (КПС: 284); р. зва́льний (ССДБ: 240); р. з'є́днаний син. р. зва́льний (КПС: 285); р. змі́шаний син. сипча́к (КПС: 285); р.-зна́хідка (СБАРУ: 327); р. зня́тий (КПС: 285); р. мандрі́вний син. р. ві́льний (СБАРУ: 327); р. молоді́й син. сім'я́ молодá (КПС: 284); р.-налі́т (КПС: 285); р. налі́тний (КПС: 285); р. насі́льний (КПС: 285); р. натурáльний (КПС: 285); р. незáйманий (СБАРУ: 327); р. неспіву́чий (КПС: 285); р. нові́й (КПС: 286); р.-сипча́к (КПС: 284); р.-перва́к син. перва́к (СБНРУ: 327); р. переслі́дуваний (СБАРУ: 327); р. пе́рший син. перва́к (КПС: 284); р. пі́зній (КПС: 284); р., повер́нений до ву́лика (СБНРУ: 327); р. подáльший (СБАРУ: 327): р. п., що відійшо́в від ра́нного і сі́льного первака́ (СБНРУ: 327); р. прище́плений (СБНРУ: 327); р. ра́нній (КПС: 284); р. репродукті́вний (КПС: 286); р. сі́льний (КПС: 286); р. слабкі́й (КПС: 286); р. старі́й син. сім'я́ старá (КПС: 286); р. трéтій син. третя́к (СБНРУ: 327); р.-третя́к син. третя́к (СБНРУ: 327); р. четве́ртий син. четверта́к (КПС: 287); р. чі́стий (КПС: 286); р. шлю́бний (КПС: 284); р. штучні́й (СБАРУ: 327): р. ш. з заплідненою ма́ткою (СБНРУ: 327); р. ярові́й (КПС: 286)

рійба́ син. рої́ння (КПС: 286; СУМ-11, VIII: 574)

рійлі́вий син. рої́стий (КПС: 287)

рійлі́вість син. натурáльне рої́ння (СБНРУ: 327; КПС: 287)

рійнік син. **роївня** (КПС: 287)

рійніця син. **роївня** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 327; КПС: 287; СУМ-11, VIII: 574)

рійно (КПС: 287; СУМ-11, VIII: 574)

рік – **р. пасічницький** (СБНРУ: 327); **р. роїння** (СБНРУ: 327)

ріпак бот. (СБАРУ: 325; СБНРУ: 327)

ріст (СБАРУ: 325; СБНРУ: 327): **р. бджолїних сімєй**

робота – **р. бджіл у вўлику** (СБНРУ: 327); **р. бджолї** **напротязі року**

(СБНРУ: 327); **р. після весняної ревізїї** (ССДБ: 84); **р. на рослїнах**

(СБНРУ: 327); **р. племінна** (СБАРУ: 325): **р. п. з бджоблами** (СБАРУ: 325;

СБНРУ: 328); **р-ти весняні** (СБАРУ: 325): **р-ти в. на пасіці** (СБНРУ: 328);

р-ти на пасіці весняні (ССДБ: 84); **р-ти в день вїставки бджіл** (ССДБ: 84);

р-ти в рамковому вўлику зі знімнєю крїшкою (СБНРУ: 328)

рогівка анат. (СБНРУ: 328)

роєвлівлювач техн. (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328)

розвєдення (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328): **р. бджіл** (СБНРУ: 328): **р. б. у плєтених**

вўликах (СБНРУ: 328); **р. близькоспорїднене** син. **їнбрїдинг**

(СБАРУ: 326); **р. лїнійне** (СБАРУ: 326); **р. рас, що склїлися природно**

(СБНРУ: 328); **р. чїсте** (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328); **р. чистолїнійне**

(СБАРУ: 326; КПС: 267); **р. чистопорїдне** (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328;

КПС: 267)

розвивїтися (СБАРУ: 326)

рўзвиток біол. (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328): **р. бджолоїної сімїї** (СБНРУ: 328);

р. ембрїональний (СБАРУ: 326; КПС: 268); **р. зїродка** (СБАРУ: 326;

СБНРУ: 328); **р. зародкўвий** (СБАРУ: 326); **р. лїчїнковий** (СБАРУ: 326);

р. мїтки (СБНРУ: 328): **р. м. фізіологїчний** (СБНРУ: 328);

р. неправільний (СБАРУ: 326); **р. після вилуплення** (СБНРУ: 328);
р. постембріональний (КПС: 268)

розводити (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328)

роздільник техн. син. роздільник рамок (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328; КПС: 268):
р.-гвіздок (СБАРУ: 326); **р. постійний** (КПС: 268); **р. рамковий**
 (СБАРУ: 326; КПС: 268); **р. р. металевий** (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328);
р. рамок (СБНРУ: 328); **р. р. металевий** (СБНРУ: 328); **р. р. штифтовий**
 (СБНРУ: 328); **р. рухомий** (КПС: 268); **р.-цвях** (СБАРУ: 326) син. **р.-гвіздок**
 (СБНРУ: 328)

розкрилиця (*неправильне положення крил у бджіл*) син. **розчепірення крил**
 (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328; КПС: 273)

розкристалізація меду (КПС: 273)

розмір комірки (СБНРУ: 328)

розміщення – р. вуликів на пасіці (СБАРУ: 326); **р. відкрите** (СБАРУ: 326;
 СБНРУ: 328); **р. захищене** (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328); **р. рамок** (КПС: 269):
р. р. поздовжнє (КПС: 269); **р. р. поперечне** (КПС: 269)

розмноження фізіол. (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328; КПС: 269): **р. незаймане**
 (КПС: 269); **р. статеве** (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328)

розпечатування стільників (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328; КПС: 273)

розплід (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328; КВЕ, II: 652; КПС: 273): 1) **розплід** син. **черва**;
 2) **засів** (*до виходу личинок*) (СБАРУ: 326): **р. бджоліний** (КПС: 269);
р. вапняковий син. **аскосфероз** син. **перицистоз** (ССДБ: 71; КПС: 274);
р. вапняний син. **аскосфероз** (СБАРУ: 326); **р. від бджолі-трутівки**
 (СБАРУ: 326); **р. від трутневої матки** син. **р. від бджолі-трутівки**
 (СБАРУ: 326); **р. відкритий** син. **р. нецензурний** (СБАРУ: 326; КВЕ,
 II: 652); **р. глухий** (КПС: 273); **р. горбатий** (СБАРУ: 326; (КПС: 274);

р. гратчастий (КПС: 275); **р. завмерлий** (СБАРУ: 326; КПС: 274);
р. заклѣклий (СБАРУ: 326); **р. запечатаний** син. **р. закрийтий** (СБАРУ: 326;
 КПС: 274); **р. застыглий** (СБАРУ: 326; КПС: 274); **р. застуджений**
 (СБАРУ: 326; КПС: 274); **р. зрлий** (КПС: 274); **р. кам'яний** син.
аспергильоз (СБАРУ: 326; КПС: 274); **р. крейдяний** (СБАРУ: 326;
 СБНРУ: 328; КПС: 274); **р. мішечкуватий** (СБАРУ: 326); **р. незапечатаний**
 (СБАРУ: 326); **р. непечатаний** (СБАРУ: 326); **р. периферійний** (КПС: 275);
р. печатний (СБАРУ: 326; КВЕ, II: 652; КПС: 275); **р. порошкоподібний**
 (КПС: 275); **р. пустий** (КПС: 275); **р. розкйданий** (СБАРУ: 326);
р. строкатий син. **р. генетичний** (КПС: 276); **р. суцільний** (КПС: 276);
р. трубчастий (СБАРУ: 326); **р. трутневий** (СБАРУ: 326); **р. у стільниках**
 (СБНРУ: 328); **р. хворий** (КВЕ, II: 652)

розплідний (КПС: 276)

розплідник племінний (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328)

розподіл – **р. корму в бджолійній сім'ї** (СБНРУ: 328); **р. праці** (СБАРУ: 326;
 СБНРУ: 328)

розподільник пилку (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328)

розпускати мед (КПС: 276)

розріджувач зацукреного меду (СБАРУ: 326)

розроїтися (СУМ, VIII: 1248)

розсити (*розвести водою мед*) (СУМ, VIII: 1250)

розсічення (СУМ, VIII: 1250)

розташування – **р. відкрите** (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328); **р. захищене**
 (СБАРУ: 326; СБНРУ: 328)

розтинати (СБАРУ: 326)

розфасóбування *технол.* (СБНРУ: 328)

розформува́ння бджоли́ної сім'ї (СБНРУ: 328)

розчепірення крил син. **розкрі́лиця** (СБАНУ: 326; СБНРУ: 328)

рóзчин – р. **дезінфекційний** (СБАНУ: 326); р. **медóвий** (СБНРУ: 328);
р. **цукрóвий** (СБАНУ: 326)

роєзніма́ч *техн.* (КПС: 283)

рої́вник син. **рої́вня** (КПС: 282)

рої́вниця син. **рої́вня** (КПС: 282)

рої́вня *техн.* син. **рї́йниця** (СБАНУ: 326; СБНРУ: 328; ВТССУМ: 1085);
р. **двореші́тчаста** (КПС: 282); р. **осетї́нська** син. **р.-привóйка** (КПС: 282);
р.-**привóйка** (КПС: 282)

рої́ння (СБАНУ: 326; СБНРУ: 328; ВТССУМ: 1085; КПС: 282): р. **вільне**
(КПС: 283); р. **запізні́ле** (СБАНУ: 326); р. **натурáльне** син. **рої́ння прирóдне**
(КПС: 283); р. **несвоєча́сне** (СБАНУ: 326); р. **прирóдне** (СБАНУ: 326;
КПС: 283); р. **репродукті́вне** (КПС: 283); р. **самовільне** (КПС: 283);
р. **штúчне** (СБАНУ: 326; СБНРУ: 328; КПС: 283)

рої́стий (КПС: 283; ВТССУМ: 1085)

рої́ти (**рої́тися**), **рóю**, **рóїш** (КПС: 283; ВТССУМ: 1085; ВТССУМ: 1085)

рої́тися (СБАНУ: 326; ВТССУМ: 1085; КПС: 284)

ройовї́й (КПС: 283; ВТССУМ: 1085)

ройóк *змени.* до **рї́й** (ВТССУМ: 1085; КПС: 283)

росá – р. **медя́на** (СБАНУ: 327; СБНРУ: 329; КПС: 287); р. **отру́йна** (КПС: 287)

рослі́на *бот.* (СБАНУ: 327): р. **бджолозапї́льна** (СБАНУ: 327; СБНРУ: 329);
р. **б. медоно́сна** (СБАНУ: 327); р. **ві́трозапї́льні** (ССДБ: 120);

р. ентомофі́льна (СБАРУ: 327); **р. медоно́сна** син. **медоно́с**,
р. нектарови́дільна́ (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329); **р. менш**
нектарови́ділювальні син. **медоно́си** **другорядні** (КПС: 284);
р. нектароно́сна син. **нектароно́с** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329);
р. пилконо́сна син. **р.-пилконо́с** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329)

росли́нність бот. (СБАРУ: 327): **р. медоно́сна** (СБНРУ: 329); **р. нектароно́сна**
(СБНРУ: 329)

рот анат. (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329; КПС: 288)

ртуть хім. (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329)

рубáночок техн. (КПС: 288): **р. Артера** (КПС: 288); **р. для розпечáтування**
сті́льників (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329); **р. парови́й** (КПС: 288)

рудиментáрний анат. син. **недорозви́нений, недорозви́нутий** (СБАРУ: 327)

рукави́чка па́січна (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329)

рукоя́тка вúсика (сяжкá) анат. (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329)

ру́хи бджі́л сигна́льні син. **танóк** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329)

ру́чка іст. (одини́ця вимі́ру меду) (КПС: 288)

-С-

саджання – с. рою (СБНРУ: 329); с. р. у вулик (СБНРУ: 329); с. бджіл у вулик (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329):

са́дка¹ (саджання рою в новий вулик) (КПС: 289)

са́дка² (зацукрювання / кристалізація меду) (КПС: 289): с. **грубозернійста** (КПС: 289); с. **дрібнозернійста** (КПС: 289); с. **маслоподібна** (КПС: 289)

садо́к¹ (вулик) (КПС: 290)

садо́к² (насіка / пчельник) (КПС: 290)

сальвола́т (КПС: 290)

сальмонельо́з вет. (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329; КПС: 290)

саме́ць (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329)

самі́ця (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329): с.-**засно́вниця** (СБНРУ: 329); с. **парте́ногенетична** (КПС: 290)

самозамі́на бджоли́ної ма́тки син. **змі́на ма́тки тї́ха** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329; КПС: 290)

самозні́щення (КПС: 290)

самоса́д син. **рї́й ди́кий** (КПС: 291)

самоса́док син. **самоса́д** (КПС: 291)

санва́р вет. (КПС: 291)

сапе́тка син. **ву́лик лозопле́тений** (СБАРУ: 327; СБНРУ: 329; КПС: 291): с.-**лежа́к** (СБНРУ: 329); с.-**стоя́к** (СБНРУ: 329); с. **черке́ська** (КПС: 291)

свисту́нї син. **рї́й безма́тковий** (КПС: 292)

сви́щ син. **ма́точник сви́щувати́й** (КПС: 292)

свідо́цтво – с. **ветерина́рне** (ССДБ: 86; КПС: 293); с. **каранти́нне** (СБАРУ: 328); с. **селекці́йне** (КПС: 293); с. **племи́нної па́сіки** (КПС: 293)

- сегмент *анат.* (СБАРУ: 328; СБНРУ: 329; КПС: 294): с. **грудей, які несуть крила** (СБАРУ: 328); с. **черевця перший** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 329)
- сегментація син. дроблення яйця (КПС: 294): с. **первинна** (КПС: 294)
- сезон – с. **матковивідний** (КПС: 294); с. **пасічний** (СБАРУ: 328)
- секрет *фізіол.* (СБАРУ: 328; СБНРУ: 329; КПС: 294): с. **ароматний** (КПС: 294); с. **білий** (КПС: 295); с. **молочно-білий** (КПС: 295); с. **прозорий** (КПС: 295)
- секретувати *фізіол.* син. **виділяти** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 329)
- секреція *фізіол.* (СБАРУ: 328; СБНРУ: 329): с. **внутрішня** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 329); с. **екзокринна** (СБАРУ: 328); с. **ендокринна** (СБАРУ: 328); с. **зовнішня** (СБАРУ: 328); с. **нейрогуморальна** (СБАРУ: 328)
- секція син. **секційна рамка** (СБАРУ: 328; КПС: 295)
- селекція (СБАРУ: 328; СБНРУ: 329; КПС: 295): с. **бджіл** (СБАРУ: 328)
- сенотаїніоз *вет.* син. **міаз бджіл** (СБАРУ: 328; КВЕ, II: 652)
- сенсіла *анат.* (СБАРУ: 328; КПС: 300): с. **базиконічна** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 329); с. **нюхова** (СБАРУ: 328); с. **плакоїдна** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 329; КПС: 300); с. **порова** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 329); с. **трихोїдна** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 329)
- сепарувати (*мед від воску*) (СБАРУ: 328)
- септицемія *вет.* син. **гнилокрів'я** (СБАРУ: 328; КПС: 300)
- серватор син. **сім'я-охоронець матки** (КПС: 301)
- середінний *анат.* (СБАРУ: 328)
- середній (СБАРУ: 328)
- середньогруди *анат.* (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330)
- середнячок син. **рій середній** (КПС: 301)
- середостіння **стільника** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330)
- сертифікат – с. **карантинний** (СБАРУ: 328); с. **якості** (СБАРУ: 328)

сертифікація (СБАРУ: 328)

сёрце анат. (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330): **с. трубкаподібне** (СБАРУ: 328)

сибір'як (*вулик*) (КПС: 302)

сигна́л про да́льність польо́ту за взя́тком (СБНРУ: 330)

сигналіза́тор техн. – **с. електри́чний** (КПС: 302)

сигналіза́ція – **с. медоно́сних бджі́л** (СБНРУ: 330); **с. про небезпе́ку** (СБНРУ: 330)

си́ла бджолино́ї сім'ї́ (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330; КПС: 302): **с. б. с. зага́льна** (СБНРУ: 330)

си́ла взя́тку (КПС: 302)

синдро́м чо́рного обли́сіння вет. син. хворо́ба чо́рна (СБНРУ: 330)

сини́ця зоол. (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330):

синтомі́цин хім. (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330)

сипча́к заст. син. рі́й (КПС: 302)

сире́ць син. мед сирі́й (КПС: 302)

сиро́ватка (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330)

сиро́п син. цукро́вий сиро́п (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330; КПС: 302)

систе́ма анат. – **с. виді́льна́ син. о́ргани виді́льні** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330);

с. ди́хальна (трахе́йна) син. о́ргани ди́хання (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330);

с. дво́сіме́йна (КПС: 303); **с. до́гляду** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330);

с. екскре́торна син. о́ргани екскре́ції (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330);

с. кровonóсна син. о́ргани кровоо́бігу (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330);

с. м'я́зова (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330); **с. нерво́ва** (СБАРУ: 328;

СБНРУ: 330): **с. н. перифе́рїчна** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330);

с. н. симпаті́чна (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330); **с. н. центра́льна**

(СБАРУ: 328; СБНРУ: 330); **с. репродукти́вна** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330);

- с. секреторна** син. **органи секретції** (СБАРУ: 328); **с. статéва** син. **с. репродуктивна** (СБНРУ: 330); **с. травна́** син. **органи травлення** (СБАРУ: 328); **с. трахéйна** (СБАРУ: 328); **с. техн.** – **с. ра́мкова** (КПС: 303); **с. ра́мкових ра́мок** (КПС: 303); **с. роєбійна** (КПС: 302)
- ситá** (СБНРУ: 330) *заст.* (ВТССУМ: 1126): **с. медóва** (СБНРУ: 330)
- ситáр** син. **сйтник** *іст.* (ВТССУМ: 1126)
- сйтечко** для меду (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330; КПС: 303)
- сйтó** для проціджування меду (СБАРУ: 328)
- ситостерýн** *хім.* (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330)
- ситостерóл** *хім.* син. **ситостерýн** (СБАРУ: 328)
- сідáти** (*кристалізація меду*) (КПС: 289)
- сік медóвий** (СБНРУ: 330)
- сім'я** *фізіол.* син. **спérма** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330)
- сім'я́** [бджолина] (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330; КПС: 296): **с.-анáлог** (КПС: 296); **с. багатомáткова** (КПС: 297); **с. багатомúшна** (КПС: 298); **с. ба́тьківська** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330; КПС: 298); **с. бджолíна** (СБАРУ: 328); **с. безмáткова** (СБАРУ: 328) син. **с. осиротíла** (ССДБ: 51–52): **с. б. сýльна** (ССДБ: 52); **с. б. слабкá** (ССДБ: 52); **с. безстільникóва** (КПС: 296); **с.-виховáтелька** (СБНРУ: 330; КПС: 296): **с.-в. мáток** (СБАРУ: 328; СБНРУ: 330); **с. гігáнт** (КПС: 296); **с. голóдна** (СБАРУ: 328); **с. двомáткова** (КПС: 297); **с. для вй́ведення племіннйх трýтнів** (СБАРУ: 329; СБНРУ: 330); **с. допоміжнá** (КПС: 300); **с. з породотипóвими озна́ками** (СБНРУ: 330); **с. з розпóділом фýнкцій** (СБНРУ: 330); **с. з трýтневою мáткою** (СБАРУ: 329); **с. збíрна** (КПС: 299); **с. здорóва** (СБНРУ: 330); **с. зрóсна** (КПС: 297); **с.-інкубáтор** (КПС: 297); **с. контрóльна** (КПС: 297); **с. кочовóї пáсіки** (СБНРУ: 330); **с. матерýнська** (СБАРУ: 329; КПС: 297);

с. ма́ткова син. **с. матерй́нська** (КПС: 297); **с.-медовй́к** (СБАРУ: 329; КПС: 297); **с. надсй́льна** (СБНРУ: 330); **с. незлостй́ва** (СБНРУ: 330); **с. нова́** (СБНРУ: 330); **с. осла́блена** (СБНРУ: 330); **с. пакéтна** (СБНРУ: 330); **с. підсй́лена** (КПС: 299); **с. перенасéлена** (СБАРУ: 329); **с. племінна́** (СБАРУ: 329; КПС: 298); **с. пограбóвана** (СБНРУ: 330); **с.-помічнй́ця** (СБНРУ: 330); **с. продуктй́вна** (СБНРУ: 330); **с.-рекордй́стка** (СБАРУ: 329; КПС: 299); **с. сй́льна** (СБАРУ: 329); **с. с. високопродуктй́вна з ма́ткою** (СБНРУ: 330); **с. слабка́** син. **с. квóла** (СБАРУ: 329; СБНРУ: 330); **с.-стартéр** (КПС: 299); **с. “суха́”** (КПС: 300); **с. тругй́вочна** син. **с. з тругнéвою ма́ткою** (СБАРУ: 329; КПС: 300); **с. ура́жена** (СБНРУ: 330); **с.-фй́нішér** (КПС: 300); **с. хвóра** (СБАРУ: 329); **с. чужа́** (СБНРУ: 330)

сім’яни́к *анат.* (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331; КПС: 295)

сім’яприймáч *техн.* (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331; КПС: 300)

сім’япрові́д *анат.* (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331)

сі́тка – **с. дротя́на** (ССДБ: 80); **с. лицева́** (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331); **с. розді́льна** (СБАРУ: 329)

сі́тківка складно́го óка *анат.* (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331)

скала́ син. **бджола́-квартирме́йстер** (КПС: 304)

ска́пус *анат.* син. **основнй́й члéник в́сика** (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331; КПС: 304)

скелéт зóвнішній *анат.* (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331)

склад – **с. пергй́** (СБНРУ: 331); **с. флористй́чний** (СБНРУ: 331)

склерй́т *анат.* (СБАРУ: 329)

скорóчення – **с. розплóду** (СБАРУ: 329); **с. гнй́зда́** (СБАРУ: 329; КПС: 310);
с. й утéплення гнй́зд (ССДБ: 84)

скребóк (КПС: 305); **с.-лопáтка** (КПС: 305); **с.-стамéска** (КПС: 305)

скріпа ву́ликова (СБАРУ: 329; КПС: 305): **с. в.** для перевезення бджіл (КПС: 305)
скупчування / скупчення – **с. бджіл** (СБНРУ: 331): **с. б.** перед льотком
 (СБНРУ: 331)

сли́на фізіол. (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331)

служба охорони бджіл (СБНРУ: 331)

слух (СБАРУ: 329)

смак (СБАРУ: 329): **с. меду** (СБНРУ: 331); **с. медовий** (СБНРУ: 331)

смертність фізіол. (СБАРУ: 329; КПС: 305): **с. зимова** (КПС: 305); **с. зимово-весняна** (КПС: 305); **с. природна** (СБНРУ: 331)

смілка син. прополіс (КПС: 308)

смоляк (*вулик із хвойного дерева*) (КПС: 308)

смужка воскова (СБНРУ: 331)

снізи мн. син. хрестовіна (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331; (КПС: 309)

сівка-гамма зоол. (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331)

солом'яник (*вулик*) (КПС: 310)

соняшник бот. (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331)

сорокопуд зоол. (СБАРУ: 329; СБНРУ: 331; КПС: 310)

сорт меду (СБНРУ: 331); **с. воску** (СБНРУ: 331; КПС: 311); **с. воскосировиний**
 (СБНРУ: 331)

сортувати мед (СБАРУ: 330)

сотосховище заст. (КВЕ, II: 652; КПС: 312): **с. велике** (КВЕ, II: 652); **с. середнє**
 (КВЕ, II: 652)

спадковість бджоли́ біол. (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332)

спалах хвороби (СБАРУ: 330)

спарювання (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332; КПС: 313): **с. контролювальне**
 (КПС: 313); **с. матки на пасіці** (СБНРУ: 332)

- спектр меду пилко́вий** (СБНРУ: 332)
- спе́рма** *анат.* (СБАНУ: 330; СБНРУ: 332)
- спермате́ка** (СБАНУ: 330)
- сперматоге́нез** *фізіол.* (СБАНУ: 330; СБНРУ: 332)
- сперматозо́їд** *фізіол.* син. **спе́рмій** (СБАНУ: 330; СБНРУ: 332)
- сперматофо́р** *анат.* (СБАНУ: 330)
- спе́рмій** *фізіол.* (СБАНУ: 330)
- сперміоге́нез** *фізіол.* (СБАНУ: 330)
- спермоприйма́ч** *анат.* син. сім'яприйма́ч, смермате́ка (СБАНУ: 330; СБНРУ: 332)
- спеціаліза́ція бджі́л** (СБАНУ: 330; КПС: 313)
- спі́нка** *анат.* (СБНРУ: 332)
- спинни́й** *анат.* син. **дорса́льний** (СБАНУ: 330)
- “спів” – с. ма́тки** син. **“тю́кання” ма́тки**, **“кві́кання” ма́тки** (СБАНУ: 330)
- співвідно́шення ста́тей** (СБАНУ: 330; СБНРУ: 332)
- співжиття́ ма́ток** (СБНРУ: 332)
- спі́лка бджоляри́в** (СБАНУ: 330; СБНРУ: 332)
- спіроплазмóз** *вет.* (КПС: 314)
- спожива́ння – с. запáсів** (СБАНУ: 330; СБНРУ: 332): **с. з. меду́ бджоли́ною сім'е́ю** (СБНРУ: 332); **с. ко́рму** (СБНРУ: 332); **с. меду́** (СБНРУ: 332)
- спóра** *вет.* (СБАНУ: 330; СБНРУ: 332)
- спорóда – с. во́скова** (СБАНУ: 330); **с. з'є́днувальна** (СБАНУ: 330; СБНРУ: 332)
- спóсіб – с. ве́дення технол.** (СБАНУ: 330); **с. життя́ біол.** (СБАНУ: 330; СБНРУ: 332); **с. застосува́ння вет.** (СБАНУ: 330)
- спостере́ження – с. за бджóлами бі́ля льотка́** (СБНРУ: 332); **с. па́січні з використання́м контро́льного ву́лика** (СБНРУ: 332)
- спра́га бджі́л** (СБАНУ: 330)

- сприйнятливий** *фізіол.* син. **чутливий, уразливий** (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332)
- сприйнятливість** *фізіол.* син. **чутливість, уразливість** (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332)
- сприйняття** *фізіол.* – с. **кільору** (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332); с. **форми** (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332)
- спускання меду** (СБАРУ: 330)
- стадія** *біол.* (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332): с. **вікова** (СБАРУ: 330); с. **ембріональна** (СБАРУ: 330); с. **зародкова** (СБАРУ: 330); с. **імагінальна** (СБАРУ: 330); с. **личинкова** (СБАРУ: 330); с. **лялечки** (СБАРУ: 330); с. **німфальна** (СБАРУ: 330); с. **передлялечкова** (СБАРУ: 330); с. **розвитку** (СБАРУ: 330)
- стамеска** *техн.* – с. **бджільницька [пасічницька]** (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332; КПС: 315); с. **-гачок** (КПС: 315)
- стан** – с. **ройовий** (СБАРУ: 330); с. **р. бджоліної сім'ї** (СБНРУ: 332)
- станція** – с. **захисту бджіл** (СБНРУ: 332); с. **селекційна** (СБАРУ: 330)
- старік** *заст. (вулик)* (КПС: 316)
- старіця** *заст. (сім'я)* (КПС: 316)
- старіння** *фізіол.* (СБНРУ: 332)
- стать** *біол.* (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332)
- стебельце черевця** *анат. (сегмент брошка у перепончатокрилах)* (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332)
- стебнік** син. **омшаник** (КПС: 316)
- стегно** *анат.* (СБАРУ: 330; ССДБ: 84; СБНРУ: 332)
- стерилізація** *технол., фізіол.* (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332): с. **воску** (СБНРУ: 332)
- стерилізувати** *вет.* син. **зnezарáжувати** (СБАРУ: 330)
- стерильний** син. **безплідний** (СБАРУ: 330)

стерильність *фізіол.* син. **безплідність, неплідність** (СБАРУ: 330): **с. бджолиної ма́тки** (СБНРУ: 332)

стерні́т *анат.* син. **черевна́ пластинка** (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332; КПС: 317): **с. задньогрудéй** (СБАРУ: 330); **с. середньогрудéй** (СБАРУ: 330)

сти́гма *анат.* син. **дихальце, дихальні отвори бджоли́** (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332; КПС: 317)

стигмастері́н *хім.* син. **стигмастеро́л** (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332)

стиле́т (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332; КПС: 318)

стимуля́тор нектарові́длення (КПС: 318)

сті́льнийк (*бджолиний*) (СБАРУ: 330; СБНРУ: 332): **с. без розплóду** (СБНРУ: 332); **с. без трутне́вих комірок** (СБНРУ: 332); **с. відбудóваний** (СБАРУ: 330); **с. в. вільно** (СБНРУ: 332); **с. в. по́за ву́ликом** (СБАРУ: 330); **с. відтя́гнутий** (СБАРУ: 330); **с. запеча́таний** (СБАРУ: 331); **с., запо́внений ме́дом** (СБНРУ: 333); **с. медóвий** (СБАРУ: 331); **с. м. незапеча́таний** (СБАРУ: 331); **с. неправи́льний** (СБАРУ: 331); **с. нерухóмий** (СБАРУ: 331); **с. потóвщений** (СБАРУ: 331); **с. трутне́вий** (СБАРУ: 331); **с. штучний** (СБНРУ: 333); **с-ки для ме́ду** (СБАРУ: 330; СБНРУ: 333); **с-ки ви́ламані** (СБНРУ: 332); **с-ки во́скові** (СБНРУ: 332); **с-ки з комі́рками для вихова́ння робо́чих бджі́л** (СБАРУ: 330); **с-ки з ме́дом** (СБНРУ: 333); **с. з перго́ю** (СБНРУ: 333); **с-ки з розплóдом** (СБАРУ: 331); **с-ки з розплóдом відкриті** (СБНРУ: 333); **с-ки з черво́ю** (СБНРУ: 333); **с-ки, забру́днені екскре́ментами** (СБНРУ: 333); **с-ки запасні** (СБНРУ: 333); **с-ки куско́ві** (СБНРУ: 333); **с-ки ноземато́зні** (КВЕ, II: 652); **с-ки пола́мані** (СБНРУ: 333); **с-ки порóжні** (СБНРУ: 333); **с-ки розпеча́тані** (СБНРУ: 333); **с-ки старі** (СБНРУ: 333); **с-ки у ву́лику** (СБНРУ: 333); **с-ки ура́жені** (КВЕ, II: 652)

- стіленькобудівельний** (СБНР: 333; КПС: 318): **с-на гарячка** (СБНРУ: 333; КПС: 318)
- стіленько́вий** (СУМ, IX: 715; СБНРУ: 333; КПС: 318)
- сті́нка** – **с. ву́лика** (СБАРУ: 331; СБНРУ: 333); **с. зовнішня** [двостінного вулика] (СБАРУ: 331); **с. комірки** (СБАРУ: 331; СБНРУ: 333)
- стіпес** *анат.* син. **стóвбур нїжньої щелéпи (максили)** (СБАРУ: 331; СБНРУ: 333)
- стояк** (КПС: 319): **с.-лежак** (КПС: 319); **с.-л. універсальний** (КПС: 319); **с. півтораповерховий** (КПС: 319)
- стравохід** *анат.* (СБАРУ: 331; СБНРУ: 333)
- структура бджолїних стїленьків** (СБНРУ: 333)
- стру́шування** – **с. бджїл** (СБНРУ: 333)
- стўпїнь зара́женостї** *вет.* (СБАРУ: 331)
- стўпка¹** син. **чарўнка** (до стїленька) (КПС: 320)
- стўпка²** *їст.* (дуплянка) (КПС: 320)
- стїгування бджїл у зимóвий клуб** (СБАРУ: 331)
- субмéнтум** *анат.* син. **підборїддя** (СБАРУ: 331)
- субстáнція мáткова** син. **мáткова сўмїш** (КПС: 320)
- суглóб** *анат.* (СБАРУ: 331)
- судїна** *анат.* (СБАРУ: 331; СБНРУ: 333): **с. кровонóсна** (СБАРУ: 331); **с. к. спинна́** (СБАРУ: 331); **с. мальпїгієва** (СБАРУ: 331)
- сукўпність** – **с. вїнци́в мéду над розплóдом** (СБНРУ: 333)
- сўмїш** – **с. мáточна / мáткова** (СБНРУ: 333;); “**с. мáточна**” (*синтетичний продукт*) (КПС: 320); **с. медóво-пергóва** (СБНРУ: 333; КПС: 307); **с. пилкў** (СБНРУ: 333)
- сўмка парувáльна** (СБАРУ: 331; СБНРУ: 333)
- сурогáт** (СБАРУ: 331): **с. мéду** (СБАРУ: 331); **с. пилкў** (СБАРУ: 331)
- суш** син. **занóс** (КПС: 321), син. **замет** (*сухий віск, стїленьк без меду*):

с. багатосезонна (КПС: 321); **с. забракована** (КПС: 321); **с. запасна**
(КПС: 321); **с. односезонна** (КПС: 321)

сушення меду (КПС: 321): **с. ліофільна** (КПС: 321)

сушняк (восковий) (СБАРУ: 331)

схильність – с. бджіл до злодійства (СБНРУ: 333); **с. до крадіжки** (СБНРУ: 333)

схрещення / схрещування бджіл *анат.* (СБАРУ: 331)

сяжок син. **вусик** *анат.* (СБАРУ: 331; СБНРУ: 333; КПС: 322)

-Т-

та́зик (*ніжки робочої бджоли*) *анат.* (СБАРУ: 331; ССДБ: 84)

такти́льний (КПС: 323)

тамга́ (КПС: 323)

танато́з *вет.* (КПС: 323)

та́нець (*бджіл*) (ССДБ: 104; КПС: 323): **т. активізо́ваний** (КПС: 323);

т. б. вихля́стий (ССДБ: 104); **т. вербува́льний** (КПС: 324);

т. відля́кувальний (КПС: 325); **т. вісі́мко́вий** (КПС: 324); **т. коло́вий**

(СБАРУ: 331); **т. круго́вий** (КПС: 324); **т. мобілізува́льний** (КПС: 324);

т. серпоподі́бний (КПС: 325); **т. трясу́чий** (КПС: 325)

та́ра – **т. для ме́ду** (СБАРУ: 331; СБНРУ: 333); **т. для м. бляша́на** (СБАРУ: 331);

т. для м. карто́нна (СБАРУ: 331); **т. для м. скля́на** (СБАРУ: 331)

та́рзус *анат.* **син. ла́пка** (СБАРУ: 331; КПС: 325)

тегу́ла *анат.* **син. прикрива́льна пласти́нка** (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)

темні́к **син. омша́ник** (КПС: 326)

температу́рат. пові́тря в зимівни́ку (СБНРУ: 334)

тені́дія *анат.* (*спіральне потовщення стінки трахеї*) (СБАРУ: 332)

тенто́рій *анат.* **син. ендоскелéт голо́ви** (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)

тепли́ця (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)

теплопрові́дність *техн., фіз.* (КПС: 326)

теплорегуля́ція *фізіол.* (СБАРУ: 332)

термогенéз *біол.* (СБАРУ: 332)

терморегуля́ція *фізіол.* (СБАРУ: 332; КПС: 327)

термоста́т *техн.* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334; КПС: 327)

- тіло** *анат.* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334): **т. жировé** (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334);
т. склоподібне (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334); **т-ла грибоподібні** (СБАРУ: 332;
СБНРУ: 334); **т-ла прилégлі** (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334); **т-ла стебельчáсті**
(СБАРУ: 332)
- тільцé** – **т. кров'яне фізіол.** (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334): **т. к. червóне**
(СБАРУ: 332)
- тім'я** *анат.* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)
- тісто** *син. корм* (СБНРУ: 334): **т. на медú** (СБАРУ: 332); **т. пергóве** (КПС: 320);
т. цукрóво-пилкóве (КПС: 320)
- тканíна** *анат.* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334): **т. жировá** (СБАРУ: 332);
т., просякнута фенóлом (СБНРУ: 334); **т. ура́жена** (СБАРУ: 332)
- товарíство бджолярів** (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)
- токсикóз** *вет. син. інтоксика́ція вет.* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334): **т. нектáрний**
(СБАРУ: 332; СБНРУ: 334; КПС: 329); **т. падéвий** (СБАРУ: 332;
СБНРУ: 334; КПС: 329); **т. пилкóвий** (СБНРУ: 334; КПС: 329); **т. хімі́чний**
(КПС: 329)
- токсiн** *син. отру́та* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)
- токсiчність** (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)
- толерáнтний фізіол.** *син. стiйкiй* (СБАРУ: 332)
- толерáнтність фізіол.** *син. стiйкiсть* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)
- томéнт** *анат. син. облямiвка з волоскiв на члéниках черевцiя* (СБАРУ: 332)
- топiти вiск** (СБАРУ: 332)
- тóракс** *анат. син. грúди* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)
- тóчка червлiння кульмінацiйна** (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)
- тракт травнiй [кишкóвий]** *анат.* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)
- транспортувáння** – **т. меду** (СБАРУ: 332)

трансформування (СБАРУ: 332)

трахебла *анат.* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)

трахея *анат.* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334; КПС: 330)

третяк *син. рій третій* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334; КПС: 330)

тривалість – **т. життя** (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334); **т. ж. бджіл** (СБАРУ: 332);

т. ж. покоління (СБАРУ: 332); **т. ж. середня** (СБАРУ: 332); **т. розвитку** (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)

трикорпус (*вулик*) (КПС: 331)

трипс *зоол.* (СБАРУ: 332)

трофаллаксія *фізіол.* (*передавання бджолою частини своєї їжі іншим бджолам*) (КПС: 331)

трубка датé *техн.* (КПС: 333)

трубочка – **т. мальпігієва** *анат.* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334); **т. сім'яна** *анат.* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334); **т. яйцева** *анат.* (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334)

трут *син. трутень* (ВТССУМ: 1273)

трутень (СБАРУ: 332; СБНРУ: 334; КПС: 333): **т. від трутневої матки або бджолі-трутівки** (СБАРУ: 332); **т. білобкий** (КПС: 333); **т. диплбідний** (КПС: 333); **т. жалячий** (КПС: 333); **т.-карлик** *син. трутень карликоюй* (КПС: 333); **т. карликовий** (КПС: 333); **т. малоголовий** (КПС: 333); **т. стерильний** (КПС: 333)

трутівка (СБАРУ: 333; СБНРУ: 334; КПС: 334): **т. анатомічна** (КПС: 334); **т. потенційна** (КПС: 334); **т. фізіологічна** (КПС: 334); **т. функціональна** (КПС: 334);

трутівковий (*сім'я бджіл*) (КПС: 334)

трутневий (КПС: 333): **т-ва вощйна** (КПС: 333); **т. гомогенат** (КПС: 333); **т. щільник** *син. трутівка* (КПС: 333)

трутне́вість¹ *фізіол.* (КПС: 334): **т. сім'ї́** (КПС: 334)

трутне́вість² *вет. син.* **горба́тий розплід** (КПС: 333)

трутневло́влювач (**трутнеуло́влювач**) *техн.* (СБАРУ: 333; СБНРУ: 334)

трутнело́вка *техн.* (КПС: 333)

тру́тнів (ВТССУМ, 1273)

трутні́вка *син.* **трутне́вий щільні́к** (ВТССУМ, 1273)

трутня́к *іст. (вулик, рій)* (КПС: 334)

тру́товий (ВТССУМ, 1273)

тубі́льний *зоол. син.* **абориге́нний, місце́вий** (СБАРУ: 333; СБНРУ: 334)

ту́луб *анат.* (СБНРУ: 335)

“тју́кання” бджі́л (СБАРУ: 333; КПС: 334)

тяжа́тель (*іст.*) *син.* **тру́тень** (КПС: 334)

-У-

уга́р *спец.* – у. во́ску (КПС: 336)

угі́ддя (СБАРУ: 333): у. **бортьове́** (СБНРУ: 335; КПС: 336); у. **медоно́сне** (СБАРУ: 333; КПС: 337): у. **м. культу́рне** (СБАРУ: 333; КПС: 337); у. **натурáльні** (КПС: 337); у. **штúчні** (КПС: 337)

угрупóвання **бджолі́не** (СБНРУ: 335)

ужа́лення *фізіол.* (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335; КПС: 337): у. **бджоло́ю** *син.* **укúс бджолі́ний** (СБНРУ: 335)

у́за *син.* **про́боліс** (КПС: 337)

узя́ток *син.* **взя́ток** (СБАРУ: 333; КПС: 338)

узяття́ **ма́тки в клуб** (СБНРУ: 335)

укúс бджолі́ний *син.* **ужа́лення бджоло́ю** (СБНРУ: 335)

умóви – у. **атмосфе́рні у ву́лику** (СБНРУ: 335); у., **несприя́тливі для взя́тку** (СБНРУ: 335); у., **сприя́тливі для взя́тку** (СБНРУ: 335); у. **техні́чні на харчові проду́кти** (СБАРУ: 333)

упаковува́ння (СБАРУ: 333):

уража́ти (СБАРУ: 333)

ура́ження пергі́ пліснявою *син.* **пліснява пилкóва** (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335)

ура́зливий *фізіол.* *син.* **чутлі́вий, сприйня́тливий** (СБАРУ: 333)

ура́зливі́сть *син.* **чутлі́ві́сть, сприйня́тливі́сть** (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335)

успа́дкува́ння (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335)

устанóвлення *техн.* – у. **для розфа́совування ме́ду** *техн.* (СБАРУ: 333); у. **магазі́на** (СБНРУ: 335)

утво́рення – у. **кутикуля́рні анат.** (СБАРУ: 333); у. **некта́ру** (СБНРУ: 335); у. **ву́лика** (СБНРУ: 335; КПС: 349)

утеплення зимівника (СБНРУ: 335)

утримання (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335): **у. бджіл** (СБАРУ: 333); **у. б. в утеплених вуликах** (СБАРУ: 333); **у. б. у вуликах-лежакáх** (СБНРУ: 335); **у. пасіки** (СБАРУ: 333)

утримувати бджіл в утеплених вуликах (СБНРУ: 335)

уход бóртний *іст.* син.ухожéй (КПС: 349)

-Ф-

фа́брика медорозфасóвувальна (СБАРУ: 333)

фагостимулянт (СБАРУ: 333; КПС: 350)

фагоцїт *біол.* (СБАРУ: 333)

фа́за – **ф. невїзначеності** (СБНРУ: 335; КПС: 350); **ф. рóзвитку** (СБНРУ: 335);
ф. фіксувальна (КПС: 350)

фа́ктор – **ф. абіотїчний** *екол.* (СБАРУ: 333); **ф. антропогєнний** (СБАРУ: 333);
ф. біотїчний (СБАРУ: 333); **ф. екологїчний** (СБАРУ: 333);
ф. розрїзнювальний (КПС: 350)

фальсифіка́т (в бджільництві) *техн.* (СБАРУ: 333; КПС: 350)

фальсифіка́ція *техн.* син. **фальсифікува́ння** (СБАРУ: 333; КПС: 351); **ф. во́ску**
(СБАРУ: 333; КПС: 350); **ф. ме́ду** (КПС: 350)

фальсифікува́ння (СБАРУ: 333)

фальц (*заглибина у верхній крайці стїнок вулика для плечиків рмок*) (КПС: 351)

фарбува́ння за ме́тодом Романóвського-Гїмза (СБНРУ: 335)

фасє́тка *анат.* (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335; КПС: 351)

феноло́гія *біол.* (СБНРУ: 335; КПС: 351)

фенореце́птор *анат.* (КПС: 351)

фенотїп *біол.* (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335; КПС: 352)

ферме́нт *біохїм.* син. **ензі́м** (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335; КПС: 352);
ф. амілолітїчний (СБАРУ: 333); **ф. діастатїчний** (СБАРУ: 333;
СБНРУ: 335); **ф. жиророзщєплювальний** (СБАРУ: 333);
ф. окїснювальний (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335); **ф. окїснювально-
відно́влювальний** (СБАРУ: 333); **ф. протеолїтїчний** (СБАРУ: 333);
ф. травнїй (СБНРУ: 335)

- ферментация *техн.* син. **бродіння** (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335; КПС: 352)
- ферментувати (СБАРУ: 333)
- фертильність *фізіол.* 1) *здатність до запліднення*; 2) **плідючість** (СБАРУ: 333)
- фізіологія бджолі (КПС: 352)
- фізоцефальоз *вет.* (КПС: 353)
- фікомікоз *вет.* син. **мукормікоз** (КПС: 353)
- філамент *вет.* (СБНРУ: 335)
- філаментовіроз *вет.* (КПС: 353)
- філант *зоол.* син. **бджоліний вовк** (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335; КПС: 353):
ф. трикутниковий (СБАРУ: 333)
- фільтр *техн.* (КПС: 353): **ф. двосекційний** (КПС: 353); **ф. для меду** (КПС: 353)
- фільтрація меду (КПС: 353)
- фітотоксикоз *вет.* (КПС: 353)
- фітотоксин *біол.* (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335)
- фітоценоз *біол.* (СБАРУ: 333; СБНРУ: 335)
- флавоноїд *біол., хім.* (СБАРУ: 334)
- фліпп медовий (*напій*) (КПС: 353)
- флора – **ф. конкурентна** (КПС: 353); **ф. медоносна** (СБНРУ: 335);
ф. нектароносна (СБНРУ: 335)
- флороміграція (КПС: 353)
- флороспеціалізація *фізіол.* (КПС: 354)
- флуоресценція *фіз.* (СБАРУ: 334)
- фляга для меду (СБАРУ: 334; СБНРУ: 335)
- фолацін *хім.* син. **вітамін В** (СБАРУ: 334; КПС: 353)
- фолікул *анат.* (СБНРУ: 335)
- фольбекс *вет.* (КПС: 354)

фонорецептор *анат.* (КПС: 354)

форма – **ф.** для відливання вощу (СБАРУ: 334; СБНРУ: 335); **ф.** для розливання вощу (СБАРУ: 334; СБНРУ: 335)

формування – **ф.** бджоліної сім'ї (СБНРУ: 336); **ф.** гнізда (КПС: 355)

формуляр на бджоліну сім'ю (СБНРУ: 336)

фосфоліпаза *біохім.* (СБАРУ: 334; КПС: 355)

фосфоліпід *біохім.* (СБАРУ: 334)

фотолюмінесценсія *фіз.* (СБАРУ: 334)

фумігація *техн.* син. **обкурювання** (СБАРУ: 334)

фуміділ *вет.* (КПС: 355)

фуркула *анат.* син. **паличка** (СБАРУ: 334)

футляр жала (СБАРУ: 334; СБНРУ: 336) син. **дзеркальце** (КПС: 355)

футлярчик (*у вулику*) (КПС: 355)

-X-

халікодо́ма *зоол.* син. **бджола́-муля́рка, о́смія** (СБАРУ: 334; СБНРУ: 336)

ханд син. **вúлик Хáнда** (КПС: 356)

характери́стика – х. **органолепти́чна** (*меду, обно́жки*) (КПС: 356)

харчува́ння *фізіол.* син. **годува́ння** (СБАРУ: 334)

харчува́тися *фізіол.* (СБАРУ: 334)

хватки́ *анат.* син. **че́люсті / че́люсть** (КПС: 356)

хво́рий *вет.* син. **ура́жений хворо́бою** (СБАРУ: 334; СБНРУ: 336)

хвороба́ *вет.* син. **захво́рювання** (СБАРУ: 334; СБНРУ: 336): х. **аме́бна** (СБАРУ: 334); х. **бактеріа́льна** (СБАРУ: 334); х. **бджі́л** (СБАРУ: 334; КВЕ, II: 652); х. **б. чо́рна** (СБАРУ: 334); х. **віру́сна** (СБАРУ: 334); х. **грибко́ва** (**грибна́**) (СБАРУ: 334); х. **грибна́** (СБАРУ: 334); х. **зара́зна** (СБАРУ: 334; КВЕ, II: 652); х. **інвазі́йна** (СБАРУ: 334); х. **інфекці́йна** син. х. **зара́зна** (СБАРУ: 334); х. **каранти́нна** (СБАРУ: 334); х. **кліщова́** (СБАРУ: 334); х. **лісова́** (СБАРУ: 334); х. **о́строва Уáйт** син. х. **кліщова́** (СБАРУ: 334); х. **паразитáрна** (СБАРУ: 334); х. **протозо́йна** (СБАРУ: 334); х. **ріжко́ва** (СБНРУ: 336); х. **розплóду** (СБАРУ: 334); х. **травне́ва** (СБАРУ: 334); х. **чо́рна** (СБНРУ: 336); х. **дорóслих бджі́л** (КВЕ, II: 652); х. **д. б. зара́зні** (КВЕ, II: 652); х. **р. зара́зні** (КВЕ, II: 652)

хемоорієнта́ція *фізіол.* (КПС: 356)

хемореце́птори *анат.* (СБНРУ: 336; КПС: 356)

хемотропі́зм (КПС: 356)

хіа́зма (СБАРУ: 334)

хітініза́ція *фізіол.* (*покриття тіла лялечки хітином*) (КПС: 357)

хлібе́ць син. **обно́жка, перга** (КПС: 357)

хлібі́йна син. **перга́** (КПС: 357)

хобото́к *анат.* (СБАРУ: 334; СБНРУ: 336; КПС: 357)

хоріон *анат.* син. **зівнішня оболонка яйця** (СБНРУ: 336; КПС: 357)

хрестовина син. **снози** *мн.* (СБАРУ: 335; СБНРУ: 336)

хромосома *біол.* (СБАРУ: 335)

-Ц-

ца́ндер (*вулик*) (КПС: 360)

ца́рйця син. **ма́тка** (КПС: 360)

цві́ль мікр. син. **плі́сень** (СБАРУ: 335; СБНРУ: 337): **ц. пилко́ва (перго́ва)** син. **плі́снява пилко́ва (перго́ва)** (СБАРУ: 334; СБНРУ: 337); **ц. чо́рна** син. **плі́снява чо́рна** (СБАРУ: 334; СБНРУ: 337)

цві́ті́ння (СБАРУ: 334; СБНРУ: 337)

целюло́за хім. син. **клі́ткови́на** (СБАРУ: 334)

це́нтр – **ц. криста́ліза́ції (ме́ду)** (КПС: 361); **ц. маткови́дний вет.** (СБАРУ: 334; СБНРУ: 337); **ц. температу́рний (клубу)** (КПС: 361)

це́нтрифу́га (СБАРУ: 334; СБНРУ: 337): **ц. для ме́ду** (СБНРУ: 337); **ц.-дроба́рка** (КПС: 361)

це́нтрифугува́ння – **ц. ме́ду** (СБАРУ: 334; СБНРУ: 337); **ц. перги́** (КПС: 361)

це́нтрифугува́ти мед (СБАРУ: 334; СБНРУ: 337)

цибу́ли́на – **ц. жа́ла анат.** (СБАРУ: 334); **ц. копуля́тйвного о́ргана** (СБАРУ: 334); **ц. полозкі́в** син. **цибу́ли́на жа́ла** (СБАРУ: 334); **ц. са́ночок** син. **цибу́ли́на полозкі́в** (СБАРУ: 334)

цикл фізіол. – **ц. життє́вий** (СБАРУ: 334; СБНРУ: 337); **ц. ро́звитку** (СБАРУ: 334; СБНРУ: 337); **ц. ро́ї́ння** (СБНРУ: 337)

цикло́п син. **бджола́-цикло́п** (КПС: 362)

цилі́ндр (*різно́вид вулика-сапетки*) (КПС: 362)

цинк хім. (СБАРУ: 334)

цирко́ній хім. (СБАРУ: 334)

циркуля́ція фізіол. – **ц. кро́ві** син. **кровоо́біг** (СБАРУ: 334)

ці́ста мікр. (СБАРУ: 334)

цитопла́зма мікр. (СБНРУ: 337; КПС: 362)

ці́нність – ц. медоно́сна (СБНРУ: 337)

цúкор (СБАРУ: 334; СБНРУ: 337): **ц. буряко́вий** син. **цукро́за** (СБАРУ: 334);
ц. виногра́дний син. **глюко́за, декстро́за** (СБАРУ: 334);
ц. відно́влювальний (СБАРУ: 334); **ц. денату́рований** (СБАРУ: 334);
ц. зага́льний (СБАРУ: 334); **ц. інве́ртний** (СБАРУ: 334); **ц. інверто́ваний**
(СБАРУ: 334); **ц. медо́вий** (СБАРУ: 334); **ц.-пісо́к** (СБАРУ: 334);
ц. плодо́вий (СБАРУ: 334); **ц.-рафіна́д** (СБАРУ: 334); **ц. редукува́льний**
(СБАРУ: 334); **ц. солодо́вий** (СБАРУ: 334); **ц. сума́рний** (СБАРУ: 334);
ц. трості́новий (СБАРУ: 334); **ц. фрукто́вий** (СБАРУ: 334)

-Ч-

- чан** – ч. для меду (СБАРУ: 335; СБНРУ: 337); ч. для розпечатування (СБАРУ: 335; СБНРУ: 337)
- час** – ч. безвзятковий (СБАРУ: 335); ч. безмедозбірний (СБАРУ: 335); ч. медозбору (СБАРУ: 335); ч. прильоту (СБАРУ: 335; СБНРУ: 337); ч. роїння (СБНРУ: 337); ч. чйщення вуликів (СБНРУ: 337)
- частйна** – ч. вулика гніздова (СБАРУ: 335); ч. головної капсули передня *анат.* (СБНРУ: 337); ч. розплоду (КПС: 363); ч. ротового апарата *анат.* (СБАРУ: 335; СБНРУ: 337); ч. черевця за стебельцем *анат.* (СБАРУ: 335)
- частка** *анат.* – ч. антенальна (СБАРУ: 335); ч. вусикова (СБНРУ: 337); ч. вушкова (СБАРУ: 335); ч. зорова (СБАРУ: 335; СБНРУ: 337); ч. нюхова (СБАРУ: 335) син. ч. вусикова, ч. антенальна (СБНРУ: 337)
- черва** син. розплід (бджолиний) (СБАРУ: 336; СУМ, XI: 295; СБНРУ: 338) син. личйнка (бджіл) (КПС: 364): ч. біла (СБНРУ: 338); ч. кам'яна син. розплід кам'яний (СБНРУ: 338); ч. кйсла (КПС: 364); ч. мішечкувата (мішкувата) син. розплід мішечкуватий (СБНРУ: 338; КПС: 364)
- червйти** (СБАРУ: 336) *див.* відкладати яйця (СБНРУ: 338; КПС: 364)
- червління** *див.* відкладання яєць (СБАРУ: 336; СБНРУ: 338), червлення (КПС: 364)
- червний** син. абдомінальний, вентральний (СБАРУ: 336; СБНРУ: 338)
- червце** *анат.* син. абдомен (СБАРУ: 336): ч. стебельчасте (СБАРУ: 336)
- четвертак** *іст.* (КПС: 365)
- чистопорідний** (СБНРУ: 338): ч. розвдження в бджільництві (СБНРУ: 338)
- чйщення** – ч. вусиків (СБНРУ: 338); ч. вуликів (СБНРУ: 338); ч. в. весняне (СБНРУ: 338); ч. комірок (чарунок) (СБНРУ: 338)

члѐник *анат.* (СБАРУ: 336): **ч. вўсика** син. **члѐник сяжка́** (СБНРУ: 338);
ч. в. основний син. **рукоя́тка вўсика** (СБНРУ: 338); **ч. ла́пки остáнній**
(кінцѐвий) син. **передла́пка** (СБНРУ: 338); **ч. ла́пки пѐрший** син. **п'я́тка**
 (СБНРУ: 338); **ч. нїжньої щѐлепи (максїли) основний** син. **ка́рдо**
 (СБНРУ: 338); **ч. сяжка́** (СБНРУ: 338)

чорниші *мн. зоол.* син. **чорнотїлки** (СБАРУ: 336; СБНРУ: 338)

чутлївий *фізіол.* син. **сприйня́тливий, ура́зливий** (СБАРУ: 336; СБНРУ: 338)

чутлївість *фізіол.* син. **сприйня́тливість, ура́зливість** (СБАРУ: 336;
 СБНРУ: 338)

чуття́ *фізіол.* – **ч. до́тику** (СБАРУ: 336; СБНРУ: 338); **ч. орієнтува́ння у просторі**
фізіол. (СБАРУ: 336; СБНРУ: 338); **ч. сма́ку** (СБАРУ: 336; СБНРУ: 338);
ч. ча́су (СБАРУ: 336; СБНРУ: 338)

-Ш-

- шаблón техн.** – ш. для виготовлення маткових м'ясочок (СБАРУ: 336; СБНРУ: 338); ш.-автомат (КПС: 367); ш.-розмітка (КПС: 367)
- шар** – ш. бджіл у вуличці (СБАРУ: 337; СБНРУ: 338); ш. воску тонкий (СБНРУ: 338)
- швидкість** – ш. польоту (СБНРУ: 339); ш. розвитку (СБАРУ: 337)
- шершень звичайний зоол.** (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339; КПС: 367)
- шестику́тний (вулик) техн.** син. **гексагона́льний** (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339)
- шійка анат.** (СБАРУ: 337)
- шип** (СБАРУ: 337)
- шія анат.** (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339)
- шкідник** – ш. бджіл (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339); ш. пергі (СБНРУ: 339); ш. в бджільництві (СБНРУ: 339)
- шкіроїд зоол.** (СБАРУ: 337)
- шкребок вуликовий** (СБАРУ: 337)
- шкурка личинкова анат.** (СБАРУ: 337)
- шлейф** (СБАРУ: 337): ш. бджоліної матки (СБНРУ: 339)
- шлунок анат.** – ш. залозистий (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339); ш. м'язистий (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339); ш. хілосний (СБАРУ: 337)
- шлюбний вліт бджоліної матки** (КПС: 49)
- шлях анат.** – ш. травний [кишковий] (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339); ш-хй льоту бджіл (СБНРУ: 339); ш-хй статеві (СБАРУ: 337)
- шов анат.** (СБАРУ: 337)
- шолóмниця** (СБНРУ: 339)
- шпатель техн.** (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339; КПС: 368): ш. для перенесення

личійнок (СБАРУ: 337); **ш. для прищєплення личійнок** (СБНРУ: 339)

шпóра¹ *анат.* син. **шпóрець** (СБАРУ: 337), **шпóрка** (КПС: 368)

шпóра² син. **спеціáльний паяльник** (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339; (КПС: 368):

ш. для навóщування рáмок (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339)

шприц (СБАРУ: 337): **ш. вóсковий** (КПС: 368); **ш. для опрїскування бджіл**

водóю при осáджуванні рóю (СБНРУ: 339)

шрот (*вїдходи з мерви на воскозаводах*) (КПС: 369)

штамп техн. – **ш. для вїготовлення мáткових мїсочок** (СБАРУ: 337;

СБНРУ: 339; КПС: 369); **ш. комїрковий** (КПС: 369); **ш. ябчний** (КПС: 369)

шум ройовїй (КПС: 370)

шумїти (роздратовано) (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339)

-Щ-

щелéпа *анат.* – **щ. вéрхня** (СБАРУ: 337); **щ. нїжня** *анат.* (СБАРУ: 337)

щéплення – **щ. личїнок** (КПС: 370); **щ. рóю** (КПС: 370)

щетїнка *анат.* (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339)

щїпчики пилкóві *анат., мн.* (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339)

щит (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339)

щитóк *анат.* **син. скутéлум** (СБАРУ: 337)

щїльність *фіз., техн.* 1) **щїльність, фіз. густина́**; 2) **консистéнція** (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339)

щїльномір *техн.* **син. ареóметр** (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339)

щїтка – **щ. для змїтáння бджїл** (СБАРУ: 337); **щ. пáсїчницька** (СБАРУ: 337) (СБНРУ: 339); **щ.-совóк у бджїльнїцтві** (СБНРУ: 339)

щїточка *анат.* – **щ. зáдньої ногї** (СБАРУ: 337); **щ. на гомїлці для збирáння пилкú** (СБНРУ: 339); **щ. на пéршому члéнику лáпки** (СБАРУ: 337); **щ. пилкóва (зáдньої ногї)** (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339)

щокá *анат.* (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339)

щúпальця жáла **син. футля́р жáла** (СБАРУ: 337)

щúпик *анат.* (СБАРУ: 337; СБНРУ: 339): **щ. губнїй** (СБАРУ: 337); **щ. жáла** (СБАРУ: 337); **щ. лабіáльний** (СБАРУ: 337); **щ. максиля́рний** (СБАРУ: 337); **щ. нїжньої губї** (СБАРУ: 337); **щ. нїжньої щелéпи** (СБАРУ: 337); **щ. щелéпний** (СБАРУ: 337)

щúрка *зоол.* (СБАРУ: 338; СБНРУ: 339; КПС: 370)

-Ю-

юринія *бот.* (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340)

-Я-

я́чник *анат.* (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340)

я́зик *анат.* (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340)

язичо́к *анат.* (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340): **я. придáтковий** (СБАРУ: 338)

яйце́ *біол.* (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340; КПС: 379): **я. бджолі́не** (СБНРУ: 340);

я. відкла́дене (СБАРУ: 338); **я. глухе́** (КПС: 379); **я. запліднене** (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340); **я. незапліднене** (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340);

я. партеногенетичне (КПС: 379); **я. стерильне** (СБАРУ: 338; КПС: 379);

я. чо́рне (КПС: 379)

яйцевідкладáння *син. відкладáння* **яёць** (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340)

яйцекла́д *анат.* (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340; КПС: 378)

яйценосні́сть *бджолі́ної ма́тки* (КПС: 378)

яйцепрові́д *анат.* (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340)

які́сть – **я. гнізда́** (КПС: 106); **я. ме́ду** (КПС: 106); **я. м. со́тового** (КПС: 106);

я. сім'ї́ (КПС: 106)

я́мка *медова* (СБНРУ: 340)

ящик *техн.* (КПС: 381): **р. для перевезення ра́мок** (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340);

р. для перенесення ра́мок (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340); **р. переносний** (КПС: 381); **р. пересильний** (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340; КПС: 381);

р.-рійни́ця (СБАРУ: 338; КПС: 381); **р. ройовий** (КПС: 381); **р. робочий** (КПС: 381); **р.-табу́ре́т** (КПС: 381)

ящірка *зоол.* (СБАРУ: 338; СБНРУ: 340)

Примітки